

چاپی چوارم

ئادابە ئىسلامىيەكان

بۇ گەنج و تازە پىگەشتووەكان

بەشى يەكەم - دووہم - سىيەم

-بۇ ھەر سى قۇناغى:
-سەرەتايى و بنەرەتى
-فەقىي حوجرەكان و ئامادەيى
-پەيمانگا و زانكو و ھاوئاستەكانيان

نووسىنى
أبوبكر صديقى

ئادابە ئىسلامىيەكان بۇ گەنج و تازە پىگەشتووەكان

ئەبوبەكر صديقى

ئادابە ئىسلامىيەكان

بۇ

گەنج و تازە پيگەيشتوان

بۇ ھەر سى قۇناغى :

۱ - سەرەتايى و بنەرەتى

۲ - فەقىيى حوجرەكان و ئامادەيى

۳ - پەيمانگا و زانكۆ و ھاوئاستەكانيان

نوسىنى

ئەبوبكرى صديقى

چاپى چوارەم

م ۲۰۲۰

۱۴۴۲ كۆچى

ناوی کتیب: نادابه ئیسلامییه کان بو گهنج و تازه

پیگه یشتوان

نوسینی: نه بوبکری صدیقی

بابهت: پهروه ردهیی

وردبینی: کاوه پینجویینی

دهرهینانی فهرموده کان: حمزه شوانی

نه خشانندی بهرگ: کتیبخانهی گه شه

نۆبهی چاپ: چواره م، ۲۰۲۰

تیراژ: ۲۰۰۰ دانه

له بهرپوهه برایهتی گشتی کتیبخانه گشتیه کان، ژماره

سپاردنی (۲۳۲۱) ی سالی (۲۰۱۲) ی پیدراوه ..

کتیبخانهی گه شه بو چاپ و بلاو کردنه وه

سلیمانی - بازاری ناوباریک بهرام بهر کاسو مول - دوکانی ۷۱

۰۷۰۰۸۸۲۹۰۸۶ - ۰۷۰۰۱۲۱۴۷۷۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ

صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ فصلت: ٣٣

﴿ يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ

وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا

أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴾ التحريم: ٦

پیشکشہ:

۱- بهه موو دايك و باوكيڪ كه ئه مانه تي پهروه ده كردني رۆله كانيان له گهر دندايه،
ئه گهر ئه نجامي بدن پيروزييه، ئه گهرنا په شيمانيه.

۲- بهه موو ماموستا و پهروه دكاريك كه هه لدهستي به پهروه ده كردني گيان و
دلّه كان له سه هدايهت و بپروا و پاريزكاري، به پهروه ده كردني عقل و
ژيرييه كان له سه زانست و عيرفان، به پهروه ده كردني دهرونه كان له سه ناداب و
ره وشته به رزه كان، به چاولي كردن له پيغه مبهري ئيسلام ﷺ پيغه مبهري هه مو
مروقه كانى جيهان.

۳- به هه موو بانگه وازكاران كه هه لدهستن به دروست كردني كه له پياوانى وهك:
ئه بوبكر و عمر و عثمان و على..... وه شازناني ناودارى وهك: خه ديجه و فاتيمه و
عائيشه و نه سما.....، چاكترين ئافره تانى جيهان.

پيشكشه به هه موو ئه و گنج و لاو و تازه پيگه يشتوانه ي كه ده يانه وى له سه
هدايهت و باوه پ و زانست و عيرفان خويان پى بگه يهنن و بن به هيو و ئوميدى
ئاينده و دواپوژى گه له كه مان و غه مخورى نيشتمان .

پیشہ کی:

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على خير خلق الله محمد وعلى آله
وأصحابه ومن تبعهم بإحسان الى يوم الدين.

بہر راستی نائینی پاکی ٹیسلام ٹاینیکہ گرنگی بہ کاروبارہ تایبہ تی و
گشتیہ کانی مروّف داوہ، بہ دوا داچوون و ناراستہی بوّ وردو درشتی ژیان کردوہ،
وہ لہ ہموو کاروباریکی کہ سیّتی تایبہت و مروّقایہ تی گشتگیری بہ شداری
کردوہ، ئەوہش لہ بہر ئەوہیہ نائینی ٹیسلام یہ قینی وایہ کہ کۆمہ لگای بہرزو
پیروژ لہ تاکی بہرزو پیروژوہ سہرچاوہ دہگریّت، وہ نہ تہوہی پیشکہ و توو
بیگومان ئەو نہ تہوہیہ، کہ تاکہ کانی لہ سہر پیشکہ و تن و شارستانیتی و پازاوہی
دروستیان کردیّت.

لہ بہر ئەوہیہ کہ مندالّ و گہنج و لاو لہ ٹیسلامدا بہ شیکی گہورہ لہ چاودیّری و
ئەدەبدان و پەرورەدەکردنی پیدراوہ، گہنج و لاویش بہ شیکی گہورہی فیّرکردن و
پەرورەدەکردنی بہ ہمان شیوہ پیدراوہ کوپان و کچان، قورئانی پیروژ باسی
یہ حیا پیغہ مہر(علیہ السلام) دہکات و دە فہرمی: ﴿وَاتَّيَاهُ الْحَكَمَ صَبِيًّا﴾
واتہ: ہر بہ مندالی ئیمہ شہریعہت و حکمہ تی خو مانمان بہ یہ حیا
پیغہ مہر(علیہ السلام) بہ خشیوہ.

وہ یارانی ئەشکەوت (أصحاب الكهف) باس دہکات و دە فہرمی: ﴿إِنَّهُمْ فِيْةٍ
آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَ زِدْنَاهُمْ هُدًى﴾ واتہ: ئەو گہنج و لاوانہ بروایان بہ پەرورەدگاری خویان
ہینا و ئیمہش ہیدایہ تہ کہ مان بوّ زیادکردن.

بہر راستی نائینی ٹیسلام سہر پەرشتیاری مندالّ و گہنج و لاوہ کان ہلدەنی بوّ
ئەوہی زیاتر و باشتەر و چاکتر ہستن بہرۆلی خویان بوّ پەرورەدەکردن و
پیگیانندی روّ لہ کانیان و بیانکەن بہ ہیوا و ئومیّدی نہ تہوہ کە یان لہ ہموو
بوارہ کانی ژیاندا و بیانکەن بہ برا گہورہ و رابہرو پیشہ وای دین و ژینیان،

پیغمبر ﷺ له باره‌ی پیرۆزی و گه‌وره‌یی نه‌و بپرواداران‌ه‌وه فه‌رمویه‌تی: { مَا نَحَلَّ
 وَالِدٌ وَلَدَهُ نِحْلَةً أَفْضَلَ مِنْ أَدَبِ حَسَنِ } (١)، واته: هیچ باوکیک به‌خششیکی به
 پۆله‌که‌ی خۆی نه‌به‌خشیه‌وه، که‌چاک‌تر بێت له‌ئهدب و ئاکار و په‌وشتی جوان،
 پیغمبر ﷺ له‌ فه‌رموده‌یه‌که‌دا ئاماژه‌ بو‌ئوه‌ ده‌کات که‌ کار و پۆلی دایک و باوک
 هه‌ر ئه‌وه‌ نیه‌ که‌ خواردن و کاروباری جه‌سته‌یی مندا له‌که‌یان دابین بکه‌ن، به‌لکو
 کار و پۆلی دایک و باوک ئه‌وه‌یه‌ که‌ زانست و زانیاری به‌سود و ئه‌ده‌بی جوان و
 په‌وشتی به‌رز بو‌ مندا له‌که‌یان پیشکesh بکه‌ن له‌هه‌موو هه‌نگاوه‌کانی ژيانیدا و
 جوان په‌روه‌رده‌ی بکه‌ن و پێی بگه‌یه‌نن.

لیره‌وه‌ منیش به‌پێویستم زانی که‌ چهند چه‌پکه‌ گوئیک له‌ گولزاری ئادابه
 رازاوه‌کانی ئیسلام به‌زمانی کوردی پیشکesh به‌باوکان و دایکان و په‌روه‌ردکاران
 بکه‌م، بو‌ئوه‌ی بتوانن رۆله‌کانیان باشتر په‌روه‌رده‌ بکه‌ن، و پێیان بگه‌یه‌نن و
 تێیان بگه‌یه‌نن، و بیانکه‌ن به‌هیوا و ئومیدی ئه‌م نه‌ته‌وه‌یه‌، تا به‌هۆی ئه‌وانه‌وه
 هه‌موومان دین و ژینمان له‌به‌ره‌و پیشکesh و تندا بێت، به‌خته‌وه‌ری دونیا و دواروژ
 مسوگه‌ر بکه‌ین و له‌ دونیا و قیامه‌تدا سه‌ردار و به‌خته‌وه‌ر و سه‌ربه‌رزبین.

خوینه‌ری ئازیزم به‌پێویستم زانی که‌ ئه‌م ئادابه‌ ئیسلامیانه‌ بکه‌م به‌سی به‌شه‌وه‌ و
 هه‌ر به‌شه‌ی بو‌ قوناغیکی تایبه‌ت به‌ تیگه‌یشتن و حالێ بونه، بو‌ئوه‌ی به‌ ئاسانی
 وه‌ربگیرین و قوتابی و گه‌نج و لاو و پۆله‌ ئازیزه‌کانمان لێیان حالێ بن، و له‌به‌ریان بکه‌ن
 و بیانکه‌ن به‌مه‌له‌که‌ی دل و ده‌رونیان، و پاشان ئه‌و ئادابانه‌ په‌نگ بداته‌وه‌ له‌ کار و
 کرده‌وه‌ و ئاکار و گوفتار و هه‌ئس و که‌وته‌کاندا، ئه‌وه‌ش بێته‌ مایه‌ی پێگه‌یانندی
 جیلیکی چاک و پاک و به‌هێز و به‌پێز و واقیعیکی پر له‌ داد و دادپه‌روه‌ری و ئاسایش و
 خوشی و هه‌رزانی و دینداری و زانست و زانیاری.

نوسه‌ر

سلیمانی - گه‌ره‌کی کازیوه‌ - پایزی: ۲۰۱۴م

١ الجامع الصغير، رقم الحديث: ۸۱۱۸. وهو حديث صحيح، وأخرجه البخاري: مرسلًا.

به‌شی یه‌که‌م

ئەم بە‌شه تاییه‌ته به قوتاییانی زانسته‌کانی شرعی و قوناه‌کانی سه‌ره‌تایی و به‌ره‌تی، چەند ناداییکن، پیویسته گەنج و لاوه‌کان، کوربان و کچان، ئەم قوناه‌دا به‌چاکی ره‌چاویان بکه‌ن و جیبه‌جییان بکه‌ن:

یه‌که‌م: نادابه‌کانی: نیازکردن و نییه‌ت هیئان:

نیازکردن و نییه‌ت هیئان جیگا وپله وپایه‌یه‌کی گه‌وره‌ی هه‌یه له‌ژیانی دینی و دونیایی مسولماندا، چونکه هه‌مو کار وکرده‌وه‌کان به‌پیی نیاز کردنه‌که‌یه‌تی، به‌ئه‌وه‌وه دروست ده‌بی، یان به‌هیز و لاواز ده‌بی، بویه نیازکردن کۆله‌که‌ی کرده‌وه‌کانه، و بناغه و ئەساسه‌که‌یه‌تی، کرده‌وه‌کان شوین ئەو ده‌که‌ون، نیازه‌که چون بی کرده‌وه‌کان ئەوها ده‌بن، هه‌تتا خوشی و به‌خته‌وه‌ری به‌ونا‌کردنه‌وه‌یه، و نه‌گه‌تی و به‌دبه‌ختیش به‌هه‌مان

شیوه ئەویش هه‌ر به‌نیازکردنه‌وه‌یه، خوا جل جلاله‌ فەرمویه‌تی: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ

الْعَاجِلَةَ عَجَلْنَا لَهُ، فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصَلُّهَا مَذْمُومًا

مَذْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ

سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿الإسراء: ١٨ - ١٩﴾ واته: هه‌رکه‌سیک ئیراده و نیاز و مه‌به‌ستی بۆ ئەم

دونیایه بی ئەوه ئیمه هه‌ر له دونیادا ئەوه‌ی بمانه‌وی پیی ده‌هین، وه‌هه‌رکه‌سیکیش بۆ ژیا‌نی دواروژی تیی‌کۆشی و به‌وادار بی‌ت، ئەوه کۆشه‌که‌ی وه‌رگیراوه. (١)

هه‌رخوا جل جلاله‌ فەرمویه‌تی: ﴿وَمَا تَنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ﴾ (البقرة: ٢٧٢). واته: هه‌ر له‌به‌ر خوا مال و سامانی خو‌یان سه‌ره‌ف ده‌که‌ن.

وه نیازکردن واته: ئیخلاص و خو‌یه‌کلاکردنه‌وه بۆ خوا، وه‌ک فەرمویه‌تی: ﴿وَمَا أَمْرًا

إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ (البينة: ٥).

^١ منهج الصالحين في الآداب الإسلامية للدكتور محمد عبد العاطي بحيري، ل: ٢٣.

پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: { إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى } (۱)، واته: کار و کرده‌وه‌کان هم‌میان به نیاز و نییه‌ته‌کانیانه‌وه به‌ندن، وه‌هر مروّقیک ته‌نها پاداشتی نه‌وکار و کرده‌وانه‌ی وهرده‌گریته‌وه که‌نییه‌تی لیّهیناییت، بویه زانایان گوتویانه: نه‌م فرموده‌یه یه‌کیکه له‌و چوار فرموده‌یه‌ی که مه‌داری ئیسلامیان له‌سهرده‌سوریته‌وه، وه مسولمان بو دینه‌که‌ی به‌سیه‌تی. (۲). له‌غزای (تبوکدا) پیغمبر ﷺ فرموی: { له‌مدینه‌دا کوّمه‌لیک له‌یاره‌کان له‌بهر نه‌وه که عوزریان هه‌بوه به‌جیماون و نه‌یان توانی له‌گه‌لماندا بین، به‌لام هه‌رچه‌نده دواکه‌وتوون له‌هه‌موو خیرو پاداشی‌کدا هاوبه‌شن چونکه بیاتتوانیایه نیازیان وابوو له‌گه‌لماندا بین. (۳).

عبدالله ی کوری موبارک ده‌لی: کرده‌وه‌ی بچوکی واهیه نیاز و نییه‌ته‌که‌ی گه‌وره‌ی ده‌کات، وه‌کرده‌وه‌ی گه‌وره‌ی واهیه نیاز و نییه‌ته‌که‌ی بچوکی ده‌کاته‌وه. ئین عجلان ده‌لی: کار و کرده‌وه به‌سی شته‌وه چاک ده‌بی: له‌خوا ترسان، نیاز و نییه‌تی چاک، ئیصابه‌کردن و پیکان، واته: کار و کرده‌وه‌که به‌گویره‌ی شهرع بیّت. (۴).

نه‌مه‌ش هه‌ندیکه له‌ئادابه‌کانی نیازکردن و نییه‌ته‌ینان، ده‌بی ره‌چاو بکریّن:

۱- پیویسته بزانی که‌خوا جلاله‌ ته‌ماشای جه‌سته وحه‌سه‌ب و نه‌سه‌بی به‌نده‌کانی خو‌ی ناکات، و نه‌مانه به‌لای خواوه حیسابیان نیه، به‌لکو ته‌نها ته‌ماشای دلّه‌کانیان ده‌کات و ئیش و مه‌داری کار و کرده‌وه‌کان هه‌ر له‌سه‌ر نه‌وه.

۲- پیویسته تیّبکووشی که‌هه‌ر کاریک ده‌یکه‌یت به‌بی نیاز و نییه‌تی چاک مه‌یکه، چونکه نیاز و نییه‌تی مروّقه روح و گیانی کار و کرده‌وه‌یه، دروستبونه‌که‌ی به‌نه‌وه‌وه وه‌ستاوه، و هه‌ر به‌نه‌وه‌وه خه‌راپ و گه‌نده‌لێش ده‌بیّت. (۵).

۳- پیویسته مسولمان نیاز و نییه‌ته‌که‌ی صاف و ساغ ویه‌کلابکاته‌وه بو خوا جل جلاله، چونکه خه‌لکی واهیه نیاز و نییه‌ته‌که‌ی له‌نه‌وپه‌ری چاکی و به‌رزیدایه، وه‌خه‌لکی واش

۱ أخرجه البخاري ومسلم ، كتاب الإخلاص.

۲ منهاج الصالحين، ب ۲ / ل: ۲۴ .

۳ أخرجه البخاري ومسلم ، كتاب الإخلاص.

۴ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ المزين والشيخ محمد حسان، ل: ۲۵.

۵ موسوعة الآداب الإسلامية، ل: ۲۸ .

ههيه نياز و نيههتهكهى لهئهوپهپرى خهراپى و نزميدايه، ههتتا تو دوو كهس دهبينى ههردووكيان يهك ئيش ويهك كار دهكهن، بهلام جياوازي نيوانيان ئاسمان ورئسمانه، نههمش بههوى جياوازي نياز و نيههتهكهيانهوهيه. (١).

٤-دهبى بزاني بههوى نياز و نيههتهوه كار وكردهوه حهلال و موباحهكاني وهك ناخواردن وئاو خواردنهوه و بون لهخودان دهگورين بو خواپهرستي ودهبن بهخواهن نهجر وپادااشتي گهوره، ههروهها نهگهر عيبادهت وخوا پهرستيش نياز و نيههتي چاكي لهگهلهدا نهبى بوى ههيه بهبى بهگوناهو تاوان و خهراپه. (٢).

٥-پيوسته مسولمان بزاني كهلهروژى دواييدا هر لهسهر ئه و نياز و نيههتهى كه لهدونيا دا له سهرى بوه زيندو دهكرهتهوه، بويه پيوسته لهدونيا دا ههولبهدى نيهت و نيازى چاك و جواوت ههبى، نيههت و نيازى خهراپت نهبى، پيغمبهر ﷺ فهرمويهتى: { إِنَّمَا يُبْعَثُ النَّاسُ عَلَىٰ نِيَّتِهِمْ } (٣)، واته: لهروژى دواييدا خهك لهسهر نياز و مهبهستهكهى خويمان زيندو دهكرينهوه و دهچنه بهردهم خواى پهروهردگار.

٦-پيوسته مسولمان ههركاريك دهكات، يان ههرشتيك، ههركسهيهك، ههر ههنگاويك، و ههر پرورژه و ههرشتيك دهكات با نياز و نيههتي چاك و جوانى لهگهلهدا ههبيت، زاناي پايهبهرز سهورى به على كورپى حسيني گوت: (ههر كاريك دهكهى با بهنيهتهوه بى، خواردن و خواردنهوهشت با بهنيهتهوه بى).

بهئيراهيمى كورپى نهدهمميان گوت: قسهمان بو بكه، نهوئيش گوتى: (ئاخر ههچ نيههتيك بو نههاتوه تاوهكو قسه بكهم). (٤).

ئيبن حزم دهلى: (نياز كردن و نيههت هينان نهينى و روحى كردهوهيه، كردهوه بهبى نياز و نيههت وهك جهستهى بى گيان وايه). (٥).

عبداللهى كورپى مسعود-رحمه الله- گوتويهتى: (قسه بهبى كردهوه سودى نيه، قسه و كردهوهش بهبى نيههت سودى نيه، وهقسه وكردهوه و نيههتيش موافيقى سوننهت و ريبازى پيغمبهر ﷺ نهبى ههچ سودى نيه وههچ نيهه. (٦).

١ المصدر السابق، ل: ٢٨-٢٩.

٢ المصدر السابق، ل: ٢٩.

٣ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

٤ حلية الأولياء لأبي نعيم، (٤/ ٢١١).

٥ إحكام الأحكام لابن حزم، (٢/ ٧٠٦).

{سود و بهر هیهک} کار و کرده وه تیڭرا سی جوری هیه:

۱- عیباده ته کان ب- گونا هه کان ج- شته حه لال و موباحه کان:

۱- عیباده ته کان- خواپه رسته هه کان- بناغه ی دروستبونیان به نیه ته وه بهنده، واته: نیاز و نیه ته پییان نه وه بی که خواپه رسته هه کت ته نها له بهر خوا بیته، نه گهر نیه ته ری و پروپامای بیته، نه وه نه و خواپه رسته یانه دهن به گونا هو تاوان، وه نه گهر ته نها نیه ته ی ههر خوابی، نه وه نه و عیباده ته و خواپه رسته یانه چهنده ها جار دو چه ندانه دهنه وه، بو نمونه وهك: دانیشن له مزگه و تدا، تا عته و خواپه رسته ی، ده توانی نیه ته ی چهنده ها شتی لی بی نی وهك: دهرس گوتنه وه، ناموژگار یکردنی خهك، فرمان به چا كه، چا وه ری کردنی نویژ، دور كه و تنه وه له خهك و وازه یان له گونا ه، نی عتیكاف کردن.

۲- گونا هه کان: نیاز و نیه ته هیچ ناتوانی گونا هه کان بگو ری بو چا كه، بو نمونه پی او كوشتن، زینا کردن، دز ی کردن، هتد به نیاز و نیه ته ی چا كه هه ر گونا هه و نابی به چا كه.

۳- شته موباح و حه لاله كانه: مروژه ده توانی به شته موباح و حه لاله كان نیه ته ی یان چهنده ها نیه ته ی لی بی نی، و بیته ریزی چا كه كانه وه، بو نمونه: بو له خودان، مروژه ده توانی نیه ته ی نه م شته چا كانه ی لی بی نی وهك: شو ی كه و تنی سوننه ته ی پیغه مبه ر صلواته، و لا بردنی بو نی ناخوش له جهسته، و بلا و بونه وه ی بو نی خوش بو خه لكی، و چه ند شتی ديكه. (١).

دوو هه: نادابه كانی خه و تن:

خه و تن گه و ره ترین نی عمه ته ی خوا یه بو مروژه، بو حه سانه وه ی دل و دهر ون و جهسته ی، ههر روژیك كه گزنگ ده دات مروژه ژیا نیکی تازه ده ست پی ده كاته وه، نا ره حه ته یه كانی پی شوی له بیر ده چیته وه.

خه و تن نی شانیه کی گه و ره یه له سه ر گه و ره یی و ده سه لاتی خوا ی په روه ردگار، وه هه روا خه و نی شانیه له سه ر لا وازی و بی هیزی مروژه، بو یه خوا ی په روه ردگار خه و تنی كرده به راحته و خوشی بو مروژه، و شه حن كرده وه ی هیزه كه ی و گی پرانه وه ی چا لكیه كانی، وهك خوا جل جلاله فه رمویه ته ی:

^١ منهاج الصالحین فی الآداب الإسلامیة، ب ٢ / ل: ٣٣.

^٢ موسوعة الآداب الإسلامیة للشیخ المزین والشیخ محمد حسان، ل: ٢٧-٢٨.

﴿ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝۱ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۝۱۰ وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴾ النبا: ۹ - ۱۱

واته: نيمه خهومان بو نيوه كردوه به حهسانه وه و خوښيتان، شهومان كردوه به پوښاك بوټان، روژمان كردوه به كاتي ژيان و مه عيشهت. (۱). له بهر گرنگي خهوتن نايني پاكي نيسلام چهند ئاداييكي بو داناهه بهم شيوه يه ي كه باسيان ده كين:

۱- له پيش خهوتنه وه ده ستنويزي بگره، پاشان له سهر لاي راستت بخه وه، هاوه لي به ريز به راي كوري عازيب گيرايه وه كه پيغه مبه ر ﷺ فرمويه تي: { إِذَا أَتَيْتَ مَضْجِعَكَ فَنُوضًا وَضُوءًا لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اصْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ } (۱). واته: كاتي كه چويته سه رجيگا ده ستنويز بگره وه كه ده ستنويزي نويز كردن و پاشان له سهر لاي راستت بخه وه.

۲- له دوا نويزي عيشاوه هول بده زو بخه وه، مه گهر له بهر پيدا چونه وه ي زانست و زانباري و دهرس وتنه وه بيت، يان له بهر ميوان بيت، چونكه نه بو به رزه گيرايه وه گوتي: { إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا } (۲)، واته: پيغه مبه ر ﷺ خه وي پيش نويزي عيشاي به لاهه ناپه سه ندبو وه، ههروه ها قسه كردني دواي نويزي عيشاشي بي ناخوشبو وه.

۳- له پيش خهوتنه وه مو حاسه به وه سه رزه نشتي نه فسي خوت بكه و په شيمان به وه له و گوناوه تاوانانه ي كه به روژ كردوته، نه بو سه عيدي خدري ده گيرپيته وه: كه وا پيغه مبه ر ﷺ فرموي: { هَرَكَةُ سَيْكٍ كَهَا تَه سَهَرٌ جِيْكَاهِ ي بَلَى: } { أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ } نه وه نه گهر تاوانه كاني وه كه في ده ريا و ابيت خوي پهروه دگار لي ده بوريت } (۳).

۴- له پيش خهوتنه وه نايهت الكورسي و (قل هو الله أحد) و (قل أعوذ برب الفلق) و (قل أعوذ برب الناس) بخوينه، وفو له ده ستت بكه، و ده ستت بهينه به جهسته تدا نه وه نده ي ده تواني، چونكه له و باره وه فرموده ي صحيح ي پيغه مبه ري ﷺ له سهر ها تو وه. (۴).

^۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، محمد عبد العاطي بحيري، ب/ ۱/ ل: ۳۵۳.

^۲ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما، وأبو داود رقم الحديث: (۳۰۴۵).

^۳ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما، والترمذي رقم الحديث: (۱۶۸).

^۴ أخرجه الترمذي في سننه، انظر: المسند الجامع، رقم الحديث: ۴۵۶۲.

^۵ حديث متفق عليه.

۵- له پيش راکشانان ليهو به تانيه کت هه لته کينه، بوئه وه دنياييت که هيچ زينده وه ريکي زيانبه خشي تيدانيه، پاشان نه م دو عايه بخوينه که پيغه مبر ﷺ خويندويه تي: و فرمويه تي: { کاتيک يه کيک له ئيوه هاته سهر جيگا که ي با فهرش و پو شاکه که ي هه لته کيني، و پاشان بلي: { بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي، وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنْ أَمْسَكْتَهَا فَارْحَمْهَا، وَإِنْ أَرَسَلْتَهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادُكَ الصَّالِحِينَ } (١). و اته: به ناوي خواوه جهسته م داده ني م و هه لي ده گرمه وه، نه ي خوايه نه گهر روحي ره وانم ده هيلييه وه به زه يي خو تي پي بکه، وه نه گهر به ريشي ده ده يه وه وه ک چون به نده چاکه کاني خو ت ده پاريزي نه ويش پاريزه (٢).

٦- هه ول بده زوو بخه وه بوئه وه ي زوو به ناگابيينه وه، عائيشه - ره زاي خواي ئي بيت - گيرايه وه گو تي: { كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنَامُ فِي أَوَّلِ اللَّيْلِ وَيَقُومُ آخِرَهُ فَيُصَلِّي } (٣). و اته: پيغه مبر ﷺ له سه ره تاي شه وه وه ده خه وت و له کو تا ييدا هه لده ستايه وه شه و نو يژي ده کرد.

٧- پو شاکي نه رم و خو ش و دريژ له به ربه که، خو ت له روتي و ده رکه وتني عه وره ت پاريزه و له شويني هه و اي خو ش و نازاد و فراوان بخه وه و هه رکه سه به پو شاکي تايه تي خه وه و پيوسته بخه وي ت.

٨- له شگران (جنب) نه گهر بوي نه کرا خو ي بشوري پيش خه وتن، سوننه ته ده ستنو يژ بگري و پاشان بخه وي عائيشه گيرايه وه گو تي: { كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ جُنْبًا، تَوَضَّأَ وَضُوَّهُ لِلصَّلَاةِ } (٤) و اته: پيغه مبر ﷺ کاتيک بيويستايه به له شگرانيه وه بخه وتايه ده ستنو يژيکي وه ک ده ستنو يژي نو يژ کردني هه لده گرت.

٩- له سه ر سک مه خه وه چونکه زه ره رو زياني ته ندروستي و ده روني وجهه سته يي هه يه، يعيشي کو ري طحفه گيرايه وه گو تي: رُوَيْتَكَ لَمْ تَزْغِهِ وَتَدَا لَمْ يَسْرَسِكْ خَه وَتَبُومُ، كَاتِيكُمْ زَانِي كَه سِيْكَ بَه پِيِي مَنِي جَوْلَانْدَه وه و گو تي: نه مه راکشان يکه خوا پي نا خو شه، منيش که سه رم به رز کرده وه سه يرم کرد پيغه مبر بوو ﷺ (٥).

^١ حديث متفق عليه.

^٢ بروانه: آداب النوم، للدكتور عادل بن عبدالشكور الزرقى.

^٣ بروانه: كنز العمال، رقم: ١٨٥٨٦، والحديث صحيح.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه، وأحمد في مسنده.

^٥ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، محمد عبد العاطي بحيري، ب/١/ ٣٥٧. والآداب الإسلامية الشخصية، ل: ٢٢.

۱۰- شهو و روژ لههشت سعات زیاتر مه خوه، چونکه خهوتن راگرتنی جولهی ژیانه و لهکاتی خهودا ژیاونت دهکوژیتته وه، کابرایه کیان بوپیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام باسکرد، کهوا زور دهخهوی و نویژه کهی ناکات، پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرموی: {ذَٰكَ رَجُلٌ بَالُ الشَّيْطَانِ فِي أُذُنَيْهِ} (١).
واته: ئه وه پیاویکه کهوا شه یغان میزی لهگوپچکه کانی کردوه.

۱۱- لهکاتی خهوتندا چراکان بکوژینه وه، و په نجه ره ودهرگاکان دابخه، و سه ری ئاو و خوارده منی داپو شه. جایری کوری عبدالله گیرایه وه پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: {أَطْفُوا المصايح بالليل إذا رقدتم، وأغلقوا الأبواب، وأوتوا الأسمية، وحمروا الطعام والشراب، فإن الشيطان لا يفتح باباً مغلقاً ولا يحل وكاء} (٢) واته: کاتیک که خهوتن چراکان بکوژینه وه، دهرگاکان دابخن، کونده وقاپه کان به پت سهریان بیچنه وه، سه ری خواردن و خواردنه وه کان داپوشن.

{سودوبه هرهیهک} لهئیسلامدا خهوندیتن پله وپایه کی گه وره ی ههیه، پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: {رؤيا المسلم جزء من ستة وأربعين جزءاً من النبوة} (٣) واته: خهونی مسولمان به شیکه له چل وشهش به شی پیغه مبه رایه تی.

وه خهوندیتن سی جوری ههیه ۱- خهونی چاک وباشه، که به شارته و موژدهی خوایه ب- خهونی غه مباری و خهفته، که له لایهن شهیتانه وهیه. ج- خهونیکه، که خه یالات و قسه ی نه فسه لهکاتی به خه به ربوندا کراوه.

بویه خهوندیتن ئه نادابانه ی ههیه ده بی ره چاو بکرین:

۱- خهونی خو ش موژده و به شارته ی خو شیه، چونکه له خوا وهیه و پیویسته له لای که سیکی چاک و شارها بیگیریه وه.

۲- که خهونی خو شت بینی زور سوپاسی خودای له سه ریکه.

۳- که خهونی ناخو شت دیت سی جار فو بکه به لای چه پتدا و سی جاریش خو ت به خوا بیاریزه له خه رایه ی و بلی: **أعوذ بالله من الشيطان الرجيم** و گه شیبینه نه ک ره شبین و

^۱ أخرجه البخاري ومسلم، برواه: المسند الجامع، رقم الحديث: ۹۰۶۰.

^۲ أخرجه أحمد في مسنده رقم (۱۴۱۶۲)، وصححه الاباني في صحيح الجامع رقم (۱۰۸۰).

^۳ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

داوا له خوا بکه که له خهراپه‌ی نهو خه‌ونه بتپاریزیټ، به‌لام خه‌ونی خه‌راپ بو که‌س مه‌گیږه‌وو زهره‌رت پیناگات. (۱).

۱۲- له‌کاتی خه‌وتندا له‌سه‌ر لای راست رابکشی و نه‌م دوعایه بخوینه‌و بلی {بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أَمُوتُ وَأَحْيَا} (۲) واته: به‌ناوی تووه نه‌ی خوایه ده‌مرم و زیندو ده‌بمه‌وه. (۳).

۱۳- سوننه‌ته کاتی خه‌وتن کل له‌چاوت بکه‌یت، عبدالله ی کوری عه‌باس گپرایه‌وه گوتی: {إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَكْتَحِلُ بِالْإِثْمِدِ كُلِّ لَيْلَةٍ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ...} (۴). واته: هه‌مو شه‌ویک پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیش نه‌وه‌ی بخه‌وی چاوه‌کانی به‌کلده‌رشت، وده‌یفه‌رمو: ئیوه‌ش چاوتان بریژن، چونکه کل چاوتان گه‌ش ده‌کاته‌وه و موو سه‌وز ده‌کات.

(سودوبه‌هره‌یه‌ک)

خه‌وتن ته‌ن‌ها له‌دونیا‌دا هه‌یه، نه‌ویش له‌به‌ر مان‌دویه‌تی ونا‌ر‌ه‌ه‌تی، به‌لام له‌دوا رۆژ‌دا خه‌وتن نیه نه‌له‌به‌هشت‌دا و نه‌له‌دۆزه‌خ‌دا، جابیر گوتی: کابرایه‌ک پرس‌یاری کرد وگوتی: ئایا نه‌ه‌لی به‌هه‌شت ده‌خه‌ون؟، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: {لا، النّوم أخو الموت، والجنّة لا موت فیها} (۵) واته: نه‌خیر له‌به‌هه‌شت‌دا خه‌وتن نیه، چونکه خه‌وتن برای مردنه، و مردنیش له‌به‌هه‌شت‌دا نیه.

سپییه‌م؛ ئادا‌به‌کانی له‌خه‌وه‌ه‌ستان:

له‌خه‌وه‌ه‌ستان نیشانه‌یه‌که له‌نیشانه‌ گه‌وره‌کانی خوای بال‌ده‌ست، وه‌ک زیندو‌بونه‌وه‌ی دوا‌ی مردن وایه، خوا جل جلاله له‌قورئان‌دا خه‌وتنی به‌مردن نا‌وبردوه، و له‌خه‌وه‌ه‌ستانیشی به‌زیندو‌بونه‌وه‌ نا‌وبردوه، له‌خه‌وه‌ه‌ستان ژیانیکی تازه ده‌داته‌وه به‌مرۆف، کردنه‌وه‌ی لاپه‌ره‌یه‌کی سپییه له‌ژیان‌دا، بویه شیخ حه‌سه‌نی بصری گوتویه‌تی:

۱ متفق علیه. بروانه: الآداب الإسلامية ب ۱ ل: ۱۰۸ و منهاج الصالحين ب ۱ ل: ۳۶۹.

۲ أخرجه البخاري في صحيحه (۹۸).

۳ آداب النوم، للدكتور عادل عبدالشکور الزرقی. والآداب الإسلامية، للشيخ محمود المصري، ل: ۴۷۸.

۴ أخرجه أحمد في مسنده (۳۳۲۰) بإسناد، صححه الشيخ أحمد شاکر، ۳/ ۴۱۲.

۵ أخرجه ابن المبارك في الزهد (۲۷۹) والقرطبي في التذكرة، ص: ۴۹۶.

(هه موو روژيكي تازه كه گزنگ دهدا يه كيگ بانگ دهكاتوده لي: ئه ي مروؤ من دروستكراويكي تازهم، ئاگام له كرده وهكانته، جاريكي تر ناگه پيمه وه بولات، زوكه زه خيره و تويشوو بوخوت په يدا بكه).

زانايه كي تر گوتويه تي: (ئه ي مروؤ تو بريتي له چه ند روژيگ، هه ر روژيگ بپوا هه نديكي تو رويشتوو ه). (١).

ئادابه كاني له خه وهه ستان ئه مانه ن پيوسته ئه نجام بدرين:

١- تيبكو شه بوئه وه له پيش گزنگي به ياندا هه لبستي، تاوه كو سو ده روحيه كان و هه رزشه ته ندروستيه كان و كاته پاكه كان به ده ست به يني، بو خوا په رستي و خو يندن و ليكو لينه وه و كو ششكردن، وزو چون به دم كاره كانته وه، وه بو به ده ست هيناني ريزق و پوزي و زانست و زانباري و كاره گه وره كان، له م باره وه خوا جل جلاله فه رمويه تي:

﴿وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَفِرُونَ﴾ الذاريات: ١٨ واته: له كاتي پيش به ياندا پياواني خوا توبه و ئيستيفار ده كهن، ورازو و نيازى خو يان له گه ل خوادا ده كهن.

وه پيغه مبه روي صلى الله عليه وسلم فه رمويه تي: {بَاكِرُوا فِي طَلَبِ الرِّزْقِ وَالْحَوَائِجِ، فَإِنَّ الْغُدُوَّ بَرَكَةٌ وَنَجَاحٌ} (٢) واته: به ياني زوو هه ولي ريزق و پوزي و پيداويستيه كانتان بدن، چونكه كاتي به ياني پيروزه و به فه ره و سه ركه و تنه.

٢- يه كه م وشه يه كه كه به سه ر زمانندا ديئ، بازيكو يادي خواي په ره وردگار بيئ، هاوه لي به ريز حوزه يفه ي يه مانى - ره زاي خواي لي بيئ - له م باره وه گي رايه وه و گوتى: (٣) پيغه مبه روي صلى الله عليه وسلم هه ر كاتيگ له خه وه هه لده ستا ده يفه رمو:

{الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَمَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ} (٤)، واته: سو پاس و ستايش بو ئه و خوايه ي كه له دواي مر دني خه ومان ئيمه ي زيندو كرده وه هه ر بولا ي ئه و يش كو ده كر يينه وه.

١ الآداب الإسلامية للناشئة، للدكتور محمد خير فاطمة/سوريا/ دمشق ب ١ / ل ١٤، وآداب النوم والاستيقاظ/ مكتبة صيد الفوائد/ للشيخ محمد حسن يوسف، ل: ٢٠.

٢ أخرجه النسائي، رقم الحديث ١٠٦٩٤، قال الألباني في السلسلة الضعيفة والموضوعة، ٤ : ١٦٤ : ضعيف، رواه المخلص في " الفوائد المنتقاة " (١٠ / ١٨ / ١).

۳- دواى ههستانه وهت له خه و له شه ودا خيړا دهست نويژ بگره و شه و نويژ بکه، چونکه
 ئه بو هريره گيړايه وه گوتى: پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمويه تى: {يَعْقُدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ
 أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ، يَضْرِبُ عَلَى كُلِّ عُقْدَةٍ، عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ فَارْقُدْ، فَإِنِ اسْتَيْقَظَ وَذَكَرَ
 اللَّهُ تَعَالَى انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنِ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ، فَإِنِ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ
 النَّفْسِ وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسَلَانَ} (۲). واته: هه ر كه سيك كه ده خه وى له كو تاى سهر و
 ميشكيدا شه يتان سى گريى ليده داو پيى ده لى: شه ويكى دريژه بو خوت بخه وه، جا
 نه گهر نه وه كه سه به خه بهر هات و زيكر و يادى خواى كرد، نه وه گرييه كيان ده كريتته وه،
 وه نه گهر له خه وه ستاو ده سنويژى هه لگرت، نه وه گرييه كى تريان ده كريتته وه، وه
 نه گهر نويژيشى كرد، نه وه گرييه كه ي تريشيان ده كريتته وه، وه نه ئينسانه نه وه روزه
 زور چاك و دلخوش و دلپاك ده بيت، نه گينا نه وه ئينسانه نه وه روزه ته مبه ل و له شگران و
 دل پيس و دلنا خوش ده بيت.

۴- دوا به ناگا بونه وهت له خه و له جيگه كه تدا مه مينه وه، نه م ديو و نه وديو و ته مبه لى
 مه كه، هه ر خيړا هه سته، و دهست نويژ بگره و نويژه كه ت بكه.

۵- له بهر سه رما و ماندويه تى ته مبه لى مه كه و هه لسه بو نويژه كه ت.

۶- له دوا گزنگى به يانويه وه نه كه ي بچيه وه ناو جيگه كه ت، يان بللى پاش ماويه كه تر بو
 نويژه كه م هه لده ستم، چونكه نه مه ته نها وه سوه سه و خوتخوته يه كه شه يطانيه، و نابى به قسه ي
 بكه يت، چونكه زهره رت پيده گات.

۷- له دواى هه لسانت له خه و خيړا سيواك بکه، چونكه حوذه يه - ره زاي خواى لى بيت -
 گيړايه وه گوتى: {كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ مِنَ النُّومِ يَشُوصُ فَاةً بِالسَّوَاكِ} (آ) واته:
 پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كاتيك كه له خه و هه لده ستم خيړا سيواكى ده كرد.

۸- كاتيك كه له خه و هه لده ستمى زور هياش و له سه رخويه، ده ورو به ره كه ت نازار مه ده و
 هه راهه را مه كه.

۹- كاتيك كه له خه و هه ستاي له شويني گه رمه وه خيړا مه ر و بو شويني سارد، چونكه
 زيان به ته ندروستيت ده گه يه ني ت و توشى نه خوشى ده بيت.

۱ أخرجه البخاري في صحيحه.

۲ حديث متفق عليه.

۳ حديث متفق عليه.

۱۰- کاتیک خه لک له خو به ناگا دینیه وه، به هیواشی و له سه رخویی به ناگیان بهینه وه و (بسم الله) بکه و پیمان بلی: نویژکردن له خو چاکتره.

۱۱- که له خو هه ستای دەرگا و په نجره ری ژوره که ت بکره وه، بو ئه وهی هه وای تازه بیته ژوره که ته وه (۱).

چوارهم: نادابه کانی سه رئاو و خو پاک کردنه وه:

چونه سه رئاو (ناوده ست) یه کیکه له خه صله ته کانی پاکی و پرسکان و فیطره تی ئینسانی، چونکه مروؤ پاک ده کاته وه و پرزگاری ده کات، عائیشه- پره زای خوای لیبت- ده لی: پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فه رمویه تی: {عَشْرَةٌ مِنَ الْفِطْرَةِ.... وَانْتِقَاصِ الْمَاءِ، يَعْنِي الْاسْتِجَاءَ بِالْمَاءِ} (۲) واته: ده خه صله ت هه یه له خه صله ته کانی پاکی و پرسکان و فیگره تی ئینسانی..... خو پاک کردنه وه له میز و شته کانی تر، یه کیکه له و خه صله تانه، که هه مو پیغه مبه ران (علیهم السلام) پیوهی پابه ند بوون.

چونه سه رئاو بو پرزگاربون له پاشه رو و شته کانی تر نیعمه تی کیگه وره ی خواییه، بو ئه وه لاشه ی مروؤ به ته ندروست و به پاکی بمینیته وه و دور بی ت له نه خوشیه کان، چونکه راگرتنی میزو شته کانی تر زیانی گه وره به جهسته ده گه یه نی، بو یه پیویسته مروؤ که له سه رئاو رزگاری بوو سوپاس و ستایشی خوای په روه رداگار بکات، وه ک چون پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام که له سه رئاو ده هاته وه ده یفه رموو: {الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذَقَنِي لَذَّةَ، وَأَبْقَى فِي قَوْلِهِ وَرَفَعَ عَنِّي أَذَاهُ} (۳). واته: سوپاس و ستایش بو ئه و خواییه که تام و چپیزی خواردنه که ی پیدام، و سود و قازانجی خواردنه که شی تیدا هی شتمه وه، وه ئه زیه ت و نارچه تیه که شی له جهسته م لابر د.

له به رئه وهی که ئاینی ئیسلام ئاینی پاک و خاوینیه، داوامان لی ده کات له کاتی چونه سه رئاو دا نه م نادابانه ره چاو بکه ین و بیانکه ین:

(۱) له پیش چونه سه رئاو دا له ده رگای سه رئاو که بده، به تایبه ت له شوینه گشتییه کاند.

۱ بروانه: الآداب الإسلامية للناشئة، للدكتور محمد خير فاطمة. ب ۱/ل: ۵: ۴.

۲ أخرجه النسائي في سننه رقم الحديث: (۵۰۵۵) والبيهقي في الآداب، ۱/ ۲۲۶.

۳ بروانه: روضة المحدثين رقم الحديث (۵۰۳۶). وقال في فتح الباري (۶/ ۳۷۳): إسناده مقطوع.

۲) له چونه ژوره ودا قاجی چه پت پیښ بڅه، له هاتنه دهره ودا قاجی راستت، ونه و دو عایه بخوینه که پیغه مبر دهیخویند له کاتی چونه سهرناو داو دهیفرموو: {اللهم انی أعوذبک من الخُبث و الخبائث} (۱). واته: خودایه په ناده گرم به تو له شه پرو خراپه ی جنوکه ی نیرومی.

۳) کاتیک که دهرچوی له سهرناو نه م دو عایه بخوینه که پیغه مبر صلى الله عليه وسلم دهیخویند: {غفرانک، الحمد لله الذي أذهب عني الأذى وعافاني} (۲). واته: نه ی خوایه لیم ببوره، سوپاس و ستایش بو نه و خوایه ی که نه زیهت و نازاری له سهر لبردم و سه لامهت و ته ندروستی کردم.

۴) له کاتی سهرناو دا رو له قبیله (مکه) مه که، له م باره وه پیغه مبر صلى الله عليه وسلم فرمویه تی: {إذا أتى أحدكم الغائط فلا يستقبل القبلة، ولا يولها ظهره، شرقوا أو غربوا} (۳). واته: کاتی که چونه سهرناو پرو له قبیله (مکه) مه که ن و پشتیشی تی مه که ن، پرو له روژ شه لات و روژ ناوا بکه ن.

۵) له کاتی چونه سهرناو داناوی خوا یان قورن ان هندی له نایه ته کانی قورنانت با پی نه بیټ، چونکه خهراپه مه کروهه.

۶) له کاتی سهرناو دا خوټ داپوشه وخوټ پوت مه که وه، چونکه پیغه مبر صلى الله عليه وسلم فرمویه تی: {من أتى الغائط فليستتر} (۴). واته: هر که سی که چوه سهرناو باخوی داپوشیت، وکس عوره تی نه بیټ.

۷) ته ماشای عوره تی خوټ مه که وچاوت بگره، چونکه خوا شایه تره بو نه وه ی شهرمی لی بکه یت.

۸) له کاتی سهرناو دا قسه مه که، سه لام له خه لک مه که، وه لامی سه لام مه ده وه، زیکرو یادی خوا به ده نگی به رز مه که، چونکه عبدالله کوری عمر- په زای خوا یان لیټ- گوتی:

^۱ حدیث متفق علیه.

^۲ رواه الخمسة وابن ماجه. ومسلم برقم (۲۶۴).

^۳ حدیث متفق علیه.

^۴ أخرجه أبو داود ۹/۴۹۱، والحاكم في المستدرک ۱/۱۵۸ وصححه، وصححه ابن خزيمة وابن حبان والبعوي. بروانه: التقريب/ ۲۸/ ۲.

(كأبراهيك به لای پیغه مبهردا رویشته كه سهر ناوی بچوكی ده كرد، كآبراكه سه لای می کرد، به لام پیغه مبهردا عَلَيْهِ السَّلَامُ وه لای می نه دایه وه وه هیچ قسه ی نه كرد) (١).

٩) له سهر ناودا به دهستی چه پت تارته بگره و خوت پاك بكه وه، چونكه نه بو قه تاده ده لی: پیغه مبهردا عَلَيْهِ السَّلَامُ فه رمویه تی: {لَا يَمْسَنَ أَحَدُكُمْ ذِكْرَهُ يَمِينَهُ وَهُوَ يَبُولُ، وَلَا يَتَمَسَّحُ مِنَ الْخَلَاءِ يَمِينَهُ} (٢). واته: له کاتی میزکردندا به دهستی راستتان عه وره تی پیشه وه تان مه گرن، وه له سهر ناویشدا دهستی راستتان به ژیر خوتاندا مه هیئن بو پاکردنه وه.

١٠) دلنیا بوون له پاکبونه وه له پیسی، چونكه نه بو هریره ده گپیتته وه ده لی: پیغه مبهردا عَلَيْهِ السَّلَامُ فه رمویه تی: {اسْتَنْزَهُوا مِنَ الْبَوْلِ، فَإِنَّ عَامَّةَ عَذَابِ الْقَبْرِ مِنْهُ} (٣) واته: خوتان له میز پاك بكه نه وه، چونكه هه موو نه شكه نجه ی ناوگور به هو ی میزه وه یه.

١١) له ناو ده ستدا زور مه مینه وه، خوت به شتی تره وه مه شغول مه كه، ده ستت به ناو ته پ بكه پیش نه وه تارته بگری، میز وشت مه كه ناو کون و كه له به ره كانه وه، به دانیشتنه وه میز بكه نه كه به پیوه، خوت توشی وه سوه سه مه كه، به ره و با میز مه كه، له ناو حمام و مه ته خ و له ناو گورستان دامیز وشت مه كه. (٤)

١٢) کاتیك له ناو ده ست ته واوبوی شوینه كه ت پاك بكه وه، بوئه وه نه سهر و شوینه واری پیسیه كه نه مینی ت، و خه لكیش قسه ت پینه لین.

١٣) پاش ته واوبون له سه ر ناو هه ردو ده ستت به ناو و صابون بشو، بوئه وه ی پیسیان پیوه نه مینی، چونكه پیغه مبهردا عَلَيْهِ السَّلَامُ پیاویکی بینی له سهر ناو ده ست هاته دهره وه پیی فه رموو: {بِرؤ به ناو و به نه شنان - گیایه كه ده كری به صابون - ده سته كانت بشوره} (٥).

{سود و به ره یه كه}: ده ست شورین به ناو و صابون، به تایبته بو مندالی بچوك و بو ئافره ت هه ر زور زه روریه، به تایبته کاتی هاتنه وه یان له سه ر ناودا، چونكه مندال نافی می دهستی بشوا و ئافره تیش ده ست ده خاته ناو چیشت و چایی و شته کانی تره وه زور زه روره ده ستیان پاك و خاوین بیت.

^١ أخرجه مسلم في صحيحه، وحسنه الألباني في صحيح سنن أبي داود رقم: ١١.

^٢ حديث متفق عليه.

^٣ أخرجه الدار قطنی في سننه. بروانه: (فتح الباري ١/٣٣٦) وقال الحافظ: صححه ابن خزيمة وغيره.

^٤ بروانه: منهاج الصالحين للبحري، ب ١/ ١٢٥-١٢٦.

^٥ بروانه: الآداب الإسلامية للناشطة ب ١ ل: ١٠. ومنهاج الصالحين، ب ١/ ١٢٧.

پینچہم : نادابہ کانی دستنویز گرتن :

دستنویز گرتن کلیلی نویز کردنه و مہرجیکی بنہرہ تیبہ بؤ دروستبونی نویز، چونکہ کہسیک دستنویزی نہی نویزہ کہی دروست ناییت. دستنویز گرتن پاکیه، وہک پیغہ مہبر ﷺ فہرمویہ تی: {الطَّهْرُ شَطْرُ الْإِيمَانِ} واتہ: خو پاک کردنه وہ نیوہی ئیمان و باوہرہ. دستنویز گرتن عبادت و خوا پہرستیہ کہہ دہیبتہ ہوی پاک بوونہ وہی مروؤ لہ گوناہو تاوانہ کانی، لہم بارہ وہ پیغہ مہبر ﷺ فہرمویہ تی: {مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ حَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتَّى تَخْرَجَ مِنْ أَظْفَارِهِ} (۱) واتہ: ہہر کہسیک دستنویز بگریت بہ دستنویزیکی جوان، نہ وہ تاوانہ کانی لہ جہستہی دہر دہچن لہ نینو کہ کانیہ وہ.

نہمہش نادابہ کانی دستنویز گرتنہ پیوستہ رہ چاو بگرین و بگرین :

۱- بہ (بسم اللہ) کردن دست بکہ بہ دستنویز گرتن: نہ بوہریرہ - رحمہ اللہ - گیرایہ وہ پیغہ مہبر ﷺ فہرمویہ تی: {لَا وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَدْكُرِ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى} (۱) واتہ: نہ وہ کہسہی لہ دستنویز دا ناوی خوا ناہینی دستنویزہ کہی تہ واونیہ، جاریک پیغہ مہبر ﷺ بہ یارہ کانی فہرموو: {تَوَضَّأُوا بِاسْمِ اللَّهِ} (۲). واتہ: ناوی (اللہ) بہینن و دستنویز بگرین.

۲- لہ دستنویز گرتندا لہ سہر خو بہ، ودلت نامادہی دستنویزہ کہت بکہ، چونکہ لہ سہر خو بہی و ترس لہ خوا لہ دستنویز دا سہرہ تاییہ کہہ بؤ لہ سہر خو بہی و ملکہ چی لہ نویز کردندا ولہ بہر امبہر خوا دا.

۳- لہ گہل ہہموو دستنویز کیدا سیواک بہ کار بہیننہ، چونکہ سیواک کردن دم پاک دہکاتہ وہ و خوی پہرہر دگاریش لہ مروؤ رازی دہکات. لہم بارہ وہ نہ بوہریرہ گیرایہ وہ پیغہ مہبر ﷺ فہرمویہ تی: {لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ بِالسَّوَاكِ مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ} (۱) واتہ: نہ گہر بؤ ئوممہ تہ کہم ناپرہ حہت نہ بواہیہ، فہرمانم پی دہ کردن لہ گہل ہہموو نویز و دستنویز کیدا سیواک بہ کار بہینن.

^۱ أخرجه مسلم عن عثمان بن عفان في صحيحه.

^۲ الجامع الصغير، ۳۹۷/۲، وقال: حديث صحيح.

^۳ أخرجه النسائي في سننه (۱/ ۶۱) و البيهقي في السنن الكبرى ۱ / ۴۳ ، وابن خزيمة برقم : (۱۴۴) من حديث أنس بن مالك بإسناد صحيح.

^۴ أخرجه البخاري و مسلم في صحيحهما وأحمد و مالك في الموطأ.

{سود و بهر هیهک} سیواک کردن ئەم ئادابانەى هیه، دەبى ره چاؤ بکړین:

ا- له بهر چاوی خهک و له ناو کۆمه ئدا سیواک مه که، سوننه ت نیه، چونکه پینچه وانەى مروئەتى مروؤفه. (١).

ب- سیواکه کهت بشووه، ومه هیله پیس بې، دوا سیواک کردنه که شت سیواکه که بشووه، چونکه عائشه دهلى: (پیغه مبه ر ﷺ سیواکی ده کرد، و پاشان سیواکه کهى ده دایه وه من بو ئه وه بیشوومه وه). (٢).

ج- له لای راستى دهمته وه سیواک به کار بینه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ وا سیواکی کرد وه.

د- مندا له کانیش ت له سه ر سیواک کردن رابینه، فیری سیواک کردنیان بکه.

ه- بو قورئان خویندن و زیکر کردن و نویژ کردن، و شه و نویژ سیواک بکه.

و- له هه موکاته کاند ا وبه تایتت که تامى دهمت گؤرا به هر هویه که وه بیت سیواک بکه. چونکه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تى: { السواک مطه رة للفم مرؤاة للرب } . واته: سیواک کردن دم پاک ده کاته وه، خواش لیت رازى ده بى.

ز- که گه پرایته ماله وه سیواک بکه، وله کاتى هه ستانیش له خه و خیرا سیواک بکه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ که له خه و به خه بهر ده هاته وه بو شه و نویژ خیرا سیواکی ده کرد. (٣).

{هه ندیک له سو ده کانی سیواک کردن} ئین قیم الجوزیه ده لى: (سیواک کردن سو دى

زۆره وه ک ئەمانه: دم پاک ده کاته وه، پوک و چاوبه هیژ ده کات، چالایی ددان لاده با، و گه ده تهن دروست ده کات و یارمه تى هه زمکردنیش ده دات، قورئان خویندن و نویژ و زیکر کردن چالاک ده کات، خه ویش لاده با، چاکه کانی مروؤف زۆر ده کات، فریشته کانیش خو شحال ده کات. (٤).

^١ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، لمحمد عبد العاطي، ب ٢ / ل: ١٨٥.

^٢ رواه البيهقي وأبو داود وحسنه الألباني في صحيح سنن أبي داود (٥٢)، وتخریج المشكاة (٣٨٤).

^٣ حديث متفق عليه، برواه: منهاج الصالحين ب ٢ / ل: ١٨٨. والآداب الإسلامية للطفل المسلم، للشيخ محمود المصري، ل: ٨٣.

^٤ منهاج الصالحين ب ٢ / ل: ١٧٦.

سوده‌کانی زانستی و پزیشکی سیواکردن:

۱-سیواکی سهوز ماده‌ی مازوی تیدایه، دژی هه‌وکردن و بوگه‌نکردنه، وناهیلی پوک نه‌زیف بی و به‌هیزی ده‌کات.

ب-ماده‌ی سنجرینی تیدایه، بونی خووشه، و میکروپ و فایروسیه‌کان له‌ناو ده‌بات.

ج-چهند ماده‌یه‌کی ترشه‌لوکی تیدایه ددانه‌کان له‌چک پاک ده‌کاته‌وه. د-ماده‌یه‌کی سه‌مغی تیدایه ناهیلی ددانه‌کان خو ره لییان بدات.

ه- کلوراید و سیلکای تیدایه ددانه‌کان سپی ده‌که‌نه‌وه.

۴-له‌کاتی ده‌ستنویژگرتندا خو ت له‌قسه‌کردن و پی‌که‌نین و یاریکردن به‌ناو بیاریزه، ته‌نها مه‌گه‌ر فه‌رمان به‌چاکه و گی‌رانه‌وه له‌خه‌راپه بکه‌یت، یان وه‌لامی سه‌لام بده‌یه‌وه، له‌م کاتانه‌دا گرفت نیه.

۵-به‌مشت ناو مه‌ده به‌ده‌م و چاوتدا وه‌ک شه‌پازله، به‌لکو له‌گه‌ل ناوه‌که‌دا به‌ه‌یواشی ده‌ست بی‌نه به‌ده‌م و چاوتدا، چونکه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ واینه‌کردوه، ئیبراهیمی نخعی ده‌لی: هاوه‌لانی پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ ئه‌وها یان نه‌کردوه. (۱).

۶-له‌دوا ده‌ستنویژوه ده‌توانی خو ت ووشک بکه‌یه‌وه به‌تایبته کاته‌کانی سه‌رما، چونکه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کاتی ده‌ستنویژی ده‌گرت مه‌ندیل و پارچه په‌رۆیه‌کی هه‌بو ده‌م و چاوی پی ووشک ده‌کردوه. (۲).

۷-سوربه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که زیاد له‌شوینی فه‌رزه‌کان بشو‌ریت به‌تایبته له‌کاته‌کانی سه‌رمادا، بۆ نمونه له‌گه‌ل ده‌سته‌کانتدا قۆله‌کانیشت بشو‌ره، له‌گه‌ل قاچه‌کانتدا هه‌تا ئه‌ژنۆکانیشت بشو‌ره، به‌تایبته له‌کاتی سه‌رمادا، چونکه ئه‌م کاره له‌روژی دوا‌ییدا بو‌تۆ ده‌بیته نور و پوناکی و پو‌شاک، ئه‌بو‌ه‌ریه گی‌رایه‌وه که‌وا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: {أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَائِمَحُو اللَّهِ بِهَ الْخَطَايَا، وَرَفَعُ بِهَ الدَّرَجَاتِ؟} واته: ئه‌وه بۆ ئه‌و شتانه‌تان پی نه‌لیم که تا‌وانه‌کانتان ده‌سپ‌رته‌وه و پله‌وپایه‌تان به‌رزه‌ده‌کاته‌وه؟ یاره‌کان گو‌تیان به‌لی پیمان بلی، ئه‌ویش فه‌رموی: {إِسْبَاغُ الوُضُوِّ عَلَی الْمَكَارِهِ، وَكثْرَةُ الخُطَا الِی الْمَسَاجِدِ وَ انْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ} (۳).

^۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱ / ل: ۱۳۴.

^۲ رواه البيهقي والنسائي في الكنى بإسناد صحيح، برواه: تحفة الأحوذی شرح صحيح الترمذی ۱/ ۵۷.

^۳ أخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث: ۶۶۴ عن جابر.

واته: دستنویزگرتنی ته‌واو و کامل له‌کاته‌کانی ناخو‌شیدا و زور هه‌نگاونان بو
 مزگه‌وته‌کان، وچاوه‌پیکردنی نویژی فهرز له‌دوا کردنی فهرزیکی تره‌وه، نه‌مانه‌ن
 سه‌نگه‌رگرتن له‌دوژمن، نه‌مانه‌ن سه‌نگه‌رگرتن له‌دوژمن،

واته: نه‌نجامدانی نه‌و کارانه وه‌ک نه‌وه وایه بچی‌ه جیهادکردن له‌دژی بیباوه‌پان و
 سه‌نگه‌رگرتن لییان. هه‌ر له‌نه‌بوهریره‌وه ده‌لی: گویم له‌خوشه‌ویسته‌که‌مه‌وه بو
 ده‌یفرموو: {تَبْلُغُ الْحُلِيَّةِ مِنَ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الْوُضوءُ} (١). واته: ئاوی ده‌ستنویژ هه‌تا
 کوی نه‌ندامه‌کانی ده‌ستنویژ بگریته‌وه نه‌وه له‌دواپوژدا خه‌شل و جوانی وپوشاکی
 به‌هه‌شتی هه‌تا نه‌و شوینه‌ت ده‌گریته‌وه.

٨- له‌کاتی ده‌ستنویژگرتندا له‌شوینیکی به‌رز وپاکدا ده‌ستنویژ بگره.

٩- له‌دوا ده‌ستنویژگرتنه‌وه نه‌و نزاو پارانه‌وه‌یه بکه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ کردویه‌تی،
 پییشه‌وامان عمر گیرایه‌وه که‌وا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: ((هه‌ر که‌سیک له‌ئیه‌وه
 ده‌ستنویژیکی جوان بگریت و بلی: {أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ
 مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ} (٢) نه‌وه له‌هه‌ر ده‌رگایه‌ک له‌ده‌رگا‌کانی به‌هه‌شت حه‌ز بکات ده‌چیته
 به‌هه‌شته‌وه. ئیمام ترمذی نه‌مه‌شی زیادکردوه: {اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ
 الْمُتَطَهِّرِينَ} (٣) واته: خوایه له‌توبه‌کاران وله‌پاکانم بگیریه.

١٠- له‌دوا ده‌ستنویژگرتنه‌وه دوو رکات نویژ سوننه‌ته، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ
 فهرمویه‌تی: {مَا مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضوءَ وَيَمْلَأُ رِكَعَيْنِ يُقْبَلُ بقلبه و وجهه عليهما إِلَّا
 وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ} (٤). واته: هه‌رکه‌سیک له‌ئیه‌وه ده‌ستنویژ بگریت به‌ده‌ستنویژیکی چاک،
 پاشان دوو رکات نویژ به‌دل و به‌ناگاییه‌وه بکات، نه‌وه به‌هه‌شت بو نه‌و که‌سه واجب
 ده‌بیته.

١١- له‌ده‌ستنویژگرتندا ئاوسه‌رف مه‌که و ئیسراف مه‌که، سه‌عد-رحمه‌الله- گیرایه‌وه
 گوته: (پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌لامدا هات، و منیش ده‌ستنویژم هه‌لده‌گرت، پیی ووتم: {ئهی
 سه‌عد له‌ئاوی ده‌ستنویژدا ئیسراف مه‌که}، منیش گوتم: بو له‌ئاو سه‌رف کردندا

١ أخرجه مسلم في صحيحه رقم الحديث: ٢١٩ .

٢ البدر المنير، ٢ / ٢٨٤، وهو صحيح، أخرجه مسلم وأحمد في مسنده.

٣ أخرجه الترمذی في سننه رقم: ٥٥، وقال: في إسناده اضطراب.

٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

ئىسراف ھەيە ئەي پيغەمبەرى خوا ﷺ، ئەويش فەرموى: بەلى: {ھەرچەندە لەسەر پروباريش بيت ئاۋ سەرف مەكە} چونكە ئىسرافكردن لە ئاويشدا گوناھە، وخوا جل جلالە پيى ناخۆشە (۱).

۱۲- ئەگەر ناچار نەبى بۆخۆت دەستنوئىژى خۆت بگرە، باخەلك بۆت نەگرى، زانايان لەسەر ئەمە يەكدەنگن كەوا ئينسان بۆ خۆي دەستنوئىژى خۆي بگرى، تەنھا مەگەر ناچار بى ئەوكاتە دروستە (۲).

{سود وبەھرەيەك} پاك وخوايىنى چوار پلە وپايەي ھەيە:

۱- پاك وخوايىنى جەستەيە لەبىدەستنوئىژى ولەپيسىيەكان.

۲- پاك وخوايىنى ئەندامەكانە لەگوناھو تاوان، چونكە ئەندامەكانى مروؤفە وەك جۆگەلە وايە، شتى صاف و لىل دەھيىنى، جاھەركەس گوناھو خەراپە نەكا ئەو گەدەي دلى پاك و چاك و دور لەنەخۆشەيەكان دەبى، بەلام بەپيچەوانەو دلكە پىر دەبى لەچلك وچەپەلى و لەنەخۆشى.

۳- پاك وخوايىنى دلە لە رەوشتە نزمەكانى وەك: حەسودى، رىق وكيىنە، فيز و خۆبەزلزان و تەماع وپيسكەيى، وھتد.

۴- پاك وخوايىنى دلە لەغەيرى خوا جل جلالە، وەئەمەش لەھەمو پلە وپايەكانى تر بەرزتر وبالائترە (۳).

شەھەم: ئادابەكانى نوئىژ كردن:

نوئىژكردن لەئىسلامدا وەك سەر وايە بۆ جەستە، ديارە سەر نەبى مروؤفە ژيانى نابى، بۆيە كەسيك نوئىژ نەكا دىنى تەواۋ نى، نوئىژكردن پايەيەكە لەپايەكانى ئىسلام، بگرە لەدوا شايەتومان پايەي دوھمى ئىسلامە، نوئىژكردن گەرەتيرىن كردهوي ئەندامەكانى مروؤفە، ھەرەك چۆن ئەمە لەپيغەمبەرەوھ ﷺ ھاتوھ و فەرمويەتى: {وَعَمَّوْهُ الصَّلَاةُ} (۱).
واتە: نوئىژكردن ستون و كۆلەكەي ئايىنى ئىسلامە.

۱ كنز العمال، رقم: ۲۷۰۲۷، وقال: حديث صحيح.

۲ منہاج الصالحين، ب ۱/ل: ۱۳۵.

۳ منہاج الصالحين، ب ۱/ل: ۱۳۳.

۴ جامع الأصول في أحاديث الرسول للجزري، رقم الحديث: ۷۲۷۴، والتاريخ الكبير للبخاري، رقم: ۱۸۶۶.

خوا جل جلاله هه مو عیباده تیکی له سهه زهوی فه رز کردوه، به لام له به رزترین جیگا و له پیروترین شهودا که شه وره وی پیغه مبهه بوو ﷺ بو ئاسمانه کان، و به بی نیوانی کردنی هیچ که سیک خوا جل جلاله نویژی له سهه پیغه مبهه ﷺ فه رز کرد، یه که مجار په نجا نویژی فه رز کرد، له دوا هه ولیکی زوری پیغه مبهه ﷺ ئەمجا خوا جل جلاله په نجا نویژه که ی کردوه بهم پینج فه رزه ی ئیستا، ئەمهش به لگه یه له سهه گرنگی و پیروزی نویژ له ناو هه مو عیباده ته کانیترا، بویه نویژ کردن بناغه و دایک و ئەصلی هه موو عیباده ته کا نه، چونکه هه مو جو ره کانی په رستنی جهسته ی ئینسانی تیدا هه یه، وه ک: دل و عه قل و زمانی، که هر یه که یان به شیک له نویژ کردن ده گریته وه (۱).

یه که م شت له روژی دوایدا که ئینسان لیپرسینه وه ی له گه لدا ده کریت نویژه و کو تا شتیش که پیغه مبهه ﷺ له کوتای ژیانیدا راسپارده ی ئوممه ته که ی کرد نویژ کردن بوو.

له بهر گرنگی نویژ ئەم ئادا بانه پبویسته ره چاو بگریت و بگرین:

(۱) به نارزهویه کی گه وره و به خوشه ویستی و به شهوق و چالاکي گه وره وه روو له نویژه که ت بکه و بچو ناو نویژه وه.

(۲) پبیش چونه ناو نویژه وه پو شاکي پاک له بهریکه و خوت بو نخوش بکه و سیواک بکه،

خوای په روه ردگار فه رمویه تی ﴿يَبْنَیْ ءَادَمَ خُدُوْا زَیْنَتَکُمْ عِنْدَکُلِّ مَسْجِدٍ﴾ الأعراف: ۳۱ واته: ئەهی مروقه کان له کاتی نویژ کردن وله کاته کانیتریشدا خوتان داپوشن، و پو شاکي جوان و پاک له بهریکه ن و خوتان پاک بکه نه وه و خوتان بو نخوش بکه ن (۲).

(۳) کاتی که نویژ دابه سترا نویژی سوننه ت مه که، چونکه ئەبو هریره ده گریته وه ده لی: پیغه مبهه ﷺ فه رمویه تی: ((اِذَا أُقِيْمَتِ الصَّلَاةُ فَلَا صَلَاةَ اِلَّا الْمَكْتُوبَةَ)) (۲) واته: هر کاتی که نویژ دابه سترا هه نویژی فه رز ده کریت، نویژی سوننه ت نا کریت.

^۱ پروانه: الموسوعة الآم في تربية الأولاد، للدكتور احمد مصطفى متولى ب ۱ ل: ۲۲۸. ومنهاج الصالحين،

ب ۱/ل: ۱۶۷.

^۲ پروانه: تيسير الكريم الرحمن، لعبد الرحمن ناصر السعدی. وتفسير البحر المحيط لأبي حيان الأندلسي.

^۳ أخرجه مسلم. في صحيحه.

٤) پیش نویژکردن هه موو کاره کانت و پیدایستی ه کانت جیبه جی بکه، بۆئه وهی دلت بۆ خوا جل جلاله له ناو نویژدا یه کلابیته وه، عائیشه گپرایه وه گوتی: گویم له پیغه مبهه ر عَلَيْهِ بوو دهیغه رموو: ((لا صلاة بحضرة الطعام، و لا هو يُدافِعُهُ الأخبثان)) (١) واته: کاتی که خواردن دانرا، یان کاتی که دهستی ناوت هه بوو، و تهنگاوبوی نویژ مه که، چونکه ئەو کاته نویژه کهت ته واو نابێ و کامل نابیت.

٥) که دهست ده کهیت به نویژکردن زۆر هیواش و له سه ره خۆبه و به ترسان له خوا جل جلاله بچو ناو نویژه وه و عائیشه - رضي الله عنها - گوتی: ئیمه له گه له پیغه مبهه ردا قسه مان ده کرد، و ئەویش قسه ی له گه لدا ده کردین، به لام که کاتی نویژ ده هات پیغه مبهه ر عَلَيْهِ وه که ئەوهی لیده هات که نه بمان ناسی و نه بیناسین، بۆ؟ له بهر ترسانی له خوا جل جلاله (٢).

٦) له ناو نویژدا ته ماشای شوینی سوچه کهت بکه و ناو پر مه ده وه و پیمه که نه، به پو شاک و دهسته کانت یاری مه که، عائیشه گپرایه وه گوتی: گویم له پیغه مبهه ر عَلَيْهِ بوو دهیغه رموو: { هو اختلاسٌ يَخْتَلِسُهُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةِ الْعَبْدِ } (٣) واته: ناو پر دانه وه له ناو نویژدا دزییه که شهیتان به نویژ خوینی ده کات.

٧) له ناو نویژدا ئەو نایهت و زیکرانه ی که ده یان خوینی لیان وردببه وه، عماری کوری یاسر ده لی پیغه مبهه ر عَلَيْهِ فه رمویه تی: { إِنَّ الرَّجُلَ لَيَنْصَرِفُ عَنْ صَلَاتِهِ وَ مَا كُتِبَ لَهُ إِلَّا عَشْرَ صَلَاتِهِ، تَسْعَاهَا، ثَمَنُهَا، سُبْحَاهَا، ... } (٤) واته: ئینسانی وا هه یه که له نویژه که ی ده بیته وه ته نها ده یه، یان نۆیه که، یان هه شتییه که، یان هه وتیه که، یان شه شییه که، ... یان نیوه ی نویژه که ی بۆ ده نوسریت.

٨) له نویژدا به ئارام و له سه ره خۆبه، په له په له مه که، چونکه ئەم له سه ره خۆیییه، و په له په له نه کردنه سونه تی پیغه مبهه ر عَلَيْهِ خواجه.

٩) هه ول بده له ناو نویژدا هه تا ئەتوانی خۆت بپاریزی له باویشکدان و پزمین و قرقینه هاتنه وه، ئەبوهریره ده گپرایته وه ده لی: پیغه مبهه ر عَلَيْهِ فه رمویه تی: { التَّوَأْبُ فِي الصَّلَاةِ

١ أخرجه مسلم في صحيحه.

٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ١٦٨.

٣ أخرجه البخاري في صحيحه.

٤ أخرجه أحمد رقم (١٨٧٨١) بإسناد صحيح، وأبو داود وحسنه الألباني.

من الشيطان، فاذا تئأب أهدكم فليكنم ما استطاع} (١). واته: باويشكدان لهناو نويژدا له شهيتانهويه، جا نهگر نيوه باويشكدان هات بهگويزهه توانا بيگرنهوه و مهيلن بيت. (١٠) ههول بده لهكاتي خويدا و لهسهرهتاي كاتهوه نويژهكهت نهجام بده وبهبي هو دواي مهخه، چونكه پيغهمبر ﷺ پرسياريان لي كردو گوتيان: چ كار يك لهكارهكان خيرى زياتر و گورهتره؟، نهويش فهرموي: {الصلاة على وقتها} (٢). واته: نويژكردن لهكاتي خويدا لههه مو كارهچا كهكاني تر خيرى زياتره.

(١) لهدوا نويژ تهواوبون لهشويني خوئدا دابنيشه ويرد و دوعا بخوينه، نهبو نومامه دهگيريتهوهو دهلي: بهپيغهمبريان گوت: چ دوعاو نزايهك زوتر گيرا دهبيت؟ پيغهمبريش ﷺ لهوه لامدا فهرموي: {جوف الليل الآخر، ودبر الصلوات المكتوبات} (٣) واته: نهو دوعا ونزايه زوتر گيرا دهبيت كه لهنيوهشهوا بكرت، يان لهدوا نويژه فهرزهكانهوه بكرت. ههروهها نهبوهريره گيرايهوه گوتي: پيغهمبر ﷺ فهرمويهتي: {ههر كهسيك لهدواي نويژه فهرزهكانهوه (٣٣) جار (سبحان الله) و(٣٣) جار (الحمد لله) و(٣٤) جار (الله اكبر) بكات، ونهجار يهكجاريش بلي: لا اله الا الله وحده لاشريك له، له الملك وله الحمد، وهو على كل شيء قدير} نهوه نهو كهسه ههچهنده گوناهاهكاني وهك كهفي دهريا بيت خواي پهروهردگار ليبي دهبوريت (٤).

١٢- لهگهل بهجيهايناني نويژه فهرزهكان نويژه سوننهته راتيابهكان كه لهگهل نويژه فهرزهكاندا دهكرين بهجيان بهينه، رملهي كچي نهبو سوفيان دهلي: گويم له پيغهمبرهوه بوو ﷺ دهيفهرموو: {ما من عبد مسلم يلقى لله تعالى كل يوم ثنتا عشرة ركعة تطوعاً غير الفريضة، إلا بنى الله له بيتاً في الجنة} (٥). واته: ههر كهسي ههموو روژيك دوازه ركات نويژي سوننهت بكات لهگهل فهرزهكاندا نهوه خواي پهروهردگار خانويهكي لهبهههشتدا بو دروست دهكات.

١ أخرجه البخاري في صحيحه..

٢ حديث متفق عليه.

٣ أخرجه الترمذي في سننه. رقم الحديث (٣٤٩٩) وقال: حديث حسن.

٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

٥ أخرجه مسلم في صحيحه.

(**ئاگاڧادارى**) ئەودوازىدە پركاتە سوننەتە ئەمانەن: دو پركات پېش نويىژى بەيانى، چوار پركات پېش نويىژى نيوهرۇ، ودو لەدوايه‌وه، دوپركات لەدوا نويىژى مەغرىبدا، دوپركات لەدوا نويىژى عيشادا، ئەمانە پېيان دەگوتى: سوننەتى پراتىبە، واتە: ئەو سوننەتانه كە لەگەل نويىژە فەرزەكاندا دەكرىت.

۱۳- هەول بە نويىژەكانت بەكۆمەل (جەماعەت) و لەمزگەوتدا ئەنجام بەدەيت، چونكە عبداللە ى كورپى عمر - رحمهما اللہ - گىرايه‌وه پىغەمبەر ﷺ فەرمويه‌تى: { صلاة الجماعة أفضل من صلاة الفرد بسبع وعشرين درجة } (۱) واتە: نويىژى بەكۆمەل (جەماعەت) گەورەترو خىرى لە نويىژى بەتەنھا زياترە بەئەندازەى بىست و حەوت پلە.

۱۴) هەول بەدە بەرو بومەكانى نويىژە كردن وەك: يادى خوا و شەرم مورا قەبە و ترس لەخوا بەدەست بەيىنە، واز لەهەمو قسەو كاريكى خراپ و ناپەسەند بەيىنە، پەروەردگار

فەرمويه‌تى: ﴿ إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَأَعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴾ طە: ۱۴
واتە: تەنھا بەخاتىرى زىكرو يادى مەنەوه نويىژەكەت بەرپا بكەو ئەنجامى بەدە.

هەروەھا خوا جل جلاله فەرمويه‌تى: ﴿ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴾ العنكبوت: ۴۵.

واتە: نويىژە بكە، بەراستى نويىژە لەخەراپە و كارى ناشىرين دەتان گىريىتەوه.
عبداللە ى كورپى مسعود - رحمە اللہ - گوتويه‌تى: { مَنْ لَمْ تَأْمُرْهُ صَلَاتُهُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَاهُ عَنِ الْمُنْكَرِ لَمْ يَزِدْهُ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْدًا } (۲). واتە: هەر كەس يەك نويىژەكەى فەرمانى چاكەى پىنەكات و لەخەراپە و كارى ناشىرين نەگىريىتەوه ئەوه ئەو كەسە لەخوا نزىك نەبووتەوه.

^۱ حديث متفق عليه.

^۲ رواه الطبراني في الكبير ورجاله رجال الصحيح، برواه: مجمع الزوائد، ب/۲/ ۵۳۱.

جهوتهم: نادابه کانی ناخواردن:

خواردن نازو نيعمه تيکي گه وره ي خواييه، له زور له نايه ته پيروزه کانی قورناندا ناماژهي پيکراوه، خوا جل جلاله کاروباره کانی ناسمان وزه وي ريکخستوه، وباران دهباريني، و ريزق و روزي به مروقه کان ددا، بو نه وه دين و ژيني خويان ته واو بکن، بويه هر کسيک به هو ي خواردنه وه زانست و زانياري به دهست بهيني، و کارو کرده ي چاک نه نجام ددا، و خوي بو خواپه رستي به هيژ بکات، نه وه به ته نکيد خير و پاداشيکي زوري دهست ده که وي، بويه پيغه مبه ر عليه السلام فهرمويه تي: {إِنَّ الرَّجُلَ لِيُؤْجِرُ حَتَّىٰ فِي اللَّقْمَةِ يَرْفَعُهَا إِلَىٰ فِيهِ وَإِلَىٰ فِيَّ أُمَّرَاتِهِ} (١) واته: مروقه له سهر نه و تیکه يه ي که ده يبا بو دهمي خوي، يان ده يدا به مندال و هاوسه ره که ي خير و پاداشتي له سهر و هر ده گريته وه. بويه جياوازي نيوان برودار و بيباوه ر نه وه يه: برودار خواردن ده خوا بو نه وه بو دينداری به هيژ بييت، ده ژيا بو نه وه کارو کرده وي چاک بکات و دونيا ناوه دان بکاته وه، به لام بيباوه ر ده ژيا بو نه وه بخوا و هر چي له زت و خو شي هه يه به ده ستي بهيني، وه ک ناژهل و پرواشي به دوا روژ نيه (٢).

نان خواردن نه م چند نادابانه ي هه يه، پيوسته جي به جي بگري:

(١) پيش نان خواردن و دوا نان خواردن ده سته کانت بشو، نه بو هريره گيپراويه وه که وا پيغه مبه ر عليه السلام فهرمويه تي: {مَنْ بَاتَ وَفِي يَدِهِ رِيحٌ غَمْرٌ، فَأَصَابَهُ شَيْءٌ، فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ} (٣). واته: هر که سيک له دوا ناخواردنه وه ده سته کانی نه شوا، چه وري يان بوني خواردني پيوه بميني، و جانه وه ريک، يان شتيکي ژهر اوي، يان جنوکه يه ک، نه زيه تي بکن، يان توشي به له کی بييت، نه وه نه و که سه ته نها بالومه ي خوي بکات و به س. هه مو مروقيکي ژير ده زاني ده ست شو رين له پيش ناخواردن و له دوا ناخواردندا چند پک و خاوينيه و چند پاريزگاري کردن له نه خوشيه کانی تي دا هه يه، به تايبه ت بو مندال و بو نافره ت، وه ک باسمان کرد، بويه ناييني ئيسلام زور گرنگي به پک و

^١ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١، ل: ٣٠٣.

^٣ أخرجه الترمذي وأبو داود وابن ماجه وأحمد، وصححه الالباني.

خاوینی داوه و گرینگترینی نهو شتانهی که مسولمان له غهیره مسولمان جیا دهکاتهوه، پاک و خاوینی دل ودهرون وروالتهی مسولمانه، دل ودهرونی پاکه لههه موسیفته خهراپهکانی وهک: هسودی، فیز، پیسکهیی، رهزیلی، هتد، وهروالتهیشی پاکه له ههرجی شتی قیزهونی و پیس و پهلووسی ههیه، وهگرینگترینی نهو کارانهی که لهشساعی و تهنروسستی مروقه دهپاریزی گرنگی دانی مروقه بهپاک و خاوینی، نهوهش بهوه دهبی لهپیش ناخواردن ولهدوا ناخواردنهوه دهستهکانی بشوا و خوی پاک بکاتهوه، بو نهوه توشی نهخوشی نهبی و دوربی له ههرجی میکرویات و قایروس و پیس و پهلووسی ههیه(۱).

{چهند سودیک} لهفرموده دا هاتوه: دهست شورین لهپیش خواردنهوه ههژاری لادهبا، ولهدوا خواردنیشهوه شیتی لادهبا، وهپیویسته دهسته تهپهکهی بهپهرو و خاوی ووشک نهکاتهوه، نهوهک میکروبی پیوه بی، وه پیویسته مندا لهپیش گهورهکانهوه دهستی بشوا، چونکه مندا لهدهستی زیاتر پیس دهبی(۲).

(۲) نابی بهپالکهوتنهوه خواردن بخویت، چونکه پیغهمبه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرهمویهتی: {أَنَا لَا أَكُلُ مَتَكُنًا} (۳) واته: من بهپالکهوتنهوه خواردن ناخوم، بهدانیشتنهوه نان دهخوم.

(۳) پیش دهست به خواردنکردن بهدهنگی بهرز بسم الله بکهوبهدهستی راستیش دهست بهخواردن، بکه، لهه بارهوه عومهری کوری نهبی سهلهمه دهگیریتهوه دهلی: پیغهمبه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پیی گوتم: {بِسْمِ اللَّهِ، وَكُلُّ يَمِينِكَ، وَكُلُّ مِمَّا يَلِيكَ} (۴) واته: بهدهنگی بهرز (بسم الله) بکهو بهدهستی راستت بخو لهلای خوشتهوه بخو، جابیر گبرایهوه پیغهمبه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرهمویهتی: {لَا تَأْكُلُوا بِالشَّمَالِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَأْكُلُ بِالشَّمَالِ} (۵) واته: بهدهستی چهپ خواردن مهخو، چونکه شهیطان بهدهستی چهپ خواردن دهخوات، بویه بهدهستی چهپ نان وئاو خواردن خهراپه، چونکه دهستی چهپ زیاتر بو تارهتگرتن ولابردنی پیسی و شتی خهراپ بهکار دههینری.

^۱ من آداب الطعام للزهراني، ل: ۵۳.

^۲ آداب الأكل للأقف هسي، ل: ۶.

^۳ أخرجه البخاري برقم (۴۷۲).

^۴ أخرجه البخاري (۴۵۸) ومسلم (۲۰۲۲).

^۵ أخرجه مسلم في صحيحه و الترمذي في سننه.

شیخ عوثه یمین-رحمه الله-گوتویه تی: (بسم الله) کردن واته: بلی: (بسم الله)، وه نه گهر بشلیی: (بسم الله الرحمن الرحيم) هیچ خه رایه ی تیدانیه و دروسته. (١). وه نه گهر مروّقه (بسم الله) له بیرچوو له سه ره تا وه، با له ناوه پراسته وه بلی: (بسم الله اوله و آخره) (٢).

{سود و بهر هریه ک} سوننه ته له کاتی خواردن وئاو خواردنه ودا به دهنگی بهرز (بسم الله) ی بکریت، چونکه (بسم الله) ذیکره، ذیکریش دروسته به دهنگی بهرز بگوتری، شیخ ملا علی القاری دهلی: هه مو زیکی رهوا واجب یان سوننه ت، به بی گوتن به زمان هیچ نیعتیباری پی ناکریت. (٣)

ئهمه خالیکی گرنه پیویسته ئیمه هه لویسته ی له سه ر بکه ین، به تایبه ت ذیکره کانی نویژ، بو ئه وه نویژ هکله به تال نه بیّت، یان خیره کله ی کهم نه بیته وه، بو یه زوریک له زانایان گوتیا نه: هه ر که سیک زیکی رهوا به دهنگی بهرز نه لی، ئه وه هیچ خیری نیه، ده بی دوباره ی بکاته وه، شیخ بن بازیش-رحمه الله- ئهم قسه یه ی گوتوه (٤).

٤) خواردنی حه لال و زه لال و پاک بخو، خواردنی حه رام و پیس مه خو، خوا جل جلاله فه رمویه تی: ﴿ فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّبًا ... ﴾ (النحل: ١١٤) واته: له و ریزق و روزه حه لال و پاکه ی که خوا پیی داو ن بخو ن، که عبی کوری عه جره گپرایه وه گوتی: پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی {كُلْ لَحْمٍ نَبَتٍ مِنَ الْحَرَامِ فَالنَّارُ أَوْلَىٰ بِهِ} (٥) واته: هه ر گۆشتیکی مروّقه به مالی حه رام دروست بیّت، ئه وه ناگر بو ی باشته ر.

٥) له خواردنی پاک و خاوین بخو، له میوه ی نه شو راوه و خو راکی پیس بوو، یان سه ره لدر اوه خو ت پیاریزه ، زه ره رو زیانی بو جهسته ت هه یه.

١ شرح ریاض الصالحین ٧ / ١٩٦.

٢ پروانه الإرواء ٧ / ٢٤، والموسوعة الام في تربية الاولاد في الاسلام ب ١ ل: ٤٥٤.

٣ پروانه: مرقة المفاتيح لملا علی القاری ٨ / ٩.

٤ من آداب الطعام للزهراني، ل: ١٢.

٥ أخرجه الترمذي وحسنه، پروانه: تخريج أحاديث الإحياء، رقم: ١٦٤٥.

٦) عیب له خواردن مهگره، ئارهزوت لی بیخو، ئارهزوت لی نه بو مهخو،
 نه بوهریره دهلی: { پیغمبر ﷺ قهت عیبی له خواردن نهگرتوو، نهگر ئارهزوی
 بکردایه دهخوارد، وه نهگر ئارهزوی نهکردایه نهی دهخوارد } (١).

٧) تیکه و پاروی بچوک بکه، تیکه که چاک بجاوه ئنجا قوتی بده، ئەم تیکه یه بخو پاشان
 تیکه یه کی تر بخو.

٨) فوو له خواردن گهرم مهکه، ئەسمائە-رهزای خوی لیبت-خواردن گهرمی داده پووشی
 ههتا سارد ده بووه و ده یگوت: من گویم له پیغمبر بو ده یفرموو:

{ هُوَ اعْظَمُ لِلْبِرْكَه } (٢) واته: خواردن سارد بیته وه فوو پیروزیه که ی گهره تره له وهی که
 به گهرمی بخوری، وه خواردن گهرم و زور سارد مهخو چونکه زهره زیانیان ههیه.

٩) دهمت مه به سهه قاپه که ی بهر دهمت، نه بادا خوارده مه نی ناو دهمت بیته وه ناو قاپه که.

١٠) دوو دهنکه خورما، یان تری یان قوخ و شتیت به یه که وه مهخو کاتیک که له گه ل
 کومه لی کدا خورما یان شتی تر دهخوی، مهگر به پرسی خه لکه که، چونکه عبد اللهی
 کوپی عمر گوتی: پیغمبر ﷺ ئەمهی قه دهغه کردوه. (٣).

١١) خواردن زور مهخو، زورخور مه به، ئەوهنده بخو سودی هه یبت نهک زهره رت لی بدا،

خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴾

الأعراف: ٣١ واته: بخون و بخونه وه و ئیسراف مهکن، چونکه خوا ئیسراف و
 ئیسرافکارانی خوش ناویت.

ههروه ها پیغمبر ﷺ فرمویه تی: { ماملأ ابن آدم وعاءاً شراً من بطنه، حسب ابن آدم
 أكلاتٌ يقمن صلبه، فإن لم يفعل فثلث لطفامه، وثلث لشرابه، وثلث لنفسه } (٤) واته: مروق بو
 به یزکردنی خوی چند تیکه یه کی به سه، جا نهگر هه زیاتری کرد، ئەوه با به شیکی
 سکی بو خواردن بیبت، و به شیکی تریشی بو ناو خوارده وه بیبت، و به شه که ی تریشی
 بو هه ناسه دانی بیبت.

^١ أخرجه البخاري (٤٧٧) ومسلم (٢٠٦٤). بروانه: من آداب الطعام، للزهراني.

^٢ أخرجه الدارمي، و أورده الألباني في الصحيحه برقم: ٣٩٢.

^٣ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٤ أخرجه أحمد رقم: ١٧٣١٨، والترمذي رقم: ٢٣٨٠ وقال: حديث حسن.

۱۲) کۆبونهوه لهسهه سفرهیهک و په رته وازه نه بوون، لهه باره وه وه حشی کوری حه رب گپراهه وه گوتی: (هاوه لآن گوتیان: ئه ی پیغه مبهه ﷺ ئیمه هه ر خواردن ده خوین به لام تیر ناخوین نه وه چیه؟ پیغه مبهه ﷺ فه رموی: { ئیوه دیاره په رته وازه بوون؟ یاره کان گوتیان: (به لئ ئیمه په رته وازه بووین) نه مجا پیغه مبهه ﷺ فه رموی: { فَاجْتَمِعُوا عَلٰی طَعَامِكُمْ، وَادْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ يُبَارِكْ لَكُمْ فِيْهِ } ( ) واته: له کاتی خواردندا کۆبهنه وه لهسهه سفرهیهک و ناوی خوابه یین، خوی په روه رداگار فه رو پیروزی خوی ده خاته ناو خواردنه که تانه وه.

۱۳) لهسهه ناخواردن باسی داستانی پیاوچاگان بکه، یان شتی خیر باس بکه، یان فه رمان به چاکه و به رگری له خراپه بکه.

۱۴) له کاتی ناخواردندا پیکه نینی به قاقا، یان گالته کردن به کهس مه که.

۱۵) خواردن بهسهه خواردندا مه که، وه تا برسیت نه بی خواردن مه خو، چونکه بو تهنه روستیت زور زیانی هیه، بویه ئیمامی شافیعی - رحمه الله - گوتویه تی:

ثَلَاثٌ مَّهْلِكَاتُ الْاَنَامِ - اَوْ دَاعِيَةُ الصَّحِيحِ اِلَى السَّقَامِ.

دوام مُدَامَةٍ و دوام وَطْءٍ - وَاِدْخَالُ الطَّعَامِ عَلٰی الطَّعَامِ.

واته: سی شت له ناوبه ری مرقه کانن یان نه خویشیان ده خهن، ئاره ق خواردنه وه ی به رده وام و جیماع کردنی به رده وام خواردن بهسهه خواردندا، واته: زور خوری (۲).

۱۶) له قاپی زیرو زیودا خواردن و خواردنه وه مه خو چونکه حه رامه.

۱۷) له خواردندا یه ک جوړه خواردن مه خو، چونکه هه ندی خواردن هیه به ته نها زه ره ی هیه، بویه پیغه مبهه ﷺ که کاله گی بخواردایه خورمای له گه لدا ده خوارد، وده یفه رمو: گه رمی خورماکه ساردی کاله گه که لاده با.

وه پیغه مبهه ﷺ دوو خواردنی ساردو دوو خواردنی گه رمی به یه که وه نه خواردوه، زانیاری زیاتر لهه باره وه له زانستی پزیشکیدایه (۳).

۱ أخرجه ابو داود (۳۷۶۴) و حسنه الألبانی فی صحیح ابی داود (۳۱۹۹).

۲ دیوان الإمام الشافعی، رحمه الله، ل: ۲۳.

۳ أخرجه الترمذی وأبو داود یاسناد صحیح.

۱۸) له پيش كه سيك له خوټ گوره تر يان به ته مه تر، يان كه سيكي زانتر ده ست به خوار دن مه كه، ياره كان- ره زاي خويان لي بيت- ده لين: هه تا پيغهمبر ﷺ ده ستى به خوار دن نه كرده، نيمه ده ستمان پي نه ده كرد(۱).

۱۸) له دوا ناخوار دنه وه سوپاس و ستايشي خوا جلاله بكه، چونكه نه بو نومامه ده لي: پيغهمبر ﷺ كاتيك كه له خوار دن ده بو وه ده يفه رموو: { الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مَبْرُورًا فِيهِ، غَيْرِ مَكْفِيٍّ وَلَا مَوْدَعٍ وَلَا مُسْتَعْنَىٰ عَنْهُ رَبَّنَا } (۱) واته: ستايشي زور وپاك پيرو ز بو خوا، نيمه له په روه دگار مان بينياز نين، و جگه له خوا هيچ كه سيكيش نيه كيفايه تمان بدا، هه رخوا بو نيمه به سه وله هه موكه سيكيش چا كتره. وه ده توانن نه م دو عايه ش بخوينن كه پيغهمبر ﷺ فه رمويه تي: { الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَ وَ سَقَىٰ وَ سَوَّغَهُ وَ جَعَلَ لَهُ مَحْرَجًا } (۲) واته: ستايش بو نه و خويهي كه خوار دن و خوار دنه وه ي پيداي ن، و خوار دنه كه شي بو ناسان كردين و شويني ده رچونه كه شي بو داناوين.

وه ده شتوانن نه م دو عايه ش بخوينن كه پيغهمبر ﷺ فه رمويه تي: { اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ، وَ اطْعِمْنَا خَيْرَ أَمْنِهِ } (۱) واته: خويه فه ر و پيرو زي بخه ناو خوار دنه كانمانه وه، خويه خوار دن ي چا كتر مان پي به.

نا خوار دن به چي ته واو و كامل ده بيت؟

نيمام احمد- ره حمه تي خوي لي بيت- با سي كروه و ده لي: نه گه رانا خوار دن نه م چوار شته ي تي دا هه بي، نه وه خوار دن يكي ته واوه.

- ۱) له سه ره تاي خوار دنه كه وه (بسم الله) ي له سه ر كراييت.
- ۲) له كو تا ييه وه سوپاس و ستايشي خوي له سه ر كراييت.
- ۳) ناخوار دنه كه له سه ر سفره و ده ستى زور و به كو مه ل بيت.
- ۴) خوار دنه كه هه لال بيت و به كاس بي هه لال و زه لال په يدا كراييت.

۱) أخرجه مسلم في صحيحه.

۲) أخرجه البخاري برقم: (۵۰۱). والموسوعة الام في تربية الاولاد في الإسلام ب ۱/ ۲۱، والآداب الاسلامية للناشئة ب ۱ ل: ۴۳-۴۷.

۳) أخرجه أبو داود، وصححه الألباني رحمه الله.

۴) أخرجه الترمذي وقال: حَدِيثٌ حَسَنٌ، وَأَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَه، وَحَسَنَهُ الْأَلْبَانِي، وَحَسَنَهُ الْأُرْنَؤُوطُ فِي زَادِ الْمَعَادِ ۴ / ۲۱۷. بروانه: من آداب الطعام، للزهراني.

ههشتم: نادابه‌کانی ئاو خواردنه‌وه :

ئاو خواردنه‌وه وهك خواردن وایه، بگره زۆرله‌و زه‌رورتره‌، مرۆڤه‌ و باننده‌ و مالات زۆر زیاتر پێویستیان به‌ئاوه‌، به‌برسیه‌تی ئیداره‌ ده‌کری به‌لام به‌تینویتی ئیداره‌ ناگری، خوا جل جلاله‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ (الأنبياء: ۳۰، ئین قیم له‌بارهی ئاوه‌وه‌ ده‌لی: ئاو سه‌رچاوه‌ی ژیانه‌، له‌ هه‌مو خواردنه‌وه‌کان گه‌وره‌تره‌، یه‌کیکه‌ له‌ پایه‌ هه‌ره‌ گه‌وره‌کانی جیهان، چونکه‌ ناسمانه‌کان له‌هه‌لمی ئاو دروستکراون، وزه‌ویش له‌ که‌فه‌که‌ی و هه‌مو شتیکی زیندوش له‌ئاو دروستکراوه‌(۱).

ئاو خواردنه‌وه‌ کۆمه‌لیک نادابی هه‌یه‌ پێویسته‌ جیبه‌جی بکری:

(۱) له‌سه‌ره‌تاوه‌ {بسم الله} بکه‌و له‌ کۆتاییشدا سوپاسی خوا بکه‌، چونکه‌ ئەمه‌ سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ره‌ ﷺ.

(۲) ئاو خواردنه‌وه‌ به‌دانیشتنانه‌وه‌ چاکتره‌ له‌په‌ری ته‌ندروستی وه‌په‌ری ئه‌ده‌به‌وه‌ چونکه‌ ئەنه‌سی کوپی مالک گێپرایه‌وه‌ گوته‌: {نهی رسول الله ﷺ أن يشرب الرجل قائماً} واته‌: پێغه‌مبه‌ر ﷺ قه‌ده‌غه‌ی کردوه‌ که‌وا ئینسان به‌پێوه‌ ئاو بخواته‌وه‌، یاره‌کانی گوته‌یان: ئەه‌ی نان خواردن؟ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: {ذاک أشرُّ وأخبثُ} (٢) واته‌: ناخواردن به‌پێوه‌ خه‌راپتر و پێستتره‌، به‌لام ئاو خواردنه‌وه‌ به‌پێوه‌ دروسته‌، چونکه‌ ئین عباس گێپرایه‌وه‌ گوته‌: (من ناوی زه‌مزه‌م دا به‌پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئەویش به‌پێوه‌ خواردیه‌وه‌(٣).

(٣) به‌ده‌ستی راست ئاو بخۆه‌، چونکه‌ ئەمه‌ سوننه‌ت و رێبازی پێغه‌مبه‌رو یاره‌کانی و شوینکه‌ وتوانیه‌تی.

٤- ئاو خواردنه‌وه‌ به‌سی هه‌ناسه‌ وه‌ده‌ره‌وه‌ی قاپه‌که‌وه‌، ئەنه‌سی کوپی مالک گێپرایه‌وه‌ گوته‌: {إن رسول الله كان يتنفس في الشراب ثلاثاً} (٤) واته‌: پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌سی هه‌ناسه‌ له‌ده‌ره‌وه‌ی قاپه‌که‌یه‌وه‌ ناوی ده‌خوارده‌وه‌.

^١ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب/١: ٣٢١.

١ رواه مسلم في صحيحه.

٣ رواه البخاري (٥٦١٧) ومسلم (٢٠٢٧)

٤ أخرجه البخاري (٨١) ومسلم (٢٠٢٨).

۵- نابی له ناو ئاودا هه ناسه هه لَبَكِيشِي، ئەبو قه تاده گي پرايه وه گوتی: {أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى أَنْ يُتَنَفَسَ فِي الْإِنَاءِ أَوْ يُنْفَخَ فِيهِ} (١) واته: پيغه مبهەر ﷺ هه ناسه دانى ناو ئاو، يان فوو ليكردنى قه دهغه كردوه.

٦- له ئاو خواردنه وه دا نابی دهم بنیى به دهمى كونده و شه ربه وه، چونكه ئەبوهوره يره گي پرايه وه گوتی: {نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُشْرَبَ مِنْ فِي الْقُرْبَةِ أَوْ السَّقَاءِ} (٢) واته: پيغه مبهەر ﷺ ئاو خواردنه وه ی له دهمى كونده و شه ربه ی قه دهغه كردوه. به لكو ده بی بكریته ناو قايپكه وه.

٧- له قاپی زيپو زيودا ئاو خواردنه وه قه دهغه يه، چونكه ئوم سلمه گي پرايه وه گوتی: پيغه مبهەر ﷺ فرمويه تی: {إِنَّ الَّذِي يَأْكُلُ أَوْ يَشْرَبُ فِي آتِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، فَإِنَّمَا يُجْرَجُ فِي بَطْنِهِ نَارَ جَهَنَّمَ} (٣) واته: ئەو كه سه ی له قاپی زيپو زيودا نان بخوا، يان ئاو بخواته وه، ئەوه ئاگرى دوزخى كردۆته سكى خويه وه وه لى قوراندوه.

٨- سوننه ته ئاو گيپر له كو تايى هه موو ئاو خوره كانه وه ئاو بخواته وه، ئەبو قه تاده ده لى: پيغه مبهەر ﷺ فرمويه تی: {ساقِي الْقَوْمِ آخِرُهُمْ} (٤) واته: ئاو گيپر له كو تاييه وه ئاو ده خواته وه.

٩- سوننه ته له لای راسته وه وه دوا يه كه م كه سه وه ئاو كه به سوپريته وه بوئه وانيتر، چونكه ئەهه س ده لى: شيرى تيكل به ناويان بو پيغه مبهەر ﷺ هينا، له لای راستيه وه كابرايه كى عه ربه ی ده شته كى لى بوو، له لای چه پيشيه وه ئەبو به كرى صديق، پيغه مبهەر ﷺ بوخوى خوارديه وه، پاشان دايه پيا وه كه و فرموى: {الْأَيْمَنُ فَالْأَيْمَنُ} (٥) واته: لای راست و لای راست، واته: كاتيك كه لای راست ته و او بو پاشان لای چه پ ده ست پي ده كات.

١٠- له كاتى ناخواردندا ئاو زور مه خووه، چونكه هه زمكردنى خواردنه كه ت تي كده دات و نيو سه عات پيش خواردن، و دوا خواردن ئاو بخو وه. (٦).

١- أخرجه البخاري (٢٢١) ومسلم (٢٦٧).

٢- أخرجه البخاري (٧٨ - ٧٩).

٣- أخرجه البخاري (٨٣-٨٤) و مسلم (٢٠٦٥).

٤- أخرجه الترمذي (١٨٩٥) وصححه الألباني في صحيح الترمذي (١٥٤٤).

٥- أخرجه البخاري (١٤٨/٥)، (٦٦/١٠) ومسلم (٢٠٢٩).

٦- الآداب الإسلامية للناشئة، محمد خير فاطمة، ل: ٥١.

۱۱- لەپاش تەواو بونی ئاۋ خواردنەو دەكەت سوننەتە سوپاس و ستایشی خۆی پەروردگار بکریت لەسەر ئەو نعیمەتە گەورەیه (١).

سودەکانی ئاۋ خواردنەو بەسی ھەناسەدان:

- ۱- بەو شیۆیە مەرۆفە چاکتر تیر ئاۋ دەبیئت.
- ۲- بەو شیۆیە چاکتر ئەو ناو دەبیئتە شیفا و چارەسەر بۆ مەرۆفە.
- ۳- بەو شیۆیە تام و چێژی ئاۋەکە خوشتر دەبیئت.
- ۴- بەو شیۆیە مەترسی گەرو گیرانی ئی ناکریت.
- ۵- ئاۋ خواردنەو بەیەكجار جگەری مەرۆفە ئەزیەت دەدات. (٢).

(سودوبەھرەیهك) ھەنگوین خواردنەو سودی زۆر گەورە تێدایە، پریخۆلە و دەمارەکانی جەستە پاك دەکاتەو، تەپریەکانی جەستە رادەمالی، سروشتی مەرۆفە نەرم دەکات، جەرگ و سیەکان پاك دەکاتەو، میزکردن خوش دەکات، چارەسەری ھەلامەت دەکات، ئەمانە و چەندەھا نەخۆشی تر، لەفەرمودەیی پیروزدا ھاتوہ پیغەمبەر ﷺ فەرمویتە: ((عليكم بالشفائين العسل والقرآن))، واتە: ھەنگوین و قورئان شیفایان تێدایە و ئیوہش بیانکەن بەدەرمانی دەرەکانتان. (٣).

نۆیەم : ئادابەکانی پۆشاک لەبەرکردن:

پۆشاک یەکیکە لەو ناز و نعیمەتانەیی کە خوا جلالە مەرۆفی پی تاییبەتمەند کردوہ، بۆ ئەوہ خۆی لەگەرماو سەرما بیاریزی، و بۆ ئەوہ عەرەت و ئابروی خۆی پێدایپۆشی، وەخۆشی پی برازینیتەو لە ژیانیدا، بەلام بەداخوہ روژناوای گومرا تازە بەتازە کەوتۆتە بانگەشەیی خۆ پوتکردنەوہ و پوت و قوتی و بەرەلایی، ئەمەش بۆھەلگیرانەوہی مەرۆفە، و گەرانەوہیەتی بۆ ژیانێ ئازەلی نەک پێشکەوتن بیئت. (٤).

^١ بروانه: الموسوعة الأم في تربية الأولاد في الإسلام ب ١ ل: ٤٦١-٤٦٢.

^٢ بروانه: سه رجاره ی پيشوول: ٤٦٥.

^٣ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١/ل: ٣٢٦.

^٤ الآداب الإسلامية للناشئة، ل: ٥٣.

پۆشاك له بهر كردن ئەم چەند نادابانەى هەيه پيويستە جيبه جيبيكرين:

١- له كاتى له بهر كردنى پۆشاكدا (بسم الله) بکه، سوننه تيكي گه ورهيه.

٢- پۆشاك له بهر كردنه كهت بۆ گوپرايه لى كردنى فرمانى خوابييت، به داپۆشيني عه ورهت نهك بۆ فيزو شانازى كردن به پۆشاكه وه.

٣- سوننه ته پۆشاكى سپى له بهر بكهيت، چونكه ئين عباس گپرايه وه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فەرمويه تى: {أَلْبَسُوا مِنْ ثِيَابِكُمُ الْبِيضَ فَإِنَّهَا مِنْ خَيْرِ ثِيَابِكُمْ، وَكَفَنُوا فِيهَا مَوْتَكُمْ} (١) واته: پۆشاكى سپى له بهر بکهن، چونكه پۆشاكى سپى چاكترين پۆشاكى ئيوهيه، وه مردوه كانيشتان به پۆشاكى سپى كفن بکهن.

٤- پۆشاكى مام ناوه ندى- نه زورگران و نه زوره رزان له بهر بکه، نهك پۆشاكى زورگران، يان پۆشاكى زور بى نرخ و فريداو.

٥- هه ولبده پاريزنگارى له سه ر پاكوخاويىنى پۆشاكه كهت بكهيت، بۆئه وه خوا په رستيه كهت دروست بييت، وه له بهر ئه وه ش چونكه پيويسته به روادار دل و ده رون و جه سته و پۆشاكى پاكوخاويىن بييت، خوا جل جلاله فەرمويه تى: ﴿وَيَأْتِكُمْ فَاظْهَرُ﴾ (المذشر: ٤) واته: دل و ده رونت له گونا هو تا وانپاك بکه وه، وكرده وه كانيشت باچاك بييت، و پۆشاكه كه شت پاك بکه وه، وپاك رايبگره. (٢).

وه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فەرمويه تى: {إِنَّ اللَّهَ نَظِيفٌ يُحِبُّ النِّظَافَةَ، فَنَظِّفُوا أَفْنِيَتِكُمْ} (٣) واته: خوا پاك و خاويىنه وپاك و خاويىنى خو شده وى، ده ئيوه به رده مى ماله كاتتان پاك بکه نه وه. هه روه ها پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فەرمويه تى: {تَنْظِفُوا بِكُلِّ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ بَنَى الْإِسْلَامَ عَلَى النِّظَافَةِ، وَلَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا نَظِيفٌ} (٤).

٦- ئەو دوعايه بخويىنه كه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم بۆ له بهر كردنى پۆشاك ده بخويىند، ئەبو سعیدی خدرى گپرايه وه گو تى: پيغه مبه ر كاتيك كه پۆشاكى كى له بهر ده كرد ده يفه رمو: {لَكَ الْحَمْدُ أَنْتَ كَسَوْتِيهِ، أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهِ وَمِنْ خَيْرِ مَا صُنِعَ لَهُ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهِ وَمِنْ شَرِّ مَا صُنِعَ

١ أخرجه الترمذي (٩٩٤) وأبو داود (٣٨٧٨) وصححه الألباني في صحيح أبي داود (٣٤٢٦).

٢ أيسر التفاسير، لأسعد حومد، ل: ٥٣٧٨، ثمه قسه ي ئين عباسه رحمه الله.

٣ أخرجه الترمذي عن سعد بن أبي وقاص مرفوعاً، برواه: كشف الخفاء، ل: ٢٨٨.

٤ أخرجه الرافعي عن أبي هريرة، (١/١٧٦). وهو ضعيف.

له} (١) واته: ستایش بۆتۆ ئەى خوايه، من داواى چاكه و خووشى ئەم پۆشاكه و ئەوهى پۆشاكهكهى بۆ دروستكراوه لیتدهكهه، وه خۆم دهپاریزم بهتۆ لهشەرو نهگبهتى ئەم پۆشاكه و ئەوهى پۆشاكهكهى بۆ دروست كراوه.

٧- خۆت بپاریزه فهخرو شانازى به پۆشاكهكهتهوه مهكه، يان ئەوهنده دريژيان مهكه فيزيان پيوه لى بدهيت، ئەبوهيرره دهلى: پيغهمبەر ﷺ فهرمويهتى: {لَا يَنْظُرُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ بَطْرًا} (٢) واته: خواى پهروهردگار لهروژى داوييدا تهماشاي ئەو كهسه ناكات كه لهبهر فيزو خوڤهزلزاني پۆشاكهكهى رادهكيشى.

٨- ئەگهر پۆشاكهكهت درابوو ههول بده بۆ خۆت بيدورهوه، چونكه پيغهمبەر ﷺ بهدهستى خۆى پۆشاكهكهى دهدوريهوهو بهدهستى خووشى پيلاوهكهى چاك دهكردهوه. ٩- لهپۆشاك لهبهر كردن و پيلاو و گۆرهوى لهپيكردندا لاي راستت پيش بخه، عايشه رهزاي خواى لى بيت - گيپرايهوه گوته: {كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيْمَنُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ، فِي طُهُورِهِ وَ تَرْجُلِهِ} (٣) واته: پيغهمبەر ﷺ پيشخستنى لاي راستى پى خوشتربو بهسهر لاي چهپيدا لهههموو كاره چاك و پيروزهكاني، وهك: دهستنويزگرتن و خوشورين و سهرو پيش به شانە كردن و چونه مزگهوت وهتد.

١٠- پاك راگرتنى ئەو پۆشاكانهى كه بۆن دهكهن، وهك: گۆرهوى، كراس، و شتهكاني تريش، بۆئهوه خهلك نارهحهت نهبيت.

١١- ئاوريشم لهبهر كردن بۆ كهسيك دروسته كه نهخووشى لهش خوران و گهپى لهگهلا دا بيت، چونكه پيغهمبەر ﷺ ريگهى زوبهير و عبدالرحمن كورى عهوفى دا ئاوريشم لهبهر بكهن، لهبهر نهخووشى خورانيهكهيان، چونكه ئاوريشم لهبهر كردن بۆ پياوان ههرامه.

١٢- نابى پياو خۆى وهك ئافرهت لىبكات و پۆشاكى ئەو لهبهر بكات، ههروهها نابى ئافرهتيش خۆى وهك پياو لىبكات و پۆشاكى ئەو لهبهر بكات. ئەبوهيرره گيپرايهوه كهوا پيغهمبەر ﷺ فهرمويهتى: {لَعَنَ اللَّهُ الرَّجُلَ يَلْبَسُ لُبْسَةَ الْمَرْأَةِ، وَالْمَرْأَةَ تَلْبَسُ لُبْسَةَ

١ أخرجه أبو داود، وصححه الألباني في صحيح سنن أبي داود، رقم (٤٠٢٠).

٢ حديث متفق عليه.

٣ أخرجه البخاري في صحيحه.

الرجل} (١) واته: خوی پەروردگار نەفرینی لەو پیاوێ کردووە کە پۆشاکێ ئافەرەت لەبەردەکات، وە نەفرینی لەو ئافەرەتەش کردووە کە پۆشاکێ پیاو لەبەردەکات.

١٣- پێویستە ئافەرەت پۆشاکێک لەبەربکات کە هەموو جەستەکی داپۆشی بەتایبەتی ئەو شوینانەکی کە جیگەکی فیتنەن بۆ خەلکی و خەلک بەتەماشای کردنیان توشی گوناھو تەوان دەبێت. (٢).

(سودوبەھرەییەک) پێلاو لەپێکردن ئەم ئادابانەکی هەیه سوننەتە پەچاوی بکری:

١- بەدانیشتنەو پێلاو لە پێبکە، چونکە پێغەمبەر ﷺ لە پێکردنی پێلاوی بەپێو قەدەغە کردووە. (٣).

٢- لەکاتی ناخواردندا پێلاو دابینی، چونکە سوننەتی پێغەمبەر ﷺ.

٣- لەکاتی دانیشتندا پێلاو دابینی، بۆ ئەو قەچەکان ئیسراحت بکات.

٤- پێلاو کەت هەلتەکی ئەمجا لەپێی بکە، نەوێک زیندەوهری ژەهرای تێدا بێت، وەقەتێک تاکە پێلاو بەتەنها لەپێی مەکە، بەلکو هەردوو پێلاو کەت لەپێبکە. (٤).

دەیهەم: ئادابەکانی گفتوگۆ و قسەکردن:

بەراستی قسەکردن لەبەردەم خوی پەروردگاردا و لەبەردەم خەلکیشدا هەمیشە لەسەر مەروەتێ حساب دەکری، بۆیە خوی پەروردگار لەقورئانە پێرۆزەکەیدا هەر بە قسەکی چاک و جوان فەرمانمان پێدەکات و فەرمویهتی: ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا﴾ واتە: ئێو قسەکی چاک و جوان بەخەلک بلی. پێغەمبەریش ﷺ لەفەرمودەکی پێرۆزیدا فەرمویهتی: {مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيصْمُتْ} (٥) واتە: ئەو کەسەکی بڕوای بەخوێو بەدواری ژەهیه، باقسەکی چاک و جوان بلی، یان بێدەنگ بێت، هەر وەها پێغەمبەر

١ الجامع الصغير من حديث البشير النذير، ب/٢/٢٢٣، وقال: حديث صحيح.

٢ برواهه: آداب المسلم دانراوی عبدالرحيم المارديني ل: ١٢٢.

٣ صحيح سنن أبي داود للألباني رقم (٤١٣٥) وقال: صحيح.

٤ منهاج الصالحين، ب/١/٣٥٣.

٥ حديث متفق عليه.

ﷺ ﻓﻪﺭﻣﻮﻳﻪﺗﻰ: {مَنْ يَظُنُّ لِي مَابَيْنَ لَحْيَيْهِ، وَمَابَيْنَ فُجْذَيْهِ أَضْمَنُ لَهُ الْجَنَّةَ} (١).
 واته: ههركهسيك زارو زمان وعورهتي بومن زهمانهت بكات، منيش بههشت بو ئهو
 زهمانهت دهكم.

لهبر گرنگي گفتوگو و قسهگردن ئهم چهند ئادابه باس دهكەين:

١- لهكاتي گفتوگو و قسهکردنت لهگهه لهگهه لهگهه، پاكترين و چاكرين و جوانترين وشه
 بهكاربهينه، چونكه خواي پهروهردگار فهرمويهتي: ﴿ وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ
 وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴾ الحج: ٢٤ واته: پياوچاكان بو قسهي چاك و پاك و خوش
 هيدايت و رينمويي كراون، ههروهك چون بو ريگاي خواي سوپاسكراو، هيدايت و
 رينمويي كراون. ههروهه فهرمويهتي: ﴿ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾ واته: قسهي جوان و چاك
 بوخهك بكه و بلين. هاوهلي بهريز عهدي كوري حاته مي طائي- رهزاي خواي لي بيت -
 گيرايه وه گوتي: پيغه مبهه ﷺ فهرمويهتي: { اتقوا النار ولو بشق تمرة، فمن لم يجد فبكلمة
 طيبة } (٢) واته: ئهگه بهبه خشيني لهتكه خورمايه كيش بيت، خوتان لهئاگري دوزهخ
 رزگار بكه، وه ئهگه خورماتان دهست نهكهوت، ئهوه به قسهيهكي چاك و جوان
 خوتان لهئاگر رزگار بكه.

٢- له قسهگردندا هيواش و لهسه رهخوبه و قسهكانت وا بكه هه موو كهسيك ليت حالي
 ببيت و له مبهسته كهت تيبگا، عايشه رهزاي خواي لي بيت گوتي: { كان كلام رسول ﷺ
 فصلاً يفهمه كل من سمعه } (٣) واته: گفتوگو و قسه كردني پيغه مبهه ﷺ رون و ئاشكرا
 بووه، ههركهسيك گويي له قسهيهوه ببوايه، چاك لي حالي دهبو، وه قسهكانيشي
 راسته قينه بون، دروستكراو نه بوون، بويه پيوسته ئيمهش وهك ئهو بكهين له
 قسهگردندا، چاو لهو بكهين.

^١ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٢ حديث متفق عليه.

^٣ أخرجه أبو داود رقم (٤٨٣٩).

۳- له قسه كردندا و اباشه تهماشای قسه بیژ بکریّت، چونکه وه گوتویانه: چاو، شوینی هلهینجانی قسهیه و تهماشاکردنیش نیشانهی ریژلینانه، ههروهک قسه بیژیش پیویسته تهماشای گوینگر بکات، له کاتی گفتوگو و قسه کردندا.

۴- پیویسته قسه کردن به پیی کات و شوین بیت، له کات و شوینی جیددی و راستی دا قسهی گالتهو سوعبت ناکریّت، وه له کات و شوینی غه مباری و پهروشیدا قسهی پیکه نین و یاری ناکریّت، چونکه هر شوینه قسهی موناسبی ئه و شوینهی پیویسته، وه هر شوین و مه قامیک قسهی خوئی گه ره که. (۱).

۵- هر که سه پیویسته به گویرهی عه قلی خوئی قسهیهی له گه لدا بکریّت، پیغه مبه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فره مویه تی: { مَا أَنتَ بِمُحَدِّثٍ قَوْمًا حَدِيثًا لَا تَبْلُغُهُ عَقُولُهُمْ إِلَّا كَانُوا لِبَعْضِهِمْ فِتْنَةً } (۲).
واته: قسهیه که بۆ خه لک بکهی، که به گویرهی عه قلی ئه وان نه بی، ئه وه ئه و قسهیه ده بیته فیتنه ئازاوه بۆ هه ندیکیان.

۶- هر که سه پیویسته ئه و قسهیهی بۆ بکریّت که موناسبی ئه و بیّت، بۆ نمونه: له گه ل دایک و باوکدا ده بی قسهی ریژ و حورمهت بکریّت و له گه ل زانادا قسه له زانست بکریّت، له گه ل غهیره مسولماندا باسی گه ورهیی و پیروزی ئیسلامی بۆ بکریّت، له بهردهم ئافرهت و مندالدا نابی قسه له کاری سیکیسی (جنسی) بکریّت، چونکه ناشیرینه و خهراپه.

{ سود و بههرهیهک } پیویست ناکا به بییدین و بیباوه بگوتری: گه وره، چونکه پیغه مبه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فره مویه تی: { لَا تَقُولُوا لِلْمَنَافِقِ سَيِّدًا، فَإِنَّهُ إِن يَكُنْ سَيِّدًا فَقَدْ أُسْخِطْتُمْ وَبِكُمْ } (۳).
واته: به پیاوی دوپو مه لین: گه وره، چونکه ئه گه ره که سی دوپو گه وره بیّت، ئه وه ئیوه رقی پهروه ردگارتان هه لده ستین.

۷- له هه ر شتی کدا که مه بهستی ئیمه نه بیّت و به ئیمه وه په یوه ست نه بی، پیویسته ئیمه خو مانی ئی بیاریزین و خو مانی تی هه لئه قورتینین، بۆیه ئیبراهیمی کوری ئه ده هم ده لی: (دوخه سه لته خه لکی فه وتان دوه: ۱- مال و سامانی زیاده. ۲- قسه و قسه لۆکی زیاده).

^۱ بروانه: منهاج الصالحين، لمحمد عبد العاطي، ب ۲/ل: ۲۴۷.

^۲ أخرجه مسلم في المقدمة.

^۳ أخرجه أبو داود والحاكم وصححه الألباني في صحيح الترغيب رقم: ۲۹۲۳.

۸- له بهرامبهر كه سيكه وه كه له تو بالتر، يان زانتر، يان به ته مه تريت، تو بيدهنگ به، و گوي له نه و پابگره و سودي ئي وه بگره.

۹- نه گهر كه سيك قسه ي كرد تو گوي ئي بگره تا له قسه كه ي ده بيته وه، قسه كه ي پي مه پره، و برينداری مه كه، و گالته ي پي مه كه و به خوشترين ناو بانگي بكه، چونكه خوي پهره ردگاري فرماني پي كرديين و فرمويه تي ﴿وقولوا للناس حسناً﴾ واته: قسه ي چاك و جوان به خه لك بلين.

۱۰- له كاتي قسه كردندا زور له سه رخويه و به زه رده خه نه وه قسه بكه، چونكه نه بودرده ده گيرتته وه ده لي: {كان رسول الله ﷺ لا يحدث حديثاً إلا تبسم} (۱) واته: پيغه مبهري ﷺ هه ر قسه يه كي بكر دايه زه رده خه نه ي له گه لدا بوو.

۱۱- له كاتي قسه كردندا مه دح و سه ناي خوت مه كه، و به شان و بالي خوتدا هه ل مه لي، چونكه خوا جل جلاله فرمويه تي: ﴿فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ (النجم: ۳۲)

واته: ئيوه خوتان به پاك دامه نين، هه ر خوا جل جلاله ده زاني كي پاريزكارتره و به دينتره.

۱۲- پيوسته قسه كاني تو فرمان به خيرو سه ده قه كردن بيت، يان فرمان به چا كه بيت، يان فرمان به چاكسازي نيوان خه لكي بيت، يان وه لامدانه وه و ناموزگاري بيت، خوا جل جلاله فرمويه تي: ﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ

أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ

نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ النساء: ۱۱۴ واته: زورينه ي قسه به چيه كانيان خيرو چا كه ي تيدانيه

ته نها مه گهر قسه ي نه وانه نه بي كه فرمان به خير كردن و سه ده قه كردن ده كهن، يان فرمان به چا كه كردن ده كهن، يان فرمان به چاكسازي ده كهن.

۱۳- له هه ر كوړيك يان له گه ل هه ر كه سيكدا بيت، پيوسته نه ينييه كاني نه و كوړ و نه وه كه سه پياريزه و بلاوي مه كه وه، چونكه پيغه مبهري ﷺ فرمويه تي: {كفى بالمرء كذبا

أن يحدث بكل ما سمع} (۱) واته: مروڤ نه وه نده درويه ي به سه كاتي كه هه رچي بيستي بلاوي بكا ته وه.

۱ رواه أحمد في مسنده (۲۲۰۷۵) وقال الألباني في السلسلة ۹/ ۲۴۴: ضعيف.

۱۴- له کاتی قسه کردندا ناگاداریه سویند به سهری پیغه مبهه و فریشته، یان سهری خوت، و باوکت و شه رفته، هتد مه خو، عه بدوللای کوری عومه گیرایه وه پیغه مبهه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویه تی: {إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَنْهَاكُم أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ، فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصُمْتُ} (۱) واته: خوای پهروه ردگار ئیوهی قه دهغه کردوه له وهی که سویند به باوکتان بخون، هر که سیك سویند ده خوات با تنها سویند به خوای پهروه ردگار بخوات نه گینا با بیدهنگ بیت و سویند نه خوات.

هروه ها عه بدوللای کوری عومه گوئی له کابرایه که وه بوو دهیگوت: سویند به (مه که) عه بدوللای پیی گوت: سویند به مه که مه خو، چونکه من گویم له پیغه مبهه وه بوو دهیغه رموو: {مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ} (۲) واته: که سیك به جگه له خوا سویند بخوات نه وه بیباوه ر ده بیت، یان هاویه ش و شهریکی بو خوا قه رار داوه.

۱۵- هر کاتیک تاوانیکت کرد یان قسه یه کی خراپت گوت، نه وه خیرا له و کردارو گوفتاره ت په شیمان ببه وه، حذیفه ی یه مانی گیرایه وه گوتی: له لای پیغه مبهه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سکالای زمان شپری و خراپی خوم کرد، نه ویش فهرموی: {أَيْنَ أَنْتَ مِنَ الْإِسْتِغْفَارِ؟} (۳) نهی تو له کوئی بو توبه و داوای په شیمان بونه وهی تاوانه کانت له خوا؟ خومن هه موو روژیک سه دجار توبه و په شیمان بونه وه له گونا هه کانه ده کم.

۱۶- مونا قه شه و جیدال و دم به ده می له گه ل که سدا مه که چونکه پیغه مبهه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویه تی: {أَنَا زَعِيمٌ بَيْتٍ فِي رِيضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَلَوْ كَانَ مُحِقًّا} (۴) واته: من دهسته بهری مالیکم له ناوه راستی به هه شتدا بوئه و که سه که دم به ده می ناکات هر چنده له سه ره قیش بیت.

^۱ أخرجه مسلم في صحيحه (۱/۱۰۵)

^۲ حديث متفق عليه.

^۳ رواه الترمذي في سننه، وقال: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَقَالَ الْحَاكِمُ: صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِهِمَا.

^۴ أخرجه النسائي في اليوم والليلة والحاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين.

^۵ صحيح سنن أبي داود للألباني رقم (۴۸۰۰) والسلسلة الصحيحة (۲۷۳).

۱۷- سوننه ته سوپاس وستایشی چاکه‌ی خه‌لک بکه‌یت، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ فرمویه‌تی: {لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ} (۱). واته: ئه‌و که‌سه‌ی سوپاس وستایشی چاکه‌ی خه‌لک نه‌کا، ئه‌وه سوپاس وستایشی چاکه‌ی خوی پهره‌ردگاریشی نه‌کردوه.

۱۸- چاودیری زمانت بکه‌و بیپاریزه له‌م نافه‌ت وتاوانانه‌ی که‌ باسیان ده‌که‌ین:

ا- درؤ وده‌له‌سه‌مه‌که، چونکه مروقی بروادار درؤناکات.

ب- بوهتان وغه‌یبه‌ت وزه‌م مه‌که، وخوت لییان بیپاریزه.

ج- دوو‌پویی مه‌که، وقسه‌ی ئه‌م وئو مه‌هینه‌ومه‌به.

د- قسه‌ی زیاده‌وهیج وپوچوقسه‌ی زل وبی مه‌عنامه‌که.

و- جنیو به‌که‌س مه‌ده وله‌عنه‌تونه‌فرین له‌که‌سمه‌که.

ز- زورقسه‌ی سوعبه‌ت وگالته‌جاری به‌که‌س مه‌که.

ح- گالته‌به‌هیج که‌س مه‌که، وبه‌که‌س رامه‌بویره.

ط- قسه‌ی بیسود مه‌که و تانه و ته‌شه‌ر له‌که‌س مه‌ده.

عوقبه‌ی کوری عامیر گیرایه‌وه گوتی: گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبهری خوا ﷺ به‌چی له‌ ناگری دوزه‌خ زرگاریم ده‌بی؟ ئه‌ویش له‌وه‌لامدا فرموی:

{أَمْسِكْ عَلَيْكَ لِسَانَكَ، وَكَيْسَعْتَ يَتِكَ، وَأَبِكْ عَلَى خَطِيئَتِكَ} (۲) واته: زمانت بگره‌له‌خه‌راپه، وله‌ماله‌وه به، و بو‌تاوانه‌کانت بگریه (۳).

به‌به‌کری کوری (عبدالله المزنی) یان گوت: تو بو‌زور بیدنگ ده‌بیوقسه‌ناکه‌ی؟ ئه‌ویش گوتی: ئاخ‌ر زمانم درنده‌یه‌که ئه‌گه‌ر به‌ره‌لای بکه‌م ده‌مخوا، وه‌مسولمانیش کاتیک مسولمانیکی راستیه‌که‌خه‌لک له‌ده‌ست و زمانی ئه‌مین بن، وه‌ک پیغه‌مبهر ﷺ فرمویه‌تی:

{المسلم من سلم المسلمون من لسانه ويده} (۴).

واته: مسولمان ئه‌و که‌سه‌یه‌که مسولمانان له‌ده‌ست و زمانی ئه‌مین بن.

ئیبین مسعود یه‌کیک له‌هاورپیکانی هاته‌لای و دیتی عبدالله به‌زمانی خوی ده‌گوت: ئه‌ی زمان قسه‌ی چاک بکه، چاکه‌ت ده‌ست ده‌که‌وی، یان بیده‌نگه‌تاسه‌لامه‌ت بیت، ئه‌گینا

۱ صحیح سنن أبي داود للألباني رقم (٤٨١١).

۲ أخرجه الترمذي في سننه، قال الحافظي "الفتح" ١١ / ٣٠٩ : حسنه الترمذي.

۳ بروانه: آداب المسلم ل: ٩٣، والآداب الإسلامية للناشئة، ل: ٥٩.

۴ أخرجه البخاري في صحيحه.

په شیمان دهبیه وه، هاوریکه ی گوتی: ئەمه قسه ی کییه؟ ئەویش گوتی: من ئەمه م له پیغه مبه ر بیستوه فرمویه تی: {إِنَّ أَكْثَرَ خَطَايَا ابْنِ آدَمَ مِنْ لِسَانِهِ} (١). واته: زۆرینه ی تاوانه کانی مروّقه به وۆی زمانیه وه یه. (٢).

برا گهنج و لاو وتازه پیگه یشتوه کان بوّتان دهرکهوت که تاوانه کانی زمان چهند گه وره یه، ئافات و تاوانه کانی زۆرن له بهرئه وه پیویسته ئیوه ی به پیز زۆر ئاگاتان له زمانی خوّتان بیّت، ته نها له گوفتاری شیرین و ئاموژگاریکردن و فه رمان به چاکه کردن و به خیره سه ده قه کردن و به چاکسازی نیوان خه لکیدا به کاری بهینن.

ئیمامی عومه ر گوتویه تی: (هه رکه سه قسه زۆر بکات هه له زۆر ده کات).

ئیمامی عه لی گوتویه تی: (جهسته به زمانه وه وه ستاوه، ئەگه ر زمان راست بیّت، هه موو ئەندامه کانی جهسته راست ده بن، ئەگه ر زمانیش خواری ئیوه هه موو ئەندامه کانی تر خواری ده بیّت).

عه به داللهی کوری مه سعود گوتویه تی: (سویند به خوا هیچ شتیک هینده ی زمان پیویست به به ند کردن ناکات).

شیخ حه سه نی به صری ده لی: (ئوه که سه ی که زمانی ناپاریزیّت ئه وه له ناین تینه گه یشتوه).

سوفیانی کوری عوهینه ده لی: (بیدهنگی به رده وام کیلیی دهرگای خو اناسینه).

به م شیوه یه و زۆر زیاتریش زانایانی ئیسلام باسی به لا و ئافاته کانی زمانیان کردوه، له بهر ئه وه پیویسته ئیمه ش زۆر ئاگامان له زمانمان بیّت و بیپاریزین.

ماموستا مه لا عبه الدکریمی مدرس - رحمه الله - گوتویه تی:

زمانت یه که و گوچکه ت دووانه

یه عنی یه ک بلی و دووان بزانه.

^١ رواه الطبرانی ورجاله رجال الصحيح ذكره الهيثمي في المجموع، ١٠/٢٩٩.

^٢ منهاج الصالحين، ب/١: ٤٢٤.

{سود و بهر هیهک} پیکه نین له ژیانی تاک و کۆمه لگه دا نرخیکی گه وره ی ههیه، خوا جل جلاله مه دحی روگه شه کان دهکات و فهرمویه تی: ﴿ ضاحکه مستبشرة ﴾.

واته: برواداران له دواروژدا دم و چاویان پیده که نی و مورژده ی خوشیان پیه، پیکه نین سیفه تی خواهیه، به لام پیکه نینی زۆر خهراپه پیغه مبه ر ﷺ فهرمویه تی: {... ولا تكثر الضحك، فإن كثرة الضحك تميت القلب} (۱). واته: زۆر پیغه که نه، چونکه پیکه نینی زۆر دل ده مرینی. ئیمام مسلم ده لی: {پیغه مبه ر ﷺ زۆر بیده نگ بوه، و پیکه نینیشی که م بوه} (۲). وه یاره کانیشی به هه مان شیوه پیکه نینیان که م بوه، زه رده خه نه یان زۆر بوه.

ئه مه ش هه ندیکه له ئادا به کانی پیکه نین:

ا- تابی مسولمان درۆ بکات، تاوه کو خه لک پیی پیکه نین، چونکه پیغه مبه ر ﷺ فهرمویه تی: {وبل للذي يحدث القوم، ثم يكذب ليضحكهم، ويل له، ثم ويل له} (۳).

واته: دۆله که ی دۆزه خ بو ئه وکه سه ی درۆ دهکات بو ئه وه خه لک پیی پیکه نین، وه ک درۆ کردنی خه لکی ئه مرۆ و پیکه نینیان پیی، و ناویان ناوه (کۆمیدیا) فلیم و شانۆی درۆ دروست ده که ن و پیی پیده که ن، زۆر جاری و اهیه گالته ش به دینه که یان ده که ن.

ب- له کۆر و مه جلیسیکدا دامه نیشه هه موی هه ر پیکه نین بیته، چونکه پیغه مبه ر ﷺ و یاره کانی شتی وایان نه کردوه به لی پیغه مبه ر ﷺ و یاره کانی پیکه نیون بو شتی هه لال و خو ش و سو عبه تیشیان کردوه (۴).

ج- له گه ل ژنه که تدا به تاییهت کچ بیته پیکه نه و قسه ی خو شی له گه لدا بکه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ به جاییری فهرموو: {فهلأ بکراً تلاعبها وتلاعبك، وتضاحكها وتضاحكك} (۱). واته: ئه وه بو له گه ل ژنه که تدا یاری نا که یهت و پینا که نی و ئه ویش به هه مان شیوه بکات ؟.

^۱ أخرجه البخاري في الأدب المفرد (۲۵۳) وابن ماجه في سننه (۴۱۹۳) وقال البوصيري: هذا إسناد صحيح. وجوده الألباني في الصحيحه (۵۰۶).

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۳ رواه أحمد في مسنده (۱۹۹۰۶) بإسناد صحيح، وصححه الحاكم (۱/ ۴۶) ووافقه الذهبي، وصححه الألباني برقم: ۷۱۳۶.

^۴ منهاج الصالحين، ۱ ب / ل: ۴۳۶.

د- کاتیک که سیک بایه کی لیده بیته وه پیمه که نه، چونکه پیغمبر ﷺ له و باره وه نامۆژگاری یاره کانی کرد، و فه رموی: { إلام یضح أحدکم مما یفعل } (أ)، واته: کاتیک که سیک بایه کی لیده بیته وه بوپیی پیده که نه؟ (ب).

{سود و بهر هیه کیتر} مهزاح و سوعبه تکرردن له نیوان دوستان و بریایندا دروسته، به و مرجه که جنیودان و گالته کردن هتد نه بیته، پیغمبر ﷺ بوخوی مهزاح و سوعبه تی کردوه، به لام هر قسه ی هقی کرده، کابرایه ک داوای له پیغمبر ﷺ کرد که سواری حوشر بی، پیغمبر ریش ﷺ پیی فه رموو: هر سواری به چکه حوشر ت ده کهین، کابرایه کهش گوتی: ناخر به چکه حوشر نامتوانی، پیغمبر ریش ﷺ فه رموی: هر حوشر تیک بی خو پیشر به چکه بووه، نه مجا گه وره بووه. (ج).

ئه مهش هه ندیکه له ئادابه کانی سوعبه تکرردن و مهزاح:

ا- زور سوعبه ت مه که، که م بیته باشه، چونکه سوعبه تی زور خهراپه.

ب- نه و مهزاح و سوعبه تانه ی که خوا جل جلاله پیی ناخوشه مهیکه، که بریتین له سوعبه تانه ی که غه یبه تی خه لکی تیدابی، یان گالته کردن، یان دوپویی، یان ترساندن تیدا بیته، هتد. (د).

ج- نه و مهزاح و سوعبه تانه مه که که دروو ده له سه ی تیدابیته، یان که سه که به ره و روپامایی و چه ره یی و روگیری ببات.

د- له شوینی جیدیدا وه: لای ئه میر و گه وره، کوپی زانسته، شایه تیدان، هتد، مهزاح و سوعبه ت مه که، چونکه ناگونجی. (ه).

^۱ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۲ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۳ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ المزين والشيخ محمد حسان، ل: ۱۴۲.

^۴ رواه الترمذي، وقال: حسن صحيح، وصحيح سنن أبي داود للألباني (۴۹۹).

^۵ منهاج الصالحين، ب ۱ / ل: ۴۴، والآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۳۸۷.

^۶ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۳۸۷.

ه- له گهل نهوکه سانه دا مهزاح وسوعبهت بکه که پیوستیان پی هیه، وهک: نافره تان، مندالان، وپیر وشپوهیان، بویه پیغه مبر ﷺ مهزاح وسوعبهتی دهکرد بهم شیوهیه: سوعبهتی له گهل نههسی کوری مالیکدا دهکرد، پی فرموو: {یاذا الأذنین} (۱). واته: نهی خاوهنی دوگوچکه.

هر نههسی کوپی مالیک گیرایه وه گوتی: پیغه مبر ﷺ تیکه لای نیمه ی دهکرد و به سوعبهت به براهه می دهگوت: {یاأبا عمیر مافعل النعیر} (۲) واته: نهی نه بو عومیر نه وه بالنده کهت چی به سه هات ؟، نهو بالنده هیش مردبو، پیغه مبر ﷺ دهیویست مهزاح و سوعبهت له گهل نه بو عومه یردا بکات (۳).

یازدهیه م: نادابه کانی ناو مال:

ناو مال، له ماله وه بون چند ناداییکی هیه پیوسته جیه چی بکرتین:

۱- له کاتی چونه وهت بو ماله وه (بسم الله) بکه، جابیر گیرایه وه گوتی: گویم له پیغه مبر بو ﷺ دهیفرمو: {کاتی که مروث دهچیته ماله وه وله کاتی چونه ژوره وه و نان خواردنیدا ناوی خوا بهینی، نه وه شهیتان به هاوه له کانی خوی دهلی: نه شهو مانه وه تان هیه لیره و نه خواردن، وه کاتی که نینسان چوه ماله وه، به لام له نان خواردنه که یدا ناوی خوی نه هینا نه وه شهیتان دهلی: نیوه هم جیگه ی شهوتان هیه وه هم خواردن} (۴).

۲- پرس کردن سیجاره نه گهر ریگه یاندا بچو ژوره وه، نه گینا بگه ریوه (۵).

۳- هر کاتی که گه رایه وه بو ماله وه نه م دوعا و نزیه بخوینه که پیغه مبر ﷺ خویندویه تی، وپاشان سه لام بکه: {اللهم انی أسألك خیر المولج، وخیر المخرج، بسم الله ولجنا، بسم الله خرجنا، وعلى الله ربنا توکلنا، ثم یسلم علی أهله} (۶) واته: نهی خویه من داوای چاکترین چونه ماله وه وچاکترین ده رچون له مالت لیده که م، به ناوی خواوه

^۱ رواه أبو داود (۵۰۰۳) وصححه الألبانی فی صحیح الجامع (۱۹۰۹).

^۲ حدیث متفق علیه.

^۳ الآداب الإسلامیة للمصری، ل: ۳۹۰، وآداب المسلم للماردینی، ل: ۹۶.

^۴ أخرجه مسلم فی صحیحہ.

^۵ أخرجه البخاری (۲۳/۱۱) ومسلم (۲۱۵۳).

^۶ أخرجه أبو داود فی سننه رقم: ۴۹۸.

چوپینه‌وه، و به‌ناوی خواوه دهرچوین، هر به‌خوای په‌روهر دگارمان پشت نه‌ستورین، له‌دوای خویندنی نه‌م دوعا و نزیه سه‌لام له‌ئه‌هلی ماله‌وه ده‌کات، وه نه‌سه‌س گیرایه‌وه گوتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌منی فهرموو: {يَابْنِي إِدَا دَخَلْتَ عَلَيَّ أَهْلِكَ فَسَلِّمْ، تَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ} (١)، واته: ئه‌ی کورپه‌که‌م هر کاتیک که چویه ماله‌وه سه‌لامیان لی بکه، نه‌و سه‌لام کردنه ده‌بیته پیروزی بو خوت و بو‌سه‌ر نه‌هلی ماله‌وه‌شتان.

٤- خوت پیاریزه له‌وه‌ی که بو ماله‌وه دزه بکه‌یت، یان کتوپر خوت بکه‌یت به‌مالدا به‌بی

ئاگادار کردنه‌وه و به‌بی پرس کردن، خوا جل جلاله فهرمویه‌تی: ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا

الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ البقرة: ١٨٩ واته: چاکه نه‌وه نیه کهوا له‌پشته‌وه بچی ناو

ماله‌کانه‌وه، به‌لکو چاکه نه‌وه‌یه که له‌ده‌رگاوه بچی ژوره‌وه.

٥- له‌ته‌نیایدا له‌ماله‌وه مورا‌قه‌به‌ی خوای گوره به‌سه‌ر خوته‌وه دابنی و له‌خوا بترسه و

گوناهو تاوان نه‌نجام مه‌ده.

٦- له‌ناو مالدا ده‌نگت به‌رزمه‌که‌وه وه‌هرا هه‌را مه‌که، شتیکی وا مه‌که، که دراوسی‌ه‌کانت

نارحه‌ت بکه‌یت.

٧- ده‌نگی رادیو و ته‌له‌فزیونه‌که‌ت به‌رزمه‌که‌وه له‌کاته‌کانی حه‌وانه‌وه و خه‌وتندا. (٢).

٨- کاتیک له‌ماله‌وه‌ی کاته‌کانی خوت به‌شتی نابه‌جیوه به‌سه‌رمه‌به، خوا جل جلاله

فهرمویه‌تی: ﴿...إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا﴾ (الإسراء: ٣٦)

واته: به‌راستی گوچی‌که‌وچا و دل له‌م سیانه لیپرسینه‌وه‌ت له‌گه‌لدا ده‌کریت.

٩- شهرم و حیشمه‌ت پیاریزه، و ئاگاداری عه‌وره‌تی خوت به‌له‌کاتی پو‌شاک گوپین،

یان کاته‌کانی تر خوت هه‌لنه‌ده‌یه‌وه، وه‌ته‌ماشای عه‌وره‌تی خه‌لکی تریش مه‌که، ئیبن

عباس گیرایه‌وه گوتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: {ثُمَّتُ أَنْ أَمْشِيَ عَرِيانًا} (٣).

واته: قه‌ده‌غه کراوم له‌وه‌ی که به‌پروته‌یه‌وه به‌پیدا برۆم.

^١ أخرجه الترمذی فی سننه رقم: (٢٦٧٨) وقال: هذا حديث حسن غرīb.

^٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب/١/ل: ٥٩. ومنهاج الصالحين، ب/٢، ل: ١٩١.

^٣ الجامع الصغير، رقم: ٩٢٨٨، وهو حديث صحيح.

۱۰- خوای په‌روگردگار هر به‌شیک له‌مال و مه‌سکه‌نی پی داوی پی رازیبه، وگله‌یی مه‌که، خوټ هه‌ولی زیاتر بده، وداوا له‌خوا بکه به‌شی چاکرت پییدا، وه‌وه‌ش بزانه که فراوانی مال و هوټه و هه‌وشه‌که‌ت نیشانه‌ی به‌خته‌وه‌ریه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {مالی فراوان یه‌کیکه له‌نیشانه‌کانی به‌خته‌وه‌ری مروټه، هه‌روه‌ک چوټ ته‌نگی مال نیشانه‌ی به‌دبه‌ختی مروټه} (۱).

۱۱- ناگات له‌ئیسرافکردن هه‌بیټ له‌ناخواردن وله‌خواردنه‌وه‌دا، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {كُلُوا وَاشْرَبُوا وَتَصَدَّقُوا وَالْبِسُوا مَالِمَ يَخْلَطُهُ إِسْرَافٌ وَلَا مَخِيلَةٌ} (۲)

واته: بخوټ و بخوټه‌وه و خه‌یربکه‌ن، وپوشاک له‌به‌ر بکه‌ن مادام ئیسراف و فیز نه‌بیټ. ۱۲- ناگات له‌پاک و خاوینی ماله‌وه بیټ و به‌پاکی رایبگره، به‌شداری مال و خه‌یزانه‌که‌ت بکه بو خزمه‌تکردنی ماله‌وه‌تان، پرسیار له‌عائیشه کرا که نایا پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ماله‌وه چی ده‌کرد؟ عائیشه - په‌زای خوای ئی بیټ - له‌وه‌لامدا گوتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ماله‌وه هه‌ر خزمه‌تی مال و خه‌یزانه‌کانی ده‌کرد، به‌لام کاتی که نویتز ببوايه ده‌چو بو نویتزه‌که‌ی (۳).

۱۳- نه‌ینیه تایبه‌تیه‌کانی ماله‌وه‌تان بیاریزه و بو‌که‌سی باس مه‌که.

۱۴- کاتی که له‌ماله‌وه ده‌رده‌چی پرس بکه و سه‌لامیان ئی بکه‌وه‌وه شوینه‌شیان پی بلی که بو‌ی ده‌رویت.

۱۵- کاتی که له‌ماله‌وه ده‌رچوی دوعا و نزای ده‌رچوټ له‌ماله‌وه بخوټه‌وه ئوم سه‌له‌مه ده‌گه‌یریته‌وه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاتی که له‌مال ده‌رچوايه ئهم دوعایه‌ی ده‌خویند: {بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلِمَ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ} (۴) واته: به‌ناوی خوا جل جلاله، هه‌ربه‌خوا پشت ده‌به‌ستم، خوايه من خوټ ده‌پاریزم به‌تو له‌وه‌ی گوم‌پابیم، یان گوم‌پام بکه‌ن وه له‌وه‌ش که هه‌لبخلیسکیم، یان هه‌لم بخلیسکینن، وه له‌وه‌ش که سته‌م بکه‌م یان سته‌م ئی بکریټ، وه له‌وه‌ش که خوټ نه‌زانم بکه‌م، یان خه‌لک نه‌زانیم به‌سه‌ردا بکه‌ن.

^۱ منهاج الصالحين، ب ۲، ل: ۲۰۱.

^۲ أخرجه أحمد والنسائي، وهو حديث صحيح.

^۳ أخرجه البخاري في صحيحه.

^۴ أخرجه الطبرانی في الكبير (۹/۲۴ رقم: ۱۱ والترمذي. في سننه رقم: ۴۹۷، وقال: حسن صحيح.

هروهه نهنهس گيرايه وه كهوا: پيغهمبر ﷺ فهرمويه تي: ههر كه سيك كه له ماله وه
 دهرچوو بلي: {بسم الله توكلت على الله ولا حول ولا قوة الا بالله} پيي دهگوتري ت: نهمه ت
 بهسه، پاريزراوي، وهيدايه ت دراوي، وه شهيتانيش ليى دور دهكه ويته وه. (١).

دوازدهيم: نادابه كاني كوروكج له گهل دايك و باوكياندا:

له دواخواي پهروردگار وه دايك و باوكخواهني فهزلي گهره ن بهسه ر ئينسانه وه،
 نه وان هو كاري بوني تو ن له م دونيا يه دا، چونكه نه وه نه زيه ت و نازاره يدايك و باوك
 دهيكيشن بو منداله كانيان هيچ كه سيكي تر نايكي شي، بويه خواي پهروردگار ته نها
 چا كه كردني دايك و باوكي له گهل پهرستني خويدا به رامبه ر كروه و فهرمويه تي:

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا...﴾ النساء: ٣٦ واته: ههر
 خوا بپهرستن و هاوبه شي بو په يدامه كن، وه له گهل دايك و باوكتاندا چا كه بكن.
 وه له چه نده ها نايه تي تر دا نهم فهرمانه ي كروه.

وه خواي پهروردگار خواهني هه موو خيرو فهزل و نازو نيعمه تي كه له گهل نه وه شدا
 له گهل سوپاس و ستايشي خويدا ته نها سوپاس و ستايشي دايك و باوكاني باس

كروه وه فهرمويه ت: ﴿أَنْ أَشْكُرَ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْمَصِيرِ﴾ (لقمان: ١٤). واته:
 سوپاس و ستايشي من و دايك و باوكت بكه، ههر بو لاي من ده گه رپيه وه. نهم پله و پايه
 به رزه ته نها به دايك و باوك دراوه به كه سيكي تر جگه له وان نه دراوه، نهمه ش

راسپارده يه كي خوا ييه كه فهرمويه تي: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا...﴾ (العنكبوت: ٨)
 واته: مروقه نه وه ي پي سپير دراوه له لايه ن خواوه كه له گهل دايك و باوكيدا چا كه بكات.

وه خواي پهروردگار ته نها چا كه كردني دايك و باوكي كروه به هو كاري ته مه ن دري زي
 منداله كه ي و ريزق فراواني، له م باره وه پيغهمبر ﷺ فهرمويه تي: {مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُمَدَّ لَهُ فِي
 عُمُرِهِ، وَيَزَادَ لَهُ فِي رِزْقِهِ فَلْيَبْرِ وَالِدَيْهِ وَيَصِلْ رَحْمَهُ} (١). واته: ههر كه س پيي خو شه ته مه ني

١ رواه الترمذي والنسائي، يز نهم بابه ته تي كرا بروانه: الآداب الإسلامية للناشئة، ب ١/ل: ٥٩.

٢ أخرجه أحمد في مسنده (١٣٧٤٥) بإسناد صحيح.

دریژ بى وریزق وروزی فراوان بیّت ئەوہ با چاکە لگەل دایک و باوکیدا بکات و
پەيوەندی خزمەکانی بەجی بهیئى.

هەرودها ئەمە راسپاردەى پيغەمبەرى خوايه که فرمويهتى: {الكباثر: الإسرائک بالله،
وعقوق الوالدين، وقتل النفس واليمين الغموس} (١) واتە: تاوانە گەورەکان ئەمانەن:
هاوبەش پەيداکردن بۆ خوا جل جلاله، ئەزىهت و ئازاردانى دایک و باوک، خەلک کوشتن
بەناپەرەوا، سویند خواردنى بەدرۆ.

ئەمەش دەستە گۆلیکە لە گۆلزارى ئادابەکان لەگەل دایک و باوکدا لە ئیسلامدا:

١- پيويستە تۆ - کورپان کچ - چاکە لەگەل دایک و باوکدا بکەیت، و بەخیرە
خۆشیهوه ژيانیان لەگەلدا ببەیتە سەر، وەك لەئایەتەكەدا باسمان کرد، ئەبوهرهیره
گيڤرايهوه كابرايهك هاته لای پيغەمبەرو گوتى: ئەى پيغەمبەرى ﷺ كى شایانتره
بوئەوهى من چاکەى لەگەلدا بکەم؟ پيغەمبەر ﷺ لەو لāmدا فرموى: {أَمْكَ ثَمَّ أَمْكَ ثَمَّ
أَمْكَ، ثَمَّ أَبَاكَ، ثَمَّ أَدْنَاكَ أَدْنَاكَ} (٢) واتە: دایکت، دایکت، دایکت، پاشان باوکت، پاشان
خزمەکان، خوارتر و خوارتر.

لەبەرئەوهیه ئەزىهت و ئازاردانى دایک و باوکت يەکیکە لەهەرە تاوانە گەورەکان، وەك
لەو فرمودەى پيشوتر رونکرايهوه.

٢- بۆ هەر فرمانیکیان مادام تاوان نەبیّت بەقسەیان بکە، وگويڤرايه لیبیان بکە، چونکە
بەقسەنەکردنیا ئەزىهت و ئازاردانىانە که ئەمەش تاوانى گەوریه پيويستە مروقى
پروادار وازى لى بیئى و نەیکا.

٣- لەگەل دایک و باوکدا قسەى رەق و ناخۆشیا پى مەلئ و دەنگیان لەسەر
بەرمەكەوهو رابوچونیا بەچاك بزانهو بەكەمى مەزانه، خواى پەروردگار فرمويهتى
: ﴿... فَلَا تَقُلْ لِمَا أَفِي وَلَا نَهْرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا﴾ (الإسرائ: ٢٣). واتە: ئۆف

لەدەستى دایک و باوکت مەكەوقسەى ناخۆشیا پى مەلئ و قسەى پیز و خۆشیا پى بلى.

٤- زۆر پیزیا لى بگرو لەبەریان هەلسە و لە روشتندا لیبیان پيش مەكەوه.

^١ رواه البخاري في صحيحه.

^٢ حديث متفق عليه.

۵- کاتیک که قسه‌یان له‌گه‌لدا ده‌که‌یت زۆر ئەده‌ب بنوینه، و قسه‌ی نه‌رمیان له‌گه‌لدا بکه‌و قسه‌ به‌سه‌ر قسه‌یاندا به‌رزمه‌که‌وه.

۶- دایک و باوکت زۆر خوشبوی و دلسۆزیان بۆ بکه و له‌به‌رامبه‌ریاندا گه‌ردن که‌چ به،

خوا جل جلاله‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلْمِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ

أَرْحَمُهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا﴾ (الإسراء: ۲۴). واته: بآلی به‌زه‌یی بۆ دایک و باوکت پابخه

وبلی: ئە‌ی په‌روه‌ردگارم وه‌ک چۆن ئە‌وان به‌مندآلی منیان په‌روه‌رده‌کرد تۆش به‌زه‌ییته به‌ئه‌واندا بیته‌وه.

۷- به‌وه‌ نیشانی بده‌ که‌ تۆ ئە‌وانت خۆش ده‌وی له‌دوای مردنیان راسپارده‌کانی ئە‌وان

جیبه‌جی بکه‌ و دۆسته‌کانی ئە‌وان به‌سه‌ر بکه‌وه و زیاره‌تیان بکه‌ و کار و پیویستیان

به‌جی به‌ینه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: {إِنَّ مِنَ أْبَرِ الْبِرِّ أَنْ يَصِلَ الرَّجُلُ أَهْلَ وَدِّ أَبِيهِ} (١)

واته: چاکترین چاکه‌ له‌گه‌ل دایک و باوکدا ئە‌وه‌یه‌ سه‌ردانی دۆسته‌کانی باوکت بکه‌یت

و پیداو‌یستی‌ه‌کانیان جیبه‌جی بکه‌یت (٢).

جاریک کابرایه‌ک گوته‌: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌دوا وه‌فاتی دایک و باوکدا من ده‌توانم

چاکه‌یان له‌گه‌لدا بکه‌م؟، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: به‌لی به‌چوار شت ده‌توانی

ا- دوعایان بۆ بکه‌ و داوای لیبوردنی گونا‌ه‌ه‌کانیان له‌خوا بۆ بکه‌

ب- په‌یمان و به‌لینیان جیبه‌جی بکه‌.

ج- ریز له‌دۆسته‌کانیان بگه‌.

د- سه‌ردان و په‌یوه‌ندی خزمه‌کانیان به‌هیز بکه‌.

پیاوه‌که‌ گوته‌: ئە‌مه‌ شتیکی زیده‌ چاکه‌، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: ده‌ئیشی پیبکه‌ (٣).

۸- خۆشی به‌ینه‌ بۆسه‌ر دلایان به‌چاکه‌کردن له‌گه‌لیاندا، و دیارییان بۆ بکه‌ و خۆتیان

له‌لا خۆشه‌ویست بکه‌ به‌ئه‌نجامدانی هه‌ر شتیکی که‌ ئە‌وان پینان خۆشه‌.

۹- مال و سامانی دایک و باوکت بپاریزه‌ و به‌بی پرسی ئە‌وان ده‌ست له‌که‌ل و په‌ل و مال

و سامانیان مه‌ده‌.

١ أخرجه مسلم في صحيحه (٢٥٥٢).

٢ برواة: آداب المسلم ل: ١٧٩، والآداب للبيهقي، ل: ٥.

٣ الآداب للبيهقي، ل: ٦.

۱۰- سومعه‌یان بیاریزه و مه‌ئیه کهس جنیویان پیّ بدا، عه‌دلله‌ی کوری عمر ده‌گیریتته‌وه ده‌لی: پیغه‌مبهر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه‌رمویه‌تی: {مَنْ الْكَبَائِرُ شَتَمَ الرَّجُلَ وَالِدِيهِ، قَالُوا وَهَل يَشْتُمُ الرَّجُلُ وَالِدِيهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ} (۱). واته: له تاوانه گوره‌کانه که پیاو جنیو به‌دایک و باوکی خو‌ی بدا، یاره‌کان گوتیان چۆن پیاو جنیو به‌دایک و باوکی خو‌ی ده‌دا؟ پیغه‌مبهریش صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه‌رموی: به‌لی: ئەم جنیو به‌باوکی ئەو ده‌دا، ئەویش جنیو به‌باوکی ئەم ده‌داته‌وه، ئەم جنیو به‌دایکی ئەو ده‌دا، ئەویش جنیو به‌دایکی ئەم ده‌داته‌وه.

۱۱- له‌کاتی خه‌وتنی دایک و باوکتدا ناگادار به‌ ناره‌حه‌تیان مه‌که و ده‌نگه‌ ده‌نگیان له‌گه‌لدا مه‌که، به‌بی پرس مه‌چۆ ژوری خه‌وتن و حه‌وانه‌وه‌یان.

۱۲- له‌گفتوگو‌کردندا مونا‌قه‌شه‌ له‌گه‌ل دایک و باوکتدا مه‌که و قسه‌یان پیّ مه‌پره و له‌به‌رده‌م ئەواندا گالته‌کردن و پی‌که‌نین و قاقا مه‌که.

۱۳- له‌هه‌موو کاروباریکدا ر‌او‌یژیان پیّ بکه، و سود له‌پراو بو‌چونیان وه‌ریگره و ئامۆژگاری ئەوان قه‌بول بکه.

۱۴- دو‌عا و نزا زۆر بو‌ دایک و باوکت بکه، داوای لی‌بوردنی گونا‌هه‌کانیان له‌خوا بکه، داوا له‌خوا بکه که‌خوا جل جلاله‌ پاداشتی به‌خیری په‌روه‌رده‌و به‌خ‌یو‌کردنی ئەوان به‌ باشترین پاداشت بداته‌وه.

۱۵- دایک و باوکت که وه‌فاتیان کرد زیاره‌ت و سه‌ردانی گو‌په‌کانیان بکه، و دو‌عای به‌خیریان زۆر بو‌ بکه و زۆر باسیان بکه‌و به‌زه‌یی‌ت پی‌یاندا بیته‌وه (۲).

۱۶- به‌بی پرس‌ی دایک و باوکت گه‌شت و سه‌فه‌ر مه‌که، شتیکی وامه‌که رقیان هه‌لبستی‌نی، خو‌اردنی خو‌ش به‌بی ئەوان مه‌خۆ، له‌پیشئه‌وانه‌وه ده‌ست بو‌ خو‌اردن مه‌به، ئەو کارانه مه‌که که‌ده‌بیته‌ هو‌کاری ئەزه‌یه‌تدانیان (۳).

۱ حدیث متفق علیه.

۲ الآداب الإسلامية للناشئة ب/ ۱ ل: ۷۸-۷۹. ومنهاج الصالحين، ب/ ۱ ل: ۲۵۲.

۳ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب/ ۱ ل: ۲۵۰.

{پرسیار ووه لām}

- ۱- ئایادایک و باوک دهتوانن بهزۆرکچیک بۆ کورکهکیان بهینن؟. وه لām: نهخیر دروست نیه دایک و باوک بهزۆرکورکهکیان ناچار بکن که فلانه کچه بهینن. (١).
- ۲- ئایا واجبه کور به قسهی دایک و باوکی بکات، وهاوسهرهکهی طه لاق بدا؟. وه لām: کابرایهک به ئیمام نه حمدی گوت: باوکم فهرمانی پی کردووم ژنهکه م طلاق بدهم، ئایا به قسهی بکه م؟، نه ویش له وه لāmدا گوتی: نهخیر به قسهی مهکه، دروست نیه طه لاقی بدهی، به لامچاکهی له گه لدا بکه. (٢).
- ۳- ئایا مافی دایک و باوک، کامهیان پیشدهخری؟ وه لām: مافی دایک پیشدهخری به سهر مافی باوکدا.
- ۴- ئایا مافی دایک و باوک و ژن کامهیان پیشدهخرین؟ وه لām: مافی دایک و باوک پیشدهخری به سهر مافی ژندا. (٣).

سیزدهیه م: ئادابهکانی خوشک و برا له گه ل یه کتریدا:

گومانی تیدانیه برواداران تیکرا برای یهکن، برای بروایی و ئیمانیش په یوهندی و خزمایه تیهکی دهرونیه، خوای پهروهردگار له ناو برواداراندا دایناوه، بگره برواداران هه موویان خوشک و برای یهکن و بهندهی خوای پهروهردگارن، چونکه هه موویان له یهک دایک و باوک که ئادم و هه وایه دروست بوون، خوای پهروهردگار فهرمویهتی: ﴿..... فَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا .....﴾ (آل عمران: ۱۰۳) واته: خوای پهروهردگار ئولفەت و خوشه ویستی یه کتری خسته ناو دلّه کانتانه وه، به هوئی نيعمهتی خواوه ئیوه بوون به برای یه کتر. له بهرئوه ئهرکی گه وری برواداران ئه ویه که سۆز و به زهیی و خوشه ویستی نیوانیان بیاریژن، له بهر هیچ شتیکی دونیایی له کیس خویانی نه دن و پاریزگاری لیوه بکن، ئه مهش به وه ده بیّت ئه م ئادابانهی لای خواره وه ره چاو بکن و له نیوان خویاندا ئه نجامی بدن.

^١ الآداب الشرعية لابن مفلح، ب ١ / ٥٨٨.

^٢ الآداب الشرعية لابن مفلح، ب ١ / ٥٨٩.

^٣ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ٢٥٥.

۱- سوربون له‌سه‌ر پارێزگارێکردن له‌سه‌ر سوۆزو به‌زه‌یی و خوۆشه‌ویستی نیوان برایان و خوشکان، ئیبن عه‌بباس -رحمه‌الله- گوتویه‌تی: (خوۆشه‌ویستری براکانم برایه‌کمه‌ ئه‌گه‌ر له‌لای نه‌بم عوزرو به‌هانهم بۆ به‌نییته‌وه‌و ئه‌گه‌ر بۆلای هاتمه‌وه‌ وه‌رم بگرتیه‌وه‌) (١).

۲- بآلی به‌زه‌یی بۆ براکانت رابخه‌ و ته‌وازوع بنوینه‌، وخت به‌گه‌وره‌ مه‌زانه‌، خوی خوی جل جلاله‌ فهرمویه‌تی: ﴿أَذَلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (المائدة: ٥٤) واته‌: ئه‌و برواداران به‌رامبه‌ر به‌برواداران ساده‌ وبی فیز و به‌پیزن، به‌لام به‌رامبه‌ر به‌بیاوه‌پان په‌ق و زه‌بر و پیاون.

۳- ریز گرتن له‌ برا گه‌وره‌کان و سوۆزو به‌زه‌یی هاتنه‌وه‌ به‌برا بچوکه‌کان، ئه‌نه‌س گێراهه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: {لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرًا وَيُقَرِّ كَبِيرًا} (٢). واته‌: ئه‌و که‌سه‌ی که‌ به‌زه‌یی به‌بچوکه‌کانماندا نه‌یاته‌وه‌، وریزو حورمه‌تی گه‌وره‌کانمان نه‌گری، ئه‌وه‌ ئه‌و که‌سه‌ له‌سه‌ر رییازی ئیمه‌ نیه‌. واته‌: مسولمانی راسته‌قینه‌ نیه‌.

۴- له‌گه‌ل براکانتدا ره‌وشتت به‌رز بی، واته‌: مامه‌له‌تله‌گه‌لیاندا جوان بی، له‌گه‌لیاندا چاک به‌، به‌شداری ئیش و نازاریان بکه‌، پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌صیه‌تی بۆ ئه‌بو فهر کردو فهرموی: {... وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقِ حَسَنٍ} (٣)، واته‌: به‌ره‌وشته‌ جوانه‌کان و خه‌صله‌ته‌ به‌رزه‌کانه‌وه‌ تیکه‌لاوی خه‌لک بکه‌و ژیا نیکی خوۆش و به‌خته‌وه‌رانه‌ به‌سه‌ر.

عائیشه‌-رضی الله عنها- گێراهه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: {خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ، وَ أُنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي} (٤) واته‌: چاکترینتان ئه‌وه‌یه‌ بۆ که‌سو و کارو مندال و خیزانی خوی چاکتر بی، وه‌ من بۆ که‌سو و خیزانه‌کانی خۆم چاکترینی ئیوه‌م.

۵- که‌ پیاان گه‌یشتی سه‌لامیان ئی بکه‌ و ته‌وقیان له‌گه‌لدا بکه‌ وه‌پویاندا په‌گه‌ش و لیو به‌ خنده‌به‌، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: { لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَحَاك

^١ برؤاة: آداب المسلم للشيخ عبد الرحيم مارديني، ل: ١٤٨.

^٢ المسند الجامع لابي الفضل النوري، رقم ٨٥٨١، وأخرجه البخاري في الأدب المفرد (٣٥٥).

^٣ أخرجه الترمذي في سننه، وحسنه الألباني في صحيح الجامع، رقم: (٩٧).

^٤ أخرجه الترمذي في سننه، وقال: حديث صحيح.

بوجهِ طَلِقٍ { (١) } واته: له چا که داهیچ شتی که به کهم مه گره، هر چه نده نه وه بیت که به رویه کی گهش و کراوه وه به براههت بگه ی، وه فرمویه تی: {الكلمة الطيبة صدقة} .
واته: قسه ی خوش له گه ل خه لکدا خیر و صده ده قه یه .

٦- چاودی ری ههستی براهه کی غه مبارت بکه وههستی بریندار مه که، نان و ناو مه خو له به رده م براهه کی روژوه واندا، له لای براهه کی خه وتوت ههرا ههرا و دهنگه دهنگ مه که .

٧- هه رچی خیر و خوشی و چا که هه یه، که بوخوت گه ره کته بو براهه شت بوی، نه نهس گپراهه وه گوتی: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: {لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ} (٢) واته: هه تا نه وه ی بو خوت پیته خوشه بو براههت پیته خوش نه بی .
برواداری ته واو و کامل نی .

٨- که چا که ت له گه ل خوشک و براهه کانتا کرد، دوا یی منه تیان به سه ردا مه که، چونکه خوا جل جلاله منه ت کردنی قه ده غه کرده .

٩- گرنگی به کاروباری برا و خوشکه کانت بده و حال و نه حوالیان بزانه، وهه ول بده یارمه تی و کومه کیان بکه، به تاییه ت نه وانه یان که هه ژارن، یان خه ری کی خویندنن، یان خه ری کی خانو کردنن. (٣) .

١٠- نه گه ر براهه ت له سه ر هه ق بوو یارمه تی بده، وه نه گه ر سته م لی کراو بوو هه ول بده سه ری بجه . نه نهس گپراهه وه گوتی: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: {أَنْصُرُ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا} واته: یارمه تی براهه ت بده سته مکار بی، یان سته م لی کراو ، کابراهه که گوتی: نه ی پیغه مبه ر براهه م سته م لی کراو بی باشه، به لام نه گه ر سته مکار بی چون یارمه تی بده م؟
پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموی: {تَجِرُّهُ - أَوْ تَمْنَعُهُ مِنَ الظُّلْمِ، فَإِنَّ ذَلِكَ نَصْرُهُ} (٤) واته: له سته م کردن قه ده غه ی بکه، مه هیله با سته م نه کات، به راستی نه وه یارمه تیدانیه تی .

١١- له هه له و که مو کو پی براو خوشکه کانت ببوره و چاوپوشیان لی بکه و عوزرو به هانه یان وه ربگره و سه رکونه و سه رزه نشتیان مه که، عه بدالله ی کو پی مه سه عد-رحمه الله- ده لی: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: {أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِمَنْ تَحْرَمُ عَلَيْهِ النَّارُ، تَحْرَمُ عَلَى كُلِّ

١ أخرجه مسلم في صحيحه.

٢ حديث متفق عليه.

٣ منهاج الصالحين، ب ١/ل: ٤٦٠.

٤ أخرجه البخاري في صحيحه.

قريب هين لين سهل (١) واته: با پيتان بليم دوزخ له سهر كي قه دهغه يه؟ دوزخ له سهر هه مو كه سيكي نزيكي له سهره خو ونهرم وئاسان قه دهغه يه.

ئين مازن دهلي: پروادار عوزر هينانه وهى براكهى پيخوشه، به لام دوپو هه اخليسكاني براكهى دهوى. حمدونى قصاده لي: نه گهر براكهت كه م وكوپه يه كي لي رودا تو حه فتا عوزر و بيانوى بو بهينه وه (٢). شيخ جبرين دهلي: نه گهر برايه كت قسه يه كي كرد گوماني خهراپى پي مه به مادام قسه كه ي خير هه لده گري، خو نه گهر نه وقسه يه يه ك چا كه وده خهراپه هه لده گري، نه وه تو يه ك چا كه هه لده گره نه ك ده خهراپه كه، چونكه پيوسته تو گوماني چاك به براكهت بهرى، نه ك شتى خهراپ (٣).

١٢- نه گهر دوپرا يان دوخوشك كي شه يان هه بوو زو كي شه كه يان چاره سهر بكه، هه ول بدن دوبه ره كي و پشت له يه كتر كردن وحه سودي و گوماني خراپ به يه كترى نه مينى و نه زيهت و نازارى يه كتر نه بدن، نه به زمان نه به ده ست، نه بو هره يره گيرايه وه كه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تى: {اياكم والظن، فان الظن اكذب الحديث، ولا تجسسوا، ولا تناقسوا ولا تحاسدوا، ولا تباعضوا، ولا تدابروا، وكونوا عباد الله اخوانا كما امركم} (٤) واته: نه كه ن گومان به يه كترى مه بن، چونكه گومان بردن دروترين قسه يه، وحه سودي به يه كترى مه بن، ورق له يه كترى هه لمه گرن، پشت له يه كترى مه كه ن، بين به به ندهى خوا وبراى يه كترين، وه ك خوا فه رماني پي كردون.

١٣- هه ول بده هاوړپيه تى خوشك وبراى ژير وزانا وله سهره خو وپاړيزكار (متقي) بكه، پايه به رز ذنونى ميصرى دهلي: (خوا جل جلاله هيچ خه لا تيك چا كتر له ژيرى به به ندهى خو ي نه به خشيوه، وه هيچ خشليك جواتر له زانست به ندهى خو ي پي نه رازاندو ته وه، وه هيچ به نده يه كي به جواتر له حيلم نه رازاندو ته وه، وه كه مالو ته واويه تى نه مانه ش هه مو پاړيزكارى وترسه له خوا سبحانه (٥).

١ أخرجه الترمذي في سننه رقم: ٢٤٨٨، وهو صحيح، برواه (السلسلة الصحيحة) (٢/٦٤٦-٦٥١)

٢ آداب العشرة لأبي البركات الغزي، ل: ١، وآداب الصحبة لأبي عبد الرحمن السلمي، ل: ٤٥.

٣ الآداب والأخلاق الشرعية، للشيخ عبد الرحمن الجبرين، ل: ١٦.

٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

٥ آداب الصحبة لأبي عبد الرحمن السلمي، ل: ٥٢.

۱۴- نه‌صیحه‌ت وئاموژگاری براكانت بكه، چونكه مروّف چهنده پيويستی به‌مال و سامانه ئه‌وه‌نده‌ش پيويستی به‌نه‌صیحه‌ت وئاموژگاری براكه‌یه‌تی، بویه پیغه‌مبەر ﷺ فرمویه‌تی: {إِنَّ الدِّينَ النَّصِيحَةُ...} (۱). واته: ئاینی ئیسلام له‌سه‌ر ئاموژگاری یه‌کتری به‌نده. (۲).

۱۵- ئیوه‌ که‌س و برای یه‌کن، نابی سته‌م له‌یه‌کتری بکه‌ن و نابی یه‌کتری بده‌نه‌ ده‌ستی دوژمنه‌وه، پیغه‌مبەر ﷺ فرمویه‌تی: {المسلم أخو المسلم لا يظلمه ولا يُسلمه} (۳).
واته: مسولمان برای مسولمانه سته‌می لیناکات، ونایداته ده‌ستی دوژمنه‌وه، و شه‌رمه‌زاری ناکات، وه ئه‌گه‌رناحه‌زیك ویستی زه‌می براكه‌ت بکات وئابروی ببا، تو هه‌تا بوّت ده‌کری به‌رگری له‌براکه‌ت بکه، چونكه پیغه‌مبەر ﷺ فرمویه‌تی: {هه‌رکه‌سیك دیفاع له‌براکه‌ی بکات، ئه‌وه‌ خوا جل جلاله له‌پوژی دواییدا ئاگری دوژه‌خی لی دور ده‌خاته‌وه} (۴).

۱۶- کاتیک به‌لینت به‌برایه‌کتدا به‌لینه‌که‌ت به‌سه‌ر، پیغه‌مبەر ﷺ فرمویه‌تی: {آية المنافق ثلاث.... وإذا وعد أخلف....} (۵). واته: نیشانه‌کانی دوپو سی شته، قسه بکادرو ده‌کا، که‌به‌لینیدا به‌لینه‌که‌ی ده‌شکینی، که‌ئه‌مانه‌تیان پیدا خیانه‌تی لیده‌کات.

۱۷- کاتیک له‌برایه‌کت توپه‌ ده‌بی، له‌سی رۆژ زیاتر ده‌نگی لی وه‌ر مه‌گره، پیغه‌مبەر ﷺ فرمویه‌تی: {لا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاث ليالٍ، يلتقيان فيعرض هذا ويعرض هذا، وخيرهما الذي يبدأ بالسلام} (۶). واته: له‌سی شه‌و زیاتر بو مسولمان دروست نیه ده‌نگ له‌براکه‌ی دابپری، به‌یه‌که ده‌گه‌ن، وپشت له‌یه‌کتری ده‌که‌ن، به‌لام چاکتریان ئه‌وه‌یانه که سه‌لام له‌براکه‌ی ده‌کات، وئاشت ده‌بیته‌وه.

۱۸- عه‌یب و عاری برا کانت داپوشه‌وه شته جوانه‌کانیان به‌ده‌ر بجه، چونكه بوته‌وايه‌تی جوانی داپوشینی عه‌یب و عاره‌کان، و به‌ده‌رخستنی شته جوانه‌کان ئه‌مه‌نده به‌سه‌ که

۱ الجامع الصغير من حديث الشير الذيرقم: (۱۹۶۸).

۲ آداب العشرة وذكر الصحبة والأخوة لأبي البركات الغزي، ل: ۲.

۳ أخرجه مسلم في صحيحه.

۴ الآداب الإسلامية للناشئة، ل: ۸۱، ومنهاج الصالحين، ب: ۱. ل: ۴۴۸.

۵ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

۶ المسند الجامع، رقم: (۳۵۴۵)، وأخرجه البخاري ومسلم وأحمد.

وه صفي خوا به وه كراوه، له پارانه ودا بهنده كاني خوا ده لّين: (يَا مَنْ أَظْهَرَ الْجَمِيلَ وَسَتَرَ الْقَبِيحَ) واته: نهی ئه و كه سهی كه شتی جوانی بهنده كانت درده خهی، وشته ناشیرینه كانیان داده پووشی. (١).

چواردیه م: نادابه كانی ریگه و بان:

ریگه و بان و شه قام و كو لانه كان شوینی گشتین، بو هه مو كه س ههیه سوودی لی وه ربگریت، بو تاكه كه س نییه نهو شوینانه بو سوودی تایبه تی خوئی به كار بهیئی، ناینی ئیسلام نه وهنده گرنگیبه ریگه و بانداوه، هه تتا ناینی ئیسلام لابرندی درك و دار و بهرد و قور هتد... له سه ر ریگه و بان به به شیک له ئیمان و باوه پری مروقی داناوه، بگره پاداشیشی له سه ر وه رده گریته وه، وهك له فهرموده ی پیرو زدا هاتوه، له بهر نه وه زور پیویسته مسولمانان و گهنج و لاوه كان گرنگی زور به ریگه و بانه كان و كو لانه كان بدن، مافه كانیان پیشیل نه كهن وه نهو نادابانه ی كه ناینی ئیسلام دایناوه بو ریگه و بان و كو لانه كان پیویسته ره چاوی بكنه و جیبه جیبیان بكن:

١- پاك و خاوینی ریگه و بانو كو لانه كان بپاریزه، پیسی و خاشاك فری مه ده ناویانه وه، له سه ر ریگه و بان و كو لانه كاندا سه رئاو مه كه،

٢- له سه ر ریگه و بان دامه نیشه، وه له كو لان و پیچ و په نایه كاندا رامه وهسته، وه دوكان و نوسینگه كان به هه مان شیوه.

٣- مافه كانی ریگه و بان بده وهك: چا و نو قان دن له نامه حرم، وه لامیسه لامی خه لك، و فهران به چاكه و خه راپه لابر دن، به لگه ی ئه م دو خاله ی سه ره وه نه وه یه نه بو سه عیدی خدری گپرایه وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ عَلَى الطَّرْفَاتِ} واته: له سه ر ریگه و بان دامه نیشن، یاره كان گو تیان: ئاخ ر نا كر ی دانه نیشن، شوینی خو مانه و قسه ی تی دا ده كه ی ن، پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: {فَإِنْ أَيْتَمَ إِلَّا الْمَجَالِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ} واته: مادام هه ر ده بی له و شوینه دابنیشن كه و ابو ده بی مافه كانی ریگه و بان بدن، یاره كان گو تیان: مافی ریگه و بان چیه؟ پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: {غَضُّ الْبَصْرِ، وَكَفُّ الْأَذْيِ، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ} (٢) واته: له قه ده غه كراوه كان چاوت

^١ منهج الصالحين، ب/١/ل: ٤٥٦.

^٢ حدیث متفق علیه.

بنوقینه، و ته ماشای مه که، و ئەزیەت و نازاری کهس مه ده، و هلامی سهلامی خه لک بده وه،
فه رمان به چاکه بکه، و خهراپه و خهراپه کاری راماله و مه یه یله.

۴- له سه ر پریگه و بان یارمه تی خه لک بده، به پیر ئی قه و ماوانه وه برۆو ده ستیان بگره،
گومرپایان شاره زا بکه، یارمه تی و کۆمه کی ریپواران و داماوان بکه، دهستی ئینسانی
کویر بگره، و ده ستباری خه لک بده له بار بارکردن و له داگرتنیدا.

۵- له پۆیشتندا زۆرخۆت به کهم بگره و لوت به رز مه به، خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا﴾ الفرقان: ۶۳. واته: به نده کانی خوا جل
جلاله ئەوانه ن که له سه ر زه ویدا به ساده یی و به هیواشیه وه رویشتن ده کهن و فیز و
هه وایان نیه.

۶- له رویشتنی ریگه و باندا ئاگات له خۆت بیته، خۆت به هیچ شتی کدا نه کیشی، یان
نه که ویه ناو چاله وه، له کاتی رویشتندا به یی پیویستی بۆلای راست و چه پ و دواوه ت
ئاورمه ده وه.

۷- له شوینی قه ره با لگ و پر له سه یاره و عه ره بانه هه تا دلنیا نه بیته له جاده مه په ره وه، بۆ
ئه وه ی تووشی ناره حه تی و کاری چاره پروان نه کراو نه بیته. (۱)

۸- له پۆیشتندا زۆر په له په ل مه که و زۆر به هیواشیش مه رۆ، خوا جل جلاله فرمویه تی:
﴿وَأَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ﴾ (لقمان: ۱۹) واته: له رویشتندا میانه ره وه به و په له په ل مه که و زۆر
هیواشیش مه به.

۹- له رویشتندا فیز مه که و خۆت به زل مه زانه، عه بدله ی کورپی عومه ر گپرایه وه گو تی:
پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: {مَنْ تَعَزَّمْ فِي نَفْسِهِ وَاحْتَالَ فِي مَشِيْتِهِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ} (۲)
واته: هه ر که سیك خۆی به زل بزانی و له رویشتندا فیز به سه ر خه لکه وه ئی بدا ئە وه
کاتی که به خوا ده گات خوا لیبی تو په یه.

۱۰- له ریگه و باندا پارچه نان و هه ر شتی کی تری خواردن له سه ر ریگه دا لابه وه هه لی
بگره وه، یان پارچه وه ره قه و کاغه زی که وتو له ریگه و باندا خیرا هه لی بگره وه، به تاییه ت
ئه وه وه ره قه و کاغه زانه ی که ناوی خۆی تی دا یه، یان نایه تی کی قورنانی تی دا
نوسرا بیته وه.

۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱/ل: ۳۵۹.

۲ أخرجه البخاري في صحيحه.

۱۱- له سهره پريگه دا نان مه خو چونكه خه له ل به پريزو حورمهت ده گه يه ني.

۱۲- له كاتي كرين و فروشتندا وله ناو سه ياره دا له پريگه و باندا ده نكت به رزمه كه وه و به دنگي موبایل و ته سجيله كه ت خه لك ناره حه ت مه كه، وه را هه را مه كه. (١).

۱۳- له و كاتانه دا كه له پريگه و باندا به سهر ده به ي، خو ت خه ريك بكه به م شتانه وه: زي كرو يادي خوا جل جلاله، بير كرده وه له نيشانه و دروستكراوه كاني خواي پهروه رديگار، قورئان خو يندن، پيدا چوونه وه ي نه و له بهر كراو و نه ركانه ي خو يندوته و پيشتر له بهرت كرده، نه بو هوره يره ده گير پي ته وه ده لي پيغه مبه ر ﷺ فه رمويه تي: {مَنْ قَوْمٍ جَلَسُوا مَجْلِسًا لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ إِلَّا كَانَتْ عَلَيْهِمْ تَرَةً، وَمَا سَلَكَ رَجُلٌ طَرِيقًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ إِلَّا كَانَتْ عَلَيْهِ تَرَةً} (٢) واته: هه ر كو مه ليك له شو ينيك دا بنيشن و زي كرو يادي خوا عزوجل نه كه نه وه، نه وه نه و دانيشتنه يان ده بيته په شيماني و نوقساني له سه ريان، وه هه ركه سيك ريگه يه كه بگري ته به رو له و پريگه دا زي كرو يادي خوا نه كات، نه وه نه و رو ييشتنه ي له و پريگه يه دا بو ي ده بيته په شيماني و نوقساني. (٣).

۱۴- پيويسته نافرته تان له ريگه و باندا جواني و رازاوه يي خو يان دهر نه خه ن و بو ن و به رامي خو يان بو خه لكي بلاونه كه نه وه، خواي پهروه رديگار فه رمويه تي: ﴿وَلَا تَبْرَحْ تَبْرِجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى﴾ (الاحزاب: ۳۳). واته: نه ي نافرته تاني مسو لمان ني وه وه ك نافرته تاني سه رده مي نه فامي (جاهيليه ت) مه كه ن، جواني و رازاوه يي خو تان بو خه لكي دهر مه خه ن.

هه روه ها خوا عزوجل فه رمويه تي: ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ .....﴾ (النور: ۳۱) واته: نه ي نافرته ته بپروا داره كان ني وه له ناست پياوي نامه حره مدا چاوتان دا خه ن و ته ماشاي پياوي بيگانه مه كه ن. (٤).

۱۵- برا و خوشكه بپروا داره كان پيغه مبه ر ﷺ له ريگه دا به م شيوه رو ييشته وه كه باسي ده كه ين، ني وه ش وه كه نه و برو ن به پريگه دا، ني ين نه بي هاله باسي رو ييشتنه ي پيغه مبه ر ﷺ

^١ منهاج الصالحين، ب ۱/ ۳۵۹.

^٢ تحفة الأشراف بمعرفة الأطراف، رقم: ۴۰۱۸، تحقيق: عبد الصمد شرف الدين. والمسند الجامع، ۴۴۰/۹، وهو صحيح.

^٣ بروانه: الآداب الإسلامية للناشئة.

^٤ بروانة: آداب المسلم، ل: ۱۳۳.

دهكات كه له ريگه دا رويشتوه ودهلی: { پیغه مبهەر ﷺ کاتیک برویشتایه پنیه کانی زۆر به هیزه وه هه لده گرت، پویشتنه که ی مام ناوهندی بوو، نه زۆر به په له و نه زۆر به هیواشی، زۆر به شهرم و یقاره وه پویشتنی ده کرد، هه نگاهه کانی فراوان بوو، کورت نه بوو، کاتیک که پیغه مبهەر ﷺ ده رويشت هه ر ده تگوت له به رزاییه وه دیته خواره وه، کاتیک ناوپی بدایه ته وه به هه موو لاشه ی ناوپی ده دایه وه، ته ماشا کردنی بو زه وی زیاتر بوو، تا وه کو بو ئاسمان، ته ماشا کردنه که ی زۆر به ی تیروانین و تییینی بوو، یاره کانی پیش خوی ده دا، به هه ر که سیك بگه یشتایه سه لامی لی ده کرد } (١).

١٦- له ریگه و باندا له خه لک توپه مه به، وه سه ره خو به، نه زیه ت و نازاری خه لک هه ل بگره و تو له یان لی مه که وه. (٢).

پانزهیه م: ئادابه کانی خویندنگا و دهرس خویندان:

عیلم و زانست زۆر پیروژه، داوا کردنه که ی خوا په رستیه، یاد کردنه وه ی ته سبیحاته، تو بیژینه وه ی جیهاد و تیکوشانه، فیڕ کردنی خه لک خیر و سه ده قه یه، چونکه جیا که ره وه ی هه لال و حه رامه،..... هه رشتیک له ئاسمان و زه ویدایه هه مو ی داوای لیخو شبون بو ئینسانی زانا ده کات هه تتا ماسیه کانی ده ریا و میرو له ی سه ر زه وی، چونکه عیلم و زانست ده لکه ان له نه زانی بزگار ده کات، چرای چا کانه، مرو قه به هو ی زانسته وه ده گاته په و پایه ی چا کان و پیوانی خوا جل جلاله. (٣).

له بهر نه وه یه که خوا جل جلاله پیرو و حورمه تی زانایانی به رز کردو ته وه، وه ک بزواداوان وه ک فه رمویه تی: ﴿يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾ المجادلة: ١١. واته: خوا جل جلاله په و یایه ی بزواداران و زانایانی به رز کردو ته وه. وه له فه رموده ی پیغه مبهردا ﷺ هاتوه فه رمویه تی: ﴿طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ﴾ (٤) واته: داوا کردنی زانست و گه ران به شوینیدا له سه ره هه مو موسلمانیک - پیوا یان نافره ت - فه رزه و واجبه.

^١ أخرجه الترمذي في سننه. بروانه: الآداب الإسلامية للناشئة، ل: ٨٦.

^٢ منهاج الصالحين، ب ١ / ٣٩٨.

^٣ من كلام الصحابي الجليل، معاذ بن جبل رضي الله عنه.

^٤ رواه ابن ماجه عن أنس رضي الله عنه. بروانه: الجامع الصغير، ب ٢، رقم: ٥٢٦٤. قال الزركشي في اللآلئ: روي من

بەدەستەينانى زانست و زانىارى و شت وەرگرتن و شت لەبەرکردن لەسەرەتاي تەمەنى مەرقەهە زۆر پيويستى بەماندبوون وتيکۆشان و بەردەوام کۆشش کردن هەيه، بۆيه عمرى کورپى خەتتاب داوايکردوه وگوتويهتى: (تَفَقَّهُوا قَبْلَ أَنْ تُسَوِّدُوا) واتە: بەرلەوه ببن بەکاربەدەست و ببن بەگەرەهەى خەلک، لەئايەنەکەتان تيبگەن و خۆتان شارەزا بکەن. (١).

گەرەتيرين تويشويهک کە منداڵ لەمنداڵيهوه بەدەستى بەيني، قورئان خویندن و قورئان لەبەرکردنە، وە ديارە منداڵ لەکاتى دەرس خویندن و لەخویندنکادا پيويستى بەکۆمەليک ئاداب و رەهوشتى بەرز هەيه، لەبەرئەوه پيويستە منداڵە خویندکارە بەريزەکان رەچاوى ئەم ئادابانە بکەن، و جيبەجيبان بکەن.

په گه م : ئادابه کانی خویندنگا :

١- پيويستە داىک و باوک شەو زوو منداڵەکەيان بخەوينن، بۆ ئەوه زو لەخەو هەلبستى و دەستتويژ بگرى و نويزەکەيان بکەن و بەريکەون بۆ خویندنگا و لەخویندن دوا نەکەوى و پيش زەنگ ليدانى دەرس خویندن خویندکار بگاتە خویندنگا بۆ دەرس خویندن. (٢).

٢- پيويستە خویندکار سەلام لە مامۆستاکان و برا خویندکارەکانى خۆى بکات و ريزو حورمەتى خۆى بۆيان دەرپرييت.

٣- پيويستە کتیب و دەفتەرەکانى بەگويزەهەى بەرنامەى رۆژانەى لەخویندنگادا ئامادە بکات و لەگەڵ خۆيدا بيانبات.

٤- لەناو دەرسەکەيدا زۆر ئاگادار بييت و هاوبەشى مامۆستاکەى بکات لەدەرسەکەيدا و ئاگادارى شيکردنەوهى مامۆستاکەى بييت کاتيک دەرسەکەى بۆ شى دەکاتەوه.

٥- خویندکار دەبى ئاگای لەرەهوشتە بەرزەکانى خویندنگا بييت و پاريزگارى لەپرى و رەسم و ياسای گشتى خویندنگا و زانکۆ بکات و بيپاريزييت.

طرق تبل غرابة الحسن، قال: وقال السيوطي: حديث حسن.

١ روضة المحبين، ب ١/رقم: ٤٤، وفتح الباري ١/١٦٦ (وإسناده صحيح).

٢ الآداب الإسلامية للنشئة، ل: ٩٢.

٣ تربية الأطفال بين البيت والمدرسة، أحمد حسن الخميسي، ل: ٧٩.

۶- له کاتی دهرس خویندندا نابیٰ خویندکار خوئی بهشتی لاهه کیه وه خه ریک بکات و ناگای له دهرسه که ی نه مینئی، یان قسه له گهل خویندکاره کانی تردا بکات.

۷- پیویسته خویندکار نهو ئه رکانه ی که پیی ده سپیرن له ده فته ریکی تایبه تدا بیان نویسته وه، وله لای خوئی هه لیان بگریت، بوئه وه له ماله وه بگه ریته وه لایان و ناماده یان بکات بو کاتی خوئی.

۸- له گهل خویندکاره بچوکه کاندای به شیوه یه کی جوان و پیک و پیک با خویندکار یاری بکات، به لام له گهل خویندکاره گه وره کان بایاری نه کات، چونکه ته مه نیان جودایه.

۹- پیویسته خویندکار زور گرنگی به کاتی خوئی بدات، و کاتی خوئی به فیرو نه دات، و سود له فورسه کان وه ریگریت، و هر کاریکی پیویستی هه بیته له فورسه کاندای جیبه جیئی بکات، بوئه وه ی له دهرس خویندنه که ی دوانه که ویته.

۱۰- پیویسته خویندکار خواردن و خواردنه وه ی زور پاک و خاوین بخوات، پیش ناخواردن و دوا ناخواردن هه ردو دهسته کانی جوان بشوات، به تایبه ت نهو کاته ی که له سه رئاوده ست دیته دهره وه دهسته کانی جوان به ئاو و صابون بشوات. (۱)

۱۱- پیویسته خویندکار زور خوئی له گوناوه و تاوان بیاریزی، و به هیچ شیوه یه که نزیکی گوناوه خه رایه نه که ویته وه، چونکه گوناوه خه رایه کاریگه ری زور خه رایه هه یه، خوا جل جلاله فه رمویه تی ﴿وَأَتَقُوا اللَّهَ وَيَعْلَمُكُمْ اللَّهُ﴾ البقرة: ۲۸۲، واته: پاک و بیاریزکارین خوا زانستان فیرو ده کات، ئین مسعود ده لی: ئینسان به هوئی گوناوه کردنه وه زانستی له بیر ده چیته وه. (۲)

۱۲- نابیٰ خویندکار به بیٰ پرس کردن ده ست له که ل و په لی تایبه تی خویندکاره کانی تر بدات، وله خویه وه به بیٰ پرس شتیکیان لی بخوازیته، وه که شته که شی خواستی پیویسته بیباته وه و سوپاسیان بکات.

۱۳- نابیٰ خویندکار به چاوی سوکه وه بو خویندکاره کانی تر پروانی و گالته یان پی بکات، خوا جل جلاله فه رمویه تی: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ

۱ الآداب الإسلامية للنشئة، ب ۱/ل: ۹۴-۹۵، و تربية الأطفال بين البيت والمدرسة، أحمد حسن الخميسي، ل: ۷۹.

۲ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱/ل: ۱۰۵.

يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ ﴿١١﴾ (الحجرات: ١١). واته: نابىٰ هيچ كهس وميلله تيك گالته به هيچ كهس و

هيچ ميلله تيكي تر بكات، چونكه نزيكه گالته پىٰ كراوه كان له وانيتر چاكتر وباشتر بن.

١٤- پيويسته خويندكار هاوهلى صالح وچاكوپه وشت بهرز وزيرك بو هاورييه تي خوٰى

هه لبرييت، نه بوهره يره گوتويه تي: پيغه مبر ﷺ فه رمويه تي: {المراء على دين خليله،

فلينظر احدكم من يخال} (١) واته: مروقه له سهر دين و ناييني هاوه له كه يه تي، بو يه نيوه

ته ماشا بكن، بزائن كي ده كهن به هاوهلى خوٲان.

١٥- هر له سهره تاي ساله وه پيويسته خويندكار خوٰى بو تاقيكر دنه وه كان ناماده

بكات، دهرسه كانى چاك بخوينى و چاك ره وانيان بكات، بوئه وهى دهرسه كان به سه ريدها

كه له كه نه بن و بو ي زه بت نه كريت.

١٦- له كاتي تاقيكر دنه وه كاندا نابىٰ خويندكار په نا بو غه ش و قو پى كردن ببات، يان

به هو ي كه سيكي تره وه كو شش نه كات.

١٧- له كاتي ده ست پيكر دنى تاقيكر دنه وه دا خويندكار نه م نزيه بخوينى زور شتيكى

چا كه، وه ك له قورئاندا هاتوه فه رمويه تي: ﴿ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾

(طه: ٢٥-٢٦). واته: نهى په روه ردگارم دل و سنگم بو زانست و زانيارى بكه وه،

كاره كه شم بو ئاسان بكه. (٢).

١٨- زور پيويسته دايك وياوك له منداله كه يان بپرسنه وه، نايان منداله كه يان له خويندنگا

ده خوينى؟ وه نايان به شدارى دهرسه كانى كردوه؟ وه نايان نهر كه كانى چيه؟، به م شيويه

پيويسته دايك وياوك به م كار وه هه لبستن، وئاگايان له روله كه ي خوٲان بيت. (٢).

١ أخرجه الترمذي في سننه، وأبو داود في سننه.

٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب/١/ل: ٩٤، وتربية الأطفال بين البيت والمدرسة، أحمد حسن الخميس، ل: ٧٩.

٣ تربية الأطفال بين البيت والمدرسة، أحمد حسن الخميس، ل: ٨٠.

دوهم: ئادابەكانى خويندكار لە ماله وەدا:

- ۱- پيوستە خويندكار ھەر كە لە خويندنگا ھاتەو ماله وە خيرا ئەو دەرسانەى كە خويندويه تى پيياندا بچيته وە بيان نوسينه تەو، لبيان نەگەرى لەسەرى كۆبيته وە.
- ۲- پيوستە خويندكار پيداچوونە وەى بەرنامەى رۆژانەى بكات، ويزانى ئايا ھەموو ئەركەكانى خوى نوسيو تەو يان نا؟، ھەروەھا دىراسەى بابەتەكانى رۆژى پيشوتر بكات، و خوى نامادە بكات بۆ بابەتەكانى رۆژى دواتر.
- ۳- زۆر گرنگى بەنوسين و ريزکردن و بابەت بابەت كردن و دیر دیر كردن بدات.
- ۴- زۆر گرنگى بەكتيب و دەفتەرەكانى بدات و بەرگى چاكيان تى بگريت، و ھەول بدات زۆر بەپاك و خاويينه وە بمينه وە.
- ۵- زۆر كوشش بكات بۆئەو وەى لە دەرسەكانى پيش بەكەويت، و كاتەكانى خوى بەبى ھودە نەباتە سەر. عائيشە دەگيرتە وە دەلى پيغەمبەر ﷺ فەرمويه تى: {إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا أَنْ يُتْقَنَهُ} (١) واتە: خواى پەرورەدگار پيى خوشە كاتيك ئيوە كاريك دەكەن جوان و چاك تەواوى كەن. (٢).

شازدەيەم: ئادابەكانى خويندكار:

گەرپان و داواکردنى زانست و زانيارى و خويندن دەبيته ھوى چوونە بەھەشتەو، لەم بارەو پيغەمبەرى پيشەوا ﷺ فەرمويه تى: {مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَطْلُبُ فِيهِ عِلْمًا سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ} (٣) واتە: ھەر كەسيك ريگەيەك بگريته بەر داواى زانست بكات، ئەوە خوا عزوجل لەو ريگەو ئەو كەسە بەرەو بەھەشت دەبات.

و ھەتتا فريشتهكان زۆر خويندكاريان خوشدەوى و زۆر پيزى لى دەگرن، ئەو تە پيغەمبەر ﷺ فەرمويه تى: {إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لَطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَصْنَعُ، وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَعْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ} (٤) واتە: فريشتهكان بالى خويان بۆ

^١ أخرجه البيهقي في سننه، وقال الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة رقم (١١١٣) : حديث صحيح.

^٢ الآداب الإسلامية للناشئة. ل: ٩٦. وتربية الأطفال بين البيت والمدرسة، لخميسي، ل: ٨٢.

^٣ أخرجه مسلم في صحيحه عن ابى هريرة، رقم: ٢٦٩٩.

^٤ أخرجه ابن ماجه والترمذي وصححه الألباني في صحيح ابى داود رقم: ٣٦٤١.

خویندکار رادهخن و زور خوشحال و زور رازین بهو کارهی که خویندکار دهیکات وه هەرچییه له ئاسمانهکان ولهزهویداهیه داوای لیبوردن بۆئینسانی زانا دهکات. زانیان له دنیا وله دواروژدا بۆ خهلك چرای روناکین، لهروژ و لهمانگ و له ئەستیرهکان بهرزترن، چونکه هه ور روناکی ئەمانه دهگری، بهلام روناکی عیلم وزانست هیچ شتیکی پیشی لی ناگری، روژ بهشهو بزره، مانگیش بهروژ بزره، بهلام عیلم وزانست نه بهشهو نه بهروژ بزرنابیت، روژ شت رهشدهکاتهوه، بهلام زانست سپیدهکاتهوه، مانگ پۆشاک دهپزینی، بهلام زانست زانیاریهکان تازه دهکاتهوه، ئەستیرهکان جیگای دیدگای خهلكن، بهلام زانست جیگای دیدگای خوای خهلكه. (۱).

لهبهرئوه پیویسته خویندکار و فیرخواز چاودییری ئەم ئادابانه بکات که باسیان دهکهن:

یهکهه: ئادابهکانی خویندکار لهگهله زانستدا:

(۱) دوزینهوه وسود بینین له کۆرهکانی زانست وزانیاری وههلبژاردنی ئەو بهروبومانهی کهپیگهییون. عبدالله ی کوری عباس گپراهیهوه گوتی: پیغمبهر ﷺ فهرمویهتی: { إذا مَرَرْتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا } واته: هه رکاتیکی بهلای باخچهکانی بهههشتدا رویشتن خۆتان تیر بکهن، یارهکان گوتیان: ئەهی پیغمبهری خوا کام باخچه ؟ ئەویش فهرموی: { مجالس العلم } (۲) واته: ئەو باخچانه کۆرهکانی زانست و زانیاری و زانیانی ههلال و ههرامه.

(۲) دورکهوتنهوه ووازهینان لهههموو گوناوو وتاوان و بهدپهروشتیهک، وئو شتانهی که خویندکار مهشغول دهکات ودهبیته بهربهست لهبهردهم زانستدا، ئین عباس-رحمهالله- گوتویهتی: گوناوو وتاوان ئەم خهراپانهی بۆمروژ ههیه: پهشیهک لهدهم وچاودا، تاریکیهک لهدلدا، فشۆلیهک لهجهستهدا، تهنگیهک لهریزق وروژیدا، بهلام چاکهکاری ئەم پیروزیانهی ههیه: تیشک و روناکیهک لهدل ودهم وچاودا، هیژ وپیژ لهجهستهدا، فراوانی لهریزق وروژیدا، خۆشهویستییهک لهدلای خهلكدا. (۳)

^۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱، ل: ۹۴.

^۲ رواه الطبراني عن ابن عباس، برواه: كشف الخفاء للعجلوني، ل: ۱۰۰.

^۳ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱، ل/ ۱۰۵.

کاتیک ئیمامی شافعی - رحمه الله - بهر یگه دا ده رویشت چاوی به نافرته تیک کهوت، ههستی کرد کهوا نهو گونا هه زهره ری لیداوه، بویه رویشت بۆلای ماموستا کهی، بهم شیوهیه گوتی:

شَكُوتُ إِلَى وَكَيْعٍ سَوْءٍ حَفِظِي + فَأُرْشِدُنِي إِلَى تَرْكِ الْمَعَاصِي
وَأُخْبِرُنِي بِأَنَّ الْعِلْمَ نَوْراً + وَنُورُ اللَّيْلِ لَا يَهْدِي لِلْمَعَاصِي

واته: له لای وه کیعی ماموستام سکالای خهراپی شت له بهرکردنم کرد، نهویش پیی گوتم: نهی شافعی گونا هو تاوان مه که، چونکه عیلم وزانست روناکی خوایه، روناکی خواشبه گونا هه کاروت او تانبار نادریت. (١)

(٢) یه کلابونه وه بۆ داواکردنی زانست و تهنها هه ره له بهرخوا هه ولی زانست بدهیت، مه به سستیشت گویرایه لی فه رمانی پیغه مبه ربیت، عبدالله ی کوری عمر گیرایه وه گوتی: پیغه مبه رب عَلَيْهِ السَّلَامُ فه رمویه تی: { مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً لغيرِ اللَّهِ أَوْ أَرَادَ بِهِ غَيْرَ اللَّهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ } (٣) واته: هه ره که سیک زانستیکی فی ربیت له بهرخوا نه بییت، نه وه باشوینی خو ی له ناو دۆزه خدا خو ش بکات.

(٤) دل و ده رونت له پره وشته نزمه کان و خه صله ته خهراپه کانوله شوین کهوتنی هه واو ئاره زه کان پاکبکه وه، چونکه زانست عیباده تی دلّه ونزیکبونه وه ی ده رونه له خوا جلجالله، ههروه ک چۆن نویژ به پاکی نه بی دروست نابی، به هه مان شیوه عیباده تی ده رونیش که زانسته به پاکی نه بی دروست نابی.

(٥) پاریزگار یکردن له سه ره هیه ته تی جوان و ریکو پیک و له سه ره خو یی و راگرتنی شه رم و و یقاری زانست و زانیاری، نه بو هریره گیرایه وه گوتی: پیغه مبه رب عَلَيْهِ السَّلَامُ فه رمویه تی: { تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَعَلِّمُوهُ النَّاسَ وَتَعَلَّمُوا لَهُ الْوَقَارَ وَالسَّكِينَةَ، وَتَوَاضَعُوا لِمَنْ تَعَلَّمْتُمْ مِنْهُ الْعِلْمَ } (٣) واته: زانست و زانیاری فی ربین و فی ربی خه لکیشی بکه ن، له سه ره خو یی و شه رم و و یقاریش بۆ زانست فی ربین، وه بی فی زبن له بهر امبه رب نه و که سه دا که ئیوه زانستی لی

^١ دیوان الإمام الشافعی، ل: ٤٩.

^٢ رواه الترمذی وقال: حسن غریب. بروانه: کنز العمال، ١٠/٣٦٤.

^٣ أخرجه البيهقي في (شعب الإيمان) رقم: ١٧٨٩ وابن عبد البر في العلم، بروانه: (کنز العمال)، رقم: ٢٩٣٤٨.

فیر دهن، ئیبن عباس جلهوی هیستره‌که‌ی زیدی کوری سابیتی ده‌گرت پرایده‌کیشاو ده‌یگوت: ئی‌مه به‌م شیویه له‌گه‌ل مامۆستا که‌ماندا فه‌رمانمان پی‌گراوه. (١).

٦) ئەو زانسته‌ فی‌ربه که‌ سود و قازانجی بو‌ خۆت و گه‌ل و ولات هه‌بی‌ت، خۆت بی‌اریزه‌ له‌و زانستانه‌ی که‌ زه‌ره‌ری بو‌ ئایین و گه‌ل و ولات هه‌یه، زه‌یدی کوری ئە‌رقه‌م گێ‌پرایه‌وه‌ گوتی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ خۆی له‌زانستی بی‌سود ده‌پاراست و ده‌یفه‌رمو: {اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ...} (٢) واته: ئە‌ی خوایه من خۆم دی‌اریزم به‌تۆ له‌و زانسته‌ی که‌ سود و قازانجی نیه، ئە‌و زانسته‌ش که‌ سود و قازانجی هه‌یه سه‌ره‌که‌یه‌کانیان ئە‌مانه‌ن:

ا- قورئانی پی‌رۆزوله‌به‌رکردنی.

ب- فه‌رموده‌ی به‌پی‌یز.

ج- عه‌قیده و بی‌رو و باوه‌ر.

د- فیه‌قی ئیسلامی.

ه- سیره و ژیا‌نی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ.

پاشان ئە‌وانی‌تر، به‌تایبه‌ت ئە‌وانه‌ی که‌ بو‌ گه‌نج و لاوه‌کان و قوتابییه‌ به‌پێ‌زه‌کان سود و قازانجی هه‌یه (٣).

٧) مه‌به‌ستت به‌فی‌ربوونی زانست ئە‌وه بی‌ که‌ جه‌ل و نه‌زانی له‌خۆت و خه‌لکی‌ تر لایبه‌ی، چونکه‌ به‌راستی خه‌لک به‌زۆری له‌ناو گێ‌ژاوی نه‌زانیندایه، ئی‌مام ئە‌حمده‌ گوتیه‌تی: (العلم لا یعدله‌ شی‌ء إذا صحت النیة) واته: کاتی‌ک نی‌ازومه‌به‌سته‌که‌ت دروست بی‌ت ئە‌وه هه‌یچ شتی‌ک هاوتای زانست ناکاته‌وه، پرسیاریان کرد: ئە‌یکه‌ی نی‌ازکردنه‌که‌ دروسته؟ ئە‌ویش گوتی: (هه‌ر کاتی‌ک ئە‌وه که‌سه نی‌ازی ئە‌وه بی‌ که‌ به‌هۆی ئە‌وه زانسته‌یه‌وه جه‌ل و نه‌زانی له‌خۆی و له‌خه‌لکی‌ تر لایبات). (٤).

٨) خوی‌ندکار به‌هۆی زانسته‌که‌یه‌وه پی‌ویسته‌ تی‌کو‌شه‌ری‌ و به‌رگری له‌شه‌ریعه‌تی پاکی ئیسلام بکات، چونکه‌ ده‌فته‌رو کتیب بو‌خۆی به‌ته‌نها به‌رگری ناکات، به‌لکو ده‌بی‌ هه‌لگری ئە‌وه ئاین و شه‌ریعه‌ته‌ بو‌خۆی به‌رگری له‌و ئاین و شه‌ریعه‌ته‌ بکات.

^١ رواه الحاكم والبيهقي، وقال الحاكم: صحيح الإسناد على شرط مسلم.

^٢ رواه مسلم في صحيحه.

^٣ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ٩٩.

^٤ برواثة: شرح حلية الطالب للشيخ عثيمين رحمه الله.

۹) خویندکار پیویسته بههوی زانسته که یه وه لهه مو بۆنه کان و مزگهوت و بازار و شوینه گشتیه کاندایانگه وازی خه لکی بکات بۆ لای خوای پهروهردگار و بۆلای ئایینه که ی، پیغه مبهری ئیسلام ﷺ له دوا ئه وه که خوا کردی به پیغه مبهر هه لسا بانگه وازی خه لکی کرد لهه موو شوین و لهه موو کاتی کدا به بی ماندوبوون و به بی ترسان له هیج کهس جگه له خوا، بۆیه پیویسته هه لگری زانست وهه لگری ئیسلامیش وهک پیغه مبهر بکات ﷺ. (١)

۱۰) پیویسته، خویندکار زۆره و لیدا بۆ به دهسته ئینانی زانست، و ئارامگری له سه ر خویندن و شت له بهرکردن و موراجعه کردنی دهرسه کانی هه تا پیده گات، خواجلجاله

فهرمویه تی: ﴿ فَأَصْبِرْ إِنَّ الْعُقَبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴾ (هود: ۴۹) واته: ئارامبگره و خوراگری به، چونکه به راستی دهرئه نجام و کۆتایی هه ر بۆ پاریزکارانه (٢).

له بهر ئه وه یه که گوتویانه: (من طلب العلاء سهر الیالی) واته: که سیک داوای پله ی بهرزبکات له زانستدا، پیویسته ته رکی خه و بکات، وشه و نه خه وی، چونکه پیشینه چاکه کان وایان ده کرد، ئیمام بخاری جاری واهه بوه له شه وی کدا بیست جار هه ستاوه، ونوسینه وه ی کردوه و ئه مجا خه وتۆته وه (٣).

دوو هه م: ئادابه کانی خویندکار له گه ل مامۆستادا:

قوتابی و خویندکار چه ند ئادابیکی هه یه له گه ل مامۆستادا پیویسته ئه و ئادابانه زۆر به چاکی ره چاو بکات و ئاگای لییان بیّت:

۱- پیویسته خویندکار له گه ل مامۆستا که یدا بی فیز بیّت و لوت بهرز نه بیّت هه رچهنده مامۆستا که له و مندالتربیت، ئین عباس - رحمه الله - گوتویه تی: (به قوتابییه تی خۆم ماندوو زه بون کرد، بۆیه به مامۆستایه تی سه ردارو گه وره بوم) ، ههروه ها شعبه - رحمه الله - گوتویه تی: (له هه ر که سیکه وه گویم له فه رموده یه ک ببوایه، هه تا مردن ده بوم به بهنده ی ئه و که سه (٤)).

^١ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٢ / ل: ٥٢.

^٢ الموسوعة الأم في تربية الأولاد في الإسلام ب ٢ ل: ١٨٨-١٨٩.

^٣ منهاج الصالحين، ب ١ / ل: ١٠٤.

^٤ بروانه: الآداب الإسلامية للناشئة ب ٢ ل: ٧٥.

۲- خویندکاری پیوسته ماموستاه لبرثیری و زانست له زانای لیها تو وزور به دین و به پاریز و هر بگری، چونکه نه نهس گیرایه وه که پیغه مبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه تی: {إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينٌ، فَأَنْظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ} (۱) واته: به راستی نهو زا نستهی ئیمه ئایینه، ئیوه بزنان ئایینه که تان له کی و هر ده گرن.

۳- پیوسته خویندکار زور ریزو حورمهت له ماموستا که ی بگریت، و به چاوی ریزو گه وره بییه وه ته ماشای بکات، له م باره وه پیغه مبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه تی: {لَيْسَ مَنَا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيَعْرِفْ شَرَفَ كَبِيرِنَا} (۲) واته: نهو که سهی که به زهی به بچکۆ له کاتماندا نه یا ته وه و ریزو مافی گه وره کاتمان نه زانی، نه وه نهو که سه له سه ر ریباری ئیمه نیه. ههروه ها عایشه -رحمها الله- ده گیریت وه ده لی: {أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُتَزَلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ} (۳) واته: پیغه مبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمانی پیمان کرد که وا هر که سه و به پی پله و پایه ی خو ی مامه له ی له گه لدا بکهین.

ئیمامی شافعی ده لی: له خزمهت ئیمام مالکدا بوم، به هیواشی په ره کانی (موطأ) م هه لده دایه وه له بهر سام و هه بییه تی نه و ئیمامه به پرزه.

زانای به ری ز ره بیع که قوتابی ئیمام شافعی بووه ده لی: هه تا ئیمام شافعی ته ماشای بکردمایه، نه مده توانی نا و بخۆمه وه له بهر شهرم ئی کردنی. (۴).

۳- پیوسته خویندکار کاتی که ماموستا که ی دی بۆلای له بهری هه لبتستی و ریزی ئی بگریت، عبدالله ی کوری عمر گیرایه وه گوتی: ئیمه له پیغه مبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ نزیک بوینه وه و ده ستمان ماچ کرد. (۵).

یاری ئازیز (ثابیت) به نه نه سی گوت: تو به دهستی خۆت ده ستت به پیغه مبهر که وتوو ه؟ نه ویش گوتی: به لی، (ثابیت) خیرا هه ستا و دهستی نه نه سی ماچ کرد. (۶).

^۱ أخرجه مسلم في المقدمة، برواه: كنز العمال، رقم: ۲۹۳۷۳.

^۲ المسند الجامع لابي الفضل النوري، رقم ۸۵۸۱، وأخرجه البخاري في الأدب المفرد (۳۵۵).

^۳ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۴ منهاج الصالحين، ب ۱ / ل ۱۰۲.

^۵ أخرجه أبو داود، كتاب الجهاد: باب في التولي يوم الزحف، حديث (۲۶۴۷).

^۶ أخرجه البخاري عن ابن جعدان.

له صهيبه وه دهگيرنه وه گوتويه تي: بوخوم ئيمامي عهليم ديتوه كه دهست و قاچي
عهباسي مامي ماچ دهگرد (١).

هروه ها نه بو سعيد گيرايه وه گوتي: كه خه لكي (بنوقريظة) رازي بون به حوكمي سعدي
كوپري معاذ، پيغمبر ﷺ ناردى به دواي سهعدا و نه ويش هات، پيغمبر ﷺ پيبي
فرمون: { قَوْمُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ..... } (٢) واته: ههستن برؤن بؤلاي گه وره كه تان.

٤- پيويسته خويندكار له كوپردانيشتنى مامؤستاكهيدا زور به نه ده به وه دابنيشي و
گوي بگريت، ههسه نه به كوپره كه ي گوت: ههه كاتيگ له گهل زاناياندا دانيشتي زياتر
سوربه له سه ره وه كه گوي بگري، نهك قسه بكهيت.

٥- خويندكار به بي پرسى مامؤستاكه ي نابي مامؤستاكه ي به جي به يلى، خوا عزوجل
فرمويه تي: ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ
يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَاِذَا
أَسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذَنَ لِمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ
عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (النور: ٦٢).

٦- پيويسته خويندكار پرسياى چاك و باش له مامؤستاكه ي بكات، چونكه مجاهد
گوتويه تي: خويندكاري شهرمن يان به هه واوفين، فيري زانست و زانيارى نابيت.

٧- پيويسته قوتابي بو دهرس خويندن پرس به مامؤستاكه ي بكات و هه رچي
مامؤستاكه ي فرمانى پي بكا قوتابي نه نجامى بدا، لهه باره وه خوا عزوجل فرمويه تي:

﴿ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَبِعَكَ عَلَىٰ أَنْ تَعْلَمَ إِنِّي مِمَّا عُلِّمْتُ رُشْدًا ﴾ (الكهف: ٦٦) واته: موسا
به ها وه له كه ي گوت: نايا ده كرى شوينت بكهوم و لهه زانسته ي كه فيركراوى منيش فير بكهيت؟

٨- پيويسته قوتابي به چاكترين شيوه هه لبستي به به جي هاني مافه كانى مامؤستاكه ي،
پيشينه چا كه كانى ئيمه - رحمهم الله - نهه مافانه يان كوگرد و ته وه، وه نه مه ي كه باسى
ده كه م هه نديكه لهه مافانه، ئيمامي عهلى - رحمه الله - گوتويه تي: مافي زاناو مامؤستا

١ أخرجه البخاري في صحيحه.

٢ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

بهسهرتهوه ئهوهيه: كه پي گهيشتي سهلامى تايهتي ئى بکه، ولهبردهميدا دانيشه، بهدهستهکانت لهلايهوه ناماژده مهکه، بهتيلهی چاوت تهماشای خهلكی تر مهکه، مهلى فلان کهس قسهکهی پيچهوانهی قسهی تويه، باسی خهلكی لهلامهکه، ههولى ئهوه مهده ماموستاکهت ههلهبکات، نهگهر ههلهی کرد ههلهکهی وهبرگهر، لهبهرخوار ريزو حورمهتی ئى بگهر، نهگهر ماموستاکهت پيوستیهکی ههبوو لهپيش خهلكهوه بوى جيبهجى بکه، لهکوپرى ئهودا بهچرپه قسه لهگهل خهلكيتردا مهکه، پوشاکى ماموستاکهت رامهکيشه، کاتيک که ماموستاکهت بيتاقت و ماندوو بوو زورى ئى مهکه، لههاورپيهتی ماموستاکهت تيرمهبه، چونکه ماموستاکهت وهک دارخورما وایه چاوهپيى لیدهکری، که چ کاتيک خورمای ئى ديته خوارهوه بو سهر تو. ههروهها ههنديکی تر لهمافهکان نهمانه: زورچاک گوئ لهماموستاکهت رابگهر، دهنگت بهسهريدا بهرزمهکهوه، نهگهر کهسيک پرسيارى کرد با ماموستاکهت وهلام بداتهوه نهک تو، نهگهر کهسيک غهيبهتی کرد تو بهرگری ئى بکه، سيفاته بهرزهکانى ماموستاکهت بو خهلكی دهربخهو باس بکه. (١).

شهوقى شاعيرهحهمتى خواى لييت گوتيهتى:

قُمْ لِلْمَعْلَمِ وَقِهِ التَّجِيلاً + كَادَ الْمَعْلَمُ أَنْ يَكُونَ رَسُولًا.

بو ماموستا ههسته، ريزى ئى بگهر + ماموستا نزيکه بيته پيغهمبهر.

أَرَأَيْتَ أَعْظَمَ وَ أَجَلَّ مِنَ الَّذِي + يَبْنِي وَيُنْشِئُ أَنْفُسًا وَعُقُولًا.

پيم بلى: كى لهوکهسه گهورهتره که چهند دل ودهرون، وچهند هوشمهند وپيرمهند وژير و بليمهت و ههلهوتو پهروهده دهکات و پيدهگهيهنى. (٢).

حه قدهيهم: نادابهکانى خویندهوار و زانا (عالم):

زانایان میراتگرانى پيغهمبهرانن (عليهم السلام)، پيغهمبهرانيش مال و سامان و کهل و پهلى دونيايان بهجى نههيشتوو، بهلكو ئاينى خوا وپهوشتى بهرزوپا ککردنهوى دهرونهکان وژيانى گيانهکانيان بهجى هيشتوو، نهو ئاينهى که لهسه زانست و حیکمهت و ناسينى نيشانهکانى خوا وپا ککردنهوى دل و دهرون و پهيوهندی لهگهل دروستکه رهکهى دا و رازاندنهوى رهو شته بهرزهکانهوه وهستاوه.

^١ بروانه: الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٢/ل: ٧١، وآداب المسلم ل: ٦٨-٦٩.

^٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٢/ل: ٨٢.

زانایانی میرانگر له نوح - علیه السلام - سه برو نارامی و خوراگری له بهرامبه ر
ئەزیه تەدانی میلله ته که یه وه یان به میرات وه رگرتوووه .

له ئیبراهیم - علیه السلام - کوچ و هیجرت و نازییه تی و قوربانیدان به ژیان خوی و
مردنی به لاوه هیچ بیته له پینا و به رزبونه وهی شه ریعت و شهی خوا له زه ویدا به میرات
وهریان گرتوووه .

له موسا - علیه السلام - هیژ ونه ترسان له مله وهران و خهبات و تیکوشان و ئەمانهت و پاک
و نه زیه یان به میرات وه رگرتوووه . له عیسا - علیه السلام - دونیا نه ویستی و به زهیی و نه فس
به رزی و روح بلندی و خوشه ویستی بو خهک و بو خوا یان به میرات وه رگرتوووه .

له پیغه مبهری ئیسلام ﷺ رهوشته به رزی و رحه مت بو جیهان و ئاین و شه رعی پاک و
نارامی و حیل و جیهاد و ماندبوون له بهر خوا یان به میرات وه رگرتوووه .

ئەمانه و هه ر که سیکیش وهک ئەمانه بیته به راستی پینان ده ئین: زانایان ئەوانه ی که
چاک ئاین و به رنامه ی خوا یان وه رگرتوووه و تیگه یشتوون و لیی حالی بوون، ئەمانه
به راستی چرای هیدایهت و مه شخهلی ریگان و خه لکی شاره زا ده کهن بو به رنامه ی خوا
جل جلاله، ئەمانه سه رچاوه کانی خیر و به خته وهری و سه رفیرازین، زانسته و حیکه مت
فیری خهک ده کهن، نه وو ره چه وه چه ی تازه پیده گه یه نن. (١)

له بهر ئەمه هه موو عالم و زانایهک چه ند ئادابیکی به رزی هه یه و

پیویسته بیزانین و ئیشی پی بکهین، به م شیوه یه:

١- هه میشه له گه ل زانسته دابه و زانسته خۆشبووی و به رده وام کاتی خۆت بو زانسته

سه رف بکه، خوا ی په روه ردگار فه رمویه تی ﴿ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾ (طه: ١١٤).

واته: ئەه ی محمد ﷺ بلی: ئەه ی په روه ردگارم زانسته و زانیا ریم زیاد بکه.

عائیشه - رضي الله عنها - ده لی: پیغه مبه ر ﷺ ده ی فه رموو: { ئەگه ر روژیک به سه رمدا بیته

زانستی که له خوا نزیک ده کاته وه زیادی نه کهم ئەوه ئەو روژه م پیرو ز نیه } (٢).

^١ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ج ١ / ١٠٨، والآداب الإسلامية للناشئة، ج ٢ / ٥٠ .

^٢ رواه الطبراني في الاوسط وأبو نعيم في الحلية وابن عبد البر في جامع العلم وآخرون بسند ضعيف من حديث عائشة به مرفوعا .

۲- نیشکردن به و زانست وزانیاریه‌ی که هیه‌تی، چونکه خوا جل جلاله فهرمویه‌تی:

﴿يَتَّيِبُهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾ (۲) ﴿كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ﴾ (الصف: ۲-۳) واته: نه‌ی بروداران بؤ قسه ده‌کن و کاری پی نا‌کن،

نه‌مه به‌لای خواوه تاوانیکی گه‌وره‌یه وه فهرمویه‌تی: ﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ

أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ نَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ (البقرة: ۴۴) واته: باشه ئیوه به‌خه‌لک

ده‌لین چاکه بکن، به‌لام خوتان له‌بیرکردوه، خو کتیبی خواش ده‌خویننه‌وه، نه‌وه بؤ

هه‌ر ژیر ناین؟ نه‌بو هریره گپ‌رایه‌وه: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: - ﴿أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا

يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعَهُ اللَّهُ بَعْلَمَهُ﴾ (۱) له‌روژی دواییدا نه‌و زانایه سزاکه‌ی له‌هه‌موو

که‌س سه‌ختره که زانسته‌که‌ی خو‌ی سودی به‌خوی نه‌گه‌یاندوه.

نه‌بو به‌رزه گپ‌رایه‌وه: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمویه‌تی: ﴿مَثَلُ الَّذِي يَعْلَمُ النَّاسَ الْخَيْرَ وَيَنْسِي نَفْسَهُ

مَثَلُ الْفَتِيلَةِ تُضِيءُ عَلَى النَّاسِ وَتُحَرِّقُ نَفْسَهَا﴾ (۲).

واته: نه‌و زانایه‌ی که خه‌لکی فیری چاکه ده‌کات، به‌لام خو‌ی له‌بیرکات، وه‌ک چرایه‌ک

وایه که خه‌لکی روناک ده‌کاته‌وه، به‌لام خو‌ی ده‌سوتینی.

۳- هه‌ر جاریک زانست وزانیاریت زیادیکرد، ترستله خوا زیاد بکات، خوا جل‌جلاله

فهرمویه‌تی: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ﴾ (فاطر: ۲۸)

له‌ناو به‌نده‌کانی خوا دا جل جلاله ته‌نها زانایان لی‌ی ده‌ترسیین.

ئین عمر-رحمه‌الله- هه‌رکاتیک باسی پیغه‌مبه‌ری بگردایه ده‌ستی ده‌کرد به‌گریان (۳).

ئیمامی عه‌لی-رحمه‌الله- گو‌تویه‌تی: (دو که‌س پشتی منیان شکاندوه: ۱- زانایه‌کی

فاسق و بی‌دین ۲- خواپه‌رستیکی گیل و ناحالی و نه‌زان). (۴).

وه‌ئیمامی عمریش-رحمه‌الله- هه‌مان قسه‌که‌ی ئیمام عه‌لی هه‌یه.

^۱ رواه الطبراني في الصغير والبيهقي في شعب الإيمان من حديث أبي هريرة بإسناد ضعيف.

^۲ ترتيب أحاديث الجامع الصغير على الأبواب، ۱/ ۳۵. وقال: حديث صحيح.

^۳ الشفاء للقاضي عياض.

^۴ منهاج الصالحين ب ۱ / ل: ۱۱۲.

۴- خُوْ بهر ز راگرتن له بهرامبهر نارزو بازیه بی نرختهکانی دنیا وگالته و فریوده رهکانی دنیاوه، خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴾ (طه: ۱۳۱) واته: چاو مه بره نهو که سانهی که ئیمه خوئی دنیا مان پیداون بو تا قیکردنه وه یان، به لام ریزق و رۆزی خوا جل جلاله چاکتره و پایه دارتره بو ئیوه. شیخ حسنی بصری به مهوقوفی گیرایه وه پیغه مبهر صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: { ههر که سیك زانستی زیاد بکات، پاشان سوربونی له سه ر دنیا زیاد بکات، نهوه نهو که سه ههر دوور که وتنه وه له خوا زیاد دهکات } (۱).

۵- پیویسته زانا بی فیزی بی له راست بهندهکانی خوا، سوژ و بهزهیی بیته وه به فقهی و خویندکارهکانی، وهک مندالهکانی خوئی بی بویان، سوربی له سه ر دهره نیانیان له تاریکایی نه زانی بو روناکی زانست و زانیاری و شاره زابونیان له ناین، نه بو هریره ده لی: پیغه مبهر صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: { إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ لَوْلَدِهِ } (۲) واته: من بو ئیوه وهک باوک وام بو مندالهکانی، فیری زانستیان ده که م و مشوریان ده خوم.

۶- یه کلابونه وه و ئیخلاص بو خوا له فی رکردنی زانست و زانیاریا بو خهک، ته نه ا مه به ست خوی پهره دگار بی ت، خوا عزوجل فرمویه تی: ﴿ وَيَقَوْمٍ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَإِنْ أَجْرِي إِلَّا عَلَىٰ ﴾ (هود: ۲۹) واته: نهی گه له که م من له بهرامبهر نه م کاره م- کاری بانگه واز- مال و سامانی ئیوه ناوی، نه جرو پاداشتی من ههر له سه ر خویه. نه بو هریره گیرایه وه: پیغه مبهر صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: { ههر که سیك داوای زانستی بکات له و زانستانه ی که مه به ست پیی خویه، بو نه وه که لوپه لیکی دنیا یی پیی ده ست بکه وی ت، نهوه نهو که سه بوئی به ههشت ناکات له رۆژی داواییدا } (۳).

۷- پیویسته زانا زور ناگای له کاتهکانی خوئی بی ت، به فیرویان نه دا، پیغه مبهر صَلَّىٰ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: { لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّىٰ يُسْأَلَ عَنْ عَمَلِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ عَنْ عِلْمِهِ

^۱ رواه ابن حبان في (روضة العقلاء) موقوفه على الحسن، وهو صحيح، برواه: تخريج أحاديث الإحياء، ۱/ ۱۴۰.

^۲ رواه ابن خزيمة وابن حبان والدارمي وأبو داود والنسائي وأبو عوانة في صحيحه، وهو صحيح.

^۳ أخرجه أبو داود وابن ماجه بإسناد جيد.

فِيمَا فَعَلَ . وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ^(١) . واته: له روژی دواييدا هيچ كه سيك پي له بهر پي نانيو هتا پرسيارى ته من وعيلم وزانست و زانيارى وجهسته ولاشه ي لى نه كريت كه وا چي له گه لياندا كرده و چون بهر پي كرده وون؟^(٢) .

شيخي شافيعيه كان له زه مانى خويدا كه ناوى (سليمى رازى) بوو له سهر كاته كانى خو ي زور سهر زه نشتى خو ي ده كرد، هه تتا نه يده هيشت كاتيكي به بي سود ليى پروا.^(٣) .

٨- به حيلم وله سهره خو يى و سنگ فراوانى و تورپ نه بونيه وه پابه ندبه، چونكه ته نها حيلم و ره وشته به رزه كانه كه زانست جوان دهكات وده ي رازينيته وه.^(٤) .

٩- پيويسته نارام بگري له سهر نه زيهت و نازارى خه لكى نه زان و هه سود، خوا جلاله

فرمويه تى: ﴿ فَأَصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ ﴾ الأحقاف: ٣٥

واته: وهك چون پيغه مبه ره گوره كان ناراميان گرتووه له به رام بهر نه زيهت و نازارى ناحه زه كانيانه وه توش نه وها نارام بگره و په ليه ان ي مه كه وهه وليان له گه ل بده .

عبدالله ي كور ي مسعود گي پرايه وه گوتى: (هه روهك بليى ته ماشاى پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم ده كه م كه به سهره تى يه كي ك له پيغه مبه ره كانى ده گي پرايه وه كه گه له كه ي لييان دابو، خو ينيان له جهسته ي هيى نابوو، نه ويش خو ينه كه ي ده سپريه وه و ده ي گوت: نه ي خوايه له گه له كه م خو شبه، چونكه نه و گه له گه ليكى نه زانن.^(٥) .

١٠- زانست به كه سى شياو بلى و بو ي پونبكه وه، نه كه ي زانست له كه سى شياو بشاريه وه، نه بو هريره گي پرايه وه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فرمويه تى: { مَرَّ سَيْدٌ عَنْ عَلِيٍّ فَكْتَمَهُ } لِحَجِّمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلُجَامٍ مَعَ نَارٍ { (٦) واته: هه ر كه سيك پرسيارى زانست يكي لى بكر يت، به لام بيشار يته وه و پيى نه لى، نه وه نه و كه سه له رو زي دواييدا به لغاوى ناگر لغا و ده كريت .

^١ أخرجه الترمذي، رقم (٢٦٠٢) وهو حديث صحيح.

^٢ الوقت وأهميته في حياة المسلم لعلي بن نايف الشحوذ، ل: ١ .

^٣ منهاج الصالحين ب ١ / ل: ١١٣ .

^٤ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٢ / ل: ٦٠ .

^٥ حديث متفق عليه.

^٦ أخرجه الترمذي وحسنه، و أبو داود وحسنه، وصححه الحاكم.

۱۱- قسهی ههق لهههر کهسیکهوه بیته وهری بگره، لهسههر ههله بهرهووام مهبه، ئیمامی شافیعی-رحمه الله- گوتویهتی: حهزم کردوه خهک سودیان لهزانستی من وهریگر تایه، باسی منیش نهکرایه، وهلهگهله ههر کهسیکدا گفتوگوم کردبیته پیم خوش نهبووه نهو کهسه ههلهبکات.(۱).

۱۲- خویندکار بهپیی تیگهیشتنی خوئی زانستی پی بدریته، بوئهوه پله بهپله زانستهکه وهریگریته، ئیمامی عهلی-رحمه الله- گوتویهتی: نهوه بهخهک بلین که دهیناسن ودهیزانن، نایا پیتان خوشه خواو پیغهمبهرهکهی بهدرقو بهیندرینهوه؟ به تهئکید نهخیر.(۲). وه پیغهمبهر عَلَيْهِ السَّلَام فهرمویهتی: {نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمَرْنَا أَنْ نُنْزِلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ، وَنُكَلِّمَهُمْ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ} (۳) واته: ئیمه- پیغهمبهران- فهرانمان پیکراوه خهکی لهشوینی خوئیان دابنیین و ههرکهسه بهپیی عهقلی خوئی بدوینین، بوئه دهیی زانا فیراسهتی ههیی بزانی قوتابیهکهی توانایی چونه؟ وچی ههلهگری، ههگهر نا خوئیان زور ماندو دهکهن.(۴).

۱۳- بهیی ئاگاداری و بهیی زانسته لهخوتهوه فتوامهده، بهلکو فتوا حهواله بکه بو کهسیکی لهخوت زانتر، یان پیته شهرم نهبیته بلیی نهو شته نازانم، پیغهمبهر عَلَيْهِ السَّلَام فهرمویهتی: {مَنْ أَقْتَى بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَقْتَاهُ} (۵) واته: ههر کهسیک بهیی زانسته و زانیاری فتوایا نهوه گوناوه تاوانهکهی لهسهرنهوه کهسهیه کهفتواکهی بو داوه.

۱۴- منته لهسههر خویندکارهکان مهکه چونکه نهجرو پاداشت نامینی، بهلکو بزانه نهو خویندکاره پیروزه که بوته هوئی بهرزبونهوهی پلهو پایهی توو زیادبونی زانسته و چاکهکانت.

۱۵- ریگهی پیغهمبهر عَلَيْهِ السَّلَام بگره لهسهرزهنشتکردنی تاوانباردا، ناوی کهسهکه مههینه، ههر بهناماره بیته، وهک نهوه بلی: (مابال اقوام)، نهو خهکه بو وایانکردوه؟ و شیوهی نهمه.(۶).

۱ منهاج الصالحين، ب ۱ / ل: ۱۱۴ .

۲ أخرجه البخاري في صحيحه.

۳ أخرجه أبو داود وغيره وحسنه الألباني.

۴ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ أيمن المزين ومحمد حسان، ل: ۸۴.

۵ رواه ابو داود والحاكم وقال: حديث صحيح.

۶ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ۲ / ل: ۵۹. ومنهاج الصالحين، ب ۱ / ل: ۱۱۰-۱۱۵. وموسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ

أيمن المزين ومحمد حسان، ل: ۸۰-۸۶.

به‌شی دووهم

ئەم بەشە تاییبەتە بە فەقیی حوجرە وزانستە شەرعیەکان و بەو گەنج و لاوانەى ئە قۆناغى ئامادەیین، کورن و کچان، پیویستە خوئیانی پی برازیئنه‌وه و بە جوانی بیانکەن بە سلوک و رەوشت و مەلەکەى ژئیانیان.

زۆر پیویست وزەروریە ئیمە هەلبستین بەوێ که دل و دەرونی گەنج و لاو و تازە پیگەیشتوێکان پەر بەکەین لەخۆشەویستیان بۆ خوا جلالە و ترسان لیی، و مورا قەبە و پارێزکاری لەترسی خوا، و بەئەدەب بوون لەگەڵ خوادا که بەر دەوام پەنا بۆ خوی پەروردگار ببەن و لیی پاریئەنەوه و بنالیئەنەوه، خوئیان لەخوا نزیک بەکەنەوه بەقورئان خویندن و لەبەرکردنی و ریز لی گرتنی و ناسینی مافەکەى، و بیرى لی بەکەنەوه و لیی و رەببەنەوه، و لەکردهی سلوک و رەوشتی خوئیاندا قورئان تەتبیق بەکن، گرنگیدان بەمانەى که باسمان کردن، زۆر زەروریە، بۆئەوه جیل و نەوهیەک پی بگات پڕوایەکی بەهیز و کردەوهی چاک و شیرینیان هەبیّت، و سودیان بۆخوئیان و مال و خیزان و دایک و باوک و کەسوکارو دەرودراسی و هەموو خەلک و گەل و نیشتییمان هەبیّت، ئەمەش ئەرک و واجبی سەرشانى دایک و باوک و سەرپەرشتیاران و هەموو پەروردکاران و چاکەخووانە، ئەمەش ناگونجی بیی، تاوێکو دەستوری خوی پەروردگار و شەرع و یاساکەى لەدل و دەرونی خەلکداو لەهەموو ژئیان و ژینگە و ورد و درشتی ژئیانی خەلکدا پیادە نەبیّت، بۆیە پیغەمبەر ﷺ باوکان و دایکانی بانگهێشت کردوێ بۆ پەرورده کردنی مندالەکانیان و دەیفەرموو: {لَّانْ يُؤدَّبَ الرَّجُلَ وَلَدَهُ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَتَّصِقَ بِصَاحِبِهِ} (١) واتە: پیاو پەروردهی مندالەکەى بکات چاکتر و باشترە لەوهی که وا رەبیهک خواردن بکات بەخیر و سەدەقە. بە تاییبەتى پیغەمبەرى خوا ﷺ باوکان و دایکانى لەپەرورده کردن و چاودیری کردنى کچهکانیان ئارەزومەند دەکرد و دەیفەرموو: {مَنْ كَانَتْ لَهُ ابْنَةٌ فَأَدَّبَهَا فَأَحْسَنَ تَأْدِيبَهَا، وَعَلَّمَهَا فَأَحْسَنَ تَعْلِيمَهَا، وَأَوْسَعَ عَلَيْهَا مِنْ نِعْمِ اللَّهِ الَّتِي أُسْبِغَ عَلَيْهَا إِلَّا كَانَتْ لَهُ مَنَعَةً وَسِتْرًا مِنَ النَّارِ} (٢).

١ أخرجه الترمذي (٤/ ٣٣٧، رقم: (١٩٥١)، وقال: حديث غريب.

٢ أخرجه ابن ماجه، برواه: الجامع الصغير، ١/ ٣٣١ و قال: حديث صحيح.

واته: هر كه سيك كچيكي هه بيته و چاك و جوان پهروه دهى بكات، و فيرى قورئان و زانستى بكات و رزق و روزى پى بدات نه وه نهو كارهى بوى ده بيته په رده و پيگر له ناگرى دوزخ.

سوره ليمان بخوينه وه نهو سوره ته گه وره ترين نمونه ي پهروه ده ي و دلسو زى و به په رو شى بو روله كانى تيدا يه، هر نهو سوره ته به سه بو نه وه ي دايكان و باوكانى دلسو ز و پهروه دكارانى به سو ز بيكه نه پيشه نكي خو يان بو پهروه ده كردنى روله كانيان و بو پيگه يان دنيان له سه ر جواتر تين و چا كتر تين شيو ازى پهروه ده كردن.

نهمه ش چهند گوئيگه له گولزاري نادابه كانى ئيسلام بو

قوناغى ناماده يى ، پيوسته به چاكي ره چاو بكرين :

يه كه م : نادابه كانى كه سايه تى خودى مرو ف :

مرو فى مسولمان له گه ل خودى خويدا چهند نادابىكى هه يه پيوسته پيئانه وه پابه ند بيت و بو يان تي بكو شى و راستيان بكاته وه، و پاكيان بكاته وه، و په له بو پالفته

كردنيان و چاره سهريان بكات، خوا جل جلاله فه رمويه تى: ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّهَا ۙ ۱ ﴾

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّهَا ﴿ الشمس: ۹ - ۱۰ واته: نهو كه سه ي كه خو ي پاك كر دوته وه سه ر فيرازو سه ر كه وتوه، وه نهو كه سه ش كه خيانه تى له خو ي كردوه زه ره رمه ند و تي شكاو و دو رواه.

وه فه رمويه تى: ﴿ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ ۗ ﴾ البقره: ۲۳۵.

واته: نه وه ي له دل تان دا يه خوا ده يزاني ناگاتان له خو تان بيت.

وه پيغه مبه ر ﷺ فه رمويه تى: ﴿ كَلِ النَّاسِ يَغْدُو، فَبَأْنُ نَفْسِهِ فَمُعْتِقُهَا، أَوْ مُوقِبُهَا ﴾ (۱).

واته: هه مو خه لك كه به يانى ده كاته وه خو ي ده فرو شى، جايان خو ي نازاد ده كات و خو ي رزگار ده كات، يان به ده ستى خو ي خو ي ده وه تينى و خو ي له ناو ده بات.

پيغه مبه ر ﷺ فه رمويه تى: ﴿ حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ، وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ ﴾ (۱).

آخرجه مسلم في صحيحه .

واته: بههشت بهشته بهزحمهت و ناره حه تیه کانه وه دهوره دراوه، ئاگری دۆزه خیش بهشته خویش و ناره زولیکراوه کانه وه دهوره دراوه.

ههروا فهرمویه تی: {لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ} (۲) واته: ههتا ئیوه به شوین ئه و ریبازه نه که ون که من بوئیوه م هیناوه ئه وه بپرواتان ته و اوو کامل ناییت. له بهرئه وهیه که پهروه ردکاران زور گرنگیان به پهروه دهی خودی مروقه داوه و دهستنیشانى نه خوشیه کانیان کردوه، و چاره سهریان بو داناوه، وه هه موو مروقیك بو خوئی ئه م ئادابانه له خویدا جیبه جی بکات زه روریه.

**بۆیه پێویسته ره چاوی ئه م ئادابانه ی که باسیان ده که یان بکریت،
ئادابه کانیش ئه مانه ن:**

۱- سه رزه نشتی خوٓت بکه، و به رده وام مو حاسه به ی نه فسی خوٓت بکه، خوا جل جلاله فهرمویه تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكَتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ الحشر: ۱۸. ئه ی بپرواده رکه کان پاریزی بکه ن، و بزانه چیتان بو به یانی - دواروژ - داناوه ؟.

وه عمری کوری خه تتاب - رحمه الله - ده یگوت: (حاسبوا أنفسكم قبل أن تحاسبوا، وزنوا أعمالكم قبل أن توزن علیکم) (۳). واته: پێش ئه وه که حیسابتان له گه ئدابکری ئیوه مو حاسه به ی خوٓتان بکه ن، وه کرده وه کانتان بکیشن، پێش ئه وه ی بکیشن.

۲- به رده وام هه ولبده پێچه وانه ی نه فس و شه یتان بکه، و به قسه یان مه که چونکه دورت ده خه نه وه له خوا وه له و ره وشته نزم و عاده ت و نه ریته خه راپانه ی که له گه ل شه رعی خواو سونه تی پێغه مبه ردا ﷺ یه کناگریته وه دل و ده رون و نه فسه که ت ته زکیه بکه و

پاکی بکه وه، خوا جل جلاله فهرمویه تی: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّهَا﴾ (۹) وَقَدْ خَابَ مَنْ

۱ أخرجه مسلم في صحيحه كتاب الجنة وصفة نعيمها رقم: (۲۸۲۲).

۲ فتح الباري (۱۳ / ۲۸۹) و رجاله ثقات، وقال فيه : ۲۸۹ / ۱۳ : صححه النووي رحمه الله في آخر الأربعين المنسوب إليه .

۳ الآداب الإسلامية، للمصري، ل: ۶۴ .

دَسَّهَا ﴿ الشمس: ۹ - ۱۰. واته: نه وکسه سی خوئی پاکردوته وه سهرکه وتو و سهر فیرازه، وه نه وکسه سی که خوئی پاکنه کردوته وه تیشکاو ودوړاوه.

وه خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿... إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَجَعَهُ رَبِّي...﴾ یوسف: ۵۳. واته: به راستی هه میشه و بهرده وام نه فسه که م فرمانی خه راپه م پیده کات، مه گهر نه وهی خوا به زهی بیته وه پیم. (۱).....

{ ښاگاداریهک } پاکردنه وه وته زکیه ی دل ودهرون به م هه نکاوانه ی خواره وه دیته دی پیویسته مسولمان به م شیوه جیبه جی بکات:

ا- ته و به کردن و په شیمان بونه وه له هه مو گوناوو تاوانه کان و عزمی نه وه بکه ی که جاری کتر نه چپته وه سهر نه و تاوانانه.

ب- له هه مو کات وساتیکدا پیویسته مسولمان دهرن و نه فسه که ی به موراچه به ی خواوه بگری و پییه وه پابه ندبکات، ویه قینی هه بی که خوا جل جلاله ښاگای له نه نیه کانیه تی، و ده زانی چی ده کات و خه ریکی چیه؟. خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿... إِنَّ اللَّهَ كَانَ

عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿ النساء: ۱. خوا جل جلاله هه میشه به سهر نیوه وه موراچیبه و ښاگای لیثانه. وه پیغه مبه ر ﷺ فرمویه تی: { أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُن تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ } (۲). واته: وابه ندایه تی خوا بکه وه که نه وه ده بیینی، خو نه گهر تو نه وه نه بیینی نه وه تو ده بیینی. (۳).

ج- له ناخیری هه مو روژیکه وه مو حاسه به ی خو ت بکه و له سهر که مو کوریه کانت سهر زه نشتی خو ت بکه. چونکه مسولمان له م دونیا یه دا هه ولی خو شی و به خته وه ری ده دات بوخوئی، فهرزه کان به سهر مایه ده زانی، وه سوننه ته کانیش به سود وقازنج ده زانی، گوناوو تاوانیش به گه وره ترین خه ساره ت و تیشکان ده زانی ت، بویه پیویسته مو حاسه به ی خوئی بکات، وه ک باسمان کرد.

^۱ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۶۵.

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۳ منهاج المسلم للشيخ أبي بكر الجزائري، ل: ۷۰ وموسوعة الآداب الإسلامية، ل: ۹۲.

د - به جیهاد و تیکۆشان، چونکه مسولمان دهرانی دهرون ونه فسه که ی نارەزوی خهراپه دهکات، هەزی له خیر نیه، بویه مسولمان ههولدهدا و تیدهکووشی بو چاکه و خیر و خوش بهختی و ههولدهدا خووی له خهراپه ونه گبهتی بپاریزی، پیغه مبهەر ﷺ و یارهکانی چون جیهاد و تیکۆشانیان کردوه ئەمیش ههولدهدا ئەوها بیته، پیغه مبهەر ﷺ شهو ههتا به یانی شهونویژی دهکرد، پییهکانی ئاوسابو، ئەمجا دهیغه رموو: { أَفَلَا أُحِبُّ أَنْ أَكُونَ عَبْدًا شَكُورًا } (١)، واته: بۆمن پیم خوش نهبی که بهندهیهکی سوپاسگوزار بم بو خوا؟ ئیمامی عهلی باسی یارهکانی کردوه، ودهیگوت: (یارهکانی پیغه مبهەر ﷺ چلکن و کولکن، به شهو نویژ کردن و به پوژیش تیکۆشان، قورئانده خویننهوه، وکه باسی خوا بکریته له ترسا فرمیسک ههولدهریژن). (٢).

٣- پیویسته ههلوسته له سههر کهم و کورپی و عهیبهکانی دهرون ونه فسه کهت بکهیت، و چارهشیان بو بدوزیهوه، کهم و کورپی و عهیبهکانیش زۆرن، ههروه مانه باس دهکهین:

١ - نهفس هۆگری ههق و راستی و خواپه رستی نیه. چارهشی دورکه و تنه وهیه له نارەزوهکانی نهفس.

ب- نهفس بیئاگاو و ته مبه له.

ج- به نیشهکانی خووی سههه سامه و شانازی پیوه دهکات، چارهش ئەوهیه: وابزانی کارهکان به دهست خوایه، نازو نیعمه ته کانیش هه رئی خوایه.

د- هه ر روالهتی خووی دهرانی نیهتهوه، گرنگی به دل و دهرونی نادا، چاره ئەوهیه: دهبی بزانی خوا هه ر ته ماشای دل و دهرون دهکات، ته ماشای جهسته و مال و سامان ناکات.

ه- تام و چیژی خوا په رستی و هه ر ناگری، چاره ئەوهیه: خوار دهنه کهت باحه لال بیت و حه رام نهبی.

و- نهفس ته ماعی زۆره، و سهه ر پیچیشی هه ر زۆره، چاره ئەوهیه: تۆبهیه که بکه و کاری چاکه بکهس.

ز- نه فسه کهت مه دحی بکه ی پیی خوشه، زه می بکهیت پیی ناخوشه، (٣).

^١ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٢ المصدر السابق، ل: ٧٢.

^٣ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ٨٧ - ٨٩.

۴- هميشه تهماشای كه سيك بكه كه له خوار خوته وهيه، تهماشای كه سيك مهكه كه له سه روی خوته وهيه، پيغه مبهري صلى الله عليه وسلم فهرمويه تي: { إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ وَالْخَلْقِ، فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ مِمَّنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ } (١). واته: كاتيك ئيوه تهماشای ئهوانه دهكهن كه له مال و له ره و شتدا له ئيوه بهرترن، با تهماشای ئهوانه بكهن كه له دوو شته دا له ئيوه نزمتر و له خوار ئيوه ون.

۵- هه ولبده نه فسه كهت هه لبي بؤ ره وشت و كاره بهرزهكان، پيغه مبهري صلى الله عليه وسلم فهرمويه تي: { إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأُمُورِ وَأَشْرَافَهَا، وَيُكَرِّهُ سَفَافَهَا } (٢). واته: خوا جل جلاله كاره بهرز و پيروزو ره و شته بهرزهكاني پيخوشه، كار و ره و شته پهست و خهرا پهكاني پيناخوشه. (٣).

۶- ته نها ريگه بؤ ته زكيه و پاكر دنه وهى دهرون و نه فست ئه وهيه: بهر دهوام زيكر و يادي خوابكه وهو زور ئيستيفار و ته سبيحات والحمد لله ولا اله الا الله بكه، و زور صلوات له پيغه مبهري صلى الله عليه وسلم بده، خوا جل جلاله فهرمويه تي: ﴿ فَادْكُرُونِي أَذْكَرْكُمْ ﴾ واته: بهنده كانم ئيوه زيكر و يادي من بكه نه وه، منيش زيكر و يادي ئيوه دهكه مه وه، خو هه كه سيكيش خوا يادي بكاته وه، ئه وه خوا پاكي دهكاته وه و به زه يي پييدا ديته وه. (٤).

۷- گه شبينبه و چاوهر يي ناينده يه كي گهش و جوانبه، ره شبيني وترس له شه يطان و له دوژمن راماله، خوا جل جلاله فهرمويه تي: ﴿ الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴾ البقره: ۲۶۸. واته: شه يتان به هه ژاري و نه داري ده تا ترسي ني، ..... به لام خوا جل جلاله به ليني ليبور دني خو ي و پيروزيهكاني خو ي به ئيوه ده دات و ده تانداتي.

۸- كات وساته پيروزهكاني وهك: مانگي ره مه زان، و ده ي يه كه مي مانگي قوربان، و نيوه شه و بقوز وه بؤ ده سته و تني لوتف و به زه ييهكاني خوا، وه هه ره وهش دهرون و نه فسه كهت ته زكيه ده بي و پاك ده بيته وه، (٥).

^١ أخرجه البخاري ومسلم.

^٢ رواه الطبراني في الكبير (٣ / ١٣١) وصححه الألباني في صحيح الجامع (١٨٩٠).

^٣ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٦٨.

^٤ موسوعة الآداب الإسلامية، محمد حسان وايمين المزين، ل: ٩٨.

^٥ موسوعة الآداب الإسلامية، ل: ٩٨.

۹- به هیممتهی بهرز و به صهبر وئارامی بهرده و امه وه خه ریکی دینداری خوٚتبه و سوربه و کوٚل مه ده و تیٚبکوٚشه و ببه خشه ، تا وه کو ده چیه پریزی سه رکه وتوان و برا وه کانه وه ، خوا جل جلاله فه رمویه تی: ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾، پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: { أَحْرَصُ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَلا تَعْجِزْ } (۱) واته: له سه رئه و شته ی سو دی هه یه سوربه و یارمه تیش له خوا وه ریگره، وه قهت بیٚتوانا و ناته وان مه به.

۱۰- تیٚبکوٚشه به رده و ام بیر و با وه ره که ت زیاد بکه، و کرده وه چاک و جوانه کانت فراوانتر بکه و پشتیوانیش ت هه رخوابیٚت، ویر له نایات و نیشانه کانی خوا بکه وه، وه به قسه و خوٚتوٚته ی شه یتانی و ها وه لی خه راپ مه که، (۲).

۱۱- هه مو وه هفته یه ک سوننه ته جاریک- روژی جومه- خوٚت بشوٚ و پاریزگاری له پا کو خاویٚنی خوٚت بکه، سه مره گیرایه وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: { مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنِعَمَتْ، وَ مَنْ اغْتَسَلَ فَاغْتَسَلَ أَفْضَلُ } (۳) واته: هه ر که سیٚک روژی جومه ده ستنوویٚژ بشوریٚت ئه وه کاریکی چاکی کرده، به لام خوٚشوٚرین پیروٚترو چاکتره نه نجام بدریٚت.

۱۲- هه مو وه هفته جاریک نینوکی قاچ و ده سه ته کانت بکه، نه هیلی دریٚژ بن، به تاییهت نینوکی کچان، چونکه بن نینوکه کان ده بیٚته شوینی کوٚبونه وه ی چک و چه یه لی، و چلکه که ش ناهیلیٚ ناوی ده ستنوویٚژ بگاته بن نینوکه کان.

۱۳- هه ولٚ بده لای راستت پیٚش بجه له خوٚشوٚرین و ده ستنوویٚژ گرتن و ته وه وه و پوشاک له به رکردن و پیٚلاو له پیٚ کردن و نینوٚک کردن و خواردن و خواردنه وه وه ره گرتن و به خشیندا، به لام جگه له مانه وه ک پوشاک دانان و پیٚلاو دانان و تارهت گرتن و ده ست دان له عه ورهت و غه یری ئه مانه لای چه پت به کاریهینه عانیسه - ره زای خاوی لیٚبیٚت - گیرایه وه گوٚتی: { كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّمِيمُ فِي شَأْنِهِ كُلِّهِ، فِي طُهُورِهِ وَتَرَجُّلِهِ وَتَنْعَلِهِ } (۴) واته: پیغه مبه ری خوا ﷺ لای راستی پیٚ خوٚشبوو به کاری به یٚنی بو هه موو کاروباره کانی خوٚ پا کرده وه وه سه روریش به شاننه کردن و پیٚلاو له پیٚ کردن.

^۱ المصدر السابق، ل: ۹۸ .

^۲ التفسير الميسر للدكتور عائض القرني.

^۳ رواه الترمذي وقال: حديث حسن.

^۴ حديث متفق عليه.

وه عائشه-رضي الله عنها- گیرایه وه گوتی: { كَانَتْ يَدُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْيُمْنَى لَطُورَهُ وَ طَعَامُهُ وَكَانَتِ الْيُسْرَى لَخْلَائِهِ وَ مَا كَانَ مِنْ أَدَى } (١) واته: پیغمبر ﷺ دهستی راستی بو خوپاکردنه وه و نانخوردن به کاردهینا وه دهستی چه پیش بو سرئاو و بو نهو کارانهی که نه زیه تیان هه بوايه.

١٤- له کاتی تف کردن و چلم هه لدان و شته کانی تری شیوهی نه مانه پروو له قبيله (مه ککه) مه که، به لکو نه مانه به په رۆیه ک یان شتیکی تر به لای چه پدا فرییان بده، بو نه وه نه زیه تی خه لک نه کریت. (٢).

١٥- له کاتی پزمیندا پروو له خه لک مه که، و پروو له خواردن وئاو و چایی مه که، بو نه وه پریشکی پزمینه که یان به رنه که ویت، وه دهستی خوت یان پارچه په رۆیه کی پاک له سهر دهمت دابنی و دهنگت نزم بکه وه، نه بوهریره گیرایه وه گوتی: { كَان رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا عَطَسَ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى فَمِهِ، وَحَفِضَ بِهَا صَوْتَهُ } (٣) واته: پیغمبر ﷺ کاتی که ده پزمی دهستی له سهردهمی داده نا، و دهنگیشی نزم ده کرده وه.

١٦- له دواي پزمینه وه سوپاس و ستایشی خودا جل جلاله بکه، و بلی: (الحمد لله).

١٧- که سی پزمیوسوپاسی خودا ده کات، و سوننه ته توش پیی بلی: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) - خودا به زهی بیته وه بیتدا-، پاشان نهو که سه پیی ده لیتته وه: خودا هیدایه تت بدا و دل و دهرونت چاک بکات، نه بوهریره گیرایه وه پیغمبر ﷺ فه رمویه تی: { إِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ فَلْيَقُلْ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلْيَقُلْ لَهُ أَخُوهُ أَوْ صَاحِبُهُ: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) فَإِذَا قَالَ لَهُ يَرْحَمُكَ اللَّهُ، فَلْيَقُلْ: يَهْدِيكُمْ اللَّهُ وَيُصَلِّحُ بِالْكَمِ) } (٤). نه مه مانا که سی له سهره وه یه.

١٨- له کاتی باویشکدا دست له سهر دهمت دابنی، دهنگیشت نزم بکه وه، نه گهر بو ت بکریت هر مه هیله باویشک بیت، وه له دوا باویشکه وه ئیستیغفار بکه و بلی: استغفر الله- خواجه لیم ببوره- چونکه باویشک هاتن نیشانهی ته مه لی و سستییه و له شهیتانه وه یه و خودا پیی ناخوشه، پیغمبر ﷺ فه رمویه تی: { إِنْ اللَّهُ يَجِبُ الْعَطَسَ وَ يَكْرَهُ التَّوَابُ، فَإِنْ عَطَسَ أَحَدُكُمْ وَحَمِدَ اللَّهُ تَعَالَى كَانَ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ لَهُ:

^١ رواه ابو داود، و قال الإمام النووي في الرياض ١ / ٢٥١ : رواه أبو داود وغيره بإسناد صحيح .

^٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ١ / ١٠١ .

^٣ رواه الترمذي، برواه: الجامع الصغير ٢ ، ل / ١٩٣، وقال: حديث صحيح.

^٤ أخرجه البخاري في صحيحه.

یرحمک الله، واما التائب فانما هو من الشيطان، فإذا تائب أحدكم فليرده ما استطاع، فإن أحدكم إذا تائب صَحِكَ منه الشيطان^(١) واته: خوی پورهردگار پڑمینی بهلاوه خوشه، باویشکی بهلاوه ناخوشه، جا نهگه ریهکیک لهئیوه پڑمی و سوپاسی خودای کرد، نهوه ههقه ههر مسولمانیک گویی لی بیت بلی: (یرحمک الله) بهلام باویشک هاتن له شهیتانهوهیه، نهگه ریهکیک باویشکی هات با بهگویی رهی توانا باویشکهکهی بگپڑیتهوه، چونکه کاتیک ریهکیک لهئیوه که باویشکی دیت نهوه شهیتان پپی پی دهکهنی.

۱۹- که ته ماشای ناوینه تکرد زور شوکر و سوپاسی خودا بکه و نهوم دو عایه ی پیغه مبه ر وَعَلَى اللَّهِ بخوینه {الحمد لله اللهم كما حسنت خلقی فحسن خلقی} (٢) واته: شوکر و سوپاس بو خوا نهی خوی پورهردگار وهک چون جهسته و لاشه مت چاک و جوان کردوه خو پوهوشتیشم چاک و جوان بکه.

۲۰- لهسه ر کردهوه چاکه کانی وهک: خواپه رستی، خپرو سه دهقه کردن، سونهت کردن، چاکه و چاکه کاری و زیکرو ویرد و قورئان خویندن، هتد پاریزگاری بکه، و بهرده و امبه، وازیان لی مهینه، عائیشه - رهزای خوی لیبت - گپڑیاهه وه گوتی: {كان أحب الدين إلى رسول الله ﷺ ما دأوم صاحبه عليه} (٣) واته: خو شه و بیستین دینداری به لای پیغه مبه ره وه وَعَلَى اللَّهِ نهوهیه که خاوه نه کهی له سه ری بهرده و ام بیت.

۲۱- گرنگی به چاککردنی خودی خو ت بده و کهم و کورپه کانی خو ت له بهرچا و بیت، هه و لبده راستیان بکه وه، خو ت له شتی خه لک و له شتی زیاده هه لمه قورتینه، نه بوهریره گپڑیاهه وه پیغه مبه ر وَعَلَى اللَّهِ فه رمویه تی: {من حسن المرء ترکه ما لا یغنیه} (٤) واته: وازهیئان له و کارانهی که مه به سستی مرو ف نهی له چاکی و جوانی نیسلامه تیه کهیه تی.

۲۲- ناموزگاری هه موو که سیک به چاکه و بهو شتانهی که بهرزه وهندی دنیا و نایا و نایا تی دایه بکه، چونکه: مه داری ناین له سه ر ناموزگاریه.

^١ الجامع الصغیر ۳ / ۶۱ ، وقال: حدیث صحیح.

^٢ أخرجه الخرائطي في مكارم الأخلاق هكذا من رواية بن مسعود أي عبدالله، و هكذا رواه ابن حبان في صحيحه، و رواه أحمد من حدیث عائشة، برواه: تخريج أحاديث الإحياء ۶ / ۳۲۵ .

^٣ حدیث متفق علیه.

^٤ رواه الترمذي، برواه: الجامع الصغیر، ۲ / ل: ۲۹۹ ، وقال: حدیث صحیح.

۲۳- هەر كه سېك ئامۆزگارى كردى وهرىبگره، ودان بهه قدا بنى، وزوو بۆلاى هق بگه پيوه، ودان بهه له كانى خوتدا بنى و له سهر هه له كانت بهردهوام مه به، چونكه دانايى و راستى گومكراوى بروداره كه بهردهوام به شويىنى دا ده گهرىت. (۱).

۲۴- ههول بده ژيانىكى ساده و ساكارت هه بىت، بهشتى كه م رازى ببه و قهناعت بكه، عايشه رهزاي خواى لىبىت - گىپرايه وه گوتى: {كان فراش رسول الله ﷺ مِنْ أُدْمٍ حَشَوهُ لَيْفًا} (۲) واته: راخه كه ي پيغه مبهرى خوا ﷺ له چهرم بو، ناوه كه شى ريشالى دارخورماى تىدا بوو.

۲۵- له هه موو كاره كانتدا بو خواى پهروهردگار يه كلا ببه وه، و نامانجى گهورهت ته نها پهزابونى خوا بىت، خوا جل جلاله فه رمويه تى: ﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (الانعام: ۱۶۲). واته: هه رچى نويژ وخوا په رستى و ژيان و مردنم هه يه بو خوايه شه و خوايه ي كه هاوبه شى نييه، (۳).

دوهه م: ئادابه كانى مروئته و پياوه تى مروؤف :

مروئته و پياوه تى مروؤف واته: مروؤف خوى به و په وشته و سيفاتانه وه پرانينيه ته وه كه وا مروؤف له ئازهل و له شه يتان جيا ده كه نه وه، چونكه له دهرون و نه نفسى مروؤفا سى داواكارى به كتر په لكيشكه ره يه:

۱- داواكارى كه نه نفس په لكيش دهكات بو سيفاته شه يتانيه كانى وهك: خو به زلزان، حه سودى، سته مكردن، گه ندهلى، غهش و فيلكردن و هتد....

ب- داواكارى كه نه نفس په لكيش دهكات بو سيفاته ئازله يه كانى وهك: ئاره زوبازى و تير نه خواردن و هتد....

۱- الآداب الإسلامية للناشئة، ب ۱ / ل: ۱۰۳.

۲- أخرج مسلم في صحيحه.

۳- الآداب الإسلامية للناشئة، ب ۱ / ۹۷، وآداب المسلم ل: ۱۷۵ - و منهاج المسلم أبي بكر الجزائري ل:

۱۱۱، و منهاج الصالحين، ب ۱ / ل: ۸۳، الآداب الإسلامية للمصري، ل: ۶۳.

ج- داواکاریکه نفس په لکیش دهکات بوسیفاته فریشته ییبه کانی وهک: چاکه کردن، گویرایه لی، ناموژگاری، هتد، جامروئت نهویه: رقت له یه کهم وله دوهم ببیته وه، و هه ولی سبیه م بدهیت. (١).

نهمه ش نادابه کانی مروئته دهبی ره چاو بکړین:

١- پیویسته نه وکهسه زور له سه ره خوږی، وئالوز نه بی، له رویشتندا زور په له پهل نه کات، و زور ئاورنه داته وه.

٢- له کاتی توپه بون و له کاتی زور خوښیدا زه بتی خوت بکه و له خوشی و له ناخوښیدا مامناوه ندبه، نه شل، نه توند.

٣- هه میسه راشکاوانه مامه له بکه، موجامه له ودوپووی به کار مهینه.

٤- نه وکهسه ی قسه ت بؤ دهکات زور چاک گوئی بوگره، وقسه که ی مه پره، چونکه نه وه گرینگیدانه به وکهسه.

٥- نهینیه کانی خه لک بپاریزه و به هیچ شیویه ک بلاوی مه که وه.

٦- خوت له قسه ی نابه جی و کرداری ناپه سهند بپاریزه، و خوت دوربگره.

٧- ریز و حورمه تی خه لک بپاریزه، وهک چوڼ بوخوت پیټ خوشه ریز و حورمه ت بپاریزی وه خوت له خه لک به گه وره تر مه گره له هیچ شتی کدا. (٢).

٨- خوت له وشتانه به دور بگره که مروئته ت دهروشینن، وه نه وانه ی که مروئته ت دهروشینن زورن، له مانه دا به تاییه ت زورینه ی خه لک له باره ی پاراستنی مروئته وه کهم و کورپان هه یه، وه نه وانه ی که مروئته ت دهروشینن وله که داری ده کهن نه مانه ن:

١- زور پیکه نین وزور سوعبه تکردن مه که- گوفتاری بی یان کرداری، ئیمامی عمر بو کارمه نده کانی نوسی: گوتی: مهیلن خه لک مه زاح و سوعبه ت بکن، چونکه مروئته ناهیلی و کینه و رقیش ده خاته ناو دل و دهرونه وه، به لام پیغه مبه ر ﷺ مه زاح و سوعبه تی کردوه، به لام هه ر قسه ی هه قی کردوه، و شتی نابه جی و ناهه قی نه کردوه، پیغه مبه ر ﷺ مه زاح و سوعبه ته کانی دهره جه یه ک بوه، خه لک شکانن و گالته کردن به خه لک و بریندار کردنی خه لکی تی دانه بوه، بویه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {ویل للذی

^١ منهاج الصالحین فی الآداب الإسلامیة، ب ٢ / ل: ١٤٦.

^٢ المصدر السابق، ب ٢ / ل: ١٤٩-١٥٠.

يحدث القوم، ثم يكذب ليضحكهم، ويل له، ويل له}.^(١) واته: دۆلى دۆزهخ-بۇ ئەو كەسەسى قسە بۇ خەلك دەكات، و درۆيان بۇ دەكات بۇ ئەو پيىكەنن. وهيل بۇ ئەو كەسە، وهيل بۇ ئەو كەسە.^(٢)

ب- نانخواردن بهرپويشتنه وه و له بازاردا، مه گهر به لام ئە گهر ناچار بى يان خەلكى ليئەبى يان له ناو دوكاندا بى ئەو قهيدى نيه.

ج- بچوكه كان ريزى گه وره كان نه گرن، وهك: له پيشه وه باسمانكرد.

د- مي زكردن به پيوه و به بى ناچارى.

ه- بالپونه وه له بهردهم خەلكدا و به بى ناچارى.

و- دهروزه كردن و سوال كردن به بى ناچارى.

ز- هاورپيه تيكردنى خەلكى سوک و خهراپ و چونه شوينى خهراپ.

ح- پيگه نينى زور و به قاقا له ناو شوينه گشتيه كاندا.

ط- ره قصكردن و چه پله ليدان له نا و خەلكدا.

ى- ماچكردنى ژنه كهى خوئى له نا و خەلكدا.

ك- سه ر تاشين يان چا ككردنى به شيويه كهى سهير و سه مه ره.

ل- مامه لهى ناخوش و ناريك له گه ل خەلكدا و خەلك توپه كردن.^(٣)

م- قرقينه هاتنه وه له ناو خەلكدا، ئەبو جوحه يفه گوتى: تريتى نان و گوشتم خواردو

هاتم بولاي پيغه مبه ر ﷺ خهريك بوو قرقينه م بيته وه، پيغه مبه ر ﷺ فه رموى:

{ قرقينه كهت كورت بكه وه، چونكه برسيترين خەلك له دواروژدا ئەوانه ن كه له دونيادا

تيرترينى خەلك بوون }^(٤).

^١ رواه الترمذي وأبو داود والبيهقي وحسنه الألباني في الترغيب (٢٩٤٤) وصحيح الجامع (٧١٣٦).

^٢ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ١٥٠.

^٣ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ٢ / ل: ١٥٢-١٥٦.

^٤ رواه الترمذي وحسنه، برواه: ترتيب أحاديث الجامع الصغير، ٢ / ١٠٩، وقال: حديث حسن.

سیہم: ئاداب و خہصلہ تہکانی فیطرہ تی ئینسانی:

ئیسلام ئایینی پاکی و جاوینی و خاوینی، پیغمبر ﷺ فرمویہ تی: {إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يَحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يَحِبُّ النِّظَافَةَ} (۱)، واتہ: خوا جل جلالہ پاکہ وشتی پاکی خوشدہوی، وخوا خاوینہ و شتی خاوینیشی خوشدہوی. و پیغمبر ﷺ فرمویہ تی: {الطهور شطر الإيمان} (۲)، واتہ: پاک و خاوینی نیوی ئیمان و باوہرہ بہم پیئہ دہرکہوت کہ ئیسلام ئایینی پاکی و جاوینی و خاوینی، وہ لہ بارہی خہصلہ تہکانی فیطرہ ت و خورسکی ئینسانی پیغمبر ﷺ فرمویہ تی: {عشرٌ من الفطرة: قصُّ الشارب، وإعفاء اللحية، والسواك، واستنشاق الماء، وقصُّ الأظفار، وغسل البراجم، وشفِّ الإبط، وحلق العانة، وانتقاص الماء} یعنی الاستنجاء، قال الراوي: ونسيت العاشر، إلا أن تكون {المضمضة}. (۳). واتہ: خہصلہ تہکانی فیطرت و خورسکی مروۃ دہیہ: بہ رسمیل کردن - ریش ہیشتنہ وہ - دہم پاک کردنہ وہ و سیوا کردن - ناو لہوت و ہردان - نینوک کردن - شورینی بہینی پہنجہ کان - بنہنگل کردن - پاک کردنہ وہی دہوری عہرت - خوپاک کردنہ وہ لہ سہر ناودا - ناو لہ دہم و ہردان.

وہ لہ فہرمودہیہ کی تردا پیغمبر ﷺ فرمویہ تی: {الفطرة خمسٌ: الاستحداد، والختان، و قصُّ الشارب و نتفال إبط و تقليم الأظفار} (۴) خہصلہ تہکان پینجن چوار لہودہیانہ و پینجہ مہکیان خہتہ نہ کردنہ، بویہ ہندی لہ ئادابہکانی ئہم دہ خہصلہ تانہ باس دہکین بہم شیوہیہ:

۱- بہ رسمیل کردن، سوننہ تیکی زور خیرہ، پیغمبر ﷺ فرمویہ تی: {خالفوا المشركين و قروا للحي، و احفوا الشوارب} (۵). واتہ: پیچہ وانہی ہاوبہ شکاران بکن، ریش مہ تاشن بیہیلنہ وہ، بہ رسمیل بکن، بہ لام ئایا سمیل دروستہ بتاشری؟ لیژنہی دائیمہ و ہلامی

^۱ حسنه الألباني في تخريج المشكاة (٤٤٨٧).

^۲ أخرجه البخاري في صحيحه.

^۳ أخرجه مسلم في صحيحه، وأبو داود وغيرهما.

^۴ أخرجه البخاري ومسلم.

^۵ حديث متفق عليه.

داو ده ته وه: كه تاشيني سميّل له پيغه مبهري ﷺ و ياره كانيه وه ئيسپات نه بوه، ته نها بهر سميّل كردن هه يه، وهك فهرموده كه باسي كرد. (١).

٢- ريش هيشتنه وه، هه ندى له زانا يان ده ليين: ريش هيشتنه وه واجبه، به لام قاضي عياض ده لى: ريش تاشين و كردنى كه راهه تى هه يه وه گرتنى له دريژى و پانى چاكه و دروسته، وه ناوبانگ ده ركردن به ريش واته: زور دريژ كردنى خهراپه، وه بو ئافرهت ريش لا بردن سوننه ته، وه رهنگ كردنى ريش به سور و زهرد و به خه نه و ووسمه سوننه ته، به لام به رهنگى رهش نابى، ته نها به لاي هه ندى له زانا يانه وه نه بى وهك: نيمام زوهرى. (٢).

{سوديك} تووكى سه ر نه گه ر پياو به يه ليه ته وه پيوسته خزمه تى بكات، به شان ه كردن و پون و زه يت ليدان، چونكه پيغه مبهري ﷺ فه رمويه تى: {من كان له شعر، فليكرمه} (٣). واته: كه سيك تووكى سه رى هه يه باريزى ليه گرى، به لام ئافرهت دروست نيه سه رى بتاشى، چونكه خو وهك پياو ليه كردنه. (٤).

٣- سيواك كردن، له باسى ده ستنويزدا باسكراوه، ته ماشاى بكه.

٤- ئاو له لوت ودهم وهردان، ئاو له دهم وهردان، واته: دهم شو رين و ئاو تيدا رادانى زور به چاكى وه ئاو له لوت وهردان، نه وه يه ئاوه كه هه لمزى بو ئاو لوت، پاشان به هه ناسه وه فرپى بده يه وه.

٥- نينو ك كردن سوننه ته، دوا كردنى شو رينى ژيره كه ي هه ر سوننه ته، له پيشه وه نينو كى ده سته كان، پاشان پيه ه كان، نه مجا لاي راست، پاشان لاي چه پ بكرى سوننه ته. دريژ كردنى نينو ك دروست نيه به هه چ شيوه يه ك، دوا كردنى سوننه ته نينو كه كه ده فن بكرى. (٥).

٦- بن هه نكل كردن، هه لكه ندى تو كه كه ي سوننه ته، هه لكه ندى له تاشيني چا كتره، بن هه نكل لاي راست، پاشان لاي چه پ ده كرى. (٦).

^١ موسوعة الآداب الإسلامية، ل: ٢١٩، ومنهاج المسلم للجزائري، ل: ١١١.

^٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ٢ / ل: ١٦٩ - ١٧٠.

^٣ رواه أبو داود (٤١٣٣) والإمام أحمد (٢ / ٤ / ٣٩٠). وصححه الألباني في صحيح سنن أبي داود رقم: (٣٥٠٩).

^٤ منهاج الصالحين ب ٢ / ل: ١٧٣.

^٥ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ٢ / ل: ١٦١. وفتاوى علماء البلد الحرام.

^٦ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ المزين والشيخ محمد حسان، ل: ٢٢٢.

۷-لابردنی تووکی عه‌وره‌ت، پیاوان و ئافره‌تان، دواوه و پێشه‌وه ، زانایان ده‌لێن: بۆپیاو تاشینی باشته، به‌لام بۆئافره‌ت هه‌لکه‌ندنی تووکه‌که‌ی چاکتره له‌به‌ر به‌رژوه‌ندی خۆی و هاوسه‌ره‌که‌ی.(١).

۸-خه‌ته‌نه‌ کردن سوننه‌تیکی گه‌وره‌یه و سوننه‌تیکی کۆنه، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی :
{ اَحْتَنُّ اِبْرَاهِيْمَ خَلِيْلُ الرَّحْمٰنِ بَعْدَ مَا اَنْتَ عَلَيْهِ ثَمَانُوْنَ سَنَةً } (٢). واته: ئیبراهیمی خۆشه‌ویسته‌که‌ی خوا له‌دوا هه‌شتا ساڵ خه‌ته‌نه‌ی کرد.

زانایان پ‌ای جیاوازیان هه‌یه له‌باره‌ی خه‌ته‌نه‌کردنه‌وه، زانایانی شافیعی و حه‌نبه‌لیه‌کان پێیان وایه: خه‌ته‌نه‌ کردن بۆ هه‌ردو ره‌گه‌زه‌که‌ واجب، وه حنفیه‌کان ده‌لێن: بۆ هه‌ردوکیان سوننه‌ته، وه ئیمام (حمد پێی وایه بۆپیاو واجب ، بۆئافره‌تان هه‌ر ریزه، بۆیه شه‌وکانی ده‌لی: هه‌ق و راستی ئه‌وه‌یه که به‌لگه‌یه‌کی سه‌حیح نیه له‌سه‌ر ئه‌وه که واجب بێت، ویه‌قین ئه‌وه‌یه که سوننه‌ته وه‌ک فه‌رموده‌که‌ی {خمس من الفطوره} وه واجبیش ئه‌وه‌یه له‌سه‌ر یه‌قین بوه‌ستین هه‌تا به‌لگه‌ په‌یدا ده‌بی، وه شیخ مصطفی‌ عدوی ده‌لی: بۆ خه‌ته‌نه‌ی ئافره‌تان به‌لگه‌یه‌کی دروست نیه که واجب بی له‌سه‌ریان ، ئه‌وه‌ی ده‌یکا بۆی هه‌یه، ئه‌وه‌ش نایکا هه‌یج گرفت نیه له‌سه‌ری.(٣).

۹-شۆڕینی نیوان په‌نجه‌کان سوننه‌تیکی گه‌وره‌یه، هه‌روه‌ها شۆڕینی لویچه‌کانی گوێچه و ناو لوت وه‌ر شۆڕینیکی تری جه‌سته به‌هه‌مان شیوه سوننه‌ته.(٤).

۱۰- خۆپاککردنه‌وه له‌سه‌ر ئاو، له‌باسی تاییه‌تدا باسکراوه.

^١ شرح مسلم للنووي ج ٢/ص ١٥٣، ومنهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ٢ /ل: ١٦٣.

^٢ أخرجه البخاري ومسلم .

^٣ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ المزين والشيخ محمد حسان، ل: ٢١٧.

^٤ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ٢ /ل: ١٦٥.

چوارهم: نادابه گانی خوپاکگردنه وه و خوشورین:

ئاینی ئیسلام چۆن گرنگی به دروستکردنی مروقی مسولمان ده دات له روی بیروباوهر و رهوشتی بهرزوه بههه مان شیوهش گرنگی به دروست کردنی مروقی مسولمان ده دات له روی جهسته و لاشه و پۆشاک و پاک و خاوینیه وه، خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿لَا نَقْمُ فِيهِ أَبَدًا لَمَسَّجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ﴾ (التوبة: ۱۰۸) واته: له و مزگه و ته دا - مزگه وتی قباء - کومه له پیاویکی تیدایه، پیاوان خوشه خویان پاک بکه نه وه، وه خوا جل جلاله پاکانی خوشده وی.

ههروه ها عائیشه - رضي الله عنها - گپرایه وه که وا پیغه مبهه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: {تَنْظَفُوا فَإِنَّ الْإِسْلَامَ تَنْظِيفٌ} (١) واته: پاک و خاوین بن، چونکه ئاینی ئیسلام پاک و خاوینیه . پاک و خاوینی له ئیسلامدا دانراوه به نیوهی بیروباوهر، نه بو مالیکی نه شعهری گپرایه وه گو تی: پیغه مبهه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: {الطَّهْرُ شَطْرُ الْإِيمَانِ} (٢) . واته: پاک، خوشورین، ده ستنوێژ گرتن، نیوهی بیروباوهره .

له بهرئه وهی که باسمان کرد پیویسته ناگاداری

ئه م نادابانه بن و نهجامیان بدهن:

١- له کاتی دانانی پۆشاکدا بو خوشورین (بسم الله) بکه هه رچهنده له شگران بیت ، ئه نه س گپرایه وه گو تی: پیغه مبهه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: {سَتْرُ مَا بَيْنَ أَعْيُنِ الْجِنَّ وَعَوْرَاتِ بَنِي آدَمَ أَنْ يَقُولَ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَطْرَحَ ثِيَابَهُ: بِسْمِ اللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ} (٣) واته: په ردهی نیوان چاوی جنۆکه و نیوان عه وه تی ئاده میزاد نه وه یه له کاتی پۆشاک داناندا مسولمان بلی: بسم الله الذي لا إله الا هو.

^١ رواه ابن حبان عن عائشة مرفوعا، برواهه: المقاصد الحسنة في الأحاديث المشتهرة للسخاوي.

^٢ أخرجه مسلم في صحيحه

^٣ رواه الترمذي (٦٠٦)، وأخرجه الطبراني في الأوسط (١٤٧/١)، رقم (٤٦٥) وصححه الألباني في صحيح الجامع،

رقم: ٣٦١٠.

۲- لهکاتی خوښوریندا عه ورتت داپوشه، چونکه دهرکه وتنی عه ورت له بهر دم خه لکیدا له شه ریعتی خوادا قه ده غه یه، هر وهک چوند هرکه وتنی عه ورت تبه بی پیویستی قه ده غه یه، نه مهش له بهر شهرم کردن له خوا و ریژگرتن له فریشته کانی سهرشانی مروّقه. وه عه ورتی پیاو بو پیاو نیوان ناوک و نه ژنویه تی وه ژنیش بو ژن به هه مان شیوه یه. (۱).

به لام رانی مروّقه به عه ورت دانراوه، پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قه رمویه تی: {الفخذ عورة} (۲) واته: نه ژنوی مروّقه عه ورت ته، نابی ته ماشای بکریّت. وه به هزی کوری حکیم له باوکی له باپیری وه ده لی: (گوتم نهی پیغه مبه ری خوا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عه ورتی ئیمه کامه یان حه لاله و کامه یان حه رامه؟ نه ویش قه رموی: {عه ورتت بیاریزه ته نها له هاوسه ره کت نه بی}، گوتم: نهی نه گهر خه لکه که له ناویه کدا بن؟ نه ویش قه رموی: {نه گهر ده توانی باکس عه ورتت نه بی نی}، گوتم: نهی نه گهر ئینسان به ته نها بیّت؟ قه رموی: {نه گهر به ته نهاش بیّت باکس عه ورتی نه بی نی} و چونکه خوی په روه ردگار زیاتر شایه نتره به وه که شهرمی لی بکریّت} (۳).

۳- به بی له بهر کردنی په شته مال نابی بچی ه ناو حه مامه وه، عانیشه -رضي الله عنها- گیرایه وه گو تی: {نهی رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عن دخول الحمامات، ثم رخص للرجال أن يدخلوها في المآزر} (۴) واته: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خه لکی له چونی حه مامه کان قه ده غه کرد، به لام پاشان بو پیوان ریگه یدا که په شته مال له بهر بکه ن نه مجا بچن.

پیښه و امان عمر-رضي الله عنه- ده یگوت: به بی په شته مال چون بو ناو حه مام حه رامه وه قه ده غه یه. په شته مال واته: نه وهی عه ورت داده پوښی. (۵).

۴- نابی نافرته تان بچنه حه مامه گشتیه کانه وه ته نها مه گهر تاییه ت بی به نافرته تانه وه، پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قه رمویه تی: {ما من امرأة تخلع ثيابها في غير بيتها، إلا هتكت ما بينها وبين الله

^۱ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ۲ / ل: ۱۳.

^۲ أخرجه الترمذي (۲۷۹۶) وحسنه و أحمد في مسنده، رقم: ۱۴۲۴۱ بإسناد صحيح.

^۳ أخرجه البخاري ۱/ ۵۸ في النسل، باب من اغتسل عرياناً وحده في الخلو، و من تستر فالستر أفضل معلقاً بصيغة الجزم. وأخرجه أحمد ۳/ ۵، ۴.

^۴ الآداب للبيهقي، ۲/ ۲۷۳.

^۵ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱ / ل: ۱۴۰.

تعالیٰ} .(۱). واته: هەر ئافره تیک جگه له مائی خویمان پۆشاکه کانی دابنێ ئه وه خوا جل جلاله ئابروی ده بات.

۵- چاوت له ته ماشا کردنی عه وره تی خوۆت و عه وره تی خه لکی بنوقیننه و ته ماشایان مه که، خوای پهروه ردگار له قورئاندا فه رمویه تی: ﴿قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَعْضُوْا مِنْ اَبْصَرِيْهِمْ وَيَحْفَظُوْا فُرُوْجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَيْرٌ بِمَا يَصْنَعُوْنَ﴾ (النور: ۳۰) واته: ئه ی محمد ﷺ به پڕواداران بلێ: چاویان له نامه حرم بگرنوشه ره فو عه وره تی خویمان بیاریزن، ئه وه بو ئه وان چاکتر و پاکتره .
ئیمامی عه لی- رضی الله عنه- گو تویه تی: خوای پهروه ردگار له عنه ت و نه فرینی له ته ماشاکه ر و ته ماشا کرا و کردوه .

۶- هه ول بده له شوینی چوۆل خوۆت بشو، و مه هیله خه لک ته ماشا ت بکات یان به روتی خه لک بتشو ری ت، ته نها دایک و باوک نه بی ت بو بچکو له کانیان دروسته، یه علی کوپی ئومییه گپرایه وه گو تی: پیغه مبه ر ﷺ کابرایه کی دیت به بی په شته مال و به روتی خو ی ده شو ری، پیغه مبه ر ﷺ چوو ه سه ر مینه رو سوپاسی خودای کردو پاشان فه رموی: {اِنَّ اللّٰهَ حَبِيْبٌ سَتِيْرٌ يُحِبُّ الْحَيٰءَ وَالسَّيْرَ، فَاِذَا اغْتَسَلَ اَحَدُكُمْ فليَسْتَرْ} (۱) واته: خوای پهروه ردگار زیندوه و داپۆشه ره، شه رم و داپۆشینی خوۆشه وی ت، جا کاتی ک ئیوه خوۆتان شو ری با خوۆتان داپۆشن. وه عمری کوپی خه تتاب- رحمه الله- له شوینی چوۆل خو ی ده شو ری و نه یده هیشت که س ته ماشای بکات.

۷- له ناو هه مامدا و له کاتی خوۆشوریندا قسه له گه ل خه لکدا مه که و سه لامکردن یان وه لامی سه لام مه ده وه و قورئان مه خویننه .

۸- له کاتی ناوچه مامدا نان و ئاوی سارد مه خو، ههروه ها له دو انان خووردنه وه خیرا مه چۆه ناو هه مامه وه، چونکه زه ره ری بو هه زمکردنی خواردنه که ت هه یه .

۹- له ناو هه مامدا و له کاتی خو پوتکردنه ودا هه ر بیر له مردن و دواروۆ بکه وه و خوۆت به خوا بیاریزه له ناگری دوژه خ.(۲).

^۱ صحیح سنن أبي داود للألباني (٤٠١٠) ورواه الترمذي وحسه، رقم: ٢٨٠٣.

^۲ رواه أحمد في مسنده، و صححه الألباني في صحیح سنن أبي داود، رقم: ٤٠١١.

^۳ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ١٤١.

۱۰- له بهر زور ناچاری نه بیټ بؤ حه مامه گشتیه کان مه چؤ چونکه خه لك ته ماشات دهكات و توش ته ماشای خه لك دهك هیت.

۱۱- لهكاتی خوشوریندا ناو سهرف مهكه، چونكه ئیسراف كردن شتیکی حه رامه و خه راپه هه رچه نده له سهر روبرایكیش بیت. وهك باسمان كرد.

۱۲- كاتیك كه خوت دوشوری ناو به هه موو جهسته تدا بكه و ناوه كه بگه یه نه به هه موو پیچ و شوینی مووه كان، عائیشه - رضي الله عنها - گپراهه وه گوتی: پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم كاتیك كه خوی له له شگرانی - جنابه - دوشوری دهستی پی ده كرد وه ر دوو دهسته كانی دوشوری، پاشان به دهستی راستی ناوی ده كرد به دهستی چه پیدا و تاره تی هه لده گرت و په نجه كانی ده برده ناو مووه كانیه وه، هه تا كاتیك كه ده بیینی موو پیسته كه ی ته ر بووه سی لویچی ناو ده كرد به سهر سه ریدا، پاشان ناوی ده كرد به هه مو لاشه و جهسته یدا، پاشان قاچه كانی دوشوری. (۱).

۱۳- كاتیك تۆ له شگرانی ت - جنابه - هه یه نابی ئەم پیچ كاره بكهیت:

ا- / نابی هیچ نویژك بكهیت. ب- / نابی قورئان بخوینی.

ج- / نابی دهست له قورئان بدهی، یان هه لی بگری، مه گه ر ناچار بیت.

د- / نابی طه وافی مالی خوا بكهیت.

ه- / له بهر عوزر نه بی نابی له مزگه وتدا بمینی هه وه.

وه كاتیكیش تۆ ده ستنویژت نه بی نابی ئەم سی كاره بكهیت:

ا- / نابی نویژ بكهیت.

ب- / نابی طه وافی مالی خوا بكهیت.

ج- / نابی دهست له قورئان بدهی یان قورئان هه لبگری، مه گه ر له بهر کاری ناچاری بیت

ئهو كاته دروسته. (۲).

۱۴- هه ر كاتیك له شگرانی ت به سه رداهات خیرا په له بكه و ئهو له شگرانی ه له سه رخوت

لا به و خوت بشوره، چونكه با به له شگرانی ه وه وه فات نه كه هیت. (۳).

^۱ أخرجه البخاري ومسلم .

^۲ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱ / ل: ۱۴۲.

^۳ بؤ ئەم بابه ته ته ماشای (الآداب الإسلامية للناشئة) بكه، ب ۲ / ل: ۱۹.

پینجهم: نادابہ کانی مزگہوت:

لہسہر زہویدا پاکترین جیگہ تہنہا ہہرمزگہوتہ، چونکہ مزگہوت مالی خوی بہ بہزہیبہو شوینی خواپہرستیہ، ہہر کہسیک خوی خوشبوی، ئہوہ مالہکہشی خوشدہوی و ریژی لی دہگری وبہچاوی ریژ و حورمہتہوہ تہماشای دہکات، بویہ خوشویستنی مزگہوت و ہاموشوکردنی بو خواپہرستی نیشانہی ئیمان و باوہری ئہو کہسہیہ، ئہبو سعیدی خدری گیرایہوہ گوتی: پیغمبہر ﷺ فرمویہتی: {إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسَاجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ...﴾ (۱) واتہ: ہہر کاتیک کہسیکتان دیت ہاموشوی مزگہوتی دہکرد، ئہوہ ئیوہ شایہتی ئیمان و پروای بو بدن، چونکہ خوا جل جلالہ فرمویہتی: تہنہا ئہو کہسہی کہ پروای بہخوداو بہروژی دواپی ہہیہ مزگہوتہکان ئاودان دہکاتہوہ.

ئہو کہسہی دلئ بہمزگہوتہوہ بہندہ ئہوہ لہروژی لی قہوماندا ہہساوہیہ ولہژیئ سیبہری عہرشہکہی خوادایہ، ئہبو ہریرہ دہلی: پیغمبہر ﷺ فرمویہتی: {سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ... وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ} (۲) واتہ: حہوت کہس لہژیئ سیبہری خوی پہرہردگارن لہروژیئکدا کہ تہنہا سیبہری خوا ہہیہ، پیغمبہر ﷺ ہہمویانئ ژمارد ہہتا گہیشتہ حہوتہم و فرموی: ئہوہ پیاویکہ دلئ بہ مزگہوتہکانہوہ بہندہ و نویژہکانی ہہر لہمزگہوتدا دہکات.

ئہمہش چہند ئادابیکی چونہ ناو مزگہوتہپیویستہ ئیمہ رہچاویان بکہین و

جیبہجیبیان بکہین:

(۱) لہکاتی رویشتندا بو مزگہوت ئہم دوعایہی پیغمبہر ﷺ بخوینہ: {اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِي قَلْبِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي لِسَانِي نُورًا، وَاجْعَلْ فِي سَمْعِي نُورًا، وَفِي بَصَرِي نُورًا، وَعَنْ أَمَامِي نُورًا وَعَنْ يَمِينِي نُورًا، وَعَنْ يَسَارِي نُورًا، وَ مِنْ تَحْتِي نُورًا، وَمَنْ خَلْفِي نُورًا، اللَّهُمَّ وَ اعْظِمْ لِي نُورًا} (۲).

۱ أخرجه الترمذي في سننه رقم: ۲۶۱۷، وقال: حديث حسن.

۲ حديث متفق عليه.

۳ أخرجه البخاري في صحيحه.

۲) له کاتی چونه ژوره ووت بؤ مزگهوت قاچی راستت پیئش بخه و بلی: بسم الله، اللهم صل على محمد، اللهم افتح لي أبواب رحمتك.

۳) له کاتی هاتنه دهره ووت له مزگه و تدا قاچی چه پت پیئش بخه و بلی: بسم الله، اللهم صل على محمد، اللهم اني أسألك من فضلك، چونکه له م باره وه فره موده ی پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هاتوه. (۱).

۴) خوشویستنی مزگهوت و ریژ حورمهت لی گرتنی و ته ماشاگردنی به چاوی ریژو حورمه ته وه چونکه مزگهوت مالی خواجه دروست کراوه بؤ خواجه رستی و زیکرو یادی خواو قورئان خویندن و بلاوکردنه وه ی په یامه که ی خوا تییدا، وناسینی شوینکه وتوانی خوا له مزگه و تدا.

خوای په روه ردگار فره موویه تی: ﴿ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظْ شَعْبًا اللَّهُ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ (الحج: ۳۲) واته: هر که سیك دروشمه به رزه کانی خوا به گه وره بزانی، نه وه نیشانه ی پاریزکاری دلّه کانه.

هر له م باره وه نه بو دهر دارء گیرایه وه پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فره موویه تی: {المساجد بيوت المتقين، فَمَنْ كَانَتِ الْمَسَاجِدُ بُيُوتَهُ ضَمَّنَ اللَّهُ لَهُ بِالرَّوْحِ وَالرَّحْمَةِ وَالْجَوَازِ عَلَى الصِّرَاطِ إِلَى الْجَنَّةِ} (۱) واته: مزگهوت خانوی پاریزکارانه، خوای په روه ردگاریش به به زه یی خو ی و به په رینه وه له پردی سیراط بؤ لای ره زامه ندی خو ی و بؤ به هه شتی که فیلیایه تی ده کات بؤ نه وه که سه ی که مزگهوتی کردییت به مالی خو یی و ئه رکه کانی به ندایه تی تی دا به جی به ینی. (۵) کاتیک که ده چیته ناو مزگه و ته وه سوننه ته نیه ت به ینی و بلی: نه ی خواجه نیه تم وایه هتا له م مزگه و ته دایم ئیعتیکاف بکه م بؤ تو. (۲).

۶) ههتا بؤت ده کری ئیش بؤ دروستگردنی مزگهوت بکه وه و لیبؤ بده و خه لکیش هه لینی بؤ دروستگردنی له به ر ره زامه ندی خوا، ئین عباس گیرایه وه گو تی: پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فره موویه تی: {مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا وَلَوْ كَمِفْحَصِ قِطَاةٍ لَبَيَّضَهَا بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ} (۳)

۱ أخرجه مسلم في صحيحه.

۲ رواه ابن حبان وصححه والحاكم وصححه، وصححه الألباني في صحيح سنن أبي داود، وصحيح الجامع

رقم: ۳۰۴۸.

۳ آداب المسلم، ۳۴.

۴ رواه احمد وابن حبان برواه: المسند الجامع رقم: ۸۵۶۵، والحديث صحيح.

واته: كه سيك بؤخوا مزگه وتيك دروست بكات هرچهنده وهكو هيلانهى قه تيه و ابى،
نه وه خوا جل جلاله له بهه شتدا خانويهك بؤ نهو كه سه دروست دهكات.

۷) مزگه وت هرچهنده دوربيت له ماله كه ته وه هه ولېده هه ر له مزگه وتدا نويزيكه يت
هرچهنده سه رماو گه رما و تاريخه شهو بيت، نه بو موسا ده لى: پيغه مبه ر ﷺ
فه رمويه تى: {إِنَّ أَعْظَمَ النَّاسِ أَجْرًا فِي الصَّلَاةِ أَبْعَدُهُمْ إِلَيْهَا مَمْشَى فَبَعْدَهُمْ} (۱) واته:
گه وره ترين كه س له پادا شتى نويزدا پادا شتى نهو كه سه يه كه له مزگه وت وه دورتر بيت
و هه ر بؤ مزگه وت بيت.

هه ر له م باره وه نه بو بوره يده گي رايه وه پيغه مبه ر ﷺ فه رمويه تى: {بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ
إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ} (۲) واته: نهو كه سانهى كه به شه وانى تاريخ ده رۆن
بؤ مزگه وت هه كان موژدهى روناكى ته و او يان پى بدن له روژى دو اييدا.

۸) بابه تاره ت و ده ست نويزى جوان وسيواك كردن و پو شاكى پاك و نينوك كردن و مو
به شان ه كردن و بو نى خو شه وه نامادهى مزگه وت بيت، خواى په روه ردگار فه رمويه تى:
﴿يَبْنِيْءَ آدَمَ خُدُوًا زَيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ.....﴾ (الأعراف: ۳۱) واته: نهى نه وه كانى
ئاده ميزاد له كاتى چونتان بؤ هه موو مزگه وتيك پو شاك و جوانى خو تان وه ربگرن و
خو تان پاك و خاوين رابگرن و خو تان بو نخوش بكن.

نه بو هريره گي رايه وه گوتى: پيغه مبه ر ﷺ فه رمويه تى: {مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ مَضَى إِلَى
بَيْتٍ مِنْ بَيْتَاتِ اللَّهِ لِيَقْضَى فَرِيضَةً مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ، كَانَتْ خَطْوَاتِهِ إِحْدَاهُمَا تَحُطُّ خَطِيئَةً وَ الْأُخْرَى
تَرْفَعُ دَرَجَةً} (۳) واته: هه ر كه سيك له ماله كهى خويدا خو ي پاك بكات وه، پاشان بؤ يه كيك
له ماله كانى خوا بپروا بؤ نه وه فه رزيك له فه رزه كانى خوا جي به جى بكات، نه وه
به هه نكا ويكى، تا وانى كى لاده چى و به هه نكا وه كهى تريش پله و پايه يه كى به رز ده بيت وه.

۹) هه ر كاتيك گويت له بانگ بوو و بانگ درا يه كسه ر واز له هه موو كارو كرده وه كانى
دوني اييت به ينه و خيرا وه لامى بانگه كه بده وه و به هيو اشيه وه بپروا بؤ مزگه وت، خوا
جل جلاله فه رمويه تى: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا

۱ حديث متفق عليه.

۲ أخرجه ابو داود والترمذي وقال: صحيحٌ مُسْنَدٌ ومَوْفُوفٌ إلى أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم.

۳ أخرجه مسلم في صحيحه.

يُحْيِيكُمْ ... ﴿ (الانفال: ٢٤) . واته: ئەي بڕواداران ئێوه وەلامی خواو پێغه مبه ره که ی بده نه وه کاتی بانگی ئێوه ده که ن بۆ ئەو کارو کرده وانە ی که ئێوه له دونیا وله دوار و ژدا به خته وەر و سه رفی راز ده که ن. و نه بو هری ره گیراویه وه گو تی: کابرایه کی کو ی ر هاته لای پێغه مبه ر و گو تی: ئە ی پێغه مبه ری خوا من که سی کم نیه ده ستم راکیشی بۆ مزگه وت، نایا ده توانم بۆ مزگه وت نه چم؟ پێغه مبه ریش ﷺ ریگه ی دا و فه رموی: مه چۆ، کاتی که ئەم پیاوه رو یشت، پێغه مبه ر ﷺ بانگی کرده وه و فه رموی: گو ی ت له بانگی نو ی ژ ده بی ت؟ کابرا کو ی ره که ش گو تی: به ئی، پێغه مبه ر ﷺ فه رموی: نابی دو ابکه وی له مزگه وت. (١).

(١٠) کاتی که چویه مزگه وته وه دامه نیشه دورکات نو ی ژ ی سه لام کردن له مزگه وت (تحیه المسجد) بکه، ئەگه ر کاتی نو ی ژ ی سوننه تی راتیبه نه بوو، ئە بو قتا ده گیرا یه وه پێغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: { إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ الْمَسْجِدَ فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكَعَتَيْنِ } (٢) واته: کاتی که چویه ناو مزگه وته وه هتا دوو رکات نو ی ژ نه که ی دامه نیشه.

(١١) کاتی که ده ته وی نو ی ژ له مزگه وت دا بکه ی ت سیرو پیازو شیوه ی ئە مانه مه خو چونکه پێغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: { مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا أَوْ فَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا } (٣) واته: هه ر که سی ک سیرو پیازی خو ارد با خو ی که نار ه گیر بکات له مزگه وته کا نما ن.

(١٢) پێش ئە وه ی بچیه سه ر فه رشه کانی مزگه وت بزانه با گو ره و یه کانت بو گه نیان لی نه یات، ئەگه ر بو گه نیان لی هات له ده ره وه فر ییان بده.

(١٣) پێویسته مزگه وت بیاریزی له پیسی و له خو ی ن، هه ره ک چون میز کردن له مزگه وت دا چه رامه، ئە نه س گیرا یه وه گو تی: ئە و پیا وه ده شته کیه ی که له ناو مزگه وته که ی مه دینه دا میزی کرد پێغه مبه ر ﷺ پیی فه رموو: { إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لَا تَصْلُحُ لشيءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَالْقَدْرِ، أَمَّا هِيَ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ } (٤) .

واته: ئەم مزگه وتانه بو میز تی دا کردن و پیس کردن یان نیه، ئەم مزگه وتانه ته نها بو زی کر و یادی خوا یه و بو قور ئان خو ی نده نه تییدا.

١ أخرجه مسلم في صحيحه.

٢ حديث متفق عليه.

٣ حديث متفق عليه.

٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

۱۴) نابی مزگهوت تف و چلم و شیوهی نه مانهی تیدابکریت، نه نه س گپرایه وه گوتی: پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {البصاق في المسجد خطیئة، وكفارتها دفنها} (۱) واته: تف کردن له مزگهوتدا تاوانه: که فارتهی ئه و تاوانه ش ئه وه یه که تفه که بکه یه خوئی مزگهوت وه، برای عزیزم ئه مه بو ئه و کاته بو وه که ناو مزگهوتی مه دینه هر خوّل و گل بو وه، بو یه ئیستا پیویسته تف بسردریت وه، چونکه مزگهوتی ئیستا به زوری هر کاشی و چیمه نتویه.

۱۵- نابی له مزگهوتدا یاری بکهیت و غه لبه غه لب و هه راهه را و شه ره قسه بکهیت و نابی دهنگت به رزبکه یه وه با قورئان خویندیش بی به شیوه یه کی وا که سه ره له نویژ خوینه کان و زیکر خوینه کان و دهرس خوینه کان تیک بدری، له مزگهوتی مه دینه دا دو نه فه ری خه لکی طائیف دهنگیان به رز کرده وه، عمری کوری خه تتاب پیی گوتن: نه گهر ئیوه خه لکی شاری مه دینه بو نایه نه زیه تم ده دان، چونکه ئیوه له مزگهوتی پیغمبر ﷺ دهنگ به رز ده که نه وه. (۲)

ههروه ها ئه بو سعیدی خدری گپرایه وه گوتی: پیغمبر ﷺ له مزگهوتی مه دینه دا ئیعتیکافی ده کرد، گوئی لی بو یاره کان به دهنگی به رزه وه قورئانیا ن ده خوینده وه، پیغه مبه ریش په رده که ی لادا و فه رموی: {أَلَا كَلُمُ مَنَاجِرٍ رَبِّهِ فَلَا يُؤْذِنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا، وَلَا يَرْفَعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْقِرَاءَةِ، أَوْ فِي الصَّلَاةِ} (۳) واته: خو ئیوه هه موتان له خوا ده پارینه وه ده نه زیه تی یه کتری مه که ن، و هه ندیکتان با دهنگی به رز نه کاته وه به سه ره هه ندیکتان له قورئان خویندندا و له نویژ کردندا.

۱۶) له مزگهوتدا خو ت به کیش وه کارهکانی دونیا وه خه ریک مه که، کپین و فروشتن و باسی گومبو مه که، ئه و هونراوانه ش که جنیوو باسی دلداری و سته میان تیدا هه یه له مزگهوتدا مه یانلی، جگه له مانه قهیدی ناکا، له م باره وه عبدالله ی کوری عمر - ره زای خویان لی بی ت - ده لی: {نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْبَيْعِ وَالشِّرَاءِ فِي الْمَسْجِدِ، وَأَنْ تُشَدَّ

۱ حدیث متفق علیه.

۲ أخرجه البخاري في صحيحه.

۳ روضة المحدثین، ۱۱ / ۲۱۱، وقال للحافظی "التناجی" ۲ / ۱۴: صححه ابن خزيمة والحاكم من طریق عبدالرزاق بهذا و رجاله رجال الصحيحین.

فيه الأشعار، وَأَنْ تُنْشَدَ فِيهِ الضَّالَّةُ} (١) واته: پیغمبر ﷺ له مزگه وتدا کرین و فروشتنی قهدهغه کردوه، وهؤنراوه خویندنه وهو بانگراهیشتنی گومبوشی له مزگه وتدا قهدهغه کردوه.

(١٧) له دوا بانگدانه وه له مزگه وت دهرمه چۆ مهگر عوزرو به هانه یه کی ناچاریت هه بی، له م باره وه ئه بو شه عسا گوتی: ئیمه له ناو مزگه وتی مه دینه دا له لای ئه بوهریره دانیشتبوین، بانگی دا له و کاته دا کابرایه ک هه ستاو له مزگه وته که پویشته دهره وه ئه بوهریره ش ته ماشای ده کرد که چۆ دهره وه، گوتی: ئاگادارین ئه م پیاوه له مزگه وتدا پویشته دهره وه ئه وه گوناھو تاوانی پیغمبهری خوی کرد ﷺ. (٢).

(١٨) له مزگه وتدا دامه نیشه و ده ست بکه ی به غه یبه ت و درۆ بوه تان و باسی خهراپه ی خه لک، چونکه مزگه وت بۆ ئه م کارانه نیه.

(١٩) هه تا بۆت ده کریت مزگه وت بیاریزه، با پاک و خاوین بیت، ههروه ها که ل و پهل و قورئانه کان و کتیبه کانی مزگه وت بیاریزه، له م باره وه عایشه گه یراهه وه گوتی:

(أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِنَاءِ الْمَسَاجِدِ فِي الدُّورِ، وَأَنْ تُنْظَفَ وَتُطَيَّبَ) (٣) واته: پیغمبر ﷺ

فرمانی کرد له ناو ماله کاندا مزگه وته کان دروست بکرین و به پاک و خاوینی رابگیرین. (٢٠) مندالی زۆر بچوک وشیت نابی بینه مزگه وته وه، به لام مندالی هه وت سالانه پیویسته بهیندرین بۆ مزگه وت و فیری ئادابه کانی مزگه وت بکرین وه له ناو مزگه وتیشدا ئاگاداری بکرین، نه وه که هه را هه راو بیعاری و کاری نابه جیی تیدا ئه نجام بدهن. (٤).

(٢١) ئه و ژنانه ی که دین بۆ مزگه وته کان با له گه ل پیاواندا تیکه ل نه بن، و خویان نه رازیننه وه به بۆنی خۆش له خۆدان و به خۆ روتکردنه وه، زینه بی ثقفیه گه یراهه وه گوتی:

١ روضة المحدثين، ١١ / ٧٩، ونتائج الأفكار ١/٣٠١) وقال: حديث حسن.

٢ أخرجه مسلم في صحيحه، برواهه: منهاج الصالحين، ب/١ ل: ١٦١.

٣ أخرجه أحمد وأبو داود، برواهه: روضة المحدثين، ١ / ١٢٠، وقال في فتح الباري ١/٣٤٢: حديث صحيح.

٤ الآداب الإسلامية للناشئة، ب/ ٢ ل: ٣٥.

پیغمبر ﷺ فرمائی بہنیمہ کردو فرموی: {اِذَا شَهِدْتَ اِحْدَاكِنَ الْمَسْجِدِ فَلَا تَمْسُ طَبِيبًا} (۱) واتہ: ہرکاتیک ئیوہ - ئہی ژنان - ہاتن بو مزگہوت بوئی خویش له خوٹان مہدن. چونکہ سہرنجی خہلکی رادہ کیشی. (۲).

شہ شہم: نادابہ کانی نویژی بہ کومہل (صلاة الجماعة):

مروۃ بہ سروشتی خوئی کومہ لایہ تہ، ئہو کومہ لہی خوشدہوی کہ ریکہ لہ گہ لیدا و پرسیار لہ کاروبارہ کانی دہکات، ہہ موو مروۃ کیک لہ ژیانیدا پیویستی بہ کومہ لیک ہہ یہ کہ لہ گہ لیدا بڑیا، جا ئہو کومہ لہی کہ فرمان بہ چاکہی پیدہکات و یارمہ تی لہ سہر پاریزکاری (تقوی) دہدات، ئہ گہر ئہو کومہ لہی دہست نہکہوت، ئہوہ کومہ لیک تر دہیقوزینتہوہ کہ فرمانی خہراپہی پیدہکات و خہراپہو گوناہو تاوانی بو دہرا زینیتہوہ و تووشی ناگری دوزہخی دہکات، وک خوای پەرور دگار بہنیمہی راگہ یاندوہ کہ تاوانباران بہرہو دوزہخ بہریدہ کریں، ہہر لہ بہرئہوہ یہ کہ خوای پەرور دگار فرمانی بہنیمہ کردوہ ئیمہ لہ گہل کومہ لی برآوادارو راستگو یاندا بین و فرمویہ تی:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (التوبة: ۱۱۹) واتہ: ئہی برآواداران ئیوہ لہ خوا بترسن و لہ گہل راستگو یاندا بن.

ثانی نیسلام ثانی کومہل و کومہ لگایہ، فرمان بہ کومہل دہکات و پہرتہ وازہیی قہدہغہ دہکات، نیسلام کاتیک کہ ہات عہرہ بہکان پہرتہ وازہبون ہہ مویانی کو کردہوہ، پیغمبر ﷺ ہہ تا لہ شاری (مہککہ) دا بوو نویژی بہ کومہ لی ئہ نجام نہدا، بہ لام کہ ہاتہ شاری (مہدینہ) دہستی کرد بہ نویژی بہ کومہل (جماعت) ہہر کہ سینک پابہندی نویژی بہ کومہل نہ بوایہ نیشانہی دپویی تیدا لہ سہر دوست دہبو، بویہ بہ راستی نویژی بہ کومہل زور زہروریہ، حکمہت و نہینی زوری تیدا ہہ یہ.

۱ أخرجه مسلم في صحيحه.

۲ بروانہ: الآداب الإسلامیة للناشئة، ب/۲/ ۳۰-۳۵، وآداب المسلم ل: ۳۴-۳۵. وآداب المساجد، للغامدي.

و منهاج الصالحين في الآداب الإسلامیة.

له بهرئوه نوێژی به کۆمهڵ کۆمهڵیک ئادابی هیه پیویسته په چا و بکړین و

ئه نجام بدرین:

۱/ پارێزگاریی له سهر نوێژی به کۆمهڵ بکه، له ماله وه به ده ستنوێژگرتن خۆتی بۆ
ئاماده بکه، ئه بو هریره گیراویه وه: پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {صلاة الرجل في جماعة
تضعف على صلاته في بيته وفي سوقه خمساً وعشرين ضعفاً} واته: نوێژکردنی به کۆمهڵ
وله مزگه وتدا، بیست و پینج جار دوچه ندانه خنری زیاتره، ئه وه ش له بهرئوه وه یه، چونکه
کاتیك ده ستنوێژیکی جوان هه لده گری، و ته نها له بهر نوێژه که شی بروی بۆ
مزگه وت، هه ره نگاویك پله یه کت بۆ به هه شت به رزده بیته وه، و تا وانیکت ئی ره ش
ده بیته وه، کاتیك که نوێژ ده که ی، به رده وام فریشته کان هه تا له و شوینه دابیت داوای
ره حمه ت بۆ ده کن، و ده لین: ئه ی خوایه سه لاواتی خۆتی بۆ سه ر بپژینه، ئه ی خوایه
به زه یی خۆتی پی بکه، مادام ده ستنوێژه که ت بمینی و شتیك نه که ی، ئیوه هه تا
چاوه ری نوێژ کردن، ئه وه ئه و کاته تان هه ر به نوێژکردن بۆ حیسابه. (۱).

۲/ کاتیك گویت له بانگ بوو خیرا په له بکه و ته مبه لی مه که، و خۆت به شتی تره وه خه ریک
مه که، ئه بو هریره گیراویه وه پیغه مبه ر ﷺ سویندی خواردو فه رموی: {لقد هممت أنأمر
بخطب فيحطب ثمأمر بالصلاة فيؤذن لها، ثمأمر رجلاً فيؤم الناس، ثم أخالف الى رجال،
فأحرق عليهم} (۲) واته: نیازم کرد کۆمه له چیلکه داریک بیت، پاشان فه رمان به که سیك
بکه م نوێژ بۆ خه لك بکات، ئه مجا بۆ خۆم بروم بۆلای ئه و کۆمه له پیاوه ی که نایه ن بۆ
نوێژکه یان کۆمه له چیلکه داره که یان به سه ردا بسوتینم.

۳/ هه ول بده و سوریه له سه ره وه که نوێژی عیشا و به یانی له مزگه وتدا و به کۆمه ل
بیکه ی، عثمانی کوری عفان گیراویه وه گوئی: گویم له پیغه مبه ر بوو ﷺ ده یفه رموو:
{من صلى العشاء في جماعة فكأنما قام نصف الليل، ومن صلى الصبح في جماعة فكأنما
صلى الليل كله} (۳) واته: هه ر که سیك نوێژی عیسا به جه ماعت بکات ئه وه وه کو ئه وه

۱ حدیث متفق علیه.

۲ حدیث متفق علیه.

۳ أخرجه مسلم في صحيحه.

وايه كهوا نيوهى شهوهكهى شهونويژى كردبيت، وه هر كهسيك نويژى بهيانى بهجهماعهت بكات، نهوه وهكو نهوه وايه كه شهويكى تهواو شهو نويژى كردبيت.

٤/كاتيك كه گویت لهبانگ بوو وهلامى بانگدر بدهوه وواز لهزيكرو قورئان خویندن بهينه، پيغهمبهر ﷺ فهرمويهتى: ((إِذْ أَسْمِعْتُمُ الْمُؤَدِّنَ فَقُولُوا؛ مِثْلَمَا يَقُولُ)) (١) واته: هر كهسيك گوئی لهبانگهوه بوو بانگدر چى دهگوت ئیوهش نهوه بلینهوه.

٥/كه چويه ناو مزگهوتهوه يهكهمجار دوركات نويژيكه وهك سهلامکردن لهمزگهوت، پاشان سهلام لهخهلكهكه بکه، ههروهها له دونويژ کردنهكهوه لهو كهسانهش پيرسه كه نههاتوون بو نويژ کردن. (٢).

٦/زوو برۆ بو مزگهوت بوئهوه بچيه ريزى يهكه مى نويژهوه، چونكه نهبوهريره گيپرايهوه: پيغهمبهر ﷺ فهرمويهتى: {لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النَّدَاءِ وَالصَّفِّ الْأَوَّلِ ثُمَّ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَمُوا عَلَيْهِ (لَأَسْتَمُوا)} (٣) واته: نهگهر خهلكى نهو خيره گه ورديهى كهوا لهبانگان و لهريزي يهكهمدا هيهه بيانزانيايه، پاشان بهتيروپشكى نهبوايه دهستيان نهكهوتايه نهوه خهلكى تيرو پشكيان بو دهکرد.

٧/لهناو نويژدا لهناو ريزى نويژ خوینانهوه هاتوچۆ مهكه و لهبهردهم نويژخوینانهوه مهرو، چونكه پيغهمبهر ﷺ فهرمويهتى:

{لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمَلِيِّ مَاذَا عَلَيْهِ - مِنَ الْإِثْمِ - لَكَانَ أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ} (٤) واته: نهگهر نهو كهسهى كه لهبهردهم نويژ خویننهوه دهروا بيزانيايه چهند گوناوه نهوه چل بوهستايه بوى باشتربو لهوهى كه لهبهردهم نويژ خویننهوه برؤيشتايه راوى دهلى: نهمزاني چل رۆژه، يان چل مانگه، يان چل ساله

٨/لهنويژدا پيويسته ئيمام چى كرد توش نهوه بكهيت، و پيشكهوتن ليى ههرامه، نهبوهريره گيپرايهوه پيغهمبهرى خوا ﷺ فهرمويهتى: {إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَلَا تَخْتَلَفُوا عَلَيْهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا:

١ أخرجه البخاري ومسلم.

٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب١ / ١٥٧ .

٣ حديث متفق عليه.

٤ حديث متفق عليه.

اللهم ربنا لك الحمد، واذا سجد فاسجدوا..} (١) واته: ئىمام تەنھا بۆئەوھىيە نوپۇشى لە دواوھ بىكرىت، نابى ئىوھ لىي جىاوازىن، ئەگەر (الله اكبر)ى كرد ئىوھش (الله اكبر) بىكەن، ئەگەر كورنوشى برد ئىوھش كورنوش بەرن، ئەگەر گوتى: سمع الله لمن حمدہ ئىوھ بلىن: اللهم ربنا لك الحمد، ئەگەر سوجدەى برد ئىوھش سوجدە ببەن. (٢).

٩/ لە نوپۇشى بەكۆمەلدا ھەول بەن رىزەكان زۆر رىك و پىك بن، شان بەشان و قاچ بەقاچ بەيەكەوھ بلىن و نابى نىوانىان بۆشايى تىدا ھەبىت، سوننەتە ئىمام فەرمان بەمە بىكات چونكە ئەنەس گىرايەوھ گوتى: پىغەمبەر ﷺ پىش ئەوھى نوپۇش داببەستى روى تى دەكرىن و دەيفەرموو: {تواصو و اعتدلو} (٣) واتە: خوتان بەيەكەوھ بلىن و رىك بوەستن. (٤).

١٠/ ھەولبەدە بەسەر خەلكدا ھەنگا و مەھاوھ بۆئەوھ بگەيە رىزەكانى يەكەم بەلكو لەكوى جىگەت ھەبوو لەوى نوپۇش بەكە.

١١/ بەتەنھا دور لەرىزەكانى نوپۇش مەوھەستە، بەلكو ئەگەر لەرىزەكەدا جىگەت دەبووھ بچو ئەو رىزەوھ وھ ئەگەر جىگەت نەبووھ ئەوھ كەسىك لەرىزەكەدا رابكىشە بۇلاى خوت و با ئەو كەسەش بىت بۇلات و بەيەكەوھ نوپۇش بەكەن، چونكە ئەمە يارمەتىدانە لەسەر چاكە. (٥).

١٢/ پىويستە لە نوپۇشى بەكۆمەلدا زۆر درىژە بەنوپۇشەكەنە درىت، بو بەزەيى ھاتنەوھ بەپىرو پەككەوتە و نەخوش و خاوەن ئىش و كارو رىبوار، بەلام كەبەتەنھانوپۇش كرا، يان كۆمەلىك بون كە رازىبوون بەدرىژ كەردنەوھ ئەوھ لەم كاتەدا دەتوانى نوپۇشەكە درىژ بىكرىتەوھ، بۆيە پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتە:

{ إذا أم أحدكم الناسف ليخفف، فإن فيهم الصغير، والكبير، والضعيف، والمريض، وإذا الحاجة، و إذا صلى لنفسه فليطول ما شاء } (٦). ماناكەى نوسراوھتەوھ لەسەرەوھ.

^١ حديث متفق عليه.

^٢ آداب المسلم للمارديني، ل: ٤٠.

^٣ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٤ آداب المسلم للمارديني، ل: ٣٩.

^٥ المصدر السابق، ل: ٣٩.

^٦ متفق عليه.

۱۳/ کاتیک که نویژی به کۆمەل تەواو بوو زۆر پەلە مەکه بو دەرچوون لە مزگەوتدا بۆئەو
خەلکی ئەزبەت نەکهیت، وە بۆئەو دابنیشی بۆ خۆیندنی ویردەکان و بۆ قورئان
خۆیندن.

۱۴/ پیویستە ئەو کەسە که لە هەموو نویژخۆینەکان بەتەمەتر و بەپاریزتر و زیاتر
قورئانی لە بەربیت ئەو کەسە لە ریزی یەکمە و لەدوا ئیمامەو بەستە، لەدوا ریزی
پیاوانەو ئەمجا مندالان و پاشان ئافرەتان بوەستن، بەلام ئافرەتان بەتەنها بوەستن
باشترە بەتایبەت لەم رۆژەدا.

۱۵/ ئافرەتان دەتوانن بێن بۆ مزگەوت و نویژی بە کۆمەل بکەن بەلام نابێ خۆیان بۆن
خۆش کردبیت و خۆیان رازاندبیتەو، ئەبۆهیرە گیرایەو گوئی: پیغەمبەر ﷺ
فەرمویەتی: { لا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَنَّ قَفَلَاتِ } (١) واتە: ئیو ئەفەرەتان لە
مزگەوتەکان قەدەغە مەکەن وە ئەوانیش با بەبێ خۆ بۆنخۆش کردنەو بێن بۆ
مزگەوتەکان. (٢).

۱۶/ کە قامەتکرا لەناو مزگەوتدا مەکهو پەلەپەل و خۆمشەوەشکردن، زۆر
بەلەسەرەخۆییەو وەرە بۆ جەماعەتەکەت، پیغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: { إِذَا سَمِعْتُمُ الْإِقَامَةَ
فَامْشُوا إِلَى الصَّلَاةِ، وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ... } (٣) واتە: کاتیک قامەتکرا ئیو بۆ نویژ
وهرن، پەلەپەل مەکەن و لەسەرەخۆین، و بەشەرم و یقارەو پیگە بکەن.

(سود و بەهرەیهک) ئەگەر لەمالەوە نویژت کرد، و دواوی هاتی بۆ مزگەوت، سوننەت
مەکه، بەلکو لەگەل خەلکەدا جەماعەت بکە، چونکە دویپیاو کە لەمالەوە نویژیان کردبو
و پیغەمبەر ﷺ پێی فەرمون: سوننەت مەکەن، وهرن لەگەل خەلکەدا جەماعەت بکەن،
بۆتان بەسوننەت حیسابە. (٤).

^١ أخرجه احمد وأبو داود برواية: المسند الجامع ١٠ / ٤٨، والحديث صحيح .

^٢ برواية: الآداب الإسلامية للناشطة ب ٢ / ٤٠ - ٤٧ وآداب المسلم ل: ٣٩ - ٤٠ .

^٣ آداب المسلم، ل: ٤٠ .

^٤ أخرجه الترمذي، برواية: آداب المسلم، ل: ٣٨ .

جهوتهم: ئادابه كانى رۆژى جومعه:

رۆژى جومعه به لاي خواي پهروه دگاروه رۆژيكي پيروز وگه ورهيه، له قورئاندا سوره تيک به ناوي سورهي جومعه وه هاتوه، پيغه مبه ريش ﷺ له بارهي گه وره يي رۆژي جومعه وه فرمويه تي: ((رۆژي جومعه به لاي خواوه جل جلاله سهرداري رۆژه كانيتره، له جه رني قوربان وره مه زان گه وره تره، ورۆژي جومعه پينج كار وخه صله تي گه وره ي تي دايه:

ا- ئادهم له ورۆژه دا دروستكراوه، ب- له ورۆژه دا له به هه شته وه هاته سه ر زه وي.
ج- له ورۆژه دا ئادهم وه فاتي كرد. د- له ورۆژه دا سه عاتيک هه يه، هه ر كه سيك داواي هه ر شتيك بكات خوا پيي دها مادام داواكه ي تاوان و پچراندني سيله ي ره حم نه بييت، ه- له ورۆژه دا رۆژي داوي هه لده ستيت و به رپا ده بييت، هه رچي فريشته كان و ناسمان و زه وي و باو چيا و به رد هه يه هه مويان له رۆژي جومعه ده ترسيين)). (١).

خوا جل جلاله له م رۆژه دا نويزي جومعه ي فره ز كردوه وئو رۆژه ي كردوته جه رنه يه كي هه فتانه و كردويه تيه كه فاره تي تاواني ئو هه فته يه، پيغه مبه ر ﷺ فرمويه تي: {الصلوات الخمس و الجمعة إلى الجمعة و رمضان إلى رمضان مكفّرات لما بينهنّ إذا أُجْتَبِتِ الكبائر} (٢) واته: پينج نويزه فره زه كان و ئه م جومعه هه تا جومعه كه ي تر، ئه م ره مه زان بو ئو ره مه زانه كه ي تر ده بن به كه فاره تي تاواني نيوانه كانيان كاتيک تاوانه گه وره كان ئه نجام نه درين. وازه ينان له نويزي جومعه هه ره شه ي گه وره ي ليكراوه پيغه مبه ر ﷺ فرمويه تي: {لينتهين أقوامٌ عن ودعهم الجُمُعَاتِ أَوْ لِيخْتَمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لِيَكُونَنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ} (٣) واته: ئو كو مه له خه لكه ي كه جومعه كانيان ناكه ن ده بي له وه وازه ينين، يان خوا جل جلاله دلان مور ده كات و پاشان ده چنه ريزي بي ناگايه كانه وه.

له به ر پيروي رۆژي جومعه و نويزه كه ي چه نده ها ئاداب هه يه به م شيويه باسيان ده كه ين پيوسته ره چاو بكرين:

١ أخرجه البخاري في التاريخ، وأحمد في مسنده (١٥٤٨٥) وحسنه حمزة الزين في تخريج المسند/ ١٢/ ٢٢٥.

٢ أخرجه مسلم في صحيحه عن أبي هريرة.

٣ أخرجه مسلم عن ابن عمر وابي هريرة.

(۱) به يانی روژی جومعه خوت بشو، له به يانیه وه هتا کاتی بانگی جومعه ده توانی خوت بشوی، نه بو سعیدی خودری ده گپریته وه ده لی: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی: {غسل يوم الجمعة واجبٌ على كلِّ مُتَحَلِّمٍ} (۱) واته: خو شورین له روژی جومعه له سهر نه و که سه ی که ئیحتیلامی بووه واجبه. عبدالله کوری عمر-رضي الله عنهما - گپرایه وه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی: {إذا جاء أحدكم الجمعة فليغتسل} (۲) واته: کاتیک یه کیک له ئیوه چو بو نویژی جومعه با نه و که سه خوی بشوریّت.

(۲) له روژی جومعه دا خوت پاک و خاوین بکه وه، نینوکه کانت بکه و خوت بوخوش بکه و مووه کانی به رو بن ههنگت بتاشه و جوانترین پوڤاشک له به ربکه و با نه و پوڤاشکه ش پوڤاشکی سپی بیّت، سلمان گپرایه وه گوتی: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی: {هه رکه سیک له روژی جومعه دا خوی بشوری و خوی پاک بکاته وه، سه روریشی به رپون چه وربکات، و خوی بوخوش بکات، پاشان بچی بو مزگهوت به بی نه وه ی خه لکی نه زیهت بکات، نه وه نده ی ده توانی نویژ بکات هتا بانگ ده دا، که وتارییژ قسه ی کرد بیده نگ بیّت، نه وه خوای پهروه ردگار له تاوانی نیوان نه و دوو جومعه ی ده بوریت} (۳).

(۳) له شه و روژی جومعه دا سوننه ته سورته ی کهف بخوینی، چونکه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی: {مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجَمْعَتَيْنِ} (۴) واته: هه ر که سیک له روژی جومعه دا سورته ی کهف بخوینی نه و نورو روناکی نیوان نه و دوو جومعه ی بو روناک ده کاته وه.

(۴) له شه و روژی جومعه دا دوعا زور بخوینه، چونکه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی: {فِيهَا سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُسَلِّمٌ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّيُ يَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهَا} (۵). واته: روژی جومعه سه عاتیکی تیده هیه، هه ر به نده یه کی مسولمان که نویژ ده کات له خوا

۱ حدیث متفق علیه.

۲ حدیث متفق علیه.

۳ أخرجه أحمد في «مُسْنَدِهِ» وَأَبُو دَاوُدَ فِي «سُنَنِهِ» وَأَبُو حَاتِمٍ بْنُ حَبَانَ فِي «صَحِيحِهِ» وَالْحَاكِمُ فِي مُسْتَدْرَكِهِ عَلَى الصَّحِيحَيْنِ، وَهُوَ حَدِيثٌ صَحِيحٌ.

۴ رواه النسائي والبيهقي والحاكم مرفوعاً وموقوفاً وقال: هذا صحيح الإسناد.

۵ أخرجه البخاري في صحيحه.

بپاريتته وه بؤهر شتيك ئه وه پارانه وه يه له وه سه عاته دا بيت ئه وه خواي په روه ردگار ئه وه شته ي ده داتي، پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم ئا ما ژه ي كرد به وه كه ئه وه سه عاته ما وه كه ي كه مه .

{سوديك} قسه ي به هيز ئه وه يه له وه سه عاته ي روژي جومعه له دوا نويژي عه صره وه يه، چونكه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تي: {يوم الجمعة ثنتا عشرة ساعة لا يوجد مسلم يسأل الله شيئاً إلا آتاه الله، فالتمسوها آخر ساعة بعد العصر} (١) واته: روژي جومعه دوا زده سه عاته، هه ر مسولمانيك داواي هه ر شتيك بكات تييدا خوا جلاله ده يداتي، ئه وه سه عاته ش له ناخيري كاتي عه صر دايه. (١).

٥) له شه وو روژي جومعه دا سوننه ته زور سه لاوات له سه ر پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم بدريت، چونكه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تي: {إن من أفضل أيامكم يوم الجمعة فأكثروا على من الصلاة فيه، فإن صلاتكم معروضة على} (٢) واته: پيروزترين روژه كاني ئيوه روژي جومعه يه زور سه لاواتم لي بدن، چونكه سه لاواته كاني ئيوه م پيده گات.

٦) زور چاك گوي له ووتاري ووتارييژ رابگره، ئه وه زانست وحيكمه ته ي كه ووتارييژ باسي ده كات وه ريبگره وئيشي پي بكه و له كاتي ووتاره كه دا قسه له گه ل ناماده بواندا مه كه، ئه بوهريره گيرا يه وه: پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تي: {من قال يوم الجمعة والإمام يخطب: أنصت فقد لغا} (٣) واته: كه سيك له كاتي ووتاردا به ها وه له كه ي بلي: بيده نگ به ئه وه قسه ي زياده ي كردوه.

٧) له دوا نويژي جومعه وه چوار ركات نويژي سوننه ت بكه، چونكه پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تي: {إذا صلى أحدكم الجمعة، فليصل بعدها أربعاً} (٤) واته: چوار ركات نويژي سوننه ت بكه له دوا نويژي جومعه وه.

٨) له روژي جومعه دا كاتي كه چويه ناو مزگه وته وه دوركات نويژي سوننه ت بكه وه به لام دريژي مه كه وه، پيغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تي: - {إذا جاء أحدكم يوم الجمعة والإمام يخطب فليركع ركعتين وتجاوز فيها} (٥).

^١ رواه الحاكم وصححه على شرط مسلم ١ / ٢٧٩، ووافقه الذهبي، وصححه الألباني في صحيح سنن أبي داود، رقم: ١٠٤٨.

^٢ منهاج الصالحين ب ١ / ل: ١٨٢.

^٣ أخرجه أبو داود والنسائي وغيرهما وصححه ابن خزيمة وابن حبان والحاكم والنووي وآخرون.

^٤ رواه البخاري ومسلم وأحمد و الترمذي و النسائي.

^٥ أخرجه مسلم في صحيحه.

۹/ بهیانی روژی جومعه یان دوا عسره‌که‌ی برۆ بۆ کوپی زانست و زانیاری بهم رویشتنه دوو پیروزی گه‌وره‌ت ده‌ستده‌که‌ویت یه‌که‌م زوو به‌خۆکه‌وتن بۆ خواپه‌رستی، دوهم: شاره‌زابون له‌ئایینی ئیسلام ئەنه‌سی کوری مالیک له‌ته‌فسیری ئایه‌تی ﴿فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ﴾ ده‌لی: داواکردنی فه‌زلی خوا داواکردنی دونیا نیه، به‌لکو فی‌ربونی زانست و سه‌ردانی برایه‌کی خۆت و ئاماده‌بونی جه‌نازه‌یه‌ک و سه‌ردانی نه‌خۆش و ئەو کاره‌ چاکانه‌یه. (٢)

١٠) نوێژی جومعه مه‌فه‌وتینه‌ ئەگه‌ر ناچارو بیچار نه‌بی مه‌رۆ بۆ گه‌شت و بۆ سه‌فه‌ر، ئین عمر گێرایه‌وه: پیغه‌مبه‌ر فه‌رمویه‌تی: {مَنْ سَافَرَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ دَعَا عَلَيْهِ مَلَكَاه} (٣) واته: هه‌رکه‌سیک روژی جومعه گه‌شت و سه‌فه‌ر بکات نوێژه‌که‌ی بروا هه‌ردوو فریشته‌که‌ی سه‌رشانی دوعای لێده‌که‌ن.

١١) به‌ته‌نها روژی جومعه تاییه‌ت مه‌که به‌روژو گرتنه‌وه ناپه‌سه‌نده ، ئەبوهریره گێرایه‌وه: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: {لَا يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا يَوْمًا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ} (٤)، به‌ته‌نها روژی جومعه به‌روژو مه‌بن مه‌گه‌ر روژیک له‌پیشیه‌وه، یان روژیک له‌دوایه‌وه به‌روژو بن.

١٢) له‌کاتی وتاردا دامه‌نیشه‌وده‌ست له‌چۆکه‌کانتیه‌وه وه‌ربینی، چونکه {نهی رسول الله عن الجبوة يوم الجمعة والإمام يخطب} (٥). واته: پیغه‌مبه‌ر ﷺ دانیشتنی به‌چۆکه‌وه‌ی قه‌ده‌غه‌ کردوه له‌کاتی وتاری جومعه‌دا، چونکه ئەودانیشتنه‌ خه‌و یان وه‌نه‌وزه بۆ نوێژخوین ده‌هینی.

^١ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب/ ٢ / ل: ١٧٠ .

^٣ قال العراقي في تخريج الإحياء ١/ ١٨٨: أخرجه الدار قطني في الأفراد وفيه ابن لهيعة وقال غريب، والخطيب في

الرواة عن مالك من حديث أبي هريرة بسند ضعيف

^٤ حديث متفق عليه.

^٥ صحيح سنن أبي داود للألباني رقم: ١١١٠.

ههشتهم: ئادابه كانى جهژنى رهمهزان و جهژنى قوربان:

چهژن بۆنهيهكى گه وهرى ئيسلامه، ويهكيكه لهدياردهكانى خوښى وشادى دهربرين و بهخته وهرى و كامه رانى مرؤقهكان، چونكه دهبيته هوڤارى كووبونه وهرى مسولمانان و سهفای دلهكان و بلا و بونه وهرى خوښه و يستی و يهگرتن و ئولفهت و هوڤارى و زياتر پهيوه ندى نيوانيان.

بهراستی ئەمه فهزل و لوتفى خوايه كهوا چهژنى كردوه بهمايهى خوښى وشادى، و فرسه تىكى گه وهره بو دهربرينى خوښى و ئيسراحت و هه ندى لهيارى حهلال و خواردن و خواردنه وهرى شته حهلال و پاكهكان و حهسانه وهره و بوژانه وهرى دلهكان و دروست بونه وهرى تين و ته و ژمىكى تازه و چونه وهره مهيدانى كار و هه ولدان و تىكوڤشان، ئيين مسعود - رحمه الله - دهلى: (وهك چون جهسته ماندو دهبيت، بهه مان شيوه دلهكانيش ماندو دهبن، بهلام ئيوه بهشته تهرو شيرينهكانى زانست و حيكمهت دلهكانتان ببوژيننه وهره و گه شيان بكه نه وهره). (١).

مسولمانان دوو جهژنى سه ره كيان ههيه: جهژنى رهمهزان له دوا به جيھينانى روژو گرتنه وهره، جهژنى قوربان له دوا به جيھينانى فهريزهى هه جكردن، پيغه مبه ر ﷺ كاتيك كه هاته شارى مهدينه خه لكه دو روژيان هه بو يارى و سهيران و خوښيان تيدا ده كرد، پيغه مبه ر ﷺ فه رموى: ((ئهم دوو روژه چيه؟ خه لكه كه گو تيان: له سه رده مى نه فاميه وهره ئهم دوو روژه مان كراوه به روژى يارى و خوښى، پيغه مبه ريش ﷺ له وه لامدا فه رموى: {إِنَّ اللَّهَ قَدْ أٰبَدَلَكُمْٰ بِهِمَا خَيْرًا مِنْهُمَا عِيْدَ الْفِطْرِ وَعِيْدَ الْاَضْحٰى} (٢) واته: خوا جلجاله ئه و دو روژهى بو گوڤيون به دو روژى زور چا كتر كه جهژنى رهمهزان و جهژنى قوربان ه. له بهرئه وهره ئه و دوو جهژنه كو مه ليك ئاداب و رهوشتى به رزيان ههيه ده بى ره چاويان بكهين و نه نجاميان بدهين به م شيوهيه:

١ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ١٨٥ .

٢ ترتيب أحاديث الجامع الصغير على الأبواب الفقهية ١ / ٢٧٢، وهو حديث صحيح. و صححه الألباني في سنن

أبي داود رقم: ١١٣٤ .

۱- زیندوکردنه‌وی شه‌وی جه‌ژن به‌زیکرویادی خوا و نویژکردن و ته‌سبیحات و قورئان خویندن و هتد، له‌پیغهمبهر ﷺ ده‌گیژنه‌وه فه‌رمویه‌تی: {مَنْ أَحْيَا لَيْلَةَ الْفِطْرِ وَلَيْلَةَ الْأَضْحَى، لَمْ يَمُتْ قَلْبُهُ يَوْمَ تَمُوتُ الْقُلُوبُ} (١) واته: هر که سبک نه‌و دوشه‌وه چه‌ژنی ره‌مه‌زان و قوربان زیندوبکاته‌وه به‌خواپه‌رستی و به‌قورئان خویندن و هتد، نه‌وه له‌ورؤژده‌دا که دلّه‌کان ده‌مرن دلّی نه‌ونامری.

۲- له‌شه‌وی جه‌ژندا و پیش نویژی به‌یانی سوننه‌ته خو‌شورین و خو‌بو‌نخوش کردن و خو‌رازاندنه‌وه وله‌به‌رکردنی جوانترین پو‌شاک. (٢).

۳- له‌نویژی به‌یانیه‌وه ده‌ست ده‌کریّت به‌گونتی الله اکبر، خوا جل جلاله فه‌رمویه‌تی:

﴿وَلْتَكْبَرُوا لِلَّهِ عَلَىٰ مَا هَدَانَا لَكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (البقرة: ۱۸۵). وه پیغهمبهر ﷺ فه‌رمویه‌تی: {زَيْنُوا الْعِيدَيْنِ بِالْتَهْلِيلِ وَالتَّكْبِيرِ وَالتَّحْمِيدِ وَالتَّقْدِيسِ} (٣)

۴- له‌پیش نویژی جه‌ژنی ره‌مه‌زانه‌وه سوننه‌ته سه‌رفیتره به‌هه‌ژارو نه‌داره‌کان بدریّت وه له‌سه‌ره‌تای ره‌مه‌زانیسه‌وه هر دروسته‌ئین عباس گی‌رایه‌وه پیغهمبهر ﷺ فه‌رمانی کرد که‌وا زه‌کاتی سه‌رفیتره له‌پیش ده‌رچونی خه‌لکه‌وه‌بو نویژی چه‌ژن بدریّ به‌هه‌ژار و نه‌داره‌کان. (٤).

۵- خیرکردنی زور و دل‌خوشکردنی دلّی هه‌ژاره‌کان و بیوه‌ژنه‌کان و نه‌دارو قه‌رزاره‌کان وه‌روا به‌تایبته‌ده‌سته‌ئینان به‌سه‌ری هه‌تیوه‌کاندا، کابرایه‌که له‌لای پیغهمبهر ﷺ سکالای دل‌ره‌شی خزی کرد، پیغهمبهر ﷺ پیی فه‌رموو: {إِمْسَحْ رَأْسَ الْيَتِيمِ وَأَطْعِمِ الْمَسْكِينِ} (٥)، واته: ده‌ست به‌سه‌ری هه‌تیو دایینه‌و خو‌ارده‌مه‌نیش به‌هه‌ژار و نه‌داره‌کان بده.

١ أخرجه الطبرانی في الأوسط (١/٥٧، رقم ١٥٩). قال الهيثمي (٢/١٩٨): فيه عمر بن هارون البلخي والغالب عليه الضعف وأثنى عليها بنمهدى وغيره، ولكن ضعفه جماعة كثيرة والله أعلم.

٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ١٨٦.

٣ كشف الخفاء ١ / ٤٣٤ وقال: قال ابن الغرس قال شيخنا: حديث حسن.

٤ أخرجه البخاري ومسلم وابو داود وأحمد وابن ماجه والحاكم.

٥ رواه أحمد في مسنده، وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة، رقم: ٨٥٤.

۶- به یانی زوو بچوؤ بؤ مرگهوت و سوننه ته له ریگه یه که وه برؤیو له ریگه یه کیتره وه بییه وه چونکه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وایکرد وه، وه بؤنه وه ش ئه و دو ریگه و ئه و فریشتانه که له و ریگه و بانهدان شایه تی چاکه ت بؤ بدن، ئیمامی عه لی - رحمه الله - ده لی: له سوننه ت دایه که وا بؤ نویژی جه ژن به پیاده برؤی. (۱)

۷- که چوی بؤ نویژی جه ژن به هیواشی وله سه ره خو برؤ، په له په ل مه که.

۸- پییش ده رچون بؤ نویژی جه ژنی ره مه زان سوننه ته شتیکی شیرین وه ک خورما بخوی،، ئه نه س گپراه وه گوتی: { پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هه تا هه ندی خورمای به تاک نه خوار دایه نه ده رویش ت بؤ نویژی جه ژنی ره مه زان } (۲).

۹- له دوا هاتنه وه له نویژی جه ژن سوننه ته سه لام بکه ییت له ماله وه و له ده رو دراوسی و دؤست و برایان و هه رچی پیی ده گه ی پیروزیایی له خه لک بکه و بلی: خوا له ئیمه ش و له ئیوه ش وه ر بگریت. (۳)

۱۰- له دوا نویژ کردنه وه سوننه ته سه ردانی گورستان بکه ییت به تاییه ت گوری دایک و باوک و خزمه کان و دوعا کردن بویان.

۱۱- سه ردانی خزمان و دایک و باوک و زانایان و دؤسته کانت بکه، به تاییه ت ئه وانه ی که نزیک ترن، چونکه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی:

{ مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُسْطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ أَوْ يُنْسَأَ لَهُ فِي آثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ } (۴)، واته: هه رکه سیک پیی خو شه ریزق و رۆزی فراوان بییت و ته مه نیشی دریز بییت، با سه ردانی خزمه کانی بکات و په ییوه ندیان له گه لدا به هیژ بکات.

۱۲- له رۆژی جه ژندا ئه و یاریانه ی که گونا هیان تییدا نیه دروسته بکرین، له لای عائشه - رضي الله عنها - دوکه نیزه ک گورانیان ده گوت، ئه بوبه کری صدیقیش پیینا خو شبوو به ده نگ هات و گوتی: له مالی پیغه مبه ردا چوئن ئه مه ده بی؟، به لام پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رموی: { دَعَهُمَا

۱ الأداب الإسلامية للناشئة، ب ۲ / ج ۱۷۷.

۲ أخرجه البخاري و أحمد والترمذي وقال: حسن صحيح.

۳ منهاج الصالحين، ب ۱ / ج ۱۸۹.

۴ أخرجه البخاري في صحيحه، وذكره الألباني في صحيح الجامع، رقم: ۶۲۹۱.

يَا أَبَا بَكْرٍ، فَإِنَّهَا أَيَّامٌ عِيدٌ (۱)، واته: ئەى ئەبوبەكر لىيان گەپى قەيدى ناكا، چونكە رۆژى چەژنە، وھەندى شت لەچەژندا قەيدى ناكا.

(چەند سودو بەھرە يەك)

۱/ لەجەژنى قورباندا لەبەيانى رۆژى عەرەفەوھ (اللہ اکبر) دەكریٔت ھەتا عەسرى رۆژى چوارەمى جەژن خوا جلالە فەرمویەتى: ﴿وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ﴾ واتە: لەو چەند رۆژەى ھەجدا زىكرو يادى خوا بکەنەوھ.

۲/ نوێژى جەژنى قوربان لەبەر قوربانى كردن سوننەتە زو بكریٔت، بەلام نوێژى جەژنى رەمەزان سوننەتە دوا بخریٔت، لەم بارەوھ ئەبو حویریش گێرايەوھ: پيغەمبەر ﷺ نامەى بو عەمرى كورى ھەزم نارد وفەرموى: {أَنْ عَجَلِ الْأَضْحَى وَأَخْرِ الْفِطْرَ} (۲) واتە: نوێژى جەژنى قوربان زوو ئەنجام بدە بەلام نوێژى جەژنى رەمەزان دوا بخە. (۳).

۳/ كەسێك دەوڵەمەند بێت سوننەتە قوربانى بكات، وھ سوننەتە ھەتا رۆژى جەژن ئەو دەرۆژە مو و نینۆك نەكەیت ئوم سلمە – رەزای خوى لى بېت – گێرايەوھ گوتى: پيغەمبەر ﷺ فەرمویەتى: ((ئەو كەسەى كە قوربانى دەكات لەسەر ھەتای مانگى (ذى الحجە) وھ نابى موو و نینۆكەكانى بكات ھەتا قوربانى كەى دەكات)). (۴).

۴/ گوشتى قوربانى دەكریٔت بەسى بەشەوھ بەشێكى بو خۆت و مندالەكان، و بەشێكى ترى بو خزان و دۆستان، و بەشێكى تریشى بو ھەژارو نەدارەكان، نوبەيشە گێرايەوھ گوتى: پيغەمبەر ﷺ فەرمویەتى: – {أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلِ وَشُرْبِ وَذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى} (۵) واتە: سى رۆژەكانى دوا رۆژى جەژنى قوربان رۆژانى خواردن و خواردنەوھى شتە ھەلال و زەھال و شتە پاكەكانە و كاتى زىكرو يادى خوايە. (۶).

^۱ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۲ أخرجه الشافعي في الأم ۱/ ۳۸۶ وهو حديث مرسل.

^۳ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱/ ل: ۱۸۹.

^۴ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۵ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۶ برواة: الآداب الإسلامية للناشطة ب ۲/ ل: ۱۸۰.

نۆیه م: ئادابه کانی خویندنه وهی قورئان:

قورئانی پیروژ قسهی خواجه که به هیچ شیوهیه ک شتی به تالّ وپوچ روی تیناکا، هر کهس قسهی پی بکات راست دهکات، هرکه سینک حوکمی پی بکات دادپهروهی دهکات ئەهلی قورئان ئەهلی خواجه، ئەو کهسانهی دهست به قورئانه وه دهگرن سهرکه وتوو سهرفیرازن، ئەوانه ی پشت له قورئان دهکن خهساره تمه ند و تیشکاون و فهوتاون.

پیغه مبه ر ﷺ زور باسی فهزلّ و پیروزی قورئانی کردوه، وهک ئەمانه:

۱- {إِقْرُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ} (١) واته: قورئان بخویننه وه چونکه له دوا روژدا قورئان تکابوخواه نیده کات.

۲- {خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ} (٢) چاکترینتان ئەوانه ن که فیری قورئان دبن، و خه لکیش فیری قورئان دهکن.

۳- {أَهْلُ الْقُرْآنِ أَهْلُ اللَّهِ وَخَصَّتْهُ} (٣) واته: ئەهلی قورئان ئەهل و کهسی خواجه، و خه لکی تایبه تینه لای خوی تعالی.

۴- پیغه مبه ر ﷺ به ئەبو ده ری فهرموو: {عَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ فَإِنَّهُ نُوْرٌ

لَكَ فِي الْأَرْضِ وَذُخْرٌ لَكَ فِي السَّمَاءِ} (٤) واته: پابه ندی قورئانبه، چونکه قورئان بو تو له زه ویدا روناکیه، وله ئاسمانیشدا زه خیره یه. (٥).

له به ره ئه وه مروقی مسولمان زیاد له وه که حه لاله کانی قورئان به حه لال ده زانی و حه رام و قه دهغه کراوه کانی به حه رام و قه دهغه کراوه زانی، و پابه ندی ئادابه کانی ده بیئت، و خوی به ره وشته کانی قورئانه وه ده رازینیتته وه زیاد له مانه قورئان خوین پابه ندی ئەم ئادابانه ش ده بیئت که باسیان دهکین:

١- أخرجه مسلم في صحيحه.

٢- أخرجه البخاري في صحيحه.

٣- رواه احمد في مسنده (١٢٨/٦).

٤- رواه احمد في مسنده (١١٧١٣) وحسنه الألباني في صحيح الجامع، رقم: ٥٢٤٣.

٥- منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب/١/ل: ٦٥.

ثادابه كان:

۱- له قورئان خویندندا ئیخلاصت تهنها بۆ خوابیت، چونکه ئیخلاص روح و گیانی کرده و هه کانه، و هوکاری قه بولبونیانه، یه کیك له پیاوچاكان دهلی: ئیخلاص ئه وه یه: مه دح و ستایشی خه لکت به لاره خوئ نه بی.

وه یه کیك له وانه ی که خوا جل جلاله به درویمان ده هیئت ه وه له دواروژدا قورئان خوینی که که قورئانی خویندوه، خوا پیی ده فهرمی: تودرؤ ده که ی قورئانت بۆ خوا نه خویندوه، به لکو بۆ نه وه ت خویندوه که پییت بلین: فلانکه س قورئان خوینی چا که. (۱).

۲- به پاک و خاوینیه وه قورئان بخوینه، پیویسته قورئان خوین جهسته و پوئشاک و جیگا که ی پاک بیت، چونکه پیغه مبه ر ﷺ پیی ناخوئشبوه ژیکری خوا بکات و پاک نه بیت، خو قورئانیش پیروژترین و گه وره ترین ژیکره، هه ندیک له زانایان ده لین: بۆ قورئان خویندن ده ستنوئژ واجب ه. (۲).

۳- له قورئان خویندندا سیواک به کار بهینه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {طیبوا أفواکم بالسواک، فإنها طرُق القرآن} (۳). ده متان به سیواک بکه نه وه، چونکه ده متان ریگه ی قورئانه.

۴- سوننه ته قورئان خوین رو له قیبله قورئان بخوینی، و ده ستنوئژی هه بی و پوئشاک ی پاک بیت و خو ی بونخوئش بکات، بۆ قورئان خویندن و بۆ پارانه وه له خوا عزوجل. (۴).

۵- پیئش ده ست کردن به قورئان خویندن بلی {أعوذ بالله من الشيطان الرجيم} خوا جل جلاله فه رمویه تی: ﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ (النحل: ۹۸) کاتیک ویستت قورئان بخوینی بلی: {أعوذ بالله من الشيطان الرجيم}.

وه له باره ی (بسم الله) کردنه وه ئه بوهریره گپرایه وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: ((کل أمر ذی بال لا یبدأ بسم الله فهو أبتَرُ أو أقطع)) (۱) واته: هه ر کاریک خاوه ن شتیك بیو (بسم الله) تیدا نه کریت ئه وه براوه یه، یان دوا براوه و پیروژ نیه.

^۱ المصدر السابق، ل: ۶۷.

^۲ المصدر السابق، ل: ۶۸.

^۳ بروانة: صحیح الجامع، رقم: ۳۹۳۹.

^۴ موسوعة الآداب الإسلامية، محمد حسان، ل: ۲۰۶.

٦- بهر ده وامي له سهر قورئان خویندن به دانانی ویردیکی رۆژانه و خو پاراستن له له بیر چونه وهی قورئان، ئه بو موسا گێرایه وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {تَعَاهَدُوا هَذَا الْقُرْآنَ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَهُوَ أَشَدُّ تَفَلُّتًا مِنَ الْإِبْلِ فِي عُقْلِهَا} (١) واته: له گه ل ئه و قورئانه بن، سویند به و که سه ی که محمدي به دهسته قورئان چاکتر له حوشتر له دهستی ئینسان بهر ده بیئت، ئه گه ر له گه لیدا نه بیئت. (٢)

٧- سوننه ته دهنگته قورئان خو ش بکهیت، ئه بو هریره گێرایه وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {مَا أَذِنَ اللَّهُ لشيءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ حَسَنَ الصَّوْتِ يَتَغَنَّى بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ} (٣) واته: خوا عزوجل گوئی بو هیچ شتیکی راناگری، وه ک ئه وه که گوئی بو پیغه مبه ریکی دهنگ خو ش رادهگری که قورئان به ناواز به دهنگی بهرزه وه بخوینی.

(سودیک) دهنگ و ناوازی خو ش له قورئان خویندن دا شتیکی زور چاکه، پیغه مبه ر ﷺ زور پیخو ش بوه، که برایه ک له مزگه و تدا قورئانی ده خویند دهنگی زور خو ش بو، پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: ئه وه کییه؟ گو تیان: عبدالله ئیبن قیسه، ئه مجا فه رموی: {لَقَدْ أُوتِيَ هَذَا مِزْمَارًا مِنْ مِزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ} (٤). واته: ئه مپیا وه دهنگ و ناوازی ئالی داودی پیدرا وه. واته: ئه وه نده دهنگی خو شه.

٨- له قورئان خویندن دا له سه ره خو به، په له په له مه که، وه ک: منشاوی و غامدی و که نا کیری چون قورئان ده خوینن تو ش ئه وها بیخوینه وه، خوا عزوجل فه رمویه تی: ﴿وَرَكِلِ الْقُرْآنَ تَرِيًّا﴾ (المزمل: ٤) واته: قورئان بخوینه وه به له سه ره خو بی و تیرامان و به ته جویده وه.

^١ رواه ابو داود في سننه وهو حديث حسن.

^٢ حديث متفق عليه.

^٣ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٢ / ل: ٩١.

^٤ حديث متفق عليه.

^٥ حديث متفق عليه، ورواه أحمد في مسنده مختصراً (٩٧٦٨) بإسناد صحيح (٣١٦/٩) وابن ماجه بإسناد رجاله ثقات (١٣٤١).

عائشه گيرايه وه: پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {الماهر بالقرآن مع السفرة الكرام البررة، والذي يقرأ القرآن ويتتبع فيه وهو عليه شاق له اجران} (١) واته: نهو كهسهی كه تهواو شارهزایی به قورئان ههیه نهوه له گهل فریشته به ریزه کاندایه، وه نهو كهسهش كه به نارحه تی قورئان ده خوینیته وه دو پاداشتی ههیه.

٩- نه گهر قورئان خوینه کان زور بون سوننه ته بهیه که وه بیخوینه وه، پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {ما اجتمع قوم في بيت من بيوت الله يتلون كتاب الله و يتدارسونه بينهم، الا نزلت عليهم السكينة و غشيتهم الرحمة و حففتهم الملائكة و ذكروهم الله فيمن عنده} (٢). واته: ههر کومه لیک لهیه کیك له ماله کانی خوا کو ببنه وه، و قورئان بخوینن و دیراسه ی بکهن، نهوه ئارامی دیته سهریان، و بهزه یی خوا دایانده پویشی، و فریشته کانیش ده وره یان دهن و خوا جلاله باسیانده کات له لای فیشته کانی خوئی (٣).

١٠- له کاتی قورئان خویندندا دلت له خوا بترسی و نه دنامه کانیشنت ئارام بین و له ترسی خوا بگریه، خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿لَوْ اَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَشِعًا مُّصَدَّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ.....﴾ (الحشر: ٢١) واته: نه گهر ئیمه نهو قورئانه مان بو سهر کیویك بنار دایه ته خواره وه نهوه نهو کیوهت ده بینی له ترسی خوا. کهرت و پهرت و شق شق ده بوو.

ئین مسعود گيرايه وه گوتی کاتیك كه قورئانم به سهر پیغمبردا خوینده وه ئاورم دایه وه سهیرم کرد چاوه کانی فرمیسیکیان لیده هاته خواره وه (٤).

١١- ئیش به قورئانی پیروز بکه و به فه رمانه کانی قورئان فه رمان بکه و له قه دهغه کراوه کانی خوت قه دهغه بکه، راسپارده کانی جیبه جی بکه و سنوره کانیش مه به زینه، ئین مسعود گيرايه وه گوتی: ههر که سیک له ئیمه کاتیك كه ده ئایهت فیرده بوو ههتا مانا کانی نه زانیایه و ئیشی پی نه کردایه هیچی تری نه ده کرد.

^١ حدیث متفق علیه.

^٢ رواه أبو داود (١٤٥٥)، وصححه الألبانی فی صحیح أبي داود، (١٣٠٨).

^٣ الآداب الإسلامية، للشيخ محمود المصري، ل: ٧٧.

^٤ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

ئىبن عمر گىرايه وه گوتى: ماويهك زىاين و ههركهسيك له ئيمه له پيش قورئانه وه بپروا
ئيمانى پنده درا ، سوره تىكى قورئان داده به زى حه لال و حه رامه كه مان ده زانى و فه رمان
و قه ده غه كراوه كانى و سنوره كانيشى كامه يه ، به لام دواتر خه لكى كان ديت قورئانيان
پنده درا له پيش بپروا كه يانه وه هه ر له سوره تى فاتيحه وه ده يان خوئنده وه هه تا كوئايى
نه يان ده زانى فه رمانه كانى قورئان كامه يه و قه ده غه كراوه كانيشى كامه يه. (١).

١٢- بو قورئان خوئندن كاته پيروژه كان هه لبرئيره به م شيوه يه:

ا- له نوئيزدا قورئان خوئندن خىرى زياتره .

ب- له غه يرى نوئيزدا: كاتى شهو، نيوه شهو، نيوان مه غريب و عيشا .

ج- له روژدا: دوانوئيزى به يانى، دوانوئيزى عه صر، هه ركاتىكى تردا .

د- له روژه كاندا: روژى جمعه، روژى دوشه ممه و پينج شه ممه، روژى عرفه، ده روژه كانى
كوئايى ره مه زان، ده روژه كانى يه كه مى مانگى ذى حجه .

ه- له مانگه كاندا مانگى ره مه زان. (٢).

١٣- كاتيك كه قورئان خوئندرايه وه گوئى ئى بگره و بيدهنگ به، خوا عزوجل فه رمويه تى

: ﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ؛ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾ (الاعراف: ٢٠٤) .

واته: هه ر كاتيك قورئان خوئندرايه وه ئيوه گوئى ئى بگرن و بيدهنگ بن، ئوميدتان لى

ده كرئت خوا به زه يى بيته وه پيتاندا، نه بو هه ريره گىرايه وه: پيغه مبه ر ﷺ فه رمويه تى:

{ مَنْ أَسْمَعَ إِلَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ كَتَبَتْ لَهُ حَسَنَةً مُضَاعَفَةً وَمَنْ تَلَا آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ كَانَتْ

لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ } (٣) واته: هه ر كه سيك گوئى له ئايه تىكى قورئان بگرئت نه وه دوو

چه ندانه خىرى بو ده نوسرئت، وه هه ر كه سيك ئايه تىكى قورئان بخوئنيته وه نه وه له روژى

دواييدا بوئى ده بى به نورو روناكى .

١٤- هه ر شتىك كه ترس و خشوعه كه ت كه م بكا ته وه و له گه ل گه وره يى قورئاندا يه ك

نه كاته وه خوئى ئى بپاريزه، وه ك: پيكه نين، باويشكدان، يارى كردن به پوئشاك و

نه ندانه كانت، په نجه ته قانندن، قسه كردن له گه ل خه لكيتردا به بى پيوستى وه كاتيك

^١ بروانه: الآداب الإسلامية للناشئة ل ٢ ل: ٩٩ .

^٢ منهاج الصالحين، ب ١ / ل: ٧٧ .

^٣ أخرجه أحمد ١/٢ (٣٤٧٥) .

باویشك زوری بوھینای قورئان خویندن بپرہ، وهك كاتيك بايهكت ليده بيته وه قورئان خویندنه كهت بپرہ وپاشان دهستی پیبكه وه ، ئەمەش هەموی قسەى زانای پایەبەرز مجاهدە - رەحمەتى خۆای لى بىت - (١).

١٥- هەولبەدە قورئانى پیرۆز لەبەر بیکه، چونکه نیعمەتیکی گەورەى خۆاییه، زانایان دەلین: لەبەر کردنى هەموو قورئان فەرزى كیفاییه، خوا عزوجل فەرمویه تی: ﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ يَنْتَظِرُ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ...﴾ (العنكبوت: ٤٩) واتە: قورئانى پیرۆز چەند نیشانەى هەكى روون و ئاشکران لەدلى ئەو كەسانەدان كە زانستیان پیدراوه.

١٦- سوربە لەسەر ئەوه كە قورئانت لەبیرنە چیتە وه بەدەور کردنه وهى بەردەوام و دوو بارە کردنه وهى ئەو نایه تانهى كە لەبەرت کردوون، ئەنەس گێراییه وه پیغەمبەر ﷺ فەرمویه تی: ﴿هەموو پاداشتی ئوممەتە كە میان نیشاندام، هەتتا ئەو خاك و خۆلەى كە كەسیك لە مزگەوتدا دەرى دەكات، وه گوناھو تاوانى ئوممەتە كە شیان نیشاندام لەناو ئەو گوناھانەدا نەمبىنى گوناھيك گەورە تر بىت لە وهى كە كەسیك سورەتیکی قورئانى زانیبى، بەلام پاشان لەبیر خۆى بردبیتە وه﴾ (١).

١٧- قورئان لەلای ئەو كەسانە بخوینە كە ئیجازەى قیرائەتیان هەیه، چونكە پیغەمبەر ﷺ بە یارەكانى دەفەر موو: ((بچن قورئان لە چوار كەس وه بگرن: (عبد الله ی كورپى مسعود)، (ئوبەى كورپى كەعب)، (معاذى كورپى جىل)، (سالم- ئازاد كراوى- ئەبى حذیفە). (٢).

١٨- كاتيك كە خەتمى قورئان دەكەیت سوننەتە خیرا دەست بكەیه وه بەخەتمیكى تر، پاشان دوعاى خەتمى قورئان بخوینى، ئىبن عباس و ئوبەى كورپى كەعب گێراییانە وه پیغەمبەر ﷺ كە لە سورەى الناس دەبووه دەستى دەكرده وه بە سورەى (فاتیحه) و سورەى (البقره) هەتا دەگەیشته (وأولئك هم المفلحون)، پاشان دوعاى خەتمى قورئانى دەخویندو ئەمجا هەل دەستا دەرویشت. (٣).

١ الآداب الإسلامية للناشئة ب ٢ / ل: ١٠١ .
 ٢ رواه الترمذي وابو داود.
 ٣ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.
 ٤ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ٨٢ .

۱۹- له پینچ تا سی رۆژ که متر خه تمی قورئان مه که، کابرایه که له و باره وه پرسیا ری له پیغه مبه ر ﷺ کرد ئه ویش فه رموی: {له مانگی کدا خه تمی قورئان بکه}، کابرا که گوتی: توانای زیاترم هه یه ، فه رموی: {له پانزه رۆژدا خه تمی بکه}، کابرا که گوتی: توانای زیاترم هه یه، پیغه مبه ر ﷺ فه رموی: {له پینچ رۆژ که متر خه تمی مه که} (۱). به لام هه ندی له زانایان ری که یاندا وه هه تا سی رۆژ و که متریش خه تمی قورئان دروسته.

۲۰- له ناو قورئاندا قورئان بخوینی با شتره تا وه کوله به رخویندن، چونکه ته ماشا کردنی قورئان عیباده تیکی سه ره به خو و مه به سه ته، پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {مَنْ سَرَّهٗ أَنْ يُحِبَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَلْيَقْرَأْ فِي الْمَصْحَفِ} (۲) واته: که سی که خو شو یستنی خوا و پیغه مبه ره که ی بیگه شینی ته وه، به له ناو قورئاندا قورئان بخوینی، به لام بو ئه وانه ی به له به ر کردنه وه چاکتر قورئان ده خوینن بو ئه وانه به له به ر کردنه وه بیخوینن. (۳).

(سود و به ره به ک) هه ندیک له سو ره ته کانی قورئان پیروزیه کی تایبه تیان هه یه و فه رموده ی پیروزیان له سه ر هاتو وه وه که نه م سو ره تانه:

۱- سو ره تی فاتحه، پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {والذي نفسي بيده ما أنزل في التوراة ولا في الإنجيل ولا في الزبور ولا في الفرقان مثلها، إنها السبع المثاني والقرآن العظيم الذي أعطيته} (۴) واته: له تورات و ئینجیل زه بور و قورئاندا وینه ی سو ره ی فاتحه نیه و دانه به زیوه.

۲- سو ره ی البقره، پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {لَتَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ مَقَابِرَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَفْرُ مِنْ الْبَيْتِ أَنْ يَسْمَعَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ تُقْرَأُ فِيهِ} (۵) واته: ماله که تان مه که نه گو پستان، چونکه شیطان له و ماله را ده کات که سو ره ی به قه ره ی تی دا بخویندری.

^۱ رواه الترمذي (۲۹۴۶)، وقال: هذا حديث حسن صحيح.

^۲ ترتيب أحاديث الجامع الصغير، ۱/ ۴۴، وقال: حديث صحيح.

^۳ منهاج الصالحين، ب ۱ / ۷۶.

^۴ رواه أحمد في مسنده (۸۶۶۷) و ذكره الألباني في صحيح الجامع وصححه برقم: ۷۰۷۹.

^۵ أخرجه مسلم في صحيحه.

۳- سوره تی ئیخلاص، پیغمبر ﷺ به یاره کانی فرمو: ((ده توانن له شه وی کدا سییه کی قورئان بخوینن؟، ئه وانیش گوتیان: نه خیر توانای ئه وه مان نیه، ئه ویش فرموی: {مَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) فِي لَيْلَتِهِ فَقَدْ قَرَأَ ثُلُثَ الْقُرْآنِ} (۱) واته: که سیک له شه وی کدا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) بخوینی وه ک ئه وه وایه سییه کی قورئانی خویندی.

۴- سوره تی کهف، له باسی رۆژی جمعه دا پیروزیه که ی باس کراوه.

۵- سوره تی یس، و سوره تی واقیعه، و سوره تی تبارک، و سوره تی ناس و فلق، ئه مانه هه ر یه که یان پیروزیه کی تایبه تیان هیه و فرموده ی پیروزیان له سه ر هاتوه تۆش خویندکاری ئازیز ئاگادار به ئه و سوره تانه به تایبه ت له کاته کانی خویندا بخوینه خوای پهروه دگار هه مومان پیروز بکات. (۲).

{به هره یه کی تر}

ئه و که سه ی که گوئی له قورئانه وه یه له ناو رادیۆش بیته پێوسته به دل گوئی له قورئانه که بگری و نابی قسه بکات یان ههرا ههرا بکات. (۳).

^۱ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۲ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ۲/ل: ۶۵، وآداب المسلم ل: ۵۸-۵۹. ومنهاج المسلم ل: ۶۴-۶۵، ومنهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱/ل: ۷۳.

^۳ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ أيمن المزين والشيخ محمد حسان، ل: ۲۱۲.

دهيم: ئادابه‌كاني نامۆزگاري كردنى خەلك:

مسولمان ئاوينەي برا مسولمانەكەيەتي، ھەركاتيگ ھەلە بكات بەھەموو سۆزو بەزەييەكەوہ نامۆزگاري دەكات، وناھيلى ھەلە بكات، ھەربۆيە پيغەمبەر ﷺ نەصيحت و نامۆزگاري كردنى يەكتري بەيەكيگ لەمافەكاني برا مسولمانەكەي داناوہ، و فەرمويەتي: { حقّ المسلم على المسلم ست..... وإذا استنصحتك فانصَحْ له } واتە: ئەگەر مسولمانيك داواي نامۆزگاري ليكردي تۆش نامۆزگاري بکە. وە پيغەمبەر ﷺ بەيەتي لەيارەكاني وەردەگرت لەسەر ئەوہ كەنەصيحت و نامۆزگاري كردنى يەكتري بکەن.

بۆيە پيويستە ئەم چەند ئادابانەي نامۆزگاريكردن رەچاو بکەين:

۱- بانامۆزگاري كردنەكەت زۆر بە راستگويي و بەئیخلاصەوہ بيت و ھەروا با نەصيحت كردنى خەلك بەنەيئەوہ بيت، پيغەمبەر ﷺ كە نەصيحت و نامۆزگاري خەلكي دەکرد دەيفەرموو: { ما بال أقوام يفعلون كذا وكذا } (١). واتە: ئەوہ ئەوخەلكانە بو وادەكەن؟ نەيدەفەرمو: تۆ بو وادەكەيت؟، وەئيمام شافيعي دەلي: ھەر كەس بە نەيئەوہ نەصيحتي براكەي بكات، ئەوہ پەندیداداوہ وئەوكەسەي رازاندوتەوہ، بەلام ھەر كەس بەناشكرا نەصيحتي براكەي بكات ئەوہ ئابروي بردوہ و فەزحى كردوہ. (٢) فضيلي كورپى عياض دەلي: مروفي بروادار عەيبەكەت دادەپۆشي و نەصيحتت دەكات، بەلام مروفي بي دين عەيبەكەت دەردەخات و ئابورت دەبات.

۲- نەصيحت و نامۆزگاري خەلك بکە ھەر چەندە كەسيش پيئت نەلي، ھەميشە نەصيحتي خەلك بکە و قەت چاوەرپي ئەوہ مەبە كە داوات ليكەن، چونكە نەصيحت ھەر لەبەر خوايە، تۆ كەسيگ ببيني بخنكي دەبي خيراپەلامار بەدي و رزگاري بکەيت، خو ئەگەر كەسيگ بکەويتە ناو گوناھو تاوانەوہ ئەمەھەر زۆر ئەولاترە بە رزگار كردن. (٣).

١ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

٢ الآداب الإسلامية، للمصري / ل: ٢٢٥.

٣ الآداب الإسلامية، للمصري / ل: ٢٢٦.

۳- پيويسته: نامۆزگاريكەر زۆر لهسه رهخۆ بئيت و زۆر نهرم و نيان و دل فراوان بئيت، خوا جل جلاله به پيغه مبه ره كه ي فهرموه: ﴿... وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ﴾ .. آل عمران: ۱۵۹. واته: ئەي محمد ئەگەر تۆ خو بە زلزان و فيزدار و دلبره ق بى، يه كهس به دهوره ته وه ناميني.

وه پيغه مبه ر ﷺ فهرمويه تى: {مَنْ يُحْرِمِ الرَّفِيقَ يُحْرِمِ الْخَيْرَ كُلَّهُ} (١). واته: كه سيك له نهرم و نيانى بيبه ش بئيت له هه موو چا كه يه كه بيبه شه.

۴- پيويسته نامۆزگاريكەر زانستىكى زۆرى هه بى، و بزاني چۆن فه رمان به چا كه دهكات و چۆن خه لك له خه راپه ده گيرتته وه، به تاييه ت ده بى له زمان وله زانسته كانى ئيستا شاره زا بئيت، شيخ الإسلام ئيبن تيميه ده لى: پيويسته نامۆزگاريكەر خاوه نى سى شت بئيت: ۱- زانست و زانيارى ته واوى هه بى، ب- زۆر نهرم و نيان بئيت، ج- زۆر به صه بر وله سه ره خو بئيت، ئەگەر نه صيحه ت كردن به م شيوه بى، ئەمجا كاره كه به ر و بومى چا كى ده بئيت و ئامانجدار ده بئيت. (٢).

۵- پيويسته نه صيحه ت و نامۆزگارى هه مو كار و باره كانى هه م دونيا وهه م دوا روژ بگريته وه، چونكه بر وادار بو هه ردو دونيا تيد ده كووشى، ئەوهى بوخوى پيى خو شه بو برا كه شى پيخوشه (٣).

۶- پيويسته نه صيحه ت و نامۆزگارى به شيوازيكى و ابئيت كه مونا سب بئيت له گه ل هه موو كه سيكدا، هه ندى خه لك ده بى به ره قى نه صيحه ت بكريت، هه ندىكى ترى به نه رمى، هه ندىكى ترى به راشكاوى وهه ندىكى ترى به راسته وخويى، هتد. (٤).

ئادابه كانى نامۆزگاريكراو:

۱- به سنجيكي زۆر فراوانه وه نامۆزگاريه كه وه بگريت، و نابى خو ي تيكبا، يان خو ي ناره حه ت بكات، پيغه مبه ر ﷺ فهرمويه تى: {الْكِبْرُ بَطْرُ الْحَقِّ، وَغَمَطُ النَّاسِ} (١)،

١ أخرجه مسلم في صحيحه، وهو في صحيح الجامع (٦٦٠٦).

٢ منهاج الصالحين، ٢ / ل: ١٣٩.

٣ موسوعة الآداب الإسلامية، ل: ٢٩٢.

٤ منهاج الصالحين، ٢ / ل: ١٤١.

واته: خو به زلزائين ئه وهيه: ههق و راستى قهبول نه كهيت و خهلكيشته به لاره سوک
بيته و گالتهيان پى بکهيت.

۲- نابى ناموزگارايکراو سوربى له سهر شته به تال و خهراپه کانى خو، چونکه گه رانه وه
بو ههق و راستى پيروزيه، ده ستگرتن به به تاله وه ره زيلهت و په ستیه.

۳- له هه موو مسولمانىكى ژير و عاقل نه صيحهت و ناموزگارى وه ريگه، به لام له بيدين و
له بى عفل وهر مه گره، چونکه نه مانه له باتى چاکه زهره ر وزيانت پیده گه يه نن، سليمانى
کورى داود-عليهما السلام- به کوره کهى گوت: {ئهى کوره کهم هيچ کارىک مه پرينه وه
ههتا پرس وراويژ به کهسى ژير و عاقل نه كهيت}. (١). وه عمرى كورى خه تتاب ده لى:)
بو کار و باره کانت پرس وراويژ به وکه سانه بکه که له خوا ده ترسين. (٢).

۴- هه رکه سيك نه صيحهت و ناموزگارى كردى توش زور سوپاس و ستايشى بکه، چونکه
وهك پيغه مبه ر ﷺ فه رمويه تى: {من لم يشكر الناس لا يشكر الله} واته: كه سيك
سوپاسى خه لك نه كات، سوپاسى خوا ش ناكات،

ئه بو حاته مى به ستى ده لى: (نه صيحه تکردنى كه سيك كه سوپاست ناكات، وهك ئه وه يه
له شوينى زورك و بى ئاو توو بچينى). (٣).

رسود و به ره ريه ك نه صيحهت و ناموزگارايکردن چهند سوپاسى هه يه:

ا- نه صيحهت و ناموزگارايکردن كاكله ي دینه، وگه وهه رى ئيمانه.

ب- بو چاکه کاران به لگه ي خوشويستنى خير و چاکه يه، و رقبونه وه يه له خهراپه.

ج- ده بيتته هوى زور بونى دۇستان، وگه مېونه وه ي ناچه زان.

د- ده بيتته هوى چاكبونى كۆمه لگه، به هوى بلاوبونه وه ي ره وشته به رزه كان، و نه مانى
ره وشته پيسه كان.

ه- خهريك بون به خوته وه بو به دهسته ئينانى پيروزيه كان.

^١ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٢ شعب الإيمان للبيهقي رقم: (٨٣٩٣).

^٣ الإخوان لابن أبي الدنيا، ل: ٤٧.

^٤ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ١٤٤.

یازدهیم: نادابه‌کانی کات و ساته‌کانی تهمهن و ژینه‌کات:

کات واته: تهمهنی پر خیری مروّ، بویه پیویسته تهمهن ت بیاریزی و به‌فیرو نه‌پروا، شیخ حسنی به‌صری ده‌لی: (ئهی مروّ تو کوّمه‌له روژیک، هەر روژیکت پروا هندیکی تو پویشتوه). (١). وه‌له‌بەر ئەوه که کات واته: ژیان وتهمهنی راسته‌قینه‌ی مروّ، بویه پاراستنی، بناغی هه‌مو چاکه‌یه‌که وه ئیهمال کردنیشی بناغی هه‌مو نه‌گبه‌تیه‌که.

له‌بەر ئەوه‌پیویسته نادابه‌کانی کات بزانی به‌م شیوه‌یه:

١- پیویسته نرخ و به‌های کات بزانی، خوا جل جلاله سویندی به‌کاته‌کانی وه‌ک: شه‌و و روژ، چیشته‌نگاو و عه‌صر هتد... خواردوه دیاره له‌بەر گرنگی و به‌نرخ و به‌های ئەو کاتانه‌یه وه‌پیغه‌مبەر ﷺ فرمویه‌تی: { لا تزول قدما عبیدوم القيامة حتی یُسأل عن أربع: عن عمره فیم أفناه... } (٢)، له‌دواروژدا پی له‌بەر پی نانی، هه‌تا پرسیری چوار شتت لینه‌کری: - تهمهنه‌کات له‌چیدا به‌ری‌تکرد - چیتکرد و چیت به‌ده‌ست هیئا...؟.

٢- سوربه له‌سه‌ر سودوه‌رگرتن له‌کاته‌کانت، وه‌ه‌ولبده کاته‌کانت ری‌کبخه چونکه کات که‌رویشت تازه ناگه‌ری‌توه، تو ده‌توانی له‌چهند ساتیکدا زیکر و ته‌سبیحاتیک زور بکه‌یت، کاری گه‌وره ئەنجام به‌یت. (٣).

٣- کاته‌کانی خو‌ت له‌گه‌ل ئەوه‌که‌سانه‌دا مه‌به‌سه‌ر که‌به‌زایه‌ بچیت، ئین مسعود گوتویه‌تی: (ئیعیتباری پیاو به‌وه‌که‌سه‌وه‌یه که‌هاورییه‌تی ده‌کات، چونکه هه‌رکه‌سه، وهاورییه‌تی هاوچه‌شنی خو‌ی ده‌کات).

٤- پیویسته بزانی پی‌شینانی (سلف) ئیمه له‌گه‌ل کاتیاندا چو‌ن بو‌ون؟ به‌راستی زانینی حالی ئەوان ئیمه‌ فی‌ر ده‌کات که‌چو‌ن کاته‌کانی خو‌مان بقو‌زینه‌وه، و سودیان لی وهر‌بگرین، شیخ حسنی بصری ده‌لی: (ئهی مروّ ئەم روژهی تو تئیدای میوانته، زور چاکه‌ی له‌گه‌ل‌دا بکه، چونکه ئەگه‌ر چاکه‌ی له‌گه‌ل‌دا بکه‌ی، سوپاست ده‌کات، ئەگینا که‌ پویشت زه‌مت ده‌کات. (٤).

١ منهاج الصالحین، ب ٢ / ل: ٣٦٩.

٢ له‌ پی‌شه‌وه‌ باسکراوه.

٣ منهاج الصالحین، ب ٢ / ل: ٣٧٢، والوقت وأهميته في حياة المسلم، ل: ٧٦.

٤ منهاج الصالحین، ب ٢ / ل: ٣٧٣.

ئىبن قىم الجوزى دەلى: كات بەزايەدان لەمردن ناخۆشترە، چونكە كات بەزايەدان لەخو
 و لەدوا رۆژت دەپچرئى، بەلام مردن ھەر لەدوئيا ولەخەلكى دونيات دەپچرئى.
 ۵- پيويستە مروۋە لەدوئيا دا خۆى بە غەريب بزائى، ۋەھميشە مردنى خۆى لەبىر بىت،
 پيغەمبەر ﷺ بەعبداللە ى كورى عمرى فەرمو: {كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِرُ
 سَبِيلٍ} (١) واتە: لەدوئيا دا خۆت بە كەسكى غەريب، يان بەرئىوار دابنى، بۆيە عبد اللە-
 رحمە اللە- ھەموچارى دەيگوت: كە ئىوارەت كردهو ۋە چاوەريى بەيانى مەبە، ۋەك
 بەيانىشت كردهو ۋە چاوەريى ئىوارە مەبە، ۋەلەكاتى لەشساغيت بۆ كاتى نەخۆشيت
 ۋەربگرە، ۋەلەكاتى ژيانت بۆ كاتى مردنت ۋەربگرە، واتە: زۆر خۆت بەدوئياو ۋە خەريك
 مەكە و مەيلى مەدەيە ۋەمەيكە بەنیشتيماى ئەبەدى، خۆت ۋەك كەسكى غەريب و
 رىبوار بزانه (٢).

۶- ئاگادار بە بىئاگا مەبە، بۆ كارى چاك و كارە گرینگە كان ئەمرو ئەمرو مەكە، ۋكاتە
 پىرۆزەكان ھەلبىزەرە، ۋبيان قۆزەو ۋە كاتەكانىش ۋەك ئەمانە: نىوان نويزەكان، نيوە شەو،
 دوانويزى بەيانى ھەتا رۆژ ھەلات، دەى كۆتايى رەمەزان، دەى ئەو ھى زى الحجە،
 رۆژى جومعە، عرفە، ئەورۆژانەى كەسوننەتە تىياندا بەرۆژو بيت، ھتد. (٣).

۷- موخاسەبەى نەفسى خۆت بەكە، چونكە موخاسەبە كردن ھۆكارىكى گەورەيە بۆ ئەو ۋ
 مسولمان كاتەكانى خۆى بقۆزىنەو، ۋنەھيلى بەفەرۆ بروا، لەم بارەو پيغەمبەر ﷺ
 فەرمويەتى: {اغتنم خمساً قبل خمس: شبابك قبل هرمك، وصحتك قبل سقمك، وغناك قبل
 فقرك، وفراغك قبل شغلك، وحياتك قبل موتك} (٤) واتە: پيئىج شت بەغەنيمەت بزانه:
 گەنجيەتت بەر لەپىر بونت، لەش ساغيتت بەر لە تەخۆشيت، دەولەمەنيت بەر لە
 ھەژاريت، بىكاريت بەر لە سەرقاليت، ژيانەكەت بەر لەمردنت. (٥).

^١ أخرجه البخاري في صحيحه وغيره.

^٢ رياض الصالحين، تحقيق: ماهر ياسين الفحل، ل: ٢٩٣.

^٣ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ٣٧٦.

^٤ رواه الحاكم وقال: صحيح على شرطهما، وصححه الألباني في صحيح الترغيب، رقم: (٣٣٥٥) وفي صحيح الجامع (١٩٥٧).

^٥ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ٣٧٧، والوقت وأهميته في حياة المسلم، بشكل عام.

۸- خۆت بهیهك كارهوه خهريك مهكه، ههولبده بههه مو كارهكان رابگهی، چونكه كاره چاكهكانزۆرن وجۆرا وجۆرن، بۆیه پێویسته تۆش بههه مو كارهكان رابگهیی، وهه مو كاره چاكهكان ئەنجام بدهیت. (۱).

دوازدهیهم: ئادابهكانی ئیمهی مروؤ لهگهڵ خوادا جل جلاله:

یهكهمین وگهورهترین ئەدهب كه واجبه ئیمه هه مان بیته ئەدهبی ئیمهیه لهگهڵ خوادا جلجلاله، ئەوخوایهیه كه سه رهتای هه مو شتیكه، وسه رهپه رشتیاری هه مو شتیك دهكات، گه رهیی ومولك وسامان هه ر بۆئهوه، ئاگای لههه مو شتیكه، هه یچ شتیك لهدهستی ده رناچیت، هه یچ كه سیك به چاکی نه یناسیوه، له بهر پێویستی خه لك وبونه وهری دروست نه كردوه، هه مو شتیك پێویستی بهئه وه، هه ر رۆژه کاری تایبه تی هه یه، تاوانباران زه ره ری لێنا ده ن، خوا په رستانیش سو دی پێ ناگه یه نن. (۲).

له بهر ئه وه پێویسته ئیمه ره چاوی ئەم ئادابانه لهگهڵ خوادا بکهین:

۱- هه میشه به زمان وه صف وستایشی خوا بکه، ئەمجا ئەندامه کانت له فه رمان به ردا ری خوا رام بکه.

۲- خوات زۆر خو شبو ی به ئه وه په ری خو شه ویستی، چونكه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولَهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا...} (۳). خو شو یستی خوا و پیغه مبه ره كه ی یه کیكه له وانه ی كه شیرینی ئیمان به بروا دار ده دات. (۴).

۳- زۆر شه رم له خوا بکه و له خوا بترسه و هه میشه له مو راقه به ی خوادا به له ته نه اییدا و خۆت یه كلا بکه وه بۆ خوا په رستی راسته قینه یی، هه روا بیه ره له نازو نیعه ته کانی خوا بکه وه كه به سه ر تۆدا پز ئاندویه تی. (۵).

^۱ منهاج الصالحين، ب ۲ / ل: ۳۷۷، ومنهاج المسلم، ل: ۱۷۳.

^۲ موسوعة الآداب الإسلامية، ل: ۱۶۴.

^۳ أخرجه البخاري في صحيحه.

^۴ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۱۴.

^۵ المصدر السابق، ل: ۱۷.

۴- به ته واوه تی خؤ بده دست خوا جلجلا له، پشت نه ستوربه به خوا، چونکه خوا

فهرمویه تی: ﴿ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴾ المائدة: ۲۳. واته: نه گهر ئیوه
بروادارن هر به خوا پشت بیهستن.

۵- همیشه گومانی چاک به خوا به ره، چونکه گومانی چاک به خوا وات لیده کات که تو
هر به خوا پشت نه ستور بیت، پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویه تی: { لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ
يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ } (۱) واته: کاتیک که دهرن دهبی گومانی چاک به خوا به رن، بو
ئوه چاکه و به خته وهری لای خواتان دست بکهوی .

۶- پیویسته مافه کانی خوا و نه مرو فهرمان وقه دهغه کراوه کانی بپاریزی و هروا
سنوره کانی شی نه به زینی، پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویه تی: { إِحْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، إِحْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ
تُجَاهَكَ وَ إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَ إِذَا اسْتَعَنْ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ... } (۲) واته: هر که سیك
سنوره کانی خوا بپاریزی، و چاودی ری مافه کانی بکات، ئوه خواش جلجلا له نه وکه سه
ده پاریزی و چاودی ری ده کات چونکه پاداشت له چشن و جو ری کرده ویه وه هروا که
داوای شتت کرد هر له خوا داوا بکه، وهر کومه کی له وهر بگره (۳).

۷- له هه مو حالیکتدا هر په نا بو خوا به ره، وهر بولای نه و بگره ریوه، و سکا لای خؤ
هر له لای نه و بکه، نه و هس به وه دهبی که به ندهی خوا بولای خوا رابکات، و بزانی جیگه
و ریگه و په ناگا هر له لای خواجه، به را کردنی به خته وهرانه رابکهی بولای خوا به
نه نجامدانی هه مو نه و کارانهی که له خوا نزیکت ده کاته وه و دور که و تنه وه له هه مو نه و
کارانهی که له خوا دورت ده خاته وه. (۴)

۸- پیویسته خو شه ویستیت و رِق لیبونه و هت ویه خشین و نه به خشینت تنها هر له بهر
خوا بیت، پیغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویه تی: { مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ.. فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْإِيمَانَ } (۵).

۱ أخرجه مسلم في صحيحه.

۲ رواه أحمد في مسنده (۲۶۶۹) بإسناد، صححه أحمد شاکر (۳ / ۱۹۴).

۳ نور الاقتباس لابن رجب الحبلي، ل: ۳۹ .

۴ الآداب الإسلامية للمصري، ل: ۲۴ .

۵ ترتيب أحاديث الجامع الصغير ۲ / ۱۶۰، وقال: حديث حسن.

۹- ئەدەب لەگەڵ خوادا ئەو ھەبەتە کە لە خۆتەو ھەشت حەلال و حەرام نەکەت و کار کردنت و
 حوکم کردنت تەنھا بەو ھەبەتە کە خوادا ناز لێکردووە خوا جل جلالە فەرمویتە: ﴿ وَمَنْ
 أَعْرَضَ عَن زِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا ... ﴾ طە: ۱۲۴ ھەرکەسێک واز لە زیکر
 و یادی من و قورئانە کەم بەیئنی، ئەو بە تەئکید ژيانیکی پەر لە تەنگ و چە لە مەھەبەت دەبیت.
 وە فەرمویتە: ﴿ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴾ المائدة: ۴
 واتە: ئەوانە ھەبەتە بە شەرعی خوا حوکم ناکەن ئەوانە بیباوەرەن، ھەر لە دو ئایەتە کە تەردا
 فەرمویتە: ستەمکار و فاسق و بیبدین.

۱۰- بەردەوام خۆت بە خواوە مەشغول و سەرقاڵ بکە، وزۆر زیکر و یادی ئەو بکەو،
 چونکە زیکر و یادی خوا چەندەھا سود و قازانجی ھەبە:

ا- بە زیکر و یادی خوا دل ئارام دەبیت: ﴿ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴾ الرعد: ۲۸ .
 ب- بە زیکر و یادی خوا مروۆفە لە سەر فەرمانبەرداری و خوا پەرسەتی بە زمان و بە
 ئەندامەکانی بەردەوام ئیستیقامەتی دەبیت.

ج- بە زیکر و یادی خوا مروۆفە لە شیطان دەپاریزێ و خوا دەپاریزێت.

د- بە ھۆی زیکر و یادی خوا وە مروۆفە کردووە ھێ چاک زۆر ئەنجام دەدات.

ھ- بە ھۆی زیکر و یادی خوا جلالە لەگەڵ مروۆفە دەبیت، پەشتی دەگری، و
 ئاگا داری دەکات و بە زەھیبی پێیدا دیتەو، پێغەمبەر ﷺ فەرمویتە: {.... وَأَنَا مَعَهُ إِذَا
 ذَكَرَنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ، ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَأٍ خَيْرٍ
 مِنْهُمْ} (۱). واتە: من لەگەڵ بەندە کە مدام کە زیکرەم بکات، ئەگەر لە دڵی خۆیدا باسم بکات،
 ئەو منیش لە لای خۆمەوە باسی دەکەمەو، و ئەگەر لە ناو کۆمەلێکدا باسم بکات،
 منیش لە ناو کۆمەلێکدا باسی دەکەمەو کە لە کۆمەلە کە ھەبەتە ئەو چاکتر بیت. (۱).

۱۱- لە ھەموو کار و بارێکدا خوا بە سەر ھەموو شتێک و بە سەر ھەموو خەلکدا ھەلبێژرە،
 پێغەمبەر ﷺ فەرمویتە: { مَنْ أَرْضَى النَّاسَ بِسُخْطِ اللَّهِ وَكَلَهُ اللَّهُ إِلَى النَّاسِ، وَمَنْ أَسْخَطَ

۱ حدیث متفق علیہ.

۲ الآداب الإسلامية للمصري، ل: ۲۴ .

الناسَ برضا الله كفاه الله مؤنة الناس} (١). واته: كهسيك به تورهبونى خواوه خهلكى له خوئى رازى بكات، نهوه خوا دهيداته دهستى خهلكهوه، بهلام كهسيك بو رهزابونى خوا خهلكى له خوئى تورهبكات، نهوه خوا جلاله بهسه بو نهوه.

١٢- لهكاركرنت بو خوا جل جلاله بهردهوامبه و له لؤمهى لؤمهكاران مهترسه، خوا جل جلاله فهرمويهتى: ﴿..... وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ.....﴾ المائدة: ٥٤.

واته: نهوه كوومهله بروادارهى كه خويان خوشدهوى و خواش جل جلاله نهوانى خوشدهوى، نهوانه بهردهوام كار بوخوا دهكهن و له لؤمهى لؤمهكاران ناترسين. (٢).

١٣- پيويسته خوت بهرهوشته بهرزهكانى وهك: تهويهكردن لهگوناه، وئارامگرتن، و راستگوئى و موراقيهو پاريزكارى و يهقين پهيداكردن، وئيستيقامهوبهردهوامى، و پشت بهستن بهخواو بيركرندنهوه له نازو نيعمهتهكانى خوا جل جلاله خوت برازينيهوه. (٣).

١٤- يهقين و بروات و ابى كه له دواروژدا خواى پهروهردگار بههرردو چاوى خوت دهبينى و بهخرمهتى دهگهئى، كه نهومه له دواروژدا خوشترين نازو نيعمهتهكانى خوايه بو بهنده چاكهكانى. (٤).

{ئاگادارى} نهوشتانهى كه بى نهدهبين له گهل خوادا جل جلاله نهمانه، باسيان دهكهن پيويسته مسولمان خويانى لى بپاريئى:

١- جنبودان به (با)، چونكه پيغه مبهتر ﷺ نهوهى قهدهغه كردوه و فهرمويهتى: {الرَّيْحُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ، تَأْتِي بِالرَّحْمَةِ وَ تَأْتِي بِالْعَذَابِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهَا فَلَا تَسُبُّوهَا وَ اسْأَلُوا مِنْ اللَّهِ خَيْرَهَا وَ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا} (٥).

٢- جنبودان بهزهمانه، چونكه پيغه مبهتر ﷺ فهرمويهتى: خوا فهرمويهتى: {يُؤْذِنِي ابْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ، وَأَنَا الدَّهْرُ، أَقْلَبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ} (٦). واته: مروقه كان نهزهتم دهكهن،

^١ رواه الترمذي (٢٤١٤) وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦٠١٠).

^٢ منهاج الصالحين، ب ١ / ل: ٢١.

^٣ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ المزين ومحمد حسان، ل: ١٧٢.

^٤ المصدر السابق، ل: ١٧٣.

^٥ رواه أحمد في مسنده (٧٦١٩) وأبو داود (٥٠٩٧) وصححه الألباني في صحيح الجامع رقم: (٣٥٦٤).

جنيو به زه مانه ددهن، خو من خاوه نی زه مانه م، من شهو وروژ هه ل ده سوړینم، نه ک زه مانه.

ج- جوتیار- فلاح- نابی بلی: من دانه ویله کهم سهوز کردوه، پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویه تی: { لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: زَرَعْتُ، وَيَقُلُّ: حَرَّثْتُ } (٢) واته: ئیوه مه لین: دانه ویله کهم سهوز کرد، به لکو بلین: زهویه کهم کیلا، چونکه خواسه وزی دهکات، نه ک جوتیار. (٣).

سیانزده یه م: نادابی ئیمه ی پروادار له گه ل پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

ئیمه ی پروادار ناتوانین باسی فزل وگه وره یی پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بکهین، هه روا ناتوانین هه مو مافه کانیشی پیبدهین، هه رئه وهنده به سه بو پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که له باره یه وه خوا جل جلاله فهرمویه تی: ﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾ القلم: ٤. واته: ئه ی محمد به ته ئکید تو له سه ر په وشته به رزه کانی.

ئاشکرایه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاوه نی هه مو په وشته به رزه کانه، له هه مو کهس دادپه روه رتره، له هه مو کهس ئازاتره، وله هه مو کهس سه خی تره، وله هه مو کهس به شه رم وحه یاتره و له هه مو کهس بی فیزترو به ته وازو عتره و له هه مو کهس زیاتر به وه فاتربوه و به سوژ و به به زه بیتر بوه بو خزمه کانی و بو خه لک، وه ک باسما نکر د پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خاوه نی هه مو سیفاته به رز و په وشته جوانه کانه، وه ک ئه وه خوا جل جلاله له ئایه تی ﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴾ دا باسی کردوه. (٤).

^١ أخرجه البخاري ومسلم .

^٢ رواه ابن حبان في صحيحه (٥٧٢٣) وإسناده صحيح.

^٣ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ٢٦، وموسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ المزين والشيخ محمد حسان، ل: ١٧٢. ومنهاج المسلم ل: ٦٢.

^٤ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٤٢-٤٤ .

نهمه‌ش هندیکه له ئادابه‌کانی نهمی پروادار له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا عَلَيْهِ السَّلَام

زۆر پیویسته به‌چاکی جیبه‌ جی بکرین:

۱- برۆای پیبهینی و به‌شوینی بکه‌وی و بزانی ئەو پیغه‌مبه‌ره عَلَيْهِ السَّلَام پهلوه پایه‌ی له‌لای

خوا جل جلاله زۆر به‌رز و گه‌وره‌یه، خوا جل جلاله‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ

اِنِّي رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا الَّذِي لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ

يُحْيِي وَيُمِيْتُ فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ النَّبِيِّ الَّذِي الَّذِي يُوْمِنُ بِاللّٰهِ وَكَلِمٰتِهِ

وَاتَّبِعُوْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُوْنَ ﴿ الاعراف: ۱۵۸ واته: ئەه‌ی محمد به‌خه‌ک بلی: من

په‌يامبه‌ری خوام بۆ لای ئیوه به‌تیکرا... ده‌ئە‌ی خه‌لکینه به‌شوین ئە‌وپه‌یامبه‌ره بکه‌ون.

به‌ئومی‌دی ئە‌وه که له‌سه‌ر ریگه‌ی هیدایه‌ت برۆن.

۲- هه‌ر شتی‌ک ئە‌و پیغه‌مبه‌ره هه‌والی پنداوه برۆای پیبکه، وله‌ه‌مو که‌سی‌کیش زیاتر

خۆشت بوی، پیغه‌مبه‌ره عَلَيْهِ السَّلَام فه‌رمویه‌تی: { لَا يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتٰى اَكُوْنَ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ

و ولده والناس اجمعين } (واته: هه‌تاوه‌کو منتان له‌دا‌یک و باوک هه‌مو خه‌ک تیکرا

خۆشتر نه‌وی ئیمان‌تان کامل و ته‌واو نابیت.

۳- هه‌ر شتی‌ک که ئە‌و پیغه‌مبه‌ره عَلَيْهِ السَّلَام قه‌ده‌غه‌ی کردوه تۆش نزیک‌ی مه‌که‌وه و وازی لی

به‌ینه، خوا جل جلاله‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿..... وَمَا اَنۡتُمْۢمۡمُ الرِّسُوْلُ فَاۡخٰذُوْهُ وَمَا نَهٰکُمۡ عَنْهُ

فَاۡنۡهَوْا ..... ﴿ الحشر: ۷ واته: هه‌ر شتی‌ک که ئە‌و پیغه‌مبه‌ره عَلَيْهِ السَّلَام پییدان وه‌ریبگرن، وه

هه‌ر شتی‌کیش که ئە‌و پیغه‌مبه‌ره عَلَيْهِ السَّلَام قه‌ده‌غه‌ی کرد لی‌تان ئیوه‌ش نزیک‌ی مه‌که‌ون و

وازی لی به‌ینن.

۴- له‌هه‌مو کاتی‌کدا و به‌تایبه‌ت که ئە‌و پیغه‌مبه‌ره باس ده‌کری ئیوه ری‌زی زۆری لی‌بگرن و

به‌گه‌وره‌ی بزائن، خوا جل جلاله‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿ لَتُوْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَتُعَزِّرُوْهُ

وَتُوْقِرُوْهُ وَتُسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاٰصِيْلًا ﴿ الفتح: ۹.

اُخرجه البخاري في صحيحه ، كتاب الإيمان.

واته: بُوْئِه وُه ئه و پيغه مبه رهمان نار دوه كه ئيوه برواي پي بهينن، وريزي لي بگرن، و بيكه ن به براگه و ره ي خو تانوبه گه و ره ي بزائن ، ئه مه و ته ي ئين عباسه - رحمه الله .
 ها و ده لان - رحمهم الله - ريزگر تنيان له پيغه مبه ر ﷺ بى وي نه بوه وله خرمه تي دا به ئه دهب بوون، بويه كاتي ك پيغه مبه ر ﷺ بهاتايه، ته نها ئيمامى ئه بو بكر و عمر ده يان تواني ته ماشاي پيغه مبه ر بكه ن له به رشه رمكردنيان، و همغيره گي پرايه وه گوتى: ها و ده لانت ه نانه ت به ني نو كيان له ده رگاي مالى پيغه مبه ريان ده دا ، نه با دا ئه زيه تي پي بگا .

عه مري كوپى عاص - رحمه الله - ده لى: هيچ كه سي كم هه ندى پيغه مبه ر خو ش نه ويستوه، وه له خو شه ويستيدا نه متوانيوه به چاوى خو م تير ته ماشاي بكه م. (١)

٥- نابى له مه دحكر دنى پيغه مبه ر دا ﷺ شتى زياده بگوتري و زياده په وي بكريت، چونكه پيغه مبه ر ﷺ عهد و به نده ي خوايه، خوا جل جلاله فرمويه تي ﴿ قُلْ إِنَّمَا أَنَا

بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ ﴾ الكهف: ١١٠ واته: ئه ي محمد تو بلى: خو من هه ر عهد و به نده يه كي خوام وه ك ئيوه، ته نها وه حيم بو دى له لاي خوا وه، وه پيغه مبه ر ﷺ فرمويوتى: { لَا تُظْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ... وَإِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ، فَقُولُوا: عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ } (٢)، واته: و امه دحم مه كه ن وه ك عيساي كوپى مريم لى مه كه ن، خو من ته نها هه ر به نده ي خوام، پيم بلي ن: عهد و به نده ي خوا. (٣).

٦- به رگري له پيغه مبه ر ﷺ بكه، و نه هل و به يت و خيزانه كانيت خو شبوي، و بانگه واز و سوننه ت و ريباز كه ي رابگه يه نه و بيگه يه نه به خه لك، خوا جل جلاله فرمويه تي: ﴿ وَمَنْ

أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ فصلت: ٣٣.
 فرمويه تي: ﴿ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي... ﴾ يوسف: ١٠٨
 واته: من و شوينكه و توانم به به رچاو رو نيه وه خه لك بانگ ده كه ين بو لاي خوا .

^١ منهاج الصالحين ، ب ١ / ل: ٤٢ .

^٢ أخرجه البخاري في صحيحه، كتاب أحاديث الأنبياء.

^٣ الآداب الإسلامية، للشيخ محمود المصري، ل: ٤٩ .

وہ پیغمبر ﷺ بہ نیمیامی علی فرموا: {لَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بَكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ} ( ) ، واتہ: ئەى عەلى تۆ يەك كەس بەيئنيە سەر ريگاي راست، ئەوہ بۆتۆ لە ئاژەلە سورەكان چاكتەرە.

هەر واپيغەمبەر ﷺ فرمويەتى: { مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى فَاتَّبَعَ عَلَيْهِ، كَانَ لَهُ مِثْلُ أُجْرِ مَنْ تَابَعَهُ إِلَى عَمَلِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ } ( ) ، واتە: هەر كەسيك خەلكى بانگ بكات بۆلاى هيداىەتى خوا، وبەشويئى بكەون، ئەوہ ئەوكەسە هەندەى خيّر وپاداشى شوئىنكەوتوانى هەيه هەتا روژى دوايى.

۷- زۆر هەولبەدە خۆت وەك پيغەمبەر ﷺ ليئىكە، وخۆت بەرەوشتە بەرزەكانى ئەو پيغەمبەرەوہ برازينەوہ، پەوشتە بەرزەكانيشى برىتين لەمانە، ئەمانەش زۆرن، بەلام هەنديكيان باس دەكەين:

- ۱- گوفتار و کردارى ناشيرين مەكە، ووازی ليبيهينه.
- ۲- جگە لەخوتبە وئامۆزگارکیردن دەنگت بەرز مەكەوہ.
- ۳- خەراپەى خەلكى بەچاکە كردن لەگەلياندا مامەلەبکە ولاييه.
- ۴- رەنجبەر و هاوړى و مندالەكەت كە خەراپەيان لەگەلدا كردى سەرزەنشتيان مەكە و قسەيان پيمەلى.
- ۵- ئەركەكانى خۆت بەجيبهينه، خاوەخا و مەكە، و كەمترخەمى لى مەكە.
- ۶- هەتا دەتوانى پيداويستيهكانى هەژار و نەدار وژن و لاوازهكان بەدە.
- ۷- پيئەكەنينى زۆر مەكە و زياتر زەردەخەنەت هەبى باشترە.
- ۸- يارمەتى مندال و خيزانت بەدە، ئەگەر بە چيشت ليئانيش بيئت.
- ۹- لە جواترينى ئەو پوڤشاكەنى هەتە لەبەر بکە، بەتايبەت بۆ كاتى نويز و جەژنەكان و جومعه كردن.
- ۱۰- لەگەل رەنجبەر و كريكارهكاندا كار بكە وخۆت بەزل مەزانه.

^۱ حديث متفق عليه.

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه، كتاب العلم.

۱۱- زمانت بپاریزه وقسەت خوۆش بی و قسەی ناخوۆش بەکەس مەلی و زۆر قسەی سووعەت مەکە باسووک نەبی.

۱۲- پەزێل و پێسکە مەبە، سەخاوەت مەند بە، و زۆر چاکە بکە.

۱۳- شەو زوو بخەو، بە یانی زوو هەلسە، بۆ ئەوە خواپەرستی و کارەکانت پابگەیی و کاری دین و ژینەکەت تەواو بکەیی.

۱۴- لە نوویژی بەکۆمەل (جماعەت) دوا مەکەو و بەردەوامبە.

۱۵- هەتا بۆت دەکری توپە مەبە، ئەگەر توپەش بوی خۆت بەخوا بپاریزه لە خەراپەیی شەیتان.

۱۶- هەتا بۆت دەکری زۆر فسە مەکە، بێدەنگبە، مەگەر لە خێردا،

۱۷- زۆر قورئان بخوینە، بە تیفکرینەو، و باخەلکیش گویت لیبگری.

۱۸- سیواک بەکار بێنە و بەردەوام و بەتایبەت بۆ نوویژ کردن بۆنی خوۆش بەکار بێنە و لە خەلکیش رەتی مەکەو.

۱۹- زۆر ئازاو و بەغیرەتە، هەر لەخوا بترسە، و بەردەوام قسەیی هەق بکە.

۲۰- ئامۆژگاری هەموکەسیک وەر بگرە، و رەتی مەکەو.

۲۱- دادپەرور لەگەڵ خەلکدا بەتایبەت ژن و منداڵەکانی خۆتدا.

۲۲- لەسەر ئەزیەت و ئازاری خەلک ئارام بگرە و چاوپۆشیان لی بکە.

۲۳- هەرچی بۆخۆت پێت خوۆشە، بۆخەلکیش پێت خوۆشییت.

۲۴- سەلام زۆر لەخەلک بکە، لەهەموو کاتیکیدا و لەگەڵ هەمووکەسیکیدا.

۲۵- با پۆشاک و پووالەتت پاک و خاویین بیت، و موی سپیت بە زەرد و بەخەنە و وسمە رەنگی بکە، بۆ گوویرایە لیکردنی فەرمانی پیغەمبەر ﷺ. (۱)

۲۶- دەست بەسوننەت و ریبازی پیغەمبەرەو ﷺ بگرە، چونگە پیغەمبەر ﷺ بە یارەکانی فەرمان: {لە مەودواو لەرۆژانی صەبر و ئارامگرتندا هەر کەسیک دەست بەسوننەت و

۱- منهاج الصالحین، ب/ ۱ / ل: ۴۶، الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۵۰، و موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ محمد حسان، ل: ۲۰۰، و منهاج المسلم ل: ۶۵.

ریبازی منه وه بگری، نه جر و پاداشتی په نجا کهس له ئیوهی دهست ده که وی، یاره کانیش گوتیان : نه جر و پاداشتی په نجا کهس له ئیمه یان له خویمان؟، نه ویش فرموی: نه خیر له خویمان { (۱) }.

۸- هه رکاتیڅ باسی پیغه مبه ر عَلَيْهِ بگری، خیرا توش سه لاواتی لیبده و خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ الأَحْزَاب: ۵۶ وه پیغه مبه ر عَلَيْهِ فرمویه تی: {البخيل الذي ذُكِرْتُ عنده، فلم يُصلِّ عليّ}. (۲) واته: مروقی ره زیل و پیسکه نه و کهسه یه باسی منی له لاده کری، به لام سه لاواتم لینادا. (۳).

{ سودو به هره بهک } ریژگرتن و نه ده بی جوان له گهل یاره کاندای ریژگرتنه له پیغه مبه ر عَلَيْهِ بویه زور پیویسته ئیمه ریژگر و نه ده بی جوانمان له گهل یاره کاندای هه بییت و به شوینیان بکه وین و مافه کانیان بدهین و مه دح و سه نایان بکهین و داوای لیبوردنای گونا هه کانیان بکهین وه باسی چا که کانیان بکهین، وه زمانی خویمان له خه راپه و نا کوکی نیوانیان بیاری زین، خوا جل جلاله فرمویه تی: ﴿والذين جاثوا من بعدهم يقولون ربنا اغفر لنا ..... (۴).

^۱ رواه الطبراني في الكبير (۱۷/ ۱۱۷) وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة (۴۹۴).

^۲ رواه الترمذي (۳۵۴۶) وهو صحيح، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (۲۸۱۱).

^۳ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۵۴.

^۴ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۵۲.

چواردەيەم: ئادابەكانى ريگە و بانى ئەم سەردەمە:

يەككە لە ئاكامى ئەو پيشكە وتنەى ئەمرو جيهان بە خويە وە ديوە لە بواری تەكنە لوجيا و پيشە سازيە وە ئۆتۆمبيلە، كە شتىكى تازەيە و پيشتر نەبوو، بۆيە پيويستە لە ژيەر تيشكى ياساكانى شەريەتى پاكي ئيسلامدا بزانيں چۆن لەگەل ئەم ئاميرەدا هەلسوكەوت بكەين، و پرەچاوى ئەم ئادابانە بكەين و ئاگاداريان بين.

ئادابەكان:

- ۱- لە شوينە قەرەبالغە كاندا پيويستە شوڤير ئۆتۆمبيلەكەى زۆر بە پاريزە وە ئى بخوپيت، و ئاگادارى خەلك بيى و ئاگاي لە ئۆتۆمبيلەكانى تر بيى، بۆئە وەى هيچ روداويكى نەخواز او پوونە دات.
- ۲- لە و شوينانەى كە ئاو يان قور و چلپاوى تيدايە، پيويستە شوڤير ئۆتۆمبيلەكەى بە خيراىي لىنە خوڤو ئاگادارى خەلك بيى.
- ۳- لەكاتى خەوتنى خەلك و لەناو ژن و مندالدا نابى شوڤير هۆرپىنى ئۆتۆمبيلەكەى بەكار بهيىنى، مەگەر لە حالەتى زۆر ناچاريدا.
- ۴- بۆ راگرتنى ئۆتۆمبيلەكەى پيويستە شوڤير شوينى لە بارو گونجاو وەك گەراج بۆ ئۆتۆمبيلەكەى بدۆزيتە وە و ئۆتۆمبيلەكەى ئى راگريىت.
- ۵- شوڤير شتىكى وا بارنەكات لە ئۆتۆمبيلەكەيدا كەئەزيەت و ئازار تووشى خەلك بكات.
- ۶- شوڤيرىك نابى لەگەل شوڤيرىكى تردا لەناو ريگەدا دەست بكەن بەقسە كردن و خويان بەيەكتەر وە مەشغول بكەن، چونكە دەبيىتە هۆى روداوى دل تەزىن.
- ۷- پيويستە شوڤير بە پيى رينماييەكانى هاتوچو پروا بە ريگەدا و لە ياسايانە لانەدا.
- ۸- لەكاتى سەر كەوتن لە ئۆتۆمبيلدا پيويستە (بسم الله) بكرىت و دوعا و نزاى سەفەر بخويىندريىت. (١)

١ آداب المسلم ل: ١٣٧-١٣٨ في صحيحهما.

پانزدهیه م: ئادابه کانی به کارهینانی موبایل:

موبایل یه کیکه له ناز و نیعمه ته کانی خوا جل جلاله به سهر مروّقه وه و دروستکراویکی زۆر به سوده، کات و مال و سامانی زۆر بو مروّقه دهگیریتته وه، بوئه و په پری دنیا و بو هه مو بوئه و بو هه مو چاکه یه که مروّقه ده توانی په یوه ندی پی بکات، و مه به سته کانی خوئی

به ده ست بهینی زۆر به ئاسانی، خوا جل جلاله فه رمویه تی: ﴿وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

النحل: ۸ خوا جل جلاله له مه و دوا ئه و شتانه تان بو دروست ده کات که ئیوه نایزانن (۱).

جاوه که گوتمان: ئەم نیعمه ته پیویسته به چاکی به کار بهیندری، بویه پیویسته گهنج و لاوه کان و خواوه نی موبایل ره چاوی ئەم ئادابانه بکن:

۱- پیویسته زۆر ته ئکید له ورماره یه بکه یته وه که په یوه ندی پیوه ده کیت، له بهر ئه وه

ئه وه که هه له بکه ییت و ئه و که سه خه وتبی، یان توشی شتیک ببی، یان بترسی، هتد...

پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرْوَعَ مَسْلَمًا} (۲) واته: حه لال نیه مسولمان

برا که ی بترسینی.

۲- له کاتی گونجاو و مونا سبدا په یوه ندی بکه، نابی کاتی نو یژ و کاتی خه وتن و کاتی

ده رس په یوه ندی بکه ییت، چونکه ئه وه ئه زیه تدانی خه لکه، و پیغه مبه ریش ﷺ

فه رمویه تی: { لَا تَوَدُّوا الْمُسْلِمِينَ } (۳) واته: ئه ی خه لکینه نه که ن ئه زیه ت و نازاری

مسولمانان مه کهن.

۳- په یوندی ه که ت با ته نها بو گو یزایه لی کردنی خوا بی و له بهر ئه وبی، و به سه لامکردن

ده ستی پیبکه و به سه لامکردنیش کو تایی پیبهینه.

۴- هه و لبده با په یوندی ه که ت کورت بی و ئامانجدار بی و زۆر در یژه ی پی مه ده، با به

خو پایی کاته کانت نه پروا و کاته کانی خو ت به زایه مه ده. (۴)

^۱ منهاج الصالحين، ب ۲ / ل: ۲۸۴، والآداب الإسلامية، للمصري ل: ۳۷۶.

^۲ رواه أحمد في مسنده (۲۲۹۵۹) وصححه الألباني في صحيح الجامع (۷۶۵۸).

^۳ رواه الترمذي (۲۰۳۲) وصححه الألباني في صحيح الجامع (۷۹۸۵).

^۴ منهاج الصالحين، ب ۲ / ل: ۲۸۹. والآداب الإسلامية، للمصري ل: ۳۸۰.

۵- ئەوھى پەيۋەندى دەكات پېۋىستە خۆى بە كەسە پەيۋەندى پېكراۋەكەۋە بناسىنى، لەكاتى پەيۋەندىشدا دەنگى زۆر بەرز نەكاتەۋە، ۋەكاتىك قسەكانى تەۋاۋ بوۋ با موبايىلەكە لاببات ۋەھىچكە قسە نەكات. ۋە لەناۋ مزگەۋتىشدا دەبى موبايىل دابخرىت، ۋ نەبى لەناۋ مزگەۋتدا قسە بە موبايىل بكرىت. (۱).

۶- زەنگ ۋەجەرەسى موبايىلەكەت با شىۋازىكى جوان ۋەشەرى ھەبى، نەك ۋەك ئاۋازى گۇرانىيە بېشەرى ۋەئاۋازە بى ئاپرۋەكان بىت، چۈنكە ئەۋانە لەشەرەدا ھەرام ۋ قەدەغەن. (۲).

۷- ئەگەر كەسىك بەھەلە پەيۋەندى كرد، ۋداۋاى لىبوردنى كرد، تۆش عوزرەكەى لى ۋەربگرە ۋخۆتى لى تۋرە مەكە، خوا جل جلالە فەرموئەتى: ﴿وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾ الشورى: ۴۳. ۋاتە: ئەۋكەسەى ئارامگر وليبورده بىت ئەۋەكارىكى گەۋرەى كردۋە.

۸- بە موبايىلەكەت ۋىنەى ئەۋشتانە مەگرە كەھەرام بى، يان ئافرەتى روت ۋسفور بى، چۈنكە ئەمانە ھەرامن.

۹- ئەۋ پەيۋەندىانەى ۋەرىان دەگرى رىز ۋەدەب ئەۋەيە تۆماریان نەكەى، ھەتا پرس بەخاۋەنەكانیان نەكەى، چۈنكە دەچىتە بابى نەھىيەكانى خەلك ۋجاسوسى كردن لەسەرىيان، خواجل جلالە فەرموئەتى: ﴿وَلَا تَجَسَّسُوا﴾ ۋاتە: جاسوسى لەسەر يەكترى مەكەن. (۳).

۱۰- كاتىك ئافرەت لەلایەن پىاۋىكەۋەپەيۋەندىكەى بۆبىت پېۋىستە ئاگای لەم چەند خالە بىت:

أ- زۆر درىژە بەپەيۋەندىكە نەدا.

ب- ئەگەر كەسىكى ترى لىبى، با ئافرەت ۋەلام نەداتەۋە.

۱ الاداب الإسلامية للمصري، ل: ۳۸۱-۳۸۳.

۲ منهاج الصالحين ب ۲ / ل: ۲۹۰.

۳ منهاج الصالحين ب ۲ / ل: ۲۹۱.

ج- پیویسته ئافرهت دهنگی نهرم وناسک نهکات، ودهنگیشی بهرز نهکاته وه. (١).
 ١١- پیویسته مندالّ موبایلی نهدریته دست، وبههیچ شیوهیهک نزیکي نهخریته وه،
 بهلام له بهر حالهتی ناچاری دهبیّ مندالّ فیّر بکریّ چوّن موبایل بهکار بهیئی، وچوّن
 وهلامی په یوهندی بداته وه. (٢).

شازدهیهم: نادابهکانی زیکرو یادی خوا ی پهروردگار:

زیکرو یادی خوا ی پهروردگار روح و گیانی هه موو عیبادت و په رستشەکانه و
 پیروزتیرینی هه موو کارهکانه و چاکترینی ئەو چاکانهیه که مروّقی باوهردار له ژیانیدا له
 سهریان بهردهوام دهبیّت.

زیکرو یادی خوا ئەودەرگا کراوهیهیه له نیوان خوا وبه ندهکهیدا، ئەگەر به ندهکه خوئی
 له سهەر خوئی دانه خا، .

زیکر و یادی خوا چهک وسیلاحی برواداره که له گه لّ جهرده و دزو و ریگرهکاندا پیی
 دهجنگی وه دهرمانی نه خوشیهکانیشیانه.

زیکر و یادی خوا پوشنکه ره وه و روناکی دلّهکانه و شیفا و دهرمانه که یانه کاتیك
 نه خوشیهکان دایبگر نه وه.

بویه زیکر و یادی خوا بو مروّقی باوهردار ریژ و حورمه ته ، که واته: هیچ ریژیکی تر بو
 به ندهی خوا نیه که له زیکر و یادی خوا گه وره تر پیروزتیر بیّت، چونکه ئەو که سهی که
 زیکرو یادی خوا دهکات دهبیته هه منیشی خوا، که واته: گومانی تیدانیه ئەو که سه
 دهگاته به زهیی و لیبوردن خوا و گه یشتن به به ههشت و به دهستهینانی ره زامهندی خوا ،

ئهی ئەوه نیه خوا عزوجلّ فەرمویه تی: ﴿وَالذّٰکِرِیۡنَ ۙ اَللّٰهُ کَثِیۡرًا ۙ وَالذّٰکِرٰتِ

اَعَدَّ ۙ اَللّٰهُ لَهُم مَّغْفِرَةً ۙ وَاَجْرًا عَظِیۡمًا ﴿ (الاحزاب: ٢٥) ئەو ئافرهت و پیاوانه ی که زیکر و

یادی خوا به زوری دهکه نه وه، خوا ی پهروردگار لیبوردن و پاداشتیکی گه ورهیی بو
 داناون.

١ المصدر السابق، ل: ٢٩٢.

٢ المصدر السابق، ل: ٢٩٢. والآداب الإسلامية، للمصري ل: ٣٨٠-٣٨٤.

وه له فرموده‌ی قودسیدا پیغمبر ﷺ فرمویه‌تی: خوا جل جلاله فرمویه‌تی: {لایذکرنی عبدٌ فی نفسه، إلا ذکرته فی ملاءٍ من ملائکتی ولایذکرنی فی ملاءٍ إلا ذکرته فی الرفیق الأعلى} (۱) واته: هر بهنده‌یک له‌دلی خویدا زیکرویدی من بکات، نه‌وه منیش له‌ناو کومه‌لی فریشته‌کاندا زیکر ویدی نه‌وه ده‌که‌مه‌وه، وه نه‌گهر له‌ناو کومه‌لیکدا بهنده‌ی من زیکرد ویدی من بکات، نه‌وه منیش له‌ناو کومه‌لی بالادا زیکر ویدی نه‌وه ده‌که‌مه‌وه.

ته‌نھا به‌زیکر ویدی خوا دلّه‌کان نارام ده‌بن، خوا فرمویه‌تی: ﴿أَلَا یَذکُرِ اللّٰهُ تَطْمِیْنُ الْقُلُوبِ﴾ الرعد (۲۸). ته‌نھا به‌زیکر ویدی خوا دلّه‌کان دلنیا ده‌بنه‌وه و نارام ده‌گرن. شیخ حسنی بصری ده‌لی: (له‌سی شتدا شیرینی و خوشی وه‌ریگرن: له‌نوویژدا، له‌زیکر ویدی خوا‌دا، له‌قورئان خویندندا، نه‌گهر شیرینی و خوشیت له‌مانه ده‌ستکه‌وت باشه، نه‌گینا بزانه ده‌رگاکه داخراوه). (۲).

زیکر ویدی خوا ده‌رمان و شیفای دلّه‌کانه، کابرایه‌ک به‌شیخ حسنی بصری گوت: دلّم ره‌ش بوه عیلاجم چیه؟، نه‌ویش گوتی: (به‌زیکر ویدی خوا دلّت بتاوینه‌وه). (۳).

له‌به‌ر نه‌وه پیویسته مروّقی باوه‌ردار چاودی‌ری نه‌وه ئادابانه بکات به‌م شیوه‌ی که باسی ده‌که‌ین:

۱- له‌پیش ویدی خواوه ده‌ستنوویژیک بگره، چونکه پیشه‌وا عمری کوری خه‌تتاب گوتویه‌تی: ده‌ستنوویژی جوان و چاک شه‌یتان له‌تو دورد‌ه‌خاته‌وه.

۲- له‌کاتی عیباده‌ت ویدی خوا واجبه ئیخلاصمان ته‌نھا بو خوا بیّ و دلّمان ئاماده بیّت، وه‌به‌سته‌که‌مان ته‌نھا هر خوا بیّت (۴).

۳- پیویسته زور به‌ترس و له‌سه‌ره‌خوییه‌وه ویدی خوا بکه‌ینه‌وه، له‌دلی خو‌ماندا و به‌سه‌ر لیوه‌کانماندا ویدی خوا بکه‌ینه‌وه به‌ده‌نگی به‌رز نه‌بی، خوا جل جلاله

^۱ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۲ مدارج السالکین، لابن القيم، ۲ / ۳۱۵.

^۳ منهاج الصالحین، ب ۱ / ۲۲۶.

^۴ منهاج الصالحین، ب ۱ / ۲۲۶.

فهرمويه تي : ﴿ وَأَذْكُرُ رَبِّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴾ (الأعراف: ٢٠٥).

٤- باشتەر ئهويه يادی خوا به دلّ و به زمان بیّت، چونکه ئەم شیویه نزیك بونه وه
له خوای پهروهردگار په یه داده کات و دلّیش له خوا بی ناگا نابیّت.

٥- له سه ره تاي زیکره که وه دلّ و دهرونی خوّت پاک بکه وه به توبه کردن و داوای لیبوردن
له گونا هو تاوانه کانت، پیغمه بر ﷺ فهرمويه تي: ﴿ إِنَّهُ لِيَغَانُ عَلَيَّ قَلْبِي، وَإِنِّي
لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ ﴾ (١) واته: شهیتان بو سه ردلم سه ره تاتکی ده کات وه
منیش له روژیکدا سه د جار داوای لیبوردنی تاوانه کانت له خوا ده که م. (٢).

٦- دیاریکردنی کاته پیروژه کان بو یادی خوا وه کاتی سه هر- پییش نوژی به یانی-
و کاتی گزنگی به یان و کاتی ئیواره و کاتی دونوژه کان و له شه وه پیروژ و روژه
پیروژه کاند، خوا عزوجل فهرمويه تي: ﴿ وَأَذْكُرُ رَبَّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴾ واته: ئیواره و
به یانیان یادی خوای خوّت بکه وه. (٣).

ئه بوهریره گیرایه وه پیغمه بر ﷺ فهرمويه تي: خوا جل جلاله فهرمويه تي: ﴿ ابْنِ آدَمَ
أَذْكُرْنِي بَعْدَ الْفَجْرِ وَبَعْدَ الْعَصْرِ سَاعَةً، أَكْفِكَ مَا بَيْنَهُمَا ﴾ (٤) واته: ئەهی مروّ تو له دونوژی
به یانی و نوژی عه سهروه یه که سه عات یادی من بکه وه منیش نیوان ئەو دوکاته بو تو به سم.
ههروه ها پیغمه بر ﷺ فهرمويه تي: ﴿ أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الرَّبُّ مِنَ الْعَبْدِ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ
الْآخِرِ، فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَكُونَ مِمَّنْ يَذْكُرُ اللَّهَ فِي تِلْكَ السَّاعَةِ فَكُنْ ﴾ (٥). واته: کاتی نیوه
شه و نزیکتین ئەو کاتانه یه که خوا جل جلاله له به نده که ی خویه وه نزیك ده بیته وه.

٧- سوننه ته زیکر و یادی خوا گریان و فرمیسی له گه لدا بیّت، چونکه ئە بوهریره ده لی:
گویم له پیغمه بر بوو ده یفه رموو: ﴿ سَبْعَةٌ يَظْلَهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ... وَرَجُلٌ

^١ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٢/ل: ١٢٠ والآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٢١٣.

^٣ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ أيمن المزين/ل: ٤٠٠.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٥ رواه الترمذي (٣٥٧٩) وقال: حسن صحيح.

ذَكَرَ اللهُ خَالِيًا ففَاضَتْ عِينَاهُ { (١) واته: حهوت كهس ههن له ژيئر سيبهري خوادان لهو روزه دا كه جگه له سيبهري خوا هيچ سيبهريكيتر ناميني ، پاشان پيغه مبهري ﷺ فرموي : كه سيك كه له چوليدا يادي خوا بكا ته وه وچاوه كاني فرميسك برژينن .

پيشينه چا كه كاني نيمه له كاته كاني ذيكرو يادي خوادا زور گريان وفرميسكيان هه لپرانده ، نيمامي عمر شويني فرميسكه كاني له پومه تيدا دو خه تي رهش هاتبونه خواره وه ، ههندي له ياره كان وشوينكه وتوان وئين عباس به هه مان شيوه بوون . (٢)

٨- پيوسته رهوش و ئاكارو كردارمان يه ك بگريته وه له گهل ئه و زيكر و ياده دا كه بو خوي ده كين ، وسور بين له سهريان ، چونكه مه به ست له زيكر و يادي خوا نه وه يه : كه به هوي ئه و زيكر و ياده وه رهوش و كار و ئاكارمان جواتر و په سه ندر و چا كتر له نيمه دا رهنگ بداته وه .

٩- پيوسته به روبومي يادي خوا بو خومان به ده ست بهينين ، نه وه ش به پاريزگاري كردن له سه رخواپه رستي و قسه ي چاك و كرده وي باش و مامه له ي شيرين له گهل خه لكدا ، چونكه خوا عزوجل فرمويه تي : ﴿ اِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴾ (العنكبوت: ٤٥) واته : نويزي كامل مروقه ده گيرپته وه له كاره ناشيرين و كرده وه خهراپه كان ، وه يادي خوي په روه ردگار له هه موو نه وانه گه وره تره .

١٠- زيكر و يادي خوا كو تايي پييينه به سه لاوات دان له سه ر پيغه مبهري به دوعا و نزاو پارانه وه له خوا جل جلاله كه وا ليت وه برگري .

١١- نه گه ر له شويني كدا نه لقه ي زيكر ي بوو سوننه ته به شداريان بكه يت ، چونكه پيغه مبهري ﷺ فرمويه تي : { إِذَا مَرَّتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا قَالُوا: وَمَا رِیَاضُ الْجَنَّةِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: حِلْقُ الذِّكْرِ } (٣) واته : كاتي ك رويشتن به لاي باخچه كاني به هه شتدا خوتان تي ربكهن ، ياره كان گو تيان : نه ي پيغه مبهري خوا باخچه كاني به هه شت كامانه ن؟ نه ويش

^١ حديث متفق عليه .

^٢ منهاج الصالحين ، ب ، ١ / ل : ٢٣١ .

^٣ رواه الترمذي في فضل ذكر الله تعالى برواه : الجامع الصغير ، ١ / ٦٦ ، وقال : صحيح .

لهوه لأمدا فہرموی: باخچہکانی بہہشت ثالثہکانی زیکرویادی خواہیہ کہ پرواداران پیوہی سہرقال دہبن. (١).

(سودوبہرہ بہک) بہئبرامیمی کوری ئەدہمیانگوت: نامۆژگاریمان بکہ، ئەویش گوتی: ئەگەر دیتتان خەلک بەدونیاوہ سہرقالہ-ئیوہ بہچاکہی ئاخیرت و دوا رۆژوہ خوٹان سہرقال بکہن.

وہ ئەگەر خەلک پووالہتی دہپازاندہوہ-ئیوہ دہرون وپہنہانیتان ہرازیئنہوہ. وہ ئەگەر خەلک بو تہلارو ویاغ وییستانی دنیا تیدہکوشا-ئیوہشبو تہلار ویاغ وییستانی دوارۆژ تیبکویشن. وہ ئەگەر خەلکبہعیب وکاری یہکترہوہ خہریکبون-ئیوہ بہعیبی خوٹانہوہ خہریک بن. لەم دونیاہدا تویشو پەیدابکن بوئوہ بتان گہیہنی بہدوارۆژتان، چونکہ دنیا کیلگہی دوارۆژہ. (٢).

ئەمہ ہەندیکہ لەو زیکرانہی کہ سوننہتن:

١- **أَسْتَعْفِرُ اللَّهَ**: واتہ: داوا ی لیبوردنی تاوانہکانم ئەی خواہیہ لەتو دەکم، ئیبن عباس- رحمہ اللہ- گوتی: پیغہمبەر ﷺ فہرمویہتی: ((ہەر کہ سیك پابەندی ئیستیغفار بیئت ئەوہ خوا جل جلالہ لەہەموو تہنگو چەلەمہیہکدا دەرگایہکی بو دەکاتوہ، ولہہموو غەم و پەژارہیہکدا فەرہح و خۆشیہکی بو دہیئنی، لەشوینیکہوہ کہ گومانی ئی ناکات ریزق رۆزی دہداتی)). (٣).

٢- **بِقِرَاءَتِكُمْ بِرَأْسِي** فہرمویہتی: { لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ } خیرہکە ی وەك ئەوہیہ کہبەندہیہك ئازاد بکہیت. (٤).

٣- **سبحان الله وبحمده، سبحان الله العظيم**: پیغہمبەر ﷺ فہرمویہتی: دوو وشہ ہہیہ لەسەر زمان سوکن بەلام لەتہرازودا قورسن، و خۆشہویستی خوی رہحمانن ئەو دووشہیہ ئەمانہن: { سبحان الله وبحمده، سبحان الله العظيم }. (٥).

^١ پروانہ: اداہ المسلم ل: ٦٥-٦٦. وموسوعة الآداب الإسلامية للشيخ أمين المزين، ل: ٤٠٣-٤٠٨.

^٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية ب ١ / ل: ٢٣٢.

^٣ أخرجه ابو داود. پروانہ: الجامع الصغير، ٢ / ل: ٢١٧، وقال: حديث صحيح.

^٤ أخرجه الحاكم وقال: صحيح على شرط الشيخين.

٤- لاحول ولاقوة إلا بالله: پیغمبر ﷺ به نه بوموسای نه شعری فرموو: خه زینه یه که له خه زینه کانی به هه شتان پیتبلیم؟ نه ویش گوتی: به لی، فرموی: بلی، {لا حول ولاقوة إلا بالله}. (١).

٥- صه لاواتدان له سر پیغمبر ﷺ: پیغمبر ﷺ فرمویه تی: هه که سینک صه لاواتیکم لی بدا خوی پروهردگار ده صه لاواتی لیده داته وه. (٢).
 نه م زیکرانه ی که باسم کردن دریزه ی هیه به لام من هر به کورتی باسم کردن. (٣).

چه قدیه م: نادابه کانی دوعا ونزا وپارانه وه:

دوعا ونزا وپارانه وه له خوا جل جلاله کاکله ی خواپه رستیه، وه که پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {الدعاء سلاح المؤمن، وعماد الدین و نور السموات والأرض} (٤) واته: دوعا و پارانه وه له خوا جل جلاله چه که و سیلاحی بروداره، وکوله که ی نایینه و پروناکی ناسمان و زهویه و به هیزترین هوکاره بولابردنی شته خه راپه کان، و به ده سته یانی مه به ست و نامانجه کانی مروقه، دوعا و پارانه وه نهوپه ری به ندایه تیه بو خوا جل جلاله، هر نه مه پیروزترین و به خته وه رترین کاته کانی مروقه، نه وه ناده مه- علیه السلام- کاتیک تاوانی نه جامدا هیچ چاری نه ما هه ستا به نزا و پارانه وه یه کی غه مباریه وه، روی کرده خوا و گوتی: نه ی خویه نیمه سته ممان له خو مان کرد، نه گهر لی مان نه بوری و به زه بییت پیماندا نه یه ته وه ده چینه ریزی خه ساره تمه ندانه وه ﴿قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾.

ئیراهیم پیغمبر- علیه السلام- له قولایی دلیه وه له خوا پارایه وه، و گوتی: ﴿رَبَّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِنِّي بِالْمَالِحِينَ﴾

پیغمبرانه ی تریش له کاتی سه غله تیدا هر په نایان بو خوا بردو وه وه هر له نه وه پاراونه ته وه، جگه له خوا جل جلاله کی نوح پیغمبریه ی له خنکان رزگار کرد؟، نه ی کی

١- حدیث متفق علیه.

٢- حدیث متفق علیه.

٣- خرجه مسلم فی صحیحه.

٤- بروانه: الآداب الإسلامیة للناشئة ب ٢ ل: ١٣١-١٣٢.

٥- الجامع الصغیر، ب ١ ل: ٤٠٥، وقال: حدیث صحیح.

بوو ئىبراهيمى له ئاگر رزگار كرد؟ ئه‌ى كى بو يوسفى له بيره‌كه ده‌ره‌ئينا يه‌وه؟، ئه‌ى كى بو ئه‌يوبى له نه‌خوشى چاك كرده‌وه؟ ئه‌ى كى بو موساى له فيرعه‌ون و تاقمه‌كه‌ى رزگار كرد؟ ئه‌ى كى بو يونسى له ناو سكى ماسى ده‌ره‌ئينا يه‌وه؟ ئه‌مانه‌و به‌صه‌دان شتيتر، كى چاره‌يكردن جگه له خواى په‌روه‌ردگار؟، به‌ته‌ئكيد هه‌ر خوابو، وه‌هه‌موكه‌سيك جگه له‌خوا هه‌چ كه‌سيكى ترى نيه رزگارى بكات و چاكي بكاتوه و به‌هانايه‌وه بچيت. ﴿أَمِنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ﴾ واته: جگه له‌خوا كى وه‌لامى مروقى ناچار و بيچاره ده‌داته‌وه و نه‌خوشى و گرفته‌كه‌ى لاده‌با؟. (١).

بۆيه نزاو پارانه‌وه چه‌ند ئادابىكى هه‌يه و پيوسته ئيمه چاوديرى بكه‌ين و ئاگامان له‌و ئادابانه بيٺ.

١- يه‌كلابونه‌وه بو خوا و ده‌ستنويزت هه‌بيت و روو له‌قيبله بكه‌يت و تۆبه و په‌شيمانى ده‌ر بپرى و شتى خه‌لكى كه له‌لاته بويان بگيريه‌وه. (٢).

٢- ده‌سته‌كانت به‌رزبكه‌وه تا به‌رامبه‌ر شانت و ده‌سته‌كانت به‌رزبكه‌وه به‌ره‌وئاسمان به‌زه‌ليلى و ترسه‌وه، ئه‌نه‌س گيرايه‌وه گوتى: {كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُوقِعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُرَى بِيَاضَ إِبْطَيْهِ فِي الدَّعَاءِ}. (٣) واته: پيغه‌مبه‌ر ﷺ له‌كاتى دوعاو پارانه‌وه‌دا ده‌سته‌كاني به‌رز ده‌كرده‌وه تا وه‌كو سپيائي بن هه‌نگلى ده‌بينرا.

٣- له‌كاتى دوعادا دلت ناماده بيٺ له‌گه‌ل خوادا و گومانى جوان به‌خودا به، وئوميٺت هه‌ر به ئه‌ويى، يه‌قينت هه‌بى كه خوا جلجاله دوعا و نزاكه‌ت لى وهرده‌گرٺت ئه‌بوهريره گيرايه‌وه پيغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمويه‌تى: {أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِ بِي، فليظنَّ بِي الظَّنَّ الْحَسَنَ} (٤) واته: من له‌لاى گومانى به‌نده‌كه‌مم پيٺم، بانه‌كه‌م گومانى چاك و باشم پى به‌ريٺت.

^١ منهاج الصالحين، ب ١ / ل: ٢٣٥.

^٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٢ / ل: ١٣٥.

^٣ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

۴- کاتیک که دعوات کرد دهنگت نرم بکه‌وه و چاوت به‌رمزه‌که‌وه بؤ ئاسمان، خوا جل جلاله فرمویه‌تی: ﴿ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكِرْيَا ۝﴾ اِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿۲﴾ (مریم ۲-۳). واته: زه‌کریا بانگی په‌رو‌ردگاری خوئی کرد، به‌بانگ کردنیکی زور نرم و به‌هیواشیه‌وه.

۵- نیلحاحی کردن له‌دوعا و نزا‌داو سی‌جار دوباره‌ی بکه‌وه، عبدالله ی کوری مسعود گیرایه‌وه گوتی: {كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا دَعَا دَعَا ثَلَاثًا، وَإِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلَاثًا} (۱) واته: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کاتیک دوعای بکر‌دایه سی‌جار دوعای ده‌کرد، وه‌کاتیک داوای شتیکی بکر‌دایه سی‌جار داوای ده‌کرد.

۶- به‌الحمد لله و سه‌لاوات دان له‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ست به‌دوعا و پارانه‌وه بکه، کو‌تاییه‌که‌شی هر با به‌ئمانه بی‌ت، نه‌بو سلیمانی دارانی گوتویه‌تی: دوعا و پارانه‌وه به‌و شیویه‌یه ده‌کری‌ت.

۷- خو‌ت بی‌اریزه دوعا له‌خو‌ت و له‌مال و مندالت مه‌که، له‌م باره‌وه جابر گیرایه‌وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {لَا تَدْعُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ، وَلَا تَدْعُوا عَلَىٰ أَوْلَادِكُمْ، وَلَا تَدْعُوا عَلَىٰ أَمْوَالِكُمْ، لَا تَوَافِقُ مِنَ اللَّهِ سَاعَةٌ يُسْأَلُ فِيهَا عِطَاءٌ فَيُسْتَجَابَ لَكُمْ} (۲) واته: دوعا له‌خو‌تان و له‌مندال و مال و سامانتان مه‌کن، نه‌وه‌ک بکه‌وی‌ته ناو سه‌عاتیکه‌وه و له‌و کاته‌دا دوعا‌که‌تان وه‌ری‌گری.

۸- په‌له‌مه‌که له‌وه‌لامدانه‌وه‌ی نزا‌که‌ت و نا‌ئومی‌د مه‌به له‌جیبه‌جی‌کردنی پی‌داویستی‌ه‌که‌ت و ازی‌ش له‌دوعا‌کردن مه‌ینه، نه‌بو‌هریره گیرایه‌وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {دوعا‌کردن و پارانه‌وه هر وه‌رده‌گری، مادام دوعایه‌که تاوان و پچرانی خزمایه‌تی نه‌بی، و مادام په‌له‌نه‌کا، گوتیان: په‌له‌کردن یانی چی؟ نه‌ویش فرموی: نه‌وه‌یه بلی: من هر دوعا ده‌که‌م قبول نه‌بوو، نه‌مجا په‌شیمان ببی‌ته‌وه و دوعا نه‌کا} (۳).

۱ حدیث متفق علیه.

۲ ترتیب احادیث الجامع الصغیر، ۳/ ۲۲، وقال: حدیث صحیح.

۳ أخرجه مسلم في صحیحه.

۹- قوزتنه‌وه‌ی کاته پیروزه‌کان و شوینه پاکه‌کان بۆ پارانه‌وه و نزاکردن وه: کاتی پارشیو، شه‌وو روژی جومعه، مانگی رهمه‌زان، ده روژه‌ی ذیلحجه، روژی عهره‌فه، دوا نویژه فه‌رزه‌کان و ناو سوچه‌کان، و کاتی روژو شکاندن، حاله‌ته‌کانی دل نهرمی و له‌خوا نزیکبوونه‌وه، له‌مه‌ککه‌ی پیروز وشاری مه‌دینه، ومزگه‌وته‌کان، له‌م باره‌وه نه‌بوهریره گیارایه‌وه پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام فه‌رمویه‌تی: {يَنْزِلُ اللَّهُ تَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرِ، فَيَقُولُ عَزَّوَجَلَّ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِبَ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأَعْطِيهِ، مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرْ لَهُ؟} (۱) واته: خوای په‌روه‌ردگار له‌کاتی سییه‌کی شه‌ودا هه‌موو شه‌ویک داده‌به‌زی بۆ ناسمانی یه‌که‌م و ده‌فه‌رموی: (کی لیم ده‌پاریته‌وه تا وه‌لامی بده‌مه‌وه، کی داوای شتم لی ده‌کات تاییده‌می، کی داوای لی‌بوردنم لی‌ده‌کات تا لی‌ی ببورم). هه‌روه‌ها نه‌بوهوره‌یره گیارایه‌وه پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام فه‌رمویه‌تی: {أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ، فَأَكْثِرُوا الدُّعَاءَ} (۲) واته: نزیکتین شه‌و کاتانه‌ی که به‌نده له‌خوای خویه‌وه نزیک بیته‌وه شه‌و کاته‌یه که له‌سوچه‌ه دابییت، که‌واته له‌و کاته‌دا زۆر دوعاو نزا بکه‌ن.

۱۰- زۆر دوعاو پارانه‌وه له‌کاتی شینه‌یی و خویشیدا بکه بۆ شه‌وه له‌کاتی ته‌نگ و چه‌له‌مه‌و ناخویشیدا دوعاو نزا که‌ت زوو گیارابییت، نه‌بوهوره‌یره گیارایه‌وه پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام فه‌رمویه‌تی: {مَنْ سَأَهُ أَنْ يَسْتَجِبَ اللَّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالْكَرْبِ فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَّخَاءِ} (۳) واته: که‌سیک پی‌ خو‌شه که‌وا له‌کاتی ناخو‌شی و ته‌نگ و چه‌له‌مه‌دا خوای په‌روه‌ردگار وه‌لامی بداته‌وه‌و لای لی بکاته‌وه شه‌وه به‌له‌کاتی خویشیدا دوعاو نزا زۆر بکات.

۱۱- له‌خواردن و خواردنه‌وه و پو‌شاکدا خۆت له‌حه‌رام بیاریزه، چونکه خوا پاکه پاک نه‌بی وه‌ری ناگریت، نه‌بوهوره‌یره گیارایه‌وه پیغه‌مبه‌ر عَلَيْهِ السَّلَام فه‌رمویه‌تی: {نَهَى خَهْلَكَيْنَهُ خَاوَا پَاكَه‌و پَاكَه‌نَه‌بِي وَهَرِي نَاغَرِي، وَهَ خَاوَا بَه‌چِي فَهَرْمَانِي بَه‌پِيغَه‌مَبَه‌رَان كَرْدَه‌هَر بَه‌وَه‌ش فَهَرْمَانِي بَه‌بِرَوَادَارَان كَرْدَه‌و فَهَرْمَوِيه‌تِي: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ

^۱ حدیث متفق علیه.

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۳ رواه الترمذي، برواه: ترتيب أحاديث الجامع الصغير، ۲/ ۱۷۹، وقال: حديث صحيح.

اعملوا صالحاً إِنِّي بما تعملون عليم ﴿ واته: ئەي پيغەمبەران لەپاکیەکان بخۆن و کرداری چاک بکەن، وەفەرمویەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ واته: ئەي برواداران لەو ریزق و رۆزیهی که پیمان داوان بخۆن، پاشان پيغەمبەر ﷺ باسی کابرایهکی کرد که گەشتەکهی درێژ دەکردهوهو چلکن و کولکن بو، دەستی بەرهو ناسمان بەرز دەکردهوه و دەیگوت: ئەي پەرودەگارم، ئەي پەرودەگارم، پيغەمبەر فەرموی: ﴿بەلأَمْ نَهْمُ پیاوه خواردن و خواردنەوهکهی حەرامه و پۆشاکهکهی حەرامه و هەر بەریزق و رۆزی حەرامیش پیگهیهوه، ئەم کهسه چۆن دوعا و نزای ئی وەردهگیری؟﴾ (١).

١٢- بەناوه جوانهکانی و بە ئیسمی اعظمی له خوا بپاریوه، وهك فەرمویەتی: ﴿وَلِلَّهِ

الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا﴾ (الأعراف: ١٨٠)

وهخوا عزوجل فەرمویەتی: ﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ

الْحُسْنَىٰ﴾ (الاسراء: ١١٠).

ئەنەس گێرایهوه پيغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: ((الْطُّوًّا - أَيِ الْحَوًّا - بِيَا ذَالِجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ)) واته: سوربن لەسەر دوعا و نزا کانتان بەناوی ذوالجلال و الإكرام-هوه.

١٣- زۆر دوعا بۆ دایک و باوک و خوشک و براو مندال و دراوسی و برواداران بکه. خوا

جل جلاله له موساوه دهگێڕیتهوه که گوتویەتی: ﴿قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِإِخْتِي وَأَدْخِلْنَا

فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ﴾ (الأعراف: ١٥١) واته: ئەي پەرودەگارم لهخۆم

و لهبراکهه خۆشبهو بمان خهه ناو بهزهیی خۆتهوه تۆ لههه موو کهس بهبهزهیی تری.

ئەبو درداء گێرایهوه پيغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: {دوعای بروادار بۆ براکهی

لهپشته ملدا وەرگیراوه، لهلای سهرییهوه فریشتهیهک وهستاوه هر جاریک دوعای بهخیر

بۆ براکت بکهیت فریشتهکه دهلی: نامین بوۆ تۆش وهك ئەو. (٢).

^١ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٢ رواه الترمذي والحاكم، قال النووي في الرياض: قال الحاكم: صحيح الإسناد.

^٣ رواه احمد ومسلم. و برواه: الآداب الإسلامية للناشئة، ب٢/١٣٤، ومنهاج الصالحين، ب١/٢٤٠، والآداب

{ نزاو پارانه وه هه لَبژارده كانی قورئانی پیرۆز }

ئهمهش هه ندىكه له نزاو پارانه وه هه لَبژارده كانی قورئانی پیرۆز:

- ۱- سورهى فاتيحہ، چونكه نزا وپارانه وهى گه وهى تىدايه.
- ۲- (ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا) ههتا كوئايى سوره تهكه.
- ۳- (ربنا لاترغ قلوبنا بعد اذ هديتنا ..... انك انت الوهاب.) (آل عمران).
- ۴- (رب اجعلنى مقيم الصلاة ومن ذريتي ربنا وتقبل دعاء، ربنا اغفر لي ولوالدي وللمؤمنين يوم يقوم الحساب.) (ابراهيم).
- ۵- (رب ادخلني مدخل صدق واخرجني مخرج صدق واجعل لي من لدنك سلطاناً نصيراً) (الاسراء).
- ۶- (ربنا آتانا من لدنك رحمة وهى لنا من امرنا رشداً) (الكهف).
- ۷- (رب اشرح لي صدري ويسر لي أمري) (طه).
- ۸- (رب زدني علماً) طه.
- ۹- (لا اله الا انت سبحانك انى كنت من الظالمين) الأنبياء.
- ۱۰- (رب اعوذ بك من همزات الشياطين و اعوذ بك رب ان يحضرون.) (المؤمنون).
- ۱۱- (ربنا آمنا فاعفر لنا وارحمنا وانت خير الراحمين.) (المؤمنون).
- ۱۲- (ربنا هب لنا من ازواجنا وذرياتنا قره اعين واجعلنا للمتقين اماماً.) (الفرقان).
- ۱۳- (رب وزعني ان اشكر نعمتك التي أنعمت عليّ وعلى والدي وان اعمل صالحاً ترضاه وادخلني برحمتك في عبادك الصالحين.) (النحل).
- ۱۴- (ربنا اغفر لنا ولاخواننا الذين سبقونا بالإيمان ولا تجعل في قلوبنا غلاً للذين آمنوا ربنا انك رؤوف رحيم.) (الحشر).
- ۱۵- (رب اغفر لي ولوالدي ولن دخل بيتي مؤمناً وللمؤمنين والمؤمنات.) (نوح).
- ۱۶- (قل أعوذ برب الفلق و قل أعوذ برب الناس).

{ نِزَاو پَارَانِه وَه هه لَبَزَارْدِه كَانِي فِه رَمُودِي پِيرُوز }

ئِه مِه ش هه نَدِيكِه لِه و نِزَاو پَارَانِه وَه هه لَبَزَارْدَانِي فِه رَمُودِي پِيرُوز:

١- اللّٰهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَى وَالتَّقَى وَالعِفَافَ وَالعِغْنَى.

٢- اللّٰهُمَّ مُصَرِّفِ القُلُوبِ صَرِّفْ قُلُوبَنَا عَلَي طَاعَتِكَ. (١).

٣- اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَهْدِ البَلَاءِ وَدَرْكِ الشَّقَاءِ وَسُوءِ القَضَاءِ وَشِمَاتَةِ الأَعْدَاءِ وَعَضَالِ الدَّاءِ وَخِيبةِ الرِّجَاءِ. (٢).

٤- اللّٰهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَأَصْلِحْ لِآخِرَتِي الَّتِي فِيهَا مَعَادِي، وَاجْعَلْ الحَيَاةَ زِيَادَةً لِي فِي كُلِّ خَيْرٍ، وَاجْعَلْ المَوْتَ رَاحَةً لِي مِنْ كُلِّ شَرٍّ. (٣)

٥- اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ زَوَالِ نِعْمَتِكَ وَتَحَوُّلِ عَافِيَتِكَ وَفَجْأَةِ نِقْمَتِكَ وَ أَعُوذُ بِكَ مِنْ جَمِيعِ سَخَطِكَ. (٤).

٦- اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ العِجْزِ وَالكَسَلِ، وَالجِنُونِ وَالبِخْلِ وَالهَرَمِ، وَالقَسْوَةِ وَ الغَفْلَةِ، وَالعَيْلَةِ وَالدَّلَةِ وَالمَسْكِنَةِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الفَقْرِ، وَالكُفْرِ وَالفُسُوقِ، وَالشَّقَاقِ وَالنِّفَاقِ، وَالسَّمْعَةِ وَالرِيَاءِ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الصَّمَمِ وَالبُكْمِ، وَالجُنُونِ وَالجُدَامِ وَالبَرَصِ، وَسَيِّءِ الأَسْقَامِ. (٥).

٧- اللّٰهُمَّ آتْ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكَّاهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيَّهَا وَمَوْلَاهَا.

٨- اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا. (٦).

٩- اللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الأَخْلَاقِ وَالأَعْمَالِ وَالأَهْوَاءِ. (١).

^١ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٢ أخرجه البخاري و مسلم في صحيحهما.

^٣ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٥ الجامع الصغير، ١/١١٧، وقال: حديث صحيح.

^٦ أخرجه مسلم في صحيحه.

١٠- اللهم انى أسألك موجبات رحمتك وعزائم مغفرتك والسلامة من كل إثم، والغنيمة من كل بر، والفوز بالجنة والنجاة من النار. (٢).

١١- اللهم انى أسألك حُبَّك وحبَّ مَنْ يَحِبُّكَ، والعمل الذي يبلغنى حُبَّكَ اللهم اجعل حبيبك أحبَّ إلىَّ من نفسى وأهلى ومن الماء البارد.

١٢- اللهم اقسِمْ لنا من خشيتك ماتحول بيننا وبين معاصيك، ومن طاعتك ما تبَلَّغنا به جنتك، ومن اليقين ماتهون علينا مصائب الدنيا، اللهم متعنا بأسماعنا وأبصارنا وقواتنا ما أحييتنا، واجعله الوارث منا، واجعل ثأرنا على مَنْ ظَلَمْنَا وانصرنا على مَنْ عادانا، ولا تجعل مصيبتنا في ديننا، ولا تجعل الدنيا أكبر همًّا ولا مبلغ علمنا، ولا تسلط علينا من لا يرحمنا. (٣).

١٣- اللهم طهِّرْنِي بالثلج والبرد والماء البارد، اللهم طهِّرْ قَلْبِي من الخطايا كما طهَّرت الثوب الأبيض من الدنس، وباعد بينى وبين ذنوبى كم اباعدت بينا لمشرق والمغرب.

١٤- اللهم انى أعوذ بك من قلب لا يخشع ونفس لا تشبع و دعاء لا يسمع وعلم لا ينفع، اللهم انى أعوذ بك من هؤلاء الأربعة، اللهم انى أسألك عيشة تقيَّة وميتة سوية ومردًّا غير مخزي. (٤).

١٥- اللهم اغفرْ خِطِيئتي وجهلى، وإسرافي في أمرى، وما أنت أعلم به منى، اللهم اغفرلى جدى وهزلى، وخطئى وعمدى وكلّ ذلك عندى، اللهم اغفرلى ما قدّمتُ وما أخرتُ، وما أسررتُ وما أعلنتُ، وما أنت أعلم به منى، أنت المقدم، وأنت المؤخر، وأنت على كلّ شيء قدير. (٥).

^١ روا الترمذي، برواه: ترتيب أحاديث الجامع الصغير، ٣/ ٣٠٦، وقال: حديث حسن.

^٢ أخرجه الحاكم (١/ ٦٠٦، رقم ١٩٢٥) وقال: صحيح على شرط مسلم.

^٣ رواه الترمذي رقم: ٣٥٠٢، وقال: هذا حديث حسن غريب.

^٤ أخرجه أحمد عن عبد الله بن أبي أوفى، قال المناوى: وإسناده حسن.

^٥ أخرجه البخاري ومسلم.

{سوديك} له کاتی دوعا کردندا سوننه ته ږوو له قبيله و هردو دهنه کانت بو
 ناسمان بهرز بکيه وه، نه بوهريره له فهرموديه کی دريژدا هيناویتی که پیغه مبهر ﷺ
 فهرمويه تی {... أَنْ الرَّجُلُ يُطِيلُ السَّفَرَ، أَشْعَثَ أُغْبِرَ، يَمْدَ يَدِيهِ إِلَى السَّمَاءِ...} (١)
 واته: پياوی وا هیه گه شته که ی دريژ ده کاته وه، چکن وکولکنه، دهنه کانی بو
 ناسمان دريژده کاته وه دوعا ده کات ... هروها پیغه مبهر ﷺ فهرمويه تی: {إِنَّ اللَّهَ
 حَيُّ كَرِيمٌ يَسْتَحْي إِذَا رَفَعَ الرَّجُلُ إِلَيْهِ يَدَيْهِ أَنْ يُرَدَّهُمَا صَفْرًا خَالِتَيْنِ} (٢). واته: خواجل
 جلاله زيندوه وبه خشنديه، کاتيک که سيک دهنه کانی بهرز بکاته وه بو لای خواجل
 جلاله شهرم ده کات که به نائوميديه وه وه لای نه داته وه (٣).

هه ژديه م: ئادابی توبه و په شيمان بونه وه له گونا هو تاوان:

توبه و په شيمان بونه وه له گونا هو تاوان نه وه يه که مروقی مسولمان له و گونا هو
 تاوانانه ی که به دل و به نه دنامه کانی نه نجامی داوه يه کسه په شيمان بيته وه، ووازيان
 لی بهینی، وعه زمی و ابيت که چاريکی تر نه گه ريته وه بو سهريان، خواجل جلاله
 فهرمويه تی: ﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ النور: ٣١
 واته: برواداره کان تيکرا بگه ريته وه بو لای خوا. هروها پیغه مبهر ﷺ
 فهرمويه تی: {كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ}.
 واته: مروقه کان هه موويان تاوانکارو هه له کارن وه چا کترينی تاوانکارو هه له کارن توبه
 کارانن. (٤)

وه له بهر گرنگی نه و بابه ته پيوسته ره چاوی نه م ئادابانه بکړين:

١- زور به ئيخلاص و خوږيه کلاکردنه وه وه بو خوا جل جلاله له هه موو گونا هه کانی توبه
 بکات، نه مچا خوا جل جلاله توبه که ی لی قه بول ده کات، خوا جل جلاله فهرمويه تی:

^١ الإمام مسلم مع النووي (٧/ ٩٩) حديث رقم: (١٠١٥).

^٢ الترمذي مع التحفة (٩/ ٥٤٤).

^٣ موسوعة الآداب الإسلامية للشيخ أيمن المزين والشيخ محمد حسان ل: ٤١٥.

^٤ موسوعة الآداب الإسلامية، ل: ٣٥.

﴿ قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ
 الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ الزمر: ٥٣ واته: نه گهر ئیوه تۆبه بکهن خوا جل
 جلاله له هه موو گوناهاه کانتان ده بورى تیکرا.

٢- پيوسته په له بکهیت و خیرا تۆبه بکهیت و په شیمان بیهوه له وگوناهاه ی کردوته،
 خوا جل جلاله فه رمویه تی: ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ
 يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾ النساء: ١٧.

واته: هه ر خوا ته و به و درده گری له وکه سانه ی که به نزانیه وه گوناها و تاوان ده کهن،
 پاشان زوو ته و به ی لى ده کهن. وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: { إِذَا أَخْطَأَ الْعَبْدُ خَطِيئَةً نَكِتَ
 فِي قَلْبِهِ نَكْتَةً سَوْدَاءَ، فَإِنْ هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صَلُّوا... } (١) واته: کاتیک مروڤ تاوانیک بکات،
 خالیکی رهش له سه ر دلئ ده درئ، جا نه گهر خیرا وازی له گوناهاه که هیئا و تۆبه ی کرد،
 نه وه دلئ صاف و پاک ده بیته وه، وه نگه ر گوناها ی تر بکات نه وه خاله ره شه که زیاد
 ده کات هه تا هه موو دلی ژهنگی گوناها ده یگریته وه.

٣- مه رجه بو وه رگرتنی تۆبه که ت یه کسه ر واز له گوناهاه که به ینی، وعه زمت و ابئ
 جاریکی تر نه چیه وه به لای نه وگوناهاه دا. (٢).

٤- هه ر که تۆبه ت کرد، خیرا مافه کانی خه لک و مال و سامانیان بده وه پیغه مبه ر ﷺ
 فه رمویه تی: { مَنْ كَانَ لِأَخِيهِ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ مِنْ مَالٍ، أَوْ عَرْضٍ، فَلْيُتَحَلَّلْهُ الْيَوْمَ، مِنْ قَبْلِ أَنْ
 لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِلَّا الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ } (٣) واته: هه رکه سیک سته می له که سیک
 کردبی، با نه مرو گه ردنی خو ی پی ئازاد بکات، پیش نه وه بگاته نه وکاته ی که دینار و
 دره م نامینی، ته نها چاکه و خه راپه نه بی.

^١ رواه ابن حبان والنسائي والحاكم وحسنه الألباني في صحيح الترغيب (١٦٢٠).

^٢ منهاج الصالحين ب ٢ / ل: ٦٥.

^٣ أخرجه البخاري في صحيحه.

- ۵- هر کاتیک خهراپهیهکت کرد بلاوی مهکهوه وخیرا بهدوایدا چاکهیهک بکه، پیغهمبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ فهرمویهتی: {وَأَتَّبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا} (۱). واته: کاتیک خهراپهیهکت کرد بهدوایدا چاکهیهک بکه، بوئهوه چاکهکه خهراپهکه بسریتهوه.
- ۶- با تویهکردنهکعت تهنها لهبهر خوابی جلاله، وهولیده تویهت نهشکینیهوه بهگوناکردن، پیغهمبهر عَلَيْهِ السَّلَامُ فهرمویهتی: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ، فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ} (۲). واته: نهی خهلکینه تویه بکن، چونکه من لهروژیکدا صهد جار تویه دکهم .

^۱تخریج کراوه.

^۲أخرجه مسلم في صحيحه.

به‌شی سییه‌م

ئه‌م به‌شه زیاتر تاییه‌ته به قونای گهنج و لاهه‌کانی زانکۆ و په‌یمانگا‌کان وه‌ممو فه‌قیی حو‌جره‌کان و قوتابییانی زانسته شه‌رعیه‌کان، کو‌ران و کچان، پی‌ویسته خویانی پی‌ برا‌زیننه‌وه‌و به‌ جوانی بیانکه‌ن به‌ سلوک و ره‌وشت و مه‌له‌که‌ی ژیانیان.

یه‌که‌م: ئادابه‌کانی به‌رۆژوو بوون (الصیام):

به‌رۆژوو بوون پایه‌یه‌که له‌پایه‌کانی ناینی ئیسلام، زۆر سو‌دی گیانی و ده‌رونی و ته‌ندروستی تیدا‌یه، بو‌ تاک و بو‌ کو‌مه‌ل سو‌دیکی گشتی و پی‌رۆزیه‌کی گه‌وره‌ی تیدا‌یه، له‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌کانی پیشو و له‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌ی ئیسلام فه‌رزکراوه، وه‌ک قورئان فه‌رموویه‌تی:

﴿ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴾ (البقره: ۱۸۳).

به‌رۆژوو بوون له‌مانگی ره‌مه‌زанда فه‌رزکراوه، مانگی ره‌مه‌زانیش قورئانی تیدا‌ دابه‌زیوه ئه‌و قورئانه‌ی که‌ بو‌ راسترین رې‌بازی هیدایه‌ت و سه‌رفیرازی مرۆقی شاره‌زا کردوه. فه‌رزکراوه‌کانی تر بریتین له‌ کارو کرداریکی دیاریکراو، به‌لام رۆژوو وازه‌ینانه له‌ ئاره‌زه‌وه‌کانی مرۆق، بۆیه‌ پادا‌شته‌که‌ی تایبه‌ته به‌خوای په‌روه‌دگار وه‌ له‌ فه‌رمووده‌ی قودسیدا خواجه‌ل جلاله‌ فه‌رموویه‌تی: {كُلَّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ اِلاَّ الصَّوْمَ، فَاِنَّهٗ لِيْ وَاَنَا اَجْرِيْ بِهِ} (۱) واته: هه‌ممو کاره‌کانی مرۆق سو‌ده‌که‌ی بو‌خوویه‌تی ته‌نها رۆژوو نه‌بی‌ت، خوا فه‌رموویه‌تی رۆژوو هه‌ر بو‌ منه‌ و هه‌رم‌نیش پادا‌شتی ده‌ده‌مه‌وه.

به‌رۆژوو بوون گه‌شتیکی گیانی و روحی پی‌رۆزه‌و قوتابخانه‌یه‌کی ته‌ندروستی نمونه‌ییه یارمه‌تی جه‌سته‌ ده‌دات بو‌ لا‌بردنی ژه‌هری و زیاده‌یه‌کانی جه‌سته‌ی مرۆق، فی‌ری خۆپاریزی دروستی ده‌کات، ئه‌مه‌ له‌گه‌ل سو‌ده‌کانی ره‌وشتی و گیانی وه‌ک: راهاتن له‌سه‌ر ئارامگرتن، و پی‌چه‌وانه‌ کردنی نه‌فس و شکاندنی ئاره‌زه‌وه‌کانی، و ریزگرتن له‌ یاسای خوا و پابه‌ند بوون به‌کو‌مه‌لی خه‌لکه‌وه، چاکه‌کردن له‌گه‌ل هه‌ژاران و نه‌داراندا،

۱ حدیث متفق علیه.

و پاکی دل و پاک کردنه وهی دهرن، و خوځهریک کردن به تام و چیرژی خواپه رستییه وه، و به زیکرو یادی خواوقورئان خویندنه وه، نه مه راسپارده و هسیه تی پیغه مبهری خواپه بو ئه بو نومامه که پیی فهرموو: {عَلَيْكَ بِالصَّيَامِ فَإِنَّهُ لَأَمْثَلُ لَكَ} (۱) واته: نهی ئه بو نومامه به رۆژوو به چونکه رۆژوو وینهی نیه. (۲).

له بهرئه وه رۆژوو چه ند ئادابیکی تایبه تی ههیه پیویسته ئیمه چاودییری ئهو ئادابانه بکهین و ئه نجامیان بدهین:

۱- کاتیک که مانگی یهک شهوه ت دیت ئه م دوعا یه پیغه مبهر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بخوینه: {اللَّهُمَّ أَهْلَهُ عَلَيْنَا بِالْأَمْنِ وَالْإِيمَانِ وَالسَّلَامَةِ وَالْإِسْلَامِ، رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ، هَلَالٌ رُشْدٍ وَخَيْرٍ} (۳). واته: خواپه ئه م مانگه به ئه من وئه مان و خیرو خوشتی و باوه رو ئیسلامه تی وه بیهینی وه بو لامان.

۲- خو ئاماده کردن بو به رۆژبوون به نییه ت هینانی هه موو شه ویک، عمری کوپی خه تتاب گوتی: گویم له پیغه مبهر بوو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده یفه رموو: {إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَّا نَوَى} (۴) واته: هه موو کرده وه کان به نیازه که یانه وه به نندن، وه هه موو مروقیک پاداشتی ئه و کرده وه یه ی ده ست ده که ویتته وه که نیازی کرد وه.

۳- له رۆژوگرتندا ته نها نیازو مه به ستت خوای پهروه ردگار بیته، و خوت هه ر بو ئه وه یه کلاکرد بیته وه، پیغه مبهر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویه تی: {لَا يَصُومُ عَبْدٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا بَعَدَ اللَّهِ بِذَلِكَ الْيَوْمِ النَّارَ عَنْ وَجْهِ سَبْعِينَ خَرِيفًا} (۵) واته: هه ر که سیک له بهرخوا یهک رۆژ به رۆژو بیته، ئه وه خوای پهروه ردگار به هوئی ئه و رۆژوو وه هه فتا پایز ناگری دۆزه خی لی دور ده خاته وه وه فهرمویه تی: {مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ} (۶)

۱ رواه النسائي كتاب الصيام، وابن حبان في صحيحه، وصححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (۹۸۶) . .

۲ الآداب الإسلامية للناشئة، ب، ۳: ل: ۴ - ۵ . .

۳ رواه الترمذي وقال: حديث حسن.

۴ حديث متفق عليه.

۵ حديث متفق عليه.

۶ حديث متفق عليه.

واته: هر كه سيك مانگي رهمه زان به پروا و به داواي پاداشته وه به رُوژو بيت، نه وه له گوناهاه كاني رابردوي دسپردريته وه.

۴- به هوي پارشيو كردنه وه خوت به هيژ بكه بو رُوژو گرتن، نه نه س- گي رايه وه پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمويه تي: {تَسْحَرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَةً} (۱) واته: پارشيو بكن، چونكه پارشيو كردن فهرو پيروزيه. پارشيو كردن رُوژوه وان به هيژ دهكات بو رُوژو گرتن و چالاكي دهكات وه به هوي وه رُوژو گرتن ناسان ده بيت، وه نه م كاته زور پيروزه، چونكه كاتي شه ونويژ وژيكر ودوعا وپارانه وه يه. (۱).

۵- كاتي پارشيو- سحر - بقوزه وه بو نويژ كردن و زيكر ويادي خوا و پارانه وه و قورنان خويندن خوا عزوجل فهرمويه تي: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا﴾ (الاسراء: ۷۹) واته: له به شيكي شه ودا شه ونويژ بكه، زياده يه بو تو، نزيكه كه په روه رداگارت بتباته پله و پايه يه كي زور به رزو چا كه وه، چونكه كاتي پارشيو كاتي دابه زيني خوا يه و كاتي ده ركه وتن و ته جه لاي نه وه، بويه پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمويه تي: له م كاته دا خوا ده فهرمي: {مَنْ يَدْعُونِي فَاسْتَجِبْ لَهُ، مَنْ يَسْتغْفِرُنِي فَأَغْفِرْ لَهُ، مَنْ يَسْأَلُنِي فَأَعْطِيهِ، حَتَّىٰ يَطْلُعَ الْفَجْرُ}، له پيشه وه مانا كه ي كراوه ..

۶- كاتي كه زانيت كاتي رُوژو شكاندن هاتوه خيرا رُوژوه كه ت بشكينه، پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمويه تي: {لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَلُوا الْفَطْرَ وَأَخْرُوا السُّحُورَ} (۲) واته: خه لك هر له چا كه دايه مادام زو رُوژوه كه يان بشكينن. و پارشيو كردنه كه يان دوا بخن.

۷- له كاتي رُوژو و شكاندندا زور دوعاو نزا بكه، نيين عمر ده لي: پيغه مبه ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمويه تي: {إِنَّ لِلصَّائِمِ عِنْدَ فِطْرِهِ دَعْوَةً مَأْتِدَةٌ} (۳) واته: رُوژوه وان له كاتي رُوژو شكاندنيدا نزيه كي واي هيه كه رت ناكريته وه.

۱ أخرجه البخاري ومسلم.

۲ منهاج الصالحين، ب ۱ / ل: ۱۹۶.

۳ حديث متفق عليه.

۴ رواه ابن ماجه مرفوعا بإسناد حسن.

ئىبن عمر گوتى: پيغەمبەر ﷺ لەكاتى رۆژو شكاندا ئەم دوعايەى دەکرد و دەيفەر موو
 : {اللَّهُمَّ إِنِّي لَكَ صُمتٌ، وَعَلَى رِزْقِكَ أَفطرتُ، وَرَحْمَتِكَ رِجوتُ، ذَهَبَ الظَّمأُ وَابْتَلَّتِ العُرُوقُ، وَ
 ثَبَّتِ الأَجْرانُ شاءَ اللهُ} (١).

واتە: ئەى خوايە من بۆ تۆ بەرۆژو بووم، و لەسەر ريزق و رۆزى تۆ رۆژوم شكاند،
 تينوايه تيم رۆيشت و رەگ و دەمارەكانم تەريونهوه و ئەجرو پاداشتەكەش جيگر بوو
 ئەگەر خوا حەز بكات.

٨- بەخورما رۆژو هەكەت بشكینە، ئەگەر خورما نەبوو بەئاو، ئاويش زۆر نەخواتەوه،
 ئەمجا نوپژى مەغريب بكات، و نان بخوات، پيغەمبەر ﷺ فەرمويه تى: {إِذَا كانَ أَحَدُكُمْ
 صائِماً فليَظِرْ عَلَى التمرِ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ التمرَ فعلى الماءِ، فَإِنَّ الماءَ طهورٌ} (٢) واتە: ئيوه
 بەخورما رۆژو هەكەتان بشكینن، ئەگەر خورما نەبو، بەئاو بيشكینن، چونكە ئاو پاكە.

٩- لەمانگى رەمەزانداندا زۆر مەخۆبۆ ئەوه سووه تەندروستيه كانى رۆژوت لەكيس
 نەچييت و تەندروستى تەواو بە دەست بهيئى.

١٠- لەمانگى رەمەزانداندا خيرو خيرات و چاكە زۆر بكە، و نوپژى تەراويح و خوا
 پەرس تيه كانيتر جيبه جي بکە، دلى هەژارو نەدارو قەرزارو كەمدەسته كان خوش بكە و
 دەستيان بگرە، چونكە لەمانگى رەمەزانداندا خيرو چاكە كردن پاداشتى زۆرترو گەوره تر،
 بە تايبەت قورئان خویندنهوه و دیراسه كردنى قورئان زۆر گەوره يه، لەم باره وه ئىبن
 عەباس گيپايه وه گوتى: {كانَ رَسولُ اللهِ ﷺ أَجودَ الناسِ، وَكانَ أَجودَ ما يَكونَ في
 رَمَضانَ حينَ يَلقاهُ جبريلُ، وَكانَ يَلقاهُ في كُلِّ ليلَةٍ مِنَ رَمَضانَ فيُدْرأسُهُ القُرْآنَ، فَلرَسولُ
 اللهُ ﷺ أَجودُ بِالخَيرِ مِنَ الرِيحِ المرسَلَةِ} (٣) واتە: پيغەمبەر ﷺ لەهه موو خەلك سەخى
 تر بووه، سەخاوه تيه كهش لەمانگى رەمەزانداندا لەكاتيكدان بووه كه جبريل پيى دهگه يى،
 وه لەهه موو شه ويكى مانگى رەمەزانداندا جبريل پيى دهگه يى و دیراسه ي قورئانى پى
 دەکرد، بۆيه پيغەمبەر ﷺ لەو كاته دا لەبا تيزتر بوو بۆ خيرو چاكە كردن.

^١ رواه ابو داود والنسائي، بروانه: الجامع الصغير، ١ / ١٨١ وقال: حديث صحيح.

^٢ رواه احمد في مسنده و الترمذي (٧٠٠) وقال: حديث حسن، والحاكم وقال: صحيح على شرط البخاري.

^٣ أخرجه البخاري في صحيحه.

۱۱- خَوْتُ بَگَرَوَه لَه هَمُو نُه و شتانه ی که له گهل حه قیقه تی رُوژوه که تدا یه کناگریته وه و هک: قه ده غه کراوه کان، گونا هو تاوانه کان، غه یبته و دوو پرویی و درُو و ده له سه و غه ش و ناپاکی و رهوشتی خراپ و زهره رو زیان گه یاندن به خه لکی، له م باره وه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فره مویه تی: {مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ} (۱) واته: هر که سیك واز له قسه ی درُو ئیش کردن پیی نه هیئی، نه وه خوی په روه ردگار هیچ پیویستی هکی به و که سه نیه که واز له خواردن و خواردنه وه بهیئیت، به خوپایی ده می خوی بگریته وه. هه روه ها پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فره مویه تی: {لَيْسَ الصَّيَامُ مِنَ الْأَكْلِ وَالشَّرْبِ إِنَّمَا الصَّيَامُ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ، فَإِنْ سَابَهُ أَحَدٌ أَوْ جَهِلَ عَلَيْكَ فَقُلْ: إِنِّي صَائِمُنِي صَائِمٌ} (۲) واته: رُوژوو نه وه نیه له خواردن و خواردنه وه به رُوژ بیت، به لکو رُوژو نه وه یه له قسه ی زیاده و گونا هو تاوان به رُوژو بیت، جا نه گهر که سیك جنیوی پیدای یان نه زانی له سه ر کردی تو بلی: من به رُوژوم من به رُوژم.

۱۲- له ده ی کو تایی مانگی ره مه زاندا زور هه ول بده بو خواپه رستی و مانه وه (اعتکاف) له مزگه و تدا و قورئان خویندن و دیراسه کردنی قورئان، عائیشه گپراهه وه گوتی: {كَانَ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرَ الْأَوَّلُ أَحْيَا اللَّيْلَ وَ أَيْقَظَ أَهْلَهُ وَ سَدَّ الْمِزْرَ} (۳) واته: کاتیک که نه وه ده شه وه ی کو تایی ره مه زان ده هات، پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شه وه کانی هه ممو زیندو ده کرده وه، خیزانه کانشی به خه بهر ده کرده وه، داوینیشی هه لده کردو نزیک خیزانه کانی نه ده که وته وه له ریوایه تیکی ئیمام مسلم دا هاتووه {كَانَ يَجْتَهِدُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَّلِ مَا لَا يَجْتَهِدُ فِي الْغَيْرِ} واته: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه وه نده ی که له ده شه وه ی کو تایی مانگی ره مه زاندا خوی ماندو ده کرد له کاته کانی تردا نه وها خوی ماندو نه ده کرد.

۱۳- هه ول بده بو گه یشتن به شه وه ی قه در به مانه وه له مزگه و تدا و به خواپه رستی زور و به قورئان خویندن و دیراسه کردنی، خپرو سه ده قه ی زور و دهرس و وتنه وه و ناموژگاری کردنی خه لک نه بوهریره گپراهه وه ده لی: پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فره مویه تی: {مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ} (۴).

۱ أخرجه البخاري في صحيحه.

۲ الجامع الصغير، ۲/ ۲۴۹، وقال: حديث صحيح.

۳ أخرجه البخاري ومسلم.

۴ رواه البخاري ومسلم.

عائشه رهنای خوی لی بیت گوتی: گوتم نهی پیغمبر ﷺ کاتیک من زانیم که نهو شهوه شهوی قهدره بلیم چی؟ نهویش فرموی بلی: {اللهم إناک عفوٌ تعبّ العفوَ فاعفُ عني} (۱).

۱۴- ئیعتیکاف ومانهوه له مزگه وتدا به تاییهت لهو ده شهوهی کو تایی رهمه زاندا سوننه تیکی گه ورهیه، نه بو هریره گپرایه وه {أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَتَكْفَى الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ} (۲).

واته: پیغمبر ﷺ له ده شهوهی کو تایی مانگی رهمه زان له مزگه وتدا ئیعتیکافی ده کرد، ههتا وه فاتی کرد. ۳

۱۵- سه رفیتره دان به هه ژارو نه داره کان له سه ره گه وره و بچوک فرهزه له سه ره تایی مانگی رهمه زانه وه دروسته بدریت، ئیین عباس گپرایه وه گوتی: پیغمبر ﷺ زه کاتی سه ره فیترهی فرهز کرد بو پاکبونه وهی رۆژوه وان له گونا هو تاوان، و خواردنی هه ژارو نه داره کانیشه، جا هه رکهس له پیش نویژی جه ژنه وه نهو زه کاته ده ربکات نه وه زه کاتیکی وه رگیراوه، وه هر که سیکیش له دوا نویژی جه ژنه وه نهو زه کاته ده ربکات نه وه سه ده قه و خیری که له سه ده قه و خیره کان.

۱۶- سوننه ته نان بدهی به رۆژوه وانه کان، نهوت نه توانی خورما یان ئاویان بدهیه، چونکه پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أُجْرِهِ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الصَّائِمِ شَيْئًا} (۴).

واته: هه ره که سیک رۆژوه وانیک نان و ئاوبدا نه وه خیره پاداشتیکی ده ست ده که وی وه ک خیره پاداشتی رۆژوه وانه که به بی نه وهی له خیره پاداشتی نهو که ببیته وه.

^۱ رواه احمد وابن ماجه والترمذي وصححه الألباني في السلسلة الصحيحة رقم: (۳۳۳۷).

^۲ رواه أحمد (۷۷۷۱) بإسناد صحيح، والترمذي وقال: حديث حسن صحيح.

^۳ منهاج الصالحين، ب، ۱ / ل: ۲۰۰.

^۴ رواه الترمذي رقم: (۸۰۷)، برواية: الجامع الصغير، ۲ / ۳۳۹ وقال: حديث صحيح.

پالڻه:

نادابه ڪانى رڙووه به ڪورتي نه مانهن:

- ۱- چا وگرتنه وه له ته ماشا ڪردنى نامه حرهم.
- ۲- پاراستنى زمان له هم موگوفتاره خهراپه ڪان، وخهريك ڪردنى به زيڪرو يادى خواو و قورئان خوئندنه وه.
- ۳- گوئ نه گرتن له هرچى شتى ناپه سهندو خراپ هه يه.
- ۴- دهست و قاچ و سڪ بپاريزى له هرچى خراپه و شتى شوپهه دار هه يه.
- ۵- خواردى زور نه خوئيت.
- ۶- له دوا شاندى رڙووه ڪه ته وه دلٽ به وه وه بيٽ ئايا رڙووه ڪهت وهرگيراوه يان نا، زور بپاريتنه وه بوئنه وه رڙووه ڪهت ئى وهر بگيريت. ( )

{ سود و به هره يه ڪ } هه نديڪ له سو ده ڪانى رڙوگرتن نه مانهن:

- أ- رڙوگرتن له گه وره ترينى نه وپه رسشخانه يه كه مرؤڦه خوئ پئ له خوا نزيڪ بڪاته وه.
- ب- رڙوگرتن گه وره ترين مه دره سه يه ڪى رهوشتى وايه كه برودار له سهر چه ندها سيفات و خه صله تى جوان وچاڪ خوئ راده هيئى.
- ج- رڙوگرتن مرؤڦه ده گه يه نيٽه پله وپايه ي پاريزكاران.
- د- رڙوگرتن شيعار و دروشمى پياو چا ڪانه.
- ه- رڙوگرتن وينه وهاوتاي نيه.
- و- خوا و فريشته ڪان سه لوات له سهر رڙووه وان ده دن.
- ز- رڙوگرتن ده بيٽه هوئ سپرينه وهى تاوانه ڪان.
- ح- دوعا و نزاى رڙووه وان ره تبونه وهى نيه.
- ط- بؤنى ده مى رڙووه وان له بؤنى ميسڪ خوئ شتره به لاي خواوه.
- ى- رڙووه وان دوجه رڙنى هه يه، يه ڪيان له دونيادا، نه وپتريان له دواروژدا.

۱ بروانه: آداب المسلم ل: ۶- ۴۷، و الآداب الإسلامية للناشئة، ب: ۳ / ل: ۶، ومنهاج الصالحين، ب: ۱ / ل: ۱۹۸- ۲۰۰. و الآداب الإسلامية، محمود المصري ل: ۱۸۵.

ك- رۆژوگرتن پەردەییە لەنیوان برۆدار و لەنیوا ئاگری دۆزەخدا.

ل- رۆژوگرتنلەرۆژی دواییدا تەکا بۆ خاوەنەكەى دەكات.

م- دەرگای (رەبیان) لەبەهەشتدا تاییبەتەبەرۆژووانانەوه.

ن- رۆژوگرتن لەزستاندا دەستكەوت و غەنیمەتی برۆدارانە. (١).

ئەمانە جگە لەسودەگەرەكانی رۆژو بۆ هەموو جەستەى مرۆفە كە زانستی تەندروستی (علم الطب) باسی كردووە، و لەژمارە نایەن هەموى تاییبەتن بە رۆژوگرتنەوه.

دوھەم: ئادابەكانی زەكاتدان و خیر و سەدەقە:

زەكاتدان یەكێكە لەھەرە پایە گەرمەكانی ئاینی ئیسلام، ئەو زەكاتە مافیكى پەروای ھەژارو نەدارەكانە، خۆی پەروەردگار خستویەتیە ناوماڵ و سامانی دەولەمەندەكانەوه، زەكات واتە: زیادكردن و گەشەكردن و پاكبوونەوه، چونكەبەھۆی زەكاتدانەوه و بەھۆی دوعا و پارانەوهی ھەژارانەوه مال و سامان گەشە و زیاد دەكات و پاك دەبێتەوه.

زەكاتدان كۆمەڵێك ئادابی ھەیە، پێویستە چاودێری بكرین و ئەنجام بدرین بەم شیوھە كە باسی دەكەین:

١- زەكاتدان تەنھا لەبەر خاتری رەزامەندی خوا بێت و ھیچ مەبەستێكى تری تێدا نەبێت.

٢- بزانی ئەو زەكاتە مافیكە فەرزە بۆ ھەژارونەدارەكان، پێغەمبەر ﷺ كاتیك مەعازی كۆپى جەبەلى نارد بۆ ولاتی یەمەن پێی فەرموو: {فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَذَلِكَ، فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَىٰ فُقَرَائِهِمْ} (٢). واتە: ئەگەر ئەو بیان بەقسەكردى ئەو پێیان راگەییەنە كەخوای عزوجل خێرو سەدەقیەكى لەسەر فەرزكردون و لەدەولەمەندەكان وەردەگیری و دەدریتەوه بە ھەژارەكان.

٣- پێویستە دەولەمەند چاك مال و سامانەكەى خۆى كۆبكاتەوه و پاشان مال و سامانەكان ھەریەكەیان بەپێى جۆرەكەیان زەكاتەكەیان ئى دەربكات.

^١ الآداب الإسلامية، للشيخ محمود المصري، ل: ١٨٧- ١٨٨.

^٢ حدیث متفق علیہ.

۴- زهکاتدان مروقی مسولمان له رهزیلی و پیسکهیی پاک دهکاتهوه، خوا جل جلاله

فهرمویهتی: ﴿حُدِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةٌ تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا.....﴾ (التوبة: ۱۰۳).

واته: له مال و سامانه که یاندا خیرو سهدهقه یه کیان ئی وهر بگره بوئه وه ئه و خیرو سهدهقه یه پاکژیان بکاته وه. ههروه ها عایشه گپرایه وه گوتی: پیغمبر ﷺ فهرمویهتی: { ما خالطت الصدقة مالا قط إلا أهلكته } (۱) واته: خیرو سهدهقه تیکه لاوی هه مال و سامانیک ببی ئه وه ئه و مال و سامانه دهقه وتینی.

۵- بزانه خیرو سهدهقه کردن مال و سامان کهم ناکاته وه، بگره مال و سامان زیاتر دهکات، نه بوهریره دهلی: پیغمبر ﷺ فهرمویهتی: { ما نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ، وَمَزَادَ اللَّهِ عَبْدًا بِغَفْوٍ إِلَّا عِزًّا، وَمَاتُوا ضِعْفًا أَحَدًا لِلَّهِ، إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ عِزًّا } (۲) واته: خیرو سهدهقه مال و سامان کهم ناکاته وه، وه خوای پهروه ردگار بهندهی خوئی به هوئی لیبور دنیه وه له خه لک هه سهروه ری بو زیاد دهکات، وه هه کهسیک ملکه چی بو خوای پهروه ردگار بنوینی ئه وه خوا ئه و کهسه بهرز دهکاته وه.

۶- پیویسته کاتیك بو دهرکردنی زهکاته کهت دیاری بکهیت بو ئه وه له و روژه تیپه پر نهکات، خوای پهروه ردگار فهرمویهتی: ﴿وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ﴾ (الانعام: ۱۴) واته: له روژی دورینه وه دا ههقه کهی خوئی لیبدن واته: زهکاته کهی بدن.

۷- له پاکترین و چاکترین مال و سامانه کهت زهکاته کهی ئی دهر بکه، به تایبهت باهه ره مالی حه لال بیت، له م باره خوا عزوجل فهرمویهتی:

﴿لَنْ نَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى نُنْفِقُوا مِمَّا يُحِبُّونَ﴾ .... (آل عمران: ۹۲) واته: به چاکه ناگهی هه تا

له و مال و سامانه دا که خوشتده وی لیی سه ره نه کهی و نهیده ی بهه ژارو نه داره کان.

۸- هه ول بده خیرو زهکاته کهت به نهینی بیت، پیغمبر ﷺ فهرمویهتی: { سَبْعَةٌ يَظَلُّهُمُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ.... وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَاخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تَنَفَّقَ يَمِينُهُ } (۳) واته: حهوت تا قم له ژیر سیبهری خوادان له روژی کدا ته نها سیبهری ئه و

^۱ أخرجه البخاري في صحيحه.

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۳ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

دهمیڻی، فہرموی: حہوتہ مکہ یان کہ سیئکہ کہ خیرو سہدہ قہیہ ک بکات و ابیشاریتہ وہ کہ دەستی چہ پی بہ وہ نہ زانی کہ دەستی راستی سہرفی دەکات.

۹- بہو خیرو زہکاتہ ی کہ دەیدہ ی بہ ہہ ژارو نہ دارہ کان منہ تیان لہ سہر مہ کہ، یان لہ

بہ رامبہر خیرو زہکاتہ کہ وہ ئیشیان پی مہ کہ، خوا عزوجل فہرمویہ تی: ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ

ءَامَنُوا لَا يُبْطَلُوا صَدَقَتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى...﴾ (البقرة: ۲۶۴) واتہ: ئە ی پروادارہ کان

ئيوہ سہدہ قہو زہکاتہ کہ تان بہ هو ی منہ تکر دن و ئە زیہ تدانہ وہ بہ تال مہ کہ نہ وہ.

۱۰- سوننہ تہ مروقی موسلمان خیرو زہکاتہ کہ ی بہ خزمہ کانی بدا پلہ بہ پلہ لہ نزیک ی

دا، چونکہ پیغہ مہر ﷺ فہرمویہ تی: ﴿الصدقة على المسكين صدقة، وعلى ذي القرباة

اثنان: صلة و صدقة﴾ (۱) واتہ: خیرو سہدہ قہ بو ہہ ژارو نہ دار ہہر سہدہ قہ یہ، بہ لام

سہدہ قہ بو خزم دو شتہ: ہہم پە یوہندی خزمایہ تیہ، و ہہم سہدہ قہ یہ.

{بہرہ یہ ک} شیخ عبدالرحمن سیوطی - رحمہ اللہ - گوتویہ تی:

خیرو سہدہ قہ بو ہہ ژاری بہ میژ، یہ ک بہدہ یہ.

خیرو سہدہ قہ بو کویرو پە ککہ وتہ، یہ ک بہ حہ فتایہ.

خیرو سہدہ قہ بو خزمہ کان، یہ ک بہ ہہ زارہ.

خیرو سہدہ قہ بو دایک و باوک یہ ک بہ سہد ہہ زارہ.

خیرو سہدہ قہ بو زانست و ئە ہلی زانست، یہ ک بہ ملیوئہ. (۲)

۱۱- بگہ ری بہ شوین ئەو ہہ ژارانہ ی کہ بو خو یان سوال ناکہن، و خاوەن مال

و مندالن، و پیاو صالح و چاکن، پیغہ مہر ﷺ فہرمویہ تی: ﴿لاتصاحب الا مؤمنا ولا ياكل

طعامك الا تقى﴾ (۳).

واتہ: تہنہا ہا و پریہ تی مروقی پروادار بکہ، تہنہا با مروقی پاریزکار نان و خوار دنت

بخوات.

^۱ أخرجه النسائي (۲۵۸۲) و الترمذي (۶۵۸) وهو حديث صحيح.

^۲ برواه: الآداب الإسلامية للناشئة ب ۳ ل: ۲۹.

^۳ رواه أحمد والنسائي وأبو داود و هو حديث صحيح وصححه ابن حبان (۲۰۴۹) وأخرجه الترمذي (۲۳۹۷) و

قال: حديث حسن.

۱۲- مال و سامان هر چه نده که بیّت خیری لی بکه و خیرو سده ده قه به که مه زانه، خوی پیره ردگار فره مویه تی: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ (الزلزلة: ۷). به نه ندازه ی تو یس قالیک چاکه بکه یت پاداشته که ی و در ده گریه وه.

هروه ها عدی کوری حاتم ده گپ ریته وه ده لی: پیغه مبه ر ﷺ فره مویه تی: ﴿اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ﴾ (۱) واته: نه گهر به له تکه خورمایه کیش بیّت بیکه خیرو خوت له ناگر بزگار بکه.

۱۳- دوعا بکه بو نه و که سه ی که چاکه ی له گه لدا کردوی هروه ها سوپاس و ستایشی بکه له م باره وه خوا جل جلاله فره مویه تی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (التوبة: ۱۰۳) واته: زه کات و سده ده قه یان لی و در بگره و دوعایان بو بکه دوعاکه ی تو بو نه وان نارامی و خوشیه.

نه شعه شی کوری قه یس گوتی: پیغه مبه ر ﷺ فره مویه تی: ﴿لَا يَشْكُرُ اللَّهُ مَنْ لَا يَشْكُرُ النَّاسَ﴾ (۲) واته: که سیك سوپاس و ستایشی چاکه ی خه لک نه کات نه وه سوپاس و ستایشی خوی پیره ردگاریشی نه کردوه.

نوسامه ی کوری زه ید ده لی: پیغه مبه ر ﷺ فره مویه تی: ﴿كَلِمَاتٌ لَا يَكْفُرُ بِهَا الْبَاطِنُ وَالْبَاطِنُ أُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ﴾ (۳) واته: که سیك چاکه یه کی له گه لدا کرا بابو که سه بلی: خوا پاداشتی چاکه ت بداته وه نه وه نه وه که سه نه وپه ری سوپاس و ستایشی کردوه. (۴).

نیمام غه زالی - رحمه الله - گوتویه تی: نادابه کانی سده ده قه نه مانه ن:

- (۱) به نه نینه وه خیرو سده ده قه بکه، بو نه وه ریوا و پویامای تی دا نه بی.
- (۲) نه وه که سه ی خیرو سده ده قه ی پی دده یت منه تی له سه ر مه که، منه ت کردن قه ده غه یه.
- (۳) له پاکترین مال و سامانت خیرو سده ده قه بکه، چونکه خوا پاکه و هر شتیك پاک نه بیّت وه ری ناگری.

^۱ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۲ أخرجه أبو داود في سننه (۴۸۱۱) والحديث صحيح.

^۳ الجامع الصغير، ۲/ ۳۳۵، وقال: حديث صحيح.

٤) به‌رویه‌کی گه‌ش و خوْشه‌وه خیرو سه‌ده‌قه‌کەت ببه‌خشه‌وه‌وبیده به‌که‌سی شیایوی خوْی.

٥) خیرو سه‌ده‌قه‌کەت بده به‌که‌سیک که خیرو سه‌ده‌قه‌کەت گه‌شه بکات ئه‌و که‌سه‌ش یان زانایه‌کی له‌خواتر سه‌به‌هوی ئه‌و خیرو سه‌ده‌قه‌وه بانگه‌وازی پی بکات و خواجه‌رستی و پارێزکاری پی به‌هیز ببیت، یان که‌سیکه که خاوه‌ن مال و مندالیکی زۆره‌و هه‌ژاره‌و نه‌داره‌. (١).

سییه‌م: ئادابه‌کانی حه‌ج و زیاره‌تی مائی خوا له‌مه‌که‌دا:

حەج کردن و زیاره‌تی مائی خوا له‌شاری مه‌که‌که دا یه‌کیکه له‌پایه‌کانی ئاینی ئیسلام، حه‌جکردن واته: گه‌شتکردن بو‌شاری مه‌که‌که بو به‌جیه‌نانی په‌رستشی حه‌جکردن، له‌سه‌ره‌تاوه به‌ئیحرام دابه‌ستن ده‌ست پیده‌کات، ئه‌مجا سوپانه‌وه به‌ده‌وری که‌عبه‌ی پیروژدا، وگه‌ران له‌نیوان سه‌فاو مه‌روه‌دا، ووه‌ستان له‌کیوی عه‌ره‌فه‌دا هه‌تا توژیک دوی ئاوابونی روژی نۆیه‌می مانگی (في الحج)، وپاشان سوپانه‌وه‌ی ده‌وری که‌عبه‌ روژی جه‌زنی قوربانی پیروژ، یه‌کجار حه‌جکردن له‌ته‌مه‌ندا فه‌رزه له‌سه‌ر که‌سیک که بتوانی بجی بو ئه‌و شوینه، بویه حه‌جکردن کومه‌لیک ئادابی گه‌وره‌ی هه‌یه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ زۆر سوپاوه له‌سه‌ر جیه‌جی کرنیان له‌حەجکردنیدا.

حەجکردن خیر و پاداشتی زۆر گه‌وره‌ی هه‌یه له‌لای خواجلاله، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {الحج المبرور ليس له جزاء إلا الجنة} (٢). واته: حه‌جی وه‌رگیراو پاداشه‌که‌ی ته‌نها به‌هه‌شته.

هه‌وه‌ها پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {مَنْ حَجَّ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ مِنْ ذُنُوبِهِ كَيَوْمٍ وُلِدَتْهُ أُمُّهُ} (٣). واته: هه‌رکه‌سیک حه‌ج بکا، وگوناوه‌و تاوان نه‌کا ئه‌وه وه‌ک ئه‌وکاته‌ی لیدیته‌وه که‌له‌دایک بوه.

١) بروانة: الآداب الإسلامية للناشئة ب ٣ ل: ٣٣، وآداب المسلم ل: ٤٢-٤٣. ومنهاج الصالحين، ب ١ ل: ٢٠٤ - ٢٠٦. والآداب الإسلامية، لمحمود المصري، ل: ٢٠٨.

٢) أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

٣) أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

بۆيە پيويسته ئيمەش وەك پيغەمبەرى خوا بکەين و ئەو ئادابانە لەشويىنى خويىدا و لەهەجکردنماندا بەجيان بەهينين بەم شيويه:

۱- پيش پويشتنت بۆ هەجکردن خۆتى بۆ ئامادە بکە، تۆبەيەکی باش بکە، واز لەگوناھو تاوانەکان بەهينە، گەردنى خۆت بەو کەسانە ئازاد بکە کەستەم و خراپەت لەگەڵدا کردوون و مال و سامانەکیان بدەو.^(۱)

۲- لەپيش ئیحرام دابەستندا سوننەتە خۆت بشۆرە يان تەيەموم بکە، نینوکت بکەو توکی بن هەنگل و بەر بکەو هەرچی چلک هەيە بەجەستەو لای ببه.

۳- نيبەت بەهينە و پاشان بەدەنگی بەرزو بەدانيشتنەو و بەپييانەو بەلى: {لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمَلِكُ لَا شَرِيكَ لَكَ} (۲).

۴- بۆ هەجکردن زەخیرە پەيدا بکە، و هەولبەدە ئەحکام و ياساکانی هەج فیربەلە لای زانایانی شارەزا، بۆ ئەو هەجکردنە کەت دروست بیئ.^۳

۵- خۆت لە قەسە و قەسەلۆکی دونیایی و رابواردنەکانی دوربگرە بەتایبەت رابواردنە ناپەسەندو قەدەغە کراوەکان زۆر خۆتیا ن ئی دوور بگرە هەتا بکریئ.

۶- کاتیك کە گەيشتیە شاری مەككە دەست بەجی بپۆ تەوافیک بکە، وەك سەلام کردن لە کەعبەى پیروز، هەر کەچاوت بە کەعبە کەوت دەستت بەرزبکەو و ئەم دوعایە بخوینە: {اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيمًا وَمَهَابَةً، وَزِدْ مَنْ شَرَفَهُ وَعَظَّمَهُ مِمَّنْ حَجَّهٗ أَوْ اعْتَمَرَهُ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيمًا وَبِرًّا، اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمَنْكَ السَّلَامُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ}.

۷- لەیەكەم سوپانەوی دەوری کەعبەدا دەست بدە بەردە رەشەكە (الحجر الاسود) ئەمەش بۆ پەیرەوی کردنی سوننەتی پيغەمبەر ﷺ، و ئەگەر قەرەباڵغ بو بۆت نەکرا دەستی بدەیه، هەر بە دەست ئامازە بکە، ئەمەى کە گوتمان بۆ ئافرەتان سوننەت نیه مەگەر کەسى ئی نەبى ئەو کاتە بۆ ئافرەتیش ئەو سوننەتە.^(۴)

^۱ منهاج الصالحين، ب/ ۱/ ۲۱۴.

^۲ أخرجه البخاري ومسلم، ومالك في الموطأ.

^۳ منهاج الصالحين، ب/ ۱/ ۲۱۵.

^۴ آداب المسلم، عبد الرحيم ماردني، ل: ۴۸.

۸- نابی حاجی ئەزىيەت و ئازارى كەس بدا لەكاتى تەوافدا ولەكاتى سەفا ومەرەو و لەكاتى دەستدان لەبەردە رەشەكە ولەمەموو كارەكانى حەجكردندا چونكە پيغەمبەر ﷺ بەئىمامى عمرى فەرموو: {يَا عِمْرُ إِنَّكَ رَجُلٌ قَوِيٌّ لَا تَزَاحِمُ عَلِيَّ الْحَجْرَ، فَتُؤْذِي الضَّعِيفَ، إِنَّ وَجِدْتَ خَلْوَةً، وَإِلَّا فَهَلَّلْ وَكَبِّرْ} (١) واتە: ئەى عمر تۆ پياويكى بەهيزى لەكاتى سەر بەردە رەشەكە ئەزىيەتى خەلك مەدە، ئەگەر چۆلبو. بچۆ بۆلاى بەردەكە ئەگينا (لا الة الا الله والله اكبر) بكەو مەچۆ بۆلاى بەردەكە. (٢).

۹- ئادابەكانى ئىحرام دابەستن بەجى بهيئە كە ئەمانەن:

ا/ خۆت پاك بكەو، و خۆت بشۆ، نينۆك بكە، بەرو بن هەنگل بتاشە.

ب/ پۆشاكى دوراو دابنى و لەبەرى مەكە، پۆشاكى ئىحرام بپۆشە.

ج/ خۆت بۆنخۆش بكە، و پۆشاكە كانىشت بۆنخۆشبكە، عائيشە گىراويه وە گوتى: هەر دەلى تەماشاي بريسكەى عەترەكەى پيغەمبەر دەكەم بەسەريه وە لەكاتىكدا كە ئىحرامى پۆشى بوو. (٣).

د/ دو پرکات نوێژى سوننەتى ئىحرام بكە لەركاتى يەكەمدا سورەى (الكافرون) بخويئە لەدوا فاتىحەو وە لەركاتى دووهمدا سورەى (ئىخلاص) بخويئە لەدوا فاتىحەو، ئىبن عمر گىرايه وە گوتى: {كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَرْكَعُ بَدَى الْحُلَيْفَةِ رَكَعَتَيْنِ} (٤) واتە: پيغەمبەر ﷺ لە زولحولەيفەدا دو پرکات نوێژى ئىحرام دابەستانى كرد.

۱۰- ئادابەكانى سورانەو (طواف) لەدەورى كەعبەدا بەم شيوهه جيبه جى بكە:

ا/ كە دەستت كرد بەسورانەو (طواف) لەدەورى كەعبە رووبكە بەردە رەشەكە و دەستت بەرز بكەو و دەست بە بەردەكەدا بهيئە.

ب/ پەشتە مالهەكەت بخە بن هەنگلته وە و لچكەكانىش بۆسەر شانى چەپت، چونكە پيغەمبەر و يارهكانى و ايان كردوو.

ج/ رۆيشتن بەشيوهه گۆرگە لۆقهى بۆ نيشاندانى هيزو چالاكى.

^١ رواه الشافعي وأحمد في مسنده.

^٢ آداب المسلم عبدالرحيم ماردىنى ل: ٥٠.

^٣ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

د/دهستدانی پایهی یه‌مانی، چونکه ئیبن عمر گوتی: پیغهمبەر ﷺ له‌هه‌موو پایه‌کانی که‌عبه‌ی پیروژدا ته‌نها دهستی ده‌دایه پایه‌ی یه‌مانی. (١).

ه/له‌دوا سوپانه‌وه‌ی ده‌وری که‌عبه دورکات نویژی ته‌واف بکه.

١١- ئاداب و سوننه‌ته‌کانی کیوی عه‌ره‌فات به‌م شیوه‌یه به‌جی به‌ینه:

ا/کاتیکی و یستت برۆی بو کیوی عه‌ره‌فات به‌روژو مه‌به و خۆت بشۆره و با‌ده‌ستنویژت هه‌بیّت.

ب/له‌کیوی عه‌ره‌فه‌دا به‌ده‌سته‌کانته‌وه روو له‌قیبله بکه، ده‌ست بکه به‌زیکر و دو‌عاو پارانه‌وه بو‌خۆت و بو‌خه‌لک، و زۆر په‌شیمانی له‌تا‌وانه‌کانته‌دریپره، وه‌تا دوا مه‌غریب له‌وی بمینه‌وه. (٢).

ئوسامه گێپرایه‌وه گوتی: من له‌دوا پیغهمبەر‌وه بووم ﷺ له‌کیوی عه‌ره‌فات که ده‌سته‌کانی به‌رزکرده‌وه و ده‌پارایه‌وه. (٣).

١٢- ئادابه‌کانی گه‌پانه‌وه‌ی گه‌شتی چه‌ج به‌م شیوه‌یه به‌جی به‌ینه:

ا/ له‌دوا ته‌واو‌بونی چه‌جه‌که‌ت په‌له بکه بو‌گه‌پانه‌وه‌ت بو‌لای که‌سو و کارو منداله‌کانت چونکه پیغهمبەر ﷺ په‌له‌ی کردووه. (٤).

ب/ زۆر دو‌عاو پارانه‌وه بکه ئیبن عمر ده‌لی: پیغهمبەر ﷺ که له‌چه‌ج و عومره ده‌گه‌پرایه‌وه سیّ الله اکبری ده‌کردو پاشان ده‌یگوت: { لا إله إلا الله وحده لا شريك له لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، آيُونَ نَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ، صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ } . (٥).

ج/ به‌گوێره‌ی توانای خۆت دیاری به‌ینه بو‌ماله‌وه و بو‌خزمان و برایان و خوشکان.

د/پییوسته حاجی له‌دوا گه‌پانه‌وه‌ی له‌وه‌گه‌شته پیروژه زۆر زۆر له‌جاران باشتربیت و به‌ره‌و چاکترو باشتربگوێیت. (٦).

^١ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٢ منهاج الصالحين، ب ١ / ٢٢٠ .

^٣ أخرجه أحمد ٢٠٩/٥ (٢٢١٦٥) . والنسائي ٥/٢٥٤ وفي "الكبرى" ٣٩٩٣ .

^٤ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٥ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٦ الآداب الإسلامية ب ٣ ل: ٣٤ ، ومنهاج الصالحين، ب ١ / ٢٠٥ .

چوارهم: ئادابه كانى زياره تى پيغهمبهر ﷺ له ده دینه دا:

ا/پيش چون بۇ مزگهوتى مه دینه خۆت بشۆره و پۇشاكى پاك له به ربكه.
ب/زۆر به له سه ره خۆيى و ئاراميه وه بچۇ ناو مزگهوتى پيغهمبهر وه ﷺ و دوركات
نويزى سەلام كردن له مزگهوت بكه.
ج/پاشان پووبكه گۆرى پيغهمبهر و هەردوو ياره كهى سه لاميان ئى بكه، زۆر دوعاى
به خير بكه بۇ خۆت و بۇ مسولمانه كان و كهس و كارى خۆت.
د/پينج فەرزە نويزه كانت له مزگهوتى پيغهمبهر دا ﷺ بكه، بۆت بكرىت هەموو رۆزى
سهردانى گۆرستانى به قيع بكه و سهردانى شه هيدە كانى ئوحدو بكه، و سهردانى
مزگهوتى (قبا) بكه. به چاوى ريزه وه ته ماشاى مزگهوتى پيغهمبهر ﷺ بكه.
ه-دهست له گۆرى پيغهمبهر وه ﷺ مه ده، و خۆتى تيوه هەلمه سو، و زوريش له دهورى
گۆره كهى مه مينه وه، باش نيه. (۱).

پينجه م: ئادابه كانى ئيش و كه سابه ت و كرين و فروشتن:

ئائىنى پاكى ئيسلام ئائىنى تيكوشان و ئيش كردنه، به لام ئيش كردنى چاك
وبه سود، پياوه تى و نازايه تى له ئيسلامدا نه وه يه مروقى مسولمان بيته مهيدانى ژيانه وه
وتيكوشهر بيته، و بۇ ده رگاكانى ريزق و رۆزى پهيدا كردن كوششكار بيته، دائيشى
به خواوه به نديبته، و دلوهوشيشى به خواوه به نديبته. وه به راستى ياساى ئەم ژيانه
داواى ئيش كردن و تيكوشان ده كات، بويه پيوسته مروقه راپه رى بۇ تيكوشان به ههستى
به رزو چالاكيه وه، خوا عزوجل فەرمويه تى: ﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ
وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (الجمعة: ۱۰) واته: كاتيك كه
نويزكر ئيوه له زهويدا بلا و ببنه وه، و داواى فەزل و ريزق و رۆزى خوا بكه ن، زۆر زيكر و
يادى خوا بكه نه وه، به ئوميدى ئەوه كه سه ركه و توو سه رفيراز بين، وه فەرمويه تى: ﴿
وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴾ (النبا: ۱۱). واته: ئيمه رۆژمان كردوه به ژيان وزينده گى مروقه كان.

۱/الاداب الإسلامية ب ۳ ل: ۳۶، ومنهاج الصالحين، ب ۱ / ل: ۲۰۷.

هروهها فرمویه تی: ﴿هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْسُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ

رَزْقِهِ ۗ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿۱۵﴾ (المک: ۱۵) واته: هر خوايه زهوی بؤ ئیوه رام کردوه، به شان و

دوله کانیدا برؤن و ریزق و رۆزی خوا بخؤن، و هر بؤلای ئه ویش دهگه پرینه وه.

وه پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: { مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطَّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكَلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ،

وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ } (۱) واته: هیچ که سیک قهت قهت خوارد نیکی

نه خواردوه که چاکتروباشتر بیّت لهو خواردنه ی که له ئیش و که سابه تی دهستی خوی

بخوات، وه پیغه مبه ر داود- علیه السلام- له کار و که سابه تی خوی- زری و شمشیری

دروسته کرد و ده یفرؤشت- ده خوارد. (۲).

هر روا پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فرمویه تی: { لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَحْتَبِطَ عَلَى ظَهْرِهِ، فَيَبِيعَهَا

خَيْرُهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أَعْطَوْهُ، أَوْ مَنَعُوهُ } (۳) واته: ئیوه بچن به پشت دار بهینن و

بیفرؤشن، چاکتره له وه ی که سوال بکن، خه لکی شتتان بداتی، یاننه تانداتی.

ئین عباس ده لی: ئاده م پیغه مبه ر- علیه السلام- جوتی ده کرد و زهوی ده کیلا، و کشت

و کالی ده کرد.

نوح پیغه مبه ر- علیه السلام- دارتاش بووه و خوی که شتیه که ی دروست کرد.

ئیدریس پیغه مبه ر- علیه السلام- به رگدروو بووه.

ئیراهیم و لوط- علیهما السلام- کشتو کالیان کردوه.

صالح پیغه مبه ر- علیه السلام- بازرگان بووه.

موسا و شعیب و محمد- علیهم السلام- شوان بوون وه پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام به مال و سامانی

خدیجه وه بازرگانی کردوه (۴). یاره کانی پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام له زه ویدا وله ده ریادا بازرگانان

ده کرد له خورماو باغه کانیاندا ئیشیان ده کرد، ئه وه عمری کوری خه تتابه ده یگوت:

(نابی ئیوه ئیش نه که ن و پال بده نه وه و بلین: خوايه بینیره، چونکه ئیوه ده زانن که نه

^۱ أخرجه البخاري في صحيحه.

^۲ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۲۱۸.

^۳ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۴ الآداب الإسلامية للناشطة ب ۳ ل: ۶۱. ومنهاج الصالحين، ب ۱ ل: ۵۵۲.

ئاسمان و نەزەوی زېر و زيو نابارئين).^(۱) لقمانى حەكىم بە كورەكەى دەگوت: (پرؤ كاسبى حەلال بگە و خۆت لەهەژارى رزگاربگە، چونكە هەژارى مروؤ توشى سى خەصلەتى خەراپ دەكات:

ا-دين و عەقلى لاواز دەبىت. ب-پياوھتى و مروئەتى لەدەست دەدات.

ج-خەلكى گالتەى پىدەكەن).^(۲).

بۆيە پىويستە ئىمەش چا و لەئەوان بگەين و وەك ئەوان بگەين بۆ كارى دوتيا و بۆ كارى دوا روژ.

ئەمەش هەندىكە لەئادابەكانى ئەم بابەتە بۆئەو چاودىريان بگەين و ئەنجاميان بەدين:

۱-لەبازرگانيدا نياز و مەبەستى جوانت هەبىت، لەدەست پان كردنەو و سوال كردن خۆتى پى رزگار بگە، و ژيان و بژيويشى بۆ مندالەكان پەيدا بگە.

۲-بازارى دونيا نابى بازارى دوا روژت لەبىرباتەو، بەلكو دەبى بۆ هەردوكيان هەول بەدەيتوخىرو چاكەى هەردو دونيا بەدەست بەيئى، خوا عزوجل فرمويهتى: ﴿رَجَالٌ لَا

لَهُمْ مِجْرَةٌ وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ 》 (النور: ۳۷).

واتە: ئەو پياوانە بازرگانى و كزىن و فرۆشتن و ايان لىناكات كەواز لە يادى خوا و نويز كردن و زەكاتدان بەيئن.

۳-هەول بەدە ريزق و روژى حەلال و پاك پەيدا بگە، خۆت لەريزق و روژى حەرام و شوبەدار دوربگرە، خوا جل جلاله فرمويهتى ﴿كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ لەريزقە حەلال و پاكەكان بخۆن، و كارو و كردەوھى چاك بگەن، و پىغەمبەر ﷺ فرمويهتى: ﴿الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنٌ وَبَيْنَهُمَا مَشْتَبَاهٌ﴾^(۳).

واتە: شتى حەلال ئاشكرايە و حەراميش ئاشكرايە، لەنيوان ئەو دوانەدا چەند شتىكى شوبەهە لىكرا و هەيە، خۆتانى لىبپاريژن وە ئەبوھريرە دەلى: پىغەمبەر ﷺ فرمويهتى

^۱ تەھذيب موعظة المؤمنین، ب/ ۱ / ۱۰۸، و مختصر منهاج القاصدين، ل: ۱۳۳.

^۲ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۲۲۰.

^۳ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا} (١) واته: ئەي خەلكينه خوا پاكه و پاك نهبي وەري ناگري.

٤- خۆت دوربگره لهشاردنهوهي (احتكار) شتومهك، چونكه پيغه مبهەر ﷺ فەرمويه تي: { لَا يَخْتَكِرُ إِلَّا خَاطِيٌّ } (٢) واته مروفي تاوانبار نهبي شتومهك ناشاريته وه.

٥- بهغەشش و ناپاكيه وه كرين و فروشتن مهكه، چونكه پيغه مبهەر ﷺ به لاي كابرايه كدا رويشت كه دانه ويلهي ده فروشت، پيغه مبهەر ﷺ دهستي كرده ناو دانه ويله كه وه ديتي ژيره وهي ته ره، فەرموي: { ئەوه ئەو ته پيه چيه؟ }، كابراكه گوتي: باران ليي داوه، پيغه مبهەر ﷺ فەرموي: { ئەي بو ته پيه كه ته نه ده خسته سه ره وه تاخه لك بييني، هه كهس غه شمان لي بكات له ئيمه نيه } (٣).

٦- بو ره و اجدان به كه ل و په له كه ته له مامه له دا سويند مه خو، ئەبوهريره ده لي گويم له پيغه مبهەر بوو ﷺ ده يه فەرموو: { الْحَلْفُ مَنْقَعَةٌ لِلْسَّلْعَةِ مَمْحَقَةٌ لِلْكَسْبِ } (٤) واته: سويند خواردن كه ل و په له كه ته سه رف ده كات، به لام كه سابه ته كه ته له ناو ده بات، واته فەرو پيروزي كاسبي ناهي لي.

٧- كه ل و په ل و كالاكانت به درو و هسف مه كه، چونكه ئەوه درو فيل و هه خه له تاندنه، ئەبو سه عيدي خودري گيرپايه وه گوتي: پيغه مبهەر ﷺ فەرمويه تي: { التاجر الأمين الصدوق مع النبيين والصدّيقين والشهداء } (٥) واته: بازگاني ئەمين و راستگو له گه ل پيغه مبهەر ان و راستگويان و شه هیده كاندايه.

٨- له كيشانه و پيوانه دا زيادو كه مي مه كه، خوا عزوجل فەرمويه تي: ﴿وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ

﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا أَكَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾

(المطففين: ١-٣) واته: دولي دوزه خ بو ئەو كه سانه ي كه كاتيک شت بو خه لك بكيشن ريک ده يکيشن، وه كاتيک شت بو خويان بييون يان بكيشن زه رريان لي ده دن.

^١ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٢ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٣ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٤ حديث متفق عليه.

^٥ أخرجه ابن ماجه (٢١٣٩). بروانه: المسند الجامع، ٢٣/ ٤٧٤.

۹- له کاتی کرین و فروشتندا ریگهی مسولمانان مهگره و پیگیان بی تهنگ مهکه وه، کیشه و بیسه و هه راههرا و شیره شیر له گهل خهلکدا مهکه و دهنگت بهرزمه که وه.

۱۰- به قازانجی کهم پازیبه، چونکه نه م کاره وا دهکات که خهک تویمان خویشبوی و دوست و برادهرت زور دهبی و مامهلهت خوش دهبی و خوی پهروهردگاریش پهرو بهرکهتی خوی بهسهرتدا ده ریژنی.

۱۱- له پیگهی سودو پریبا خواردن و قومارکردنه وه کاسبی مهکه، چونکه نهو کاسبیه حه رامه خوا عزوجل فهرمویه تی: ﴿وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...﴾ (البقرة: ۲۷۵).

واته: خوا عزوجل کرین و فروشتنی حه لال کردوه، و سودو ریبا ی قهدهغه کردوه. ههروهها پیغه مبهه ﷺ فهرمویه تی: {لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَكْلَ الرِّبَا وَ مُوَكَّلَهُ، وَ كَاتِبَهُ، وَ شَاهِدِيَهُ، وَ قَالَ: هُمْ سَوَاءٌ} (۱) واته: پیغه مبهه ﷺ نه فرینی کردوه له سودخورو له سوددرو له نوسهرو له شایه دهکان و فهرموی: نه مانه وه که یهک وان.

۱۲- هه مال و سامانی که حه رام و قهدهغه کراو بیته مهیکره و مهیفرۆشه چونکه پیغه مبهه ﷺ فهرمویه تی: {إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكْلَ شَيْءٍ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ تَمَنَّهُ} (۲) واته: خوی پهروهردگار کاتی که شتی که لهسهه خهک قهدهغه بکات، نرخ و پاره که شی قهدهغه دهکات.

۱۳- له مامهلهو قهرز وه گرته وه دا چاکه بکه و کارناسانی بکه و چاوپۆشی بکه، خوی پهروهردگار فهرمویه تی: ﴿وَإِنْ كَانَتْ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ (البقرة: ۲۸۰) واته: نه گهر قهرزار دهستی کورت بوو نه وه ههتا حالی باش ده بیته چاوه ری بی بکهن، وه قهرزه که شی بکهن به خیرو سهدهقه و لیی وهرمه گرنه وه، نه وه بو نیوه چاکتره. وه پیغه مبهه ﷺ فهرمویه تی: {رَحِمَ اللَّهُ أُمَّرَأً سَهَّلَ الْبَيْعَ، سَهَّلَ الشَّرَاءَ، سَهَّلَ الْقَضَاءَ سَهَّلَ الْإِقْتِضَاءَ} (۳) واته: خوی بهزه بیته بیته وه به که سی که کرین و فروشتن و دانه وه و داواکردنی خوش و ئاسانه.

^۱ أخرجه مسلم و احمد و اصحاب السنن، و هو حديث صحيح.

^۲ أخرجه أحمد ۱/ ۳۴۷، و ۲۹۳. و أبو داود ۲۰/ ۳۰۲، باب ثمن الخمر والميتة حديث رقم: ۳۴۸۸، و البيهقي

۱۳/ ۶، و الحديث صحيح.

^۳ أخرجه البخاري في صحيحه.

۱۵- فروشتن له سهر فروشتنی براكهت مهكه و كرپن له سهر كرپنی نهو مهكه، لهم بارهوه پيغه مبهرو عليه السلام فهرمويه تي: { لَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ أُخِيهِ } (۱) واته: له سهر فروشتنی براكهت هوه فروشتن مهكه، ههروه ها له سهر كرپنه كه شيه وه كرپن مهكه.

۱۶- نه گهر كه سيك له مامه له دا په شيمان بووه ماله كه ي ئي وه ربگره وه، لهم باره وه نه بوهريره ده لي: پيغه مبهرو عليه السلام فهرمويه تي: { مَنْ أَقَالَ مُسْلِمًا بَيْعَتَهُ أَقَالَ اللَّهُ عَثْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ } (۲) واته: كه سيك فروشتنی برا مسولمانه كه ي وه ربگرته وه نه وه خوا عزوجل له روژي دواييدا له هه له كاني نهو ده بوريت. (۳).

شه شه م: نادابه كاني په يوه ندي وچاوديري خزمه كان:

خزمه كان هه نديكيان له هه نديكيان شياوتر و نزيكترن، خوا عزوجل فهرمويه تي: ﴿... وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ ...﴾ (الأحزاب: ۶) بويه خزمه كان هه ريه كه يان مافي خويان هه يه پيوسته پييان بدری، وهك خوا عزوجل فهرمويه تي: ﴿فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ...﴾ (الروم: ۳۸) واته: هه خزمه و مافي خوئی بديه، خواي پهروه رديگار له قورئاندا زور باسي مافي خزميه تي كرده، وهك هه نديك له و نايه تانه ي كه باسمان كرد.

وه پيغه مبهرو عليه السلام له فهرموده كانيدا خه لكی هه لئاوه بو په يوه ندي كرنی خزميه تي و به جيهي ناني پيداويستيه كانيان، وهك نه مه كه فهرمويه تي: { مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ وَ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ } (۴). هه كه سيك پيي خوشه ريزقي فراوان بي، و ته مه ني دريژ بي، با په يوه ندي خزمه كاني بكات.

۱ أخرجه البخاري في صحيحه.

۲ رواه ابو داود وابن ماجه وابن حبان والحاكم وقال: صحيح على شرط مسلم.

۳ الآداب الإسلامية للناشئة ب ۳ ل: ۵۹. ومنهاج الصالحين، ب ۱ ل: ۵۵۱.

۴ حديث متفق عليه.

لهبرئوه چهند ئادابیکی په یوهندی وچاودیږی خزمهکان هیهپوئیسته ئیمه

ئاگاداریان بین وجیبه جیبیان بکهین وهک باسیان دهکهین:

۱- سهردانی خزمان بهبهردهوامی و نهحوالّ پرسینیان و خوشی هیئانه سهردل و

دهرونیان، له بهر رهمهندی خوا، وهک فهرمویهتی: ﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ

مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنَسَاءً ۗ وَأَتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ

وَالْأَرْحَامَ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ۝﴾ (النساء: ۱) واته: له خوا بترسن و ئاگاتان له

خزمهکانتان بیټ. علی کورې نه بو تالیب گپراهه وه گوتی: پیغه مبر ﷺ فهرمویهتی

{مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُمَدَّ لَهُ فِي عُمُرِهِ وَيَوْسَعَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَيُدْفَعَ عَنْهُ مِيتَةُ السُّوءِ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ

وَلْيَصِلْ رَحِمَهُ} (۱) واته: هر کهس پپی خوشه تهمهنی دريژ بیټ و ریزق و رۆزی فراوان

بیټ و توشی مردنی خراب نه بی، نهوا با له خوا بترسی و ئاگای له خزمهکانی بیټ.

۲- خوت پیاریزه به هوئی سهرقالتیه وه به دونیا وه په یوهندی خزمهکان نه پچریننی، خوا ی

په روهردگار فهرمویهتی: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَعُوا

أَرْحَامَكُمْ ۗ﴾ (محمد: ۲۲) واته: ئایا نه گهر دهسه لاتتان په یداکرد نزیکه خراپه بکهن و

خزمهکانتان بیچرینن؟ نه مانه ن که خوا نه فرینی لییان کردوه و که پرو کویری کردوون.

جوبهیری کورې مطعم گپراهه وه گوتی: گویم له پیغه مبر بوو ﷺ دهیغه رموو: {لَا يَدْخُلُ

الْجَنَّةَ قَاطِعُ رَحِمٍ} (۲) واته: نهو کهسه ی که خزمهکانی پچراند بیټ ناچیتنه او به هه شته وه.

۳- په یوهندی خزمایه تی بکه به ناموژگاری کردنیان و شاره زاکردنیان و به بیر هیئانه وه ی

بیئاگاکانیان و بانگ کردنی نه وانه یان که پشتیان له خوا کردوه بو به جیهنیانی

فهرزهکانی و خو پاراستنیان له گونا هو تاوان، خوا جل جلاله فهرمویهتی: ﴿وَأَنْذِرْ

۱ أخرجه عبدالله بن أحمد في زوائده على المسند، وابن جرير وصححه، والطبرانی في الأوسط، والحاکم، وابن النجار

عن علی.

۲ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

عَشِيرَتِكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿الشعراء: ٢١٤﴾ واته: خزمه نزيکه کانت ناگاداربکه وهو بيانترسيئنه .
 ئه بو هريره ده لى که ئەم ئايه ته دابهزى پيغه مبهر ﷺ هه موو خزمه کانى بانگ کرد، يهک
 به يهک پيى فرمبون: {خوتان له ناگرى دوزخ رزگار بکن، من هيچم بو ئيوه پى ناگرى
 تهنه ئه وه نه بى که ئيوه خزمى من و هه رميش مافى خزميه تى به جى ده هيئم} (١).
 ٤- په يوه ندى خزميه تى به پيدانى خير وسه ده قه پييان، چونکه ئه وه دوو پاداشتى
 هه يه، په يوه ندى خزميه تيه که و پاداشتى خيرو سه ده قه که (٢).
 ٥- له بهرام بهر خراپه ي خزمه کانت هه وه خراپه يان له گه لدا مه که و به پچراندنيان تو
 مه پچرپينه، يان چاوهرپى سهرداني ئه وان مه که بو سهرداني کردنيان، خوا عزوجل
 فرمويه تى: ﴿والذين يصلون ما أمر الله به أن يوصل﴾ واته: ئه وان هى که په يوه ندى ئه و
 خزميه تيه به جيده هيئن که خوا فرمانى پى کردون که په يوه ندى بکريت، واته: ئه مانه
 ده چنه به هه شته وه. ئه بو هريره گيرايه وه کابرايه ک گوتى: ئه ي پيغه مبهر ﷺ من خزم
 هه يه، سهردانيان ده که م وچا که يان له گه لدا ده که م، به لام ئه وان خراپه م له گه لدا
 ده که ن، من چيبکه م؟ پيغه مبهر ﷺ فرموى: {إِنْ كُنْتَ كَمَا قُلْتَ فَكَأَنَّمَا تَسْفَهُ الْمَلَّ،
 وَلَا يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ عَلَيْهِمْ مَا دُمْتَ عَلَى ذَلِكَ} (٣) واته: وه که ده لى ئه گه ر و ابى ئه وه
 وه که ئه وه و ايه که تو خو له ميشى گه رميان ده رخوا رد بده ي، وه هه تا له سه ر ئه و کاره ت
 له گه لياندا به رده وام بيت ئه وه خوا ي په روه ردار پشتيوانته.
 ٦- له گه ل خزمه نامه حره مه کانتدا وه که خه خال و که پور و که مامه کانت ته و قه يان
 له گه لدا مه که و له گه لياندا تهنه مه به وه، به لکو ده بى له ناستياندا زمانت بپاري زى و
 چاوت لنيان بگريه وه، پيغه مبهر ﷺ فرمويه تى: {لَا يَخْلُونَ أَحَدُكُمْ بِأَمْرَةٍ إِلَّا مَعَ ذِي
 مَحْرَمٍ} (٤) واته: له گه ل مه حره مده نه بيت له گه ل ئافره تى نامه حره مده به تهنه مه بنه وه
 قه ده غه يه.

١ أخرجه مسلم في صحيحه.

٢ منهاج الصالحين، ب، ١. ل: ٢٦٥.

٣ أخرجه مسلم في صحيحه.

٤ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

وه پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {إِيَّاكُمْ وَالْدُخُولَ عَلَى النِّسَاءِ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: أَفَرَأَيْتَ الْحَمُوَ قَالَ: الْحَمُوَ الْمَوْتُ} (١) واته: ئامان بهتتهنها لهگهل ژناندا مهبن، کابرایهکی نه نصاری گوتی: نهی براو برازای ژن یان میردهکهی چوئه؟ پیغمبر ﷺ فرموی: براو برازای ژن یان میردهکهی ههر مردنه، واته: بمری باشتره نهک لهگهل براو برازای میردهکیدا ژن بهتتهنها کو بیتهوه. (٢).

حهوتهم: ئادابه کانی دراوسی:

دراوسی کهسیکه لهکس و کارو خزمه کانت زیاتر تیکهلی و په یوهندی هیه به مروقهوه، هه میشه مروقه لهگهل دراوسی کهیدا تیکهلی و پوبه رویه تی، له بهرئه وهیه که ئاینی پاکی ئیسلام زور گرنگی به دراوسی داوه و زور وهسیه تی بو مروقه کردوه دهرباره ی دراوسی که ی، له م باره وه پیغمبر ﷺ فرمویه تی:

{ما زال جبریلُ یُوصِنِي بِالْجَارِ، حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورِثُهُ} (٣). واته: پیغمبر ﷺ فرموی: جبرائیل ههنده وهسیه تی بو کردم دهرباره ی دراوسی، ههتتا من گومانم برد کهوا دراوسی کهم میراتم لی دهبا.

ههروا پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، فَلَا يُوَدِّعُ جَارَهُ} وه له ریوایه تی ئیمام مسلمدا {فَلْيُحْسِنِ إِلَى جَارِهِ} (٤). واته: هه رکهسیک باوه پری به خوا و به پوژی دواپی هیه، با نه زیه تی دراوسی که ی نه دا، وچا که ی لهگهل دا بکات. (٥).

ئهمه و چه نده ها ئایهت و فرموده ی پیروز که باسی چا که وچا که کاری ده کهن لهگهل دراوسی دا، وهک له مه ودا باسی ده کهین.

^١ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٢ منهاج الصالحين ب ١/ل: ٢٦٢-٢٦٦ والآداب الإسلامية للناشئة، ب ٣/٧٣. والآداب الإسلامية، لمحمود المصري

ل: ٢٤٩.

^٣ متفق عليه.

^٤ متفق عليه.

^٥ الآداب الإسلامية، لمحمود المصري، ل: ٢٧٢.

له بهرئوه هه‌لسوکوت و مامه‌له له‌گه‌ل دراوسیدا چه‌ند ئادابیکی هه‌یه پیویسته
ئیمه ره‌چاوی ئه‌و ئادابانه بکه‌ین:

۱- هه‌ر کاتی که به‌دراوسی‌که‌ت گه‌یشتی سه‌لامی ئی بکه‌و پوت له‌گه‌ئیدا گه‌ش بی‌ت و حال و
ئه‌حوالی بپرسه، وه‌که نه‌خۆش که‌وت خیرا سه‌ردانی بکه‌و به‌پیری‌ه‌وه بجۆ ئه‌گه‌ر
پیویستی کرد. (١).

۲- هه‌ر کاتی که به‌دراوسی‌که‌ت تووشی به‌لاو موسیبه‌ت بوو پرسه‌و سه‌ره‌خۆشی ئی بکه‌و
یارمه‌تی بکه‌، وه‌کاتی خۆشیدا هاوبه‌شی بکه‌و پیروزیایی ئی بکه‌.

۵- له‌که‌م و کوپی و هه‌له‌کانی دراوسی‌که‌ت ببوره‌و چاوپۆشی بکه‌.

۶- له‌گه‌ل مندالی دراوسی‌که‌تدا به‌نهرم و نیان به‌ و ئامۆژگاری باشیان بکه‌و چاکه‌یان
له‌گه‌لدا بکه‌.

۷- له‌ئاست ئافره‌ته‌کانی دراوسیدا چاوت بگه‌روه‌و پارێزگاری له‌سه‌ر ریزو حورمه‌تیان
بکه‌، و کاتی که به‌دراوسی‌که‌ت له‌مال نه‌بوو ئاگات له‌ماله‌که‌ی بی‌ت.

۸- هه‌تا بو‌ت ده‌کری ئه‌زه‌یه‌ت و ئازاری دراوسی‌که‌ت مه‌ده‌ و پریگای ئی ته‌نگ مه‌که‌وه و
ده‌نگی خۆت و رادیو ته‌له‌فزیۆنه‌که‌ت به‌سه‌ریدا به‌رز مه‌که‌وه ئه‌بوهریره گپرایه‌وه

گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: { وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللّٰهُ لَا يُؤْمِنُ } و الله لا یؤمن، قیل: مَنْ یَا
رسول الله؟ قال: الذی لا یأمن جارُه بوائِقَهٗ } (٢) واته: سویند به‌خوا باوه‌ری نیه، سویند

به‌خوا باوه‌ری نیه، سویند به‌خوا باوه‌ری نیه، گو‌تیان: کی باوه‌ری نیه ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری
خوا؟ ئه‌ویش فه‌رموی: ئه‌وکه‌سه‌ی که به‌دراوسی‌که‌ی له‌شه‌رو نه‌گبه‌تیه‌کانی ئه‌مین نیه. (٣).

۹- ئامۆژگاری باشی دراوسی‌که‌ت بکه‌و راویژی پی بکه‌و شه‌ره‌زای بکه‌ بو هه‌ر شتی که
نایزانی له‌کاروباری هه‌ردوو دونیا.

۱۰- هه‌ر چاکه‌یه‌کی پی‌ت ده‌کری له‌گه‌ل دراوسی‌که‌تدا بیکه، ئه‌گه‌رداوا‌ی یارمه‌تی
لی‌کردی یارمه‌تی بده‌ وه‌ئه‌گه‌ر هه‌ژار بو به‌مال و سامان یارمه‌تی بده، وه‌ئه‌گه‌رداوا‌یقه‌رزی

لی‌کردی بیده‌یه وه‌ئه‌گه‌ر نه‌خۆش که‌وت، سه‌ردانی بیکه، له‌شاییدا پیروزیایی لی‌بکه‌و له

١ آداب المسلم، ل: ١٤١.

٢ أخرجه البخاري ومسلم.

٣ منهاج الصالحین، ب: ١ / ل: ٢٥٨.

کاتی ناخوشیدا سەرخۆشی لیبکه، عبدالله ی کۆری عمرو عائیشه-رضی الله عنهما- گێرایانهوه پیغه مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {ما زال جبریل یوصینی بالجار حتی ظننت أنه سیورته} (١) واته: جبریل به‌رده‌وام هه‌ر وه‌سیه‌تی بۆ ده‌کردم ده‌رباره‌ی دراوسی، هه‌تتا گومانی ئه‌وه‌م برد که دراوسی میرات له‌دراوسیکه‌ی ده‌گری. (٢)

١١- هه‌مو دراوسییه‌ک مافی خۆی پێبیده، چونکه دراوسی سێ جۆری هه‌یه: یه‌که‌م: دراوسییه‌و خزمه‌و مسوڵمانه، ئه‌مه مافی دراوسییه‌تی و خزمایه‌تی و ئیسلامه‌تی هه‌یه.

دوهم: دراوسییه‌و مسوڵمانه، ئه‌مه مافی دراوسییه‌تی و ئیسلامه‌تی هه‌یه. سێهه‌م: دراوسییه‌و بیباوه‌ره، ئه‌مه هه‌رمافی دراوسییه‌تی هه‌یه، عبدالله ی کۆری عمر مه‌ریکی سه‌ر بریبوو به‌منداله‌کانی گووت: ئایا به‌شی دراوسی بیباوه‌ره‌که‌تان نارووه ؟ چونکه من له‌پیغه‌مبه‌رم بیستوووه ده‌یفه‌رموو: {جبریل به‌رده‌وام وه‌سیه‌تی بۆ ده‌کردم له‌باره‌ی دراوسی، هه‌تتا وام زانی که دراوسی میرات له‌دراوسیکه‌ی ده‌گری.

١٢- چیت بۆخۆت پێخۆشه ئه‌وه‌شت بۆ دراوسیکه‌ت پێخۆش بی، چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: {لایؤمن أحدکم حتی یحب لأخیه ما یحب لنفسه} واته: هه‌تتا ئه‌وه‌ی بۆ خۆت پێخۆشه بۆ براهه‌شت پێخۆش نه‌بی، ئیمان‌ه‌که‌ت کامل نیه.

١٣- نابێ خانوه‌که‌ت به‌سه‌ر خانوی دراوسیکه‌تدا به‌بی پرسکردن پێی به‌رز بکه‌یه‌وه، چونکه ده‌بیتته‌ مایه‌ی ئه‌زیه‌تکردنی دراوسیکه‌ت به‌هۆی لیپرینی تیشکی خۆر وه‌ه‌وا له‌ماله‌که‌یدا، له‌کاتی‌کدا که‌زه‌ره‌ر وزیان‌دان له‌یه‌که‌تری له‌ئیسلامدا قه‌ده‌غه‌یه. (٣)

{سودیک} ئه‌گه‌ر دراوسی خه‌راپ بو ده‌بی به‌م شیوه‌ بکه‌ی که‌باسی ده‌که‌ین: کابرایه‌ک هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ و گوتی: دراوسییه‌که‌م ئه‌زیه‌تم ده‌کات، ئه‌ویش فرموی: {بڕۆ نارام بگره} کابرایه‌که‌ چه‌ند جار سه‌کالای له‌لای پیغه‌مبه‌ر کرد و ئه‌ویش له‌ داوییدا فرموی: {بڕۆ که‌لوپه‌ل و شتومه‌که‌کانت فری بده‌ سه‌ر ریگای خه‌لک} کابراکه‌ چو وایکرد، ئه‌مجا

^١ متفق علیه.

^٢ منهاج المسلم للجزائري، ل: ٧٣.

^٣ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٢٨٢.

خهك هاتن وپرسیاریان لیده کرد و نهویش گرفته که ی پیده گوتن و خه لکه که ش زور قسه یان به کابراکه ده گوت، نه مجا پیاوه که ش ناچار هات و گوتی: کاکه برؤ شتو مه که کانت بهینه وه، جاریکی تر من خه راپه م بو ت نابی^(۱).

هه شته م: ئادابه گانی سهردانی نه خووش:

سهردان و زیاره تی نه خووش یه کیکه له و کار و فهرمانانه ی که پیغه مبه ر^ﷺ زور خه لکی بو هه لئاوه، چونکه نه و سهردان و زیاره ته ده ستگیرویی و به زهیی هاتنه وه یه به نه خووش و په یوندی برایه تی و بروای به هیزده کات، بو یه پیغه مبه ر^ﷺ فه رمویه تی: {إِنَّ الْمُسْلِمَ إِذَا عَادَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ لَمْ يَزَلْ فِي حُرْفَةِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَرْجِعَ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا حُرْفَةُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: جَنَّاها} (۲) واته: هه ر مسولمانیک سهردانی برای مسولمانی خو ی کرد، نه وه هه تا ده گه ریته وه له میوه چینی به هه شتدایه.

نه خووشی تاقیکردنه وه یه، تاقیکردنه وه ش خووشویستنی خوا یه بو نه وکه سه، بو یه پیغه مبه ر^ﷺ فه رمویه تی: {إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَا، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ} (۳) واته: هه ر کاتی که خوا جلجلاه گه لیکی خووشبو ی تاقیان ده کاته وه، جائه وه ی رازیه نه جرو پاداشتی گه وره وهرده گریته وه، نه وه ش نارازیه خو ی تاوانبار ده کات. وه چه نده ها فه رموده ی تر له م باره وه هاتوه، نه مه نده کافیه.

له به رنه وه سهردانی نه خووش چه ند ئادابیکی هه یه پیویسته ره چاو بکرین به م شیوه یه:

۱- هه ر کاتی که زانیت فلانکه س نه خووشه خیرا برؤ بو سهردانی، چونکه له فه رموده ی قودسیدا هاتوه، خوا جل جلاله له روژی دواییدا ده فه رمی: نه ی به نده که م من نه خووش که وتم تو نه هاتی بو سهردانم، به نده که ش ده لی: نه ی خوا یه تو په روه ردگاری هه موو جیهانیانی، چون سهردانی تو بکه م؟ خوا جل جلاله ده فه رمی: نه ی نه تر زانیبوو فلان

^۱ صحیح سنن أبي داود للألباني رقم (۵۱۵۳)، ومنهاج الصالحين، ب ۱ / ل: ۲۶۲.

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۳ أخرجه الترمذي وصححه الألباني في صحيح الجامع، رقم: ۲۸۵.

بهندهی من نهخویش کهوتبو تو سهردانت نهکرد؟ بزانه نهگهر تو سهردانی نهو بهندهیهت بگردایه نهو منیش لهوی دهبووم. (۱).

۲- کاتیک که لهلای نهخویش دانیشتی دوعای بو بخوینه، عائیشه-رضی الله عنها- گیرایهوه پیغهمبهر ﷺ کهسیکی خزمی نهخویشبوو سهردانی کرد، ودهستی راستی پیدا دهینا ودهیفرموو: {اللهم رب الناس، مذهب البأس أذهب البأس، إشف أنت الشافي، لاشفاء إلا شفاؤك، شفاء لا يغادر سقماً} (۲). واته: نهی خواجه، نهو نهخویشیه لابه، تو شيفا دهری، شيفا ههرشیفای تویه، شیفایهک بده که نهخویشی نههیلی.

۳- سوننهته موژده بدهی بهنهخویش و دلنای بکهیهوه که خوا شیفای دها، وپیی بلی: تو چاکی وچاکدیهوه، ئین عباس گیرایهوه کهپیغهمبهر ﷺ سهردانی نهخویشکی کردو فرموی {لا بأس به ظهوراً إن شاء الله} (۳). واته: هیچت نیه، زور پاکی گهر خوا حهز بکات، ههروهها خوا عزوجل فرمویهتی: ﴿وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينُ﴾ واته: ههر کاتیک نهخویش کهوتم ههر خوا شیفام دها.

۴- لهلای نهخویش سوژ وبهزهیی خوژ دهربره وئامادهی خزمهتی به، بهچاکه نهبی قسه مهکه، نوم سلمه گیرایهوه پیغهمبهر ﷺ فرمویهتی: {إِذَا حَضَرْتُمُ الْمَرِيضَ أَوْ الْمَيِّتَ فَقُولُوا خَيْرًا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ يُؤْمِنُونَ عَلَى مَا تَقُولُونَ} (۴). واته: کاتیک که چونه لای نهخویش یان مردوو ههر قسهی چاک بکن، چونکه ئیوه چی بلین فریشتهکان نامینی لهسهردهکن.

۵- تهماشای نابروی نهخویشکه مهکه، ههروهها تهماشای پیویستهکان و دهرمانه تاییهتیهکانی مهکه.

۶- لهلای نهخویش زور مهینهوه بوئهوهی نارحعت نهبی، تنها مهگهر نهخویشکه بوخوی پیی خویش بیئت وئولفتهی پیوهگری و وا حهزبکات.

۷- سوننهته نهخویشکه نارهزوومند بگری بهوه که نارامی ههبی لهسهر فرمان و قهزای خوا ودوعای مردن لهخوی نهکات، نههس گیرایهوه پیغهمبهر ﷺ فرمویهتی:

۱ أخرجه مسلم في صحيحه.

۲ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

۳ أخرجه البخاري في صحيحه.

۴ أخرجه مسلم في صحيحه.

{هیچ کس له ئیوه له بهر زهرهرو زیانیک که لئی که وتوو، بامردن نه خوازی، جا نه گهر نه دهکرا و ههر دهیکرد بابلئ: ئه ی خوايه نه گهر ژيان بو من چاکتره بمژینئ، وه نه گهر مردنم چاکتره بممژینئ} (١).

نۆیه م : ئادابه کانی خودی نه خوش :

- ١- زۆر مردنی له یادبیت و خوی بو ئاماده بکات.
- ٢- زۆر سوپاسی خودا بکات و زۆر لئی بیاریته وه لئی بلائیتته وه.
- ٣- ناتوانایی خوی دهر بپری و دهرمان به کار بهینئ و داوای کۆمه کیش له خوا بکات.
- ٤- زۆر سکالا نهکا، ریز له دانیشتهوان بگریت، ته و قه یان له گه لدا نه کات.
- ٥- نه خوش نابئ زۆری لی بکری بو ناخواردن و شتی تر.
- ٦- واباشه نه خوش دهرمان به کار بهینئ، چونکه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {تَدَاوُوا عِبَادَ اللَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً...} (٢).
- ٧- دروسته ژن و پیاو سهردانی یه کتر بکه نکاتی که نه خوشبون، به لام مه رجه توشی فیتنه نه بن، ئیمام بخاری ده لئ: ام درداء سهردانی پیاویکی ئه نصاری ئه هلی مزگه وتی کرد که نه خوش بوو، وه عایشه ش سهردانی باوکی و بیلالی کردوه کاتی که نه خوش بون. (٣).
- ٨- نه گهر نه خوش نازاری هه بو باده ست له سه ر نازاره که ی دابنئ، و سی جار بلی: بسم الله، پاشان هه وت جار یتر بلی: {أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ} (٤). واته: په نا ده گرم به گه وره یی وه یز وده سه لاتئ خوا له شه ر و خه راپه ی ئه م نه خوشیه ی که هه ستئ پیده که م و حه زه رومه ترسی لیده که م.
- وه عایشه گیاره وه گوئی: نه گهر که سی که شوینئکی نازار یان برینئکی هه بوایه، پیغه مبه ر ﷺ په نجه ی شاده ی ده خسته سه ر خو لکه و به تفی خوی ته ریده کرد، وده یفه مو: {بِسْمِ اللَّهِ

^١ أخرجه البخاري ومسلم.

^٢ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٣ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

تُرْبَةُ أَرْضِنَا بَرِيْقَةً بَعْضِنَا، يُشْفِي بِهِ سَقِيمِنَا، بِإِذْنِ رَبِّنَا} (۱) واته: به ناوی خوا، به خوئی زهوی پاکی خوْمان، وتیکهل به تفی برای خوْمان، شیفای پی دی نه خوشه که مان، به نه مرپی پهروردگار مان. برا نازیزه کان نه مانه ی که باسکران دهرمانی چاکن بو نه خوشیه کانمان به کاری بهینن، إنشاو الله خواجل جلاله دهیانکات به شیفای نه خوشه کانمان به چاکی چاک ده بنه وه. (۲).

{سودیک} مروقی بیباوه ری نه خوش دروسته ئیمه سهردانی بکهین، چونکه مندالیکی جوله که نه خوش که وتبو، پیغه مبه ر ﷺ چو سهردانی کردو اوای لیگرد مسوئلمان بیئت، نه ویش مسوئلمان بوو پاشان گوتی: الحمد لله الذي أتقذني من النار. (۳).

دهیه م: ئادابه گانی پزیشک و دهرمان:

یه کیك له هه دهیه و دیاریه گانی پیغه مبه ر ﷺ ته داوی کردنی نه خوشه و دهرمان دوژینه وهیه بوئی، وهك فه رمویه تی: {لكل داء دواء، فإذا أصيب دواء الداء برأ بإذن الله عز وجل} (۴). واته: هه موو دهر دیک دهرمانیکی هه یه، جائه گهر دهرمانه که بو نه و دهرده بی، نه وه به فرمانی خوا نه خوشه که چاک ده بیئته وه.

{سیفاتی پزیشک} پزیشکی زیرهک و کامل پیویسته نه سیفاتانه ی تیدا بی:

- ا- نه خوشیه که بدوژیتته وه، و بزانی نه خوشیه که چیه؟
- ب- بزانی هوکاری نخوشیه که چیه؟
- ج- هیزی نه خوشه که و نخوشیه که ش چه ند به هیزه؟
- د- میزاجی جهسته ی سروشتی چونه؟
- ه- کاته که و ته منه نی نه خوشه که، وشوینه که ی و که ش وهوا چونه؟
- و- بزانی چ دهرمانیک بو نه وه نه خوشیه چا که و گونجاوه و به سو ده؟ (۵)

^۱ حدیث متفق علیه.

^۲ الآداب الإسلامية للناشئة ب ۳: ل: ۸۹. ومنهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱/ ۴۸۶. والآداب الإسلامية، لمحمود المصري، ل: ۵۲۴.

^۳ أخرجها البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۴ أخرجه مسلم في صحيحه، وأحمد في مسنده (۱۴۵۳۲).

^۵ منهاج الصالحين، ب ۱/ ل: ۵۵۶.

بۆيە پيويسته ره چاوى ئەم ئادابانه بكریت:

۱- پزیشكه كه ناوى خوا دهیئى، وبه زهرده خه نه وه وبه نهرم ونيانیه وه، و به قسه ی خوشه وه له گه له نه خوشه كه مامه له دهكات، پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی: {لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَرُوعَ مُسْلِمًا} (نابى مسولمان خه لك بترسىنى و يه كجارى بيتوقىنى و بىروخىنى).

۲- پزیشك ئەمینه، ودهبى و ابزانى كه ژيان به دهست خوايه، و ئەم هوكاره بۆ چاره سه ر، نهك بزانى چاره سه ر به دهست ئەوه.

۳- پيويسته پزیشك نه ئينه كانى نه خوش بپارىزى، و نابى به ده رمانى زور نه خوش ناره حهت بكات، يان ده رمانى حه رام و قه دهغه كراو بۆ نه خوش بنوسى، چونكه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فه رمویه تی: {دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ} (واته: به هوى خىر و صدقه كردنه وه ئیوه نه خوشه كان تان عىلاج بكه ن، وه له باره ی ده رمانى خه راپه وه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قه دهغه ی كردوه به ده رمانى قه دهغه كراو و پيس ده رمانى نه خوش بكریت. (٢).

۴- پيويسته پزیشك هه ندیک له وه ده رمانانه ی كه پیغه مبه ر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بۆ نه خوشیه كان دایده نا، ئەميش ئەوه ده رمانانه دابنى، ئەوانه ش وهك: ههنگوين، رهشكه، خورماى عه جوه و شملى و زهیتى زيتون، هتد... چونكه ئەمانه هه مويان فه رموده ی سه حىحيان له سه رهاتوه. (٣).

۵- پيويسته پزیشك به شه رم و حه یا بی ت، و كه سیك بى راستگۆ، هه روه ها پيويسته پزیشك به شىكى زور له شه ریه تی ئيسلامى وله زانستى تازه و سه رده م شاره زا بی ت. (٤).

{سود و به هره یهك} زانایان گوتویانه: چاره سه ركردى پزیشك دوجوره:

۱- چاره سه ره به ده رمان، ۲- چاره سه ره به پارىزى (حمیه) واته: به وازه ئینانى نه خوش له خواردن و خواردنه وه، خو ئەگه ر به هه ر دو كیان بی ت چا كتره، ئەگینا هه ربخوا و پارىزى نهكات سو دى نیه، جارى واهیه هه ر پارىزى سو دى هیه، بۆیه ده لێن هیندییه كان هه ر به پارىزى چاره سه رى نه خوشه كان یان دهكهن.

^۱ رواه أحمد في مسنده (٢٢٩٥٩) وصححه الألباني في صحيح الجامع (٧٦٥٨).

^۲ ترتيب أحاديث الجامع الصغير، ٢ / ١٤٠، وقال: صحيح.

^۳ رواه أحمد وأبو داود وابن ماجه، وإسناده صحيح.

^۴ منهاج الصالحين، ب، ١ / ل: ٥٦٢.

^٥ منهاج الصالحين، ب، ١ / ل: ٥٦٤.

هندیك له كهكیم و پزیشكهكان دهلین: ئەندازه گیری خواردن گهورهترین دەرمانه، بۆیه پیغهمبەر ﷺ ئەم واتایە رونکردۆتەوه به جوانی که فرمویەتی: {..... حَسْبُ ابن آدم لُقِمَاتٌ یَقْمَنُ صلبه.....} (١).

یازدهیههه: ئادابهکانی جهنازه و مردوو و پرسیه:

مرۆقی برودار هه‌میشه مردنی له‌بیره، چونکه مردن کاتی گه‌یشتنه به‌خۆشه‌ویسته‌که‌ی که‌خوای په‌روه‌ردگار، خۆشه‌ویستیش قهت له‌یاد ناکری، له‌به‌ر ئەوه ده‌بینی هه‌میشه برودار موشتا‌قی مردنه، تاوه‌کو له‌م خانە‌ی تاوان‌کردنه‌وه بروابۆ خانە‌ی خۆشی و پاداشت وه‌رگرتنه‌وه که‌لای خوایه‌ جل جلاله، له‌به‌ر ئەوه‌بو معافی کۆپی جبل له‌کاتی مردندا ده‌یگوت: له‌کاتی هه‌ژاریمدا خۆشه‌ویسته‌که‌م هاتوه بۆلام. بۆیه یاد‌کردنه‌وه‌ی مردن ئینسان ده‌خاته ناو خواپه‌رستیه‌وه، و به‌ره‌و ئاخیر خیری ده‌بات. (٢).

به‌شوین جهنازه که‌وتن هه‌قی هه‌مو مسولمانیکه، چونکه پیغه‌مبەر ﷺ فرمویەتی: {حَقَّ المسلم على المسلم خمسٌ: ردُّ السلام، و عيادة المريض، و اتباع الجنائز، و إجابة الدعوة، و تسميت العاطس}. (٣). واته: هه‌قی مسولمان به‌سه‌ر مسولمانه‌وه پینج شته: وه‌لامدانه‌وه‌ی سه‌لام و سه‌ردانی نه‌خۆش، رویشتن له‌گه‌ل جهنازه‌دا، وه‌لامدانه‌وه‌ی ده‌عوته، دو‌عا‌کردن بۆ پشیمو.

له‌به‌ر ئەوه وه‌فاته‌کردن ئەم ئادابانه‌ی هه‌یه پێویسته‌ ئیمه‌ ئەو ئادابانه ره‌چاو بکه‌ین و جینه‌جینیان بکه‌ین به‌م شیوه‌یه:

١- له‌لای که‌سیک که له‌ گیانه‌لادایه پێویسته وشه‌ی (لا إله إلا الله) بلیینه‌وه، چونکه پیغه‌مبەر ﷺ فرمویەتی: {لَقِنَا مَوْتَاكُم لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ} (٤) واته: ئەو که‌سانه‌ی که له‌ گیانه‌لادان (لا إله الا الله) یان بۆ بلیینه‌وه تاوه‌کو ئەوانیش بلیینه‌وه.

^١ صححه الألباني في صحيح الجامع (٥٦٧٤) وفي الصحیحة (٢٢٦٥).

^٢ الآداب الإسلامية، لمحمود المصري، ل: ٥٢٦.

^٣ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

۲- پیوسته نویژ له سهر مردو بکهینوبه شوین تهرمه کهیدابروین ههتا دهشاردریتتهوه، پیغه مبهەر ﷺ فهرمویهتی: {ههر کهسینک به شوین جهنازهی مسولمانیکدا پروا به پروا و بهداوای پاداشت لهخوا، ههتا نویژی لهسهر دهکری و دهیشارنهوه، نهوه پاداشتی دوو قیراتی دهست دهکهویت، ههر قیراتهش هندی کیوی ئوحوده، بهلام پیش شارندنهوه بگه پیتتهوه نهوه پاداشتی یهک قیراتی دهست دهکهویت} (۱).

۳- واباشه لهکاتی شارندنهوهی مردودا ئاموژگاری خه لکه که بکریت، ئیمامی عهلی گیرایه وه گوتی: ئیمه لهگه ل تهرمی کدا بوین له (به قیغ)، پیغه مبهەر ﷺ هات بو لامان ودانیشت و ئیمهش لهدهورهیدا دانیشتین، پیغه مبهەر ﷺ داریکی پیبوو سهری نهوی کردو بهداره کهش لهعهرزه کهی دها، پاشان فهرموی: {ما منکم من احدٍ الا وقد کتب مقعده من النار ومقعده من الجنة} واته: ههر کهس لهئیوه شوینه کهی لهدوزه خدا و له بههشتدا نوسراوه، یاره کان گوتیان: کهوا بو ئهی بو ئیمه بهو نوسینه پشت نهستور نهین؟ پیغه مبهریش ﷺ فهرموی: {اعملوا فکل ميسر لما خلق له} (۲) واته: نه خیر ئیوه ئیش بکن، چونکه ههریه که لهئیوه بو ئه و شتهی کهبوی دروستکراوه ئاسان کراوه.

۴- که مردوه که دفنکراسوننه ته دوعای بو بکن، نه بوهریره گیرایه وه گوتی: پیغه مبهەر ﷺ ههر کاتیک که لهشارندنهوهی مردو دهبووه دوهوستاو دهیفه رموو: {استغفروا لأخیکم وسلوا له التثیت، فإنه الآن یسأل} (۳) واته: داوای لیخوشبون بو براکه تان بکن چونکه ئیستا پرساری لی دهکری. بویه سوننه ته هه مو خه لکه که دوعا بکن، نه که ههرکه سینک دوعا بکا و نه وانیکه ئامین بکن. (۴).

۵- ههتا بکری یارمه تی و کومه کی نه هلی مردوه که بکریت، نانخواردنیان بو ساز بکری و بچی بو لایان ودلیان بدهیه وه، چونکه که جعفری کوری نه بوتالیب شهید کرا پیغه مبهەر ﷺ فهرموی: {اصنعوا لآل جعفر طعاماً فإنه قد اتاهم ما یسألهم} (۵).

^۱ أخرجه البخاري في صحيحه.

^۲ أخرجه البخاري ومسلم.

^۳ أخرجه أبو داود "باب الاستغفار عند القبر للميت، رقم الحديث: ۳۲۲۱" والحاكم (۱/۵۲۶)، والبيهقي في الكبرى ۵۶/۴ "باب: ما يقال بعد الدفن، وحسنه النووي في الأذکار ۱۴۷، وصححه الألباني في صحيح الجامع (۹۴۵).

^۴ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱ / ل: ۹۴.

^۵ رواه أبو داود والترمذی وقال: هذا حديث حسن صحيح، وصححه الألباني في صحيح الجامع (۴۷۹۶).

واته: لهم کاتی پرسه یه دا بۆ مال و کەس و کاری جعفر خواردن دروست بکن چونکه ئەوان مردنی جعفر مه شغولی کردوون.

٦- پرسه و سه ره خووشی له کەس و کاری مردوه که بکری، عبدالله ی کوری مسعود-رحمه الله - گوتی: پیغه مبهەر ﷺ فهرمویه تی: {مَنْ عَزَىٰ مَصَابًا فَلَهُ مِثْلُ أُجْرِهِ} (١) واته: که سیک پرسه و سه ره خووشی که سیک بکات که موسیبه تیکتوش هاتوو، پاداشتی وه که ئەو که سه دهست ده که وی.

٧- دروسته ده موچاوی مردو هه لبدیه ته وه و ماچی بکهیت، پیشه و امان ئە بو به کر-رحمه الله- دهوچاوی پیغه مبهری هه لدایه وه و ماچیشی کرد و گوتی: باوک و دایکم له دهورت گه پین، به زیندویی و به مردویی هه رپاک بوی، جابیریش-رحمه الله- دەم و چاوی باوکی ماچکرد له دوا مردنیه وه (٢).

٨- زۆر به هیواشی و ترسه وه جه نازه که به ری بکری سوننه ته، نابی دهنگ به زبکریته وه، یان هه راهه را بکری، هه رکه سه بیرکاته وه ئە گه ر ئەو مردوه بوایه حالی چۆنده بوو؟ بۆیه پیویسته لهم کاته دا تۆ به بکات. (٣).

٩- نامۆزگاری ئە هلی مردوو که بکری به سه بر و ئارامگرتن و به وه هه موو ئە جر و پاداشته ی که له لای خوا هه یانه، وه نابی له خویمان بدهن و سنگو به رۆک و قژیان برهنه وه، خوا جل جلاله فهرمویه تی: ﴿... وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٥﴾ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ

مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ (البقرة: ١٥٥-١٥٦). واته: مژده ی به هه شت به و ئارامگرانه بده کاتیک که تووشی موسیبه تیک دهن ده لین: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، واته: ئیمه هه موومان مولک و سامانی خواین وه موومان هه ربۆلای ئەو ده که پیننه وه.

١٠- بهم شیوه یه پرسه بکری که ئوسامه ی کوری زید گپرایه وه گوتی: یه کیک له کچه کانی پیغه مبهەر ﷺ ناردی بۆلای باوکی و گوتی: (مندالیکم له مردن دایه وه ره بۆلای)

١ رواه الترمذی، وهو حدیث ضعیف، ولكن له طرق متعددة، يقوي بعضها بعضا، برواه: التلخیص الحبير، ٢/ ٢١٥.

٢ أخرجه البخاري في صحيحه.

٣ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٥٤٤.

پیغمبریش ﷺ بهو کهسهی فرممو: {بچۆوه بۆلای و پیی بلی: هه موشتیک مۆلک و سامانی خواجه، ئه وهی داویتی و ئه وهش دهیباته وه، هه موو شتیکیش له لای خوا کاته کهی دیاریکراوه پیی بلی: سه برو ئارام بگری، پاداشته کهشی له خوا داوا بکات} (١)

دهشتوانی بلی: خواله مردوه که تان خویشی، سه بوریتان بدا. (٢)

١١- پرسه و سه ره خویشی هه ر سی رۆژه، ته نها بۆ ژنی میرد مردو چوار مانگ و ده رۆژه، پیغمبر ﷺ فرمویه تی: {لایحل لامرأة تؤمن بالله واليوم الآخر أن تحدد علی میت فوق ثلاث لیل، إلا علی زوجها أربعة أشهر وعشراً} (٣) واته: دروست نیه ژن له سی رۆژ زیاتر پرسه بۆ مردوی دابنی ته نها بۆ میرده کهی نه بی چوار مانگ و ده رۆژه.

نیامی شافیعی براده ریکی کوره کهی وه فاتی کرد بوو پرسه و سه ره خویشی لی کردو بۆی نووسی:

إِنِّي مُعْرِيكَ لَا أُتِي عَلَى ثِقَةٍ + مِنْ الْخُلُودِ وَلَكِنْ سُنَّةَ الدِّينِ

پرسه ت لیده کهم نه ک من بلیم نامرم، به لکو ئه مه ریبازی دینه

فَمَا الْمُعْرَى بَبَاقٍ بَعْدَ مَيْتِهِ + وَلَا الْمُعْرَى وَلَوْ عَاشَا إِلَى حِينٍ .

واته : نه پرسه لی کراو دوا جگه رگۆشه ی ده مینیت + نه پرسه کار هه رچه ند ماوه یه ک بمین له ژینه (٤).

١٢- هه ره بهر خواجل جلاله سه ردانی مردوه کان بکه، به هیواشی وزۆر به خوشوع و ترسه وه بۆ گۆرستان ریبکه، زۆر دوعا و نزا بۆ مردوه کان بکه، له سه رگۆره کان دامه نیشه گونا هه، جنیو به مردوه کان مه ده و زه میان مه که، چراو و گلۆپیان بۆ پی مه که، کاری بی شه رعی له گۆرستاندا ئه نجام مه ده، زۆر تۆبه و په شیمانی ده ربیره، و له گۆره کان نزیک بیه وه و سه لام له مردوه کان بکه و بلی: {السلام علیکم دار قوم مؤمنین، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ} (٥)

^١ حدیث متفق علیه.

^٢ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٥٤٦.

^٣ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٤ الآداب الإسلامية للناشئة ب ٣ ل: ٩٣.

^٥ أخرجه مسلم في صحيحه. برواه: منهاج الصالحين، ب ١ ل/ ٥٠٥-٥٠٨.

۱۳- نابی گۆرهكان ههلبهستی، یان خانو و بینایان لهسهه دروست بکهیت، ههروا نابی پروات وابی کهئو مردووانه قازانج، یان زهرهه وزیانیان بهدهسته، چونکه پیغهمبهه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویهتی: {لَعْنُ اللَّهِ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ} (١).
واته: خوا جل جلاله نهفرینی لهگاوه و جولهکهکان کردوه، چونکه گۆری پیغهمبههکانیان کردبو بهمزگهوت. (٢).

دوازدهیههه: ئادابهکانی میوانداریهتی میوان:

مسوئلمان پروای وایه ریزگرتن له میوان واجبه، ویهکیکه لهورهوشته بهرزانهی کهئیسلام خه لکی لهسهه هه لدهنی، چونکه سهخواهتی وریزگرتن له خه لک دلکهان هوگری یه کتر دهکات، و خه لکی لهیه کتری نزیک دهکاته وه. بویه پیغهمبهه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویهتی: {مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ} (٣) هه ره که سیك پروای به خوا و به دواروژ هه یه با ریز له میوان بگریت، بویه پیویسته ره چاوی ئهه ئادابانه بکهین:

١- ریزگرتنه کهت ته نهها له بهر خوا بییت، نه که له بهر شتی تربییت، وه خیرا زوو نانه که دابنری بومیوان، وه له پیشه وه میوه دابنری، پاشان نان و چیشیت. (٤).

٢- ده رگای بو بکه وه و زور ریزی لیبگره، و پیشوازی جوانی لیبکه، وه شوینیک دایبینی که شیاوی ئه و که سه بییت، پیغهمبهه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فهرمویهتی: {تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ} (٥).
زه رده خه نهی تو به ره و روی براههت خیر و سه دهقه یه، عایشه - ده لی: پیغهمبهه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به ئوم هانی و به فاطیمه ی کچی فهرموو: {مَرَجِبًا بَابِنْتِي} و {مَرَجِبًا بِأُمِّ هَانِيءٍ} (٦).

٣- که له گه ل میواندا نانت خوارد، بوخوت خزمهتی بکه و چهنده توانای داراییت هه یه ئه وهنده خزمه تیان بکه و ته کلیفی زیاتر لهخوت مه که، به لام ده توانی چه نه جور خواردنیان پیبدهی، ههقی میوانداری سی روزه، له وه زیاتر خیر و سه دهقه یه (٧).

^١ حدیث متفق علیه.

^٢ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٥٥٥.

^٣ حدیث متفق علیه.

^٤ موسوعة الآداب الإسلامية، محمد حسان، ل: ٤٦٦.

^٥ أخرجه الترمذي (١٩٥٦) وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣٩٠٨).

^٦ حدیث متفق علیه.

٤ - له بهر میوانه که ت ده توانی رۆژوه که ت بشکینی، وه ده توانی له دواعیشاوه ههتا درهنگ له بهر ئهوان نه خهوی و دابنیشی، وه ههتا بهر درگا له گه لیدا برۆی باشه، وه ههتا میوانه که نه روا درگا که ی لیدامه خه، نه وه ک بگه پیتته وه. (١).

٥ - میوانداریه که ت بابۆ خوابیت، بۆ فیز و شانازی کردن نه بیت، وه خه لکی چاک و موسته هه ق بانگ بکه، نه ک خه لکی بیدین و فاسق. (٢).

٦ - پێویسته گرنگی زیاتر به وه که سانه بدری که له بهر خاتری زانست و دین هاتوون بۆلات، ئه مانه ش وه ک قوتابیانای زانستهکانی شهرعی، و تیکۆشه ران بۆ دین و ژینی مسوڵمانان، کاتیک پێغه مبه ر ﷺ له شوینیکه وه شیرای بۆهات به ئه بوهریره ی فه رموو: {أَلْحَقْ بِأَهْلِ الصَّفَةِ، فَادْعُهُمْ لِي} واته: برۆ ئه هلی صوفه - هه یوانه که ی مزگه وتی مه دینه - بۆم بانگ بکه، چونکه ئه وانه میوانانی ئیسلامن، هه یچ مال و هه یچ که سیان نیه، بۆیه پێغه مبه ر ﷺ که خیر و سه ده قه یه کی بۆ به اتایه، خیرابۆ ئه وانی ده نارد، و هه یچی بۆ خۆی نه ده گێزایه وه. (٣).

{سود و به ره ره یه ک} خودی میوان پێویسته ئه م چه ند ئادابانه ره چاو بکات و بۆ خۆی ئه نجامیان بدات:

١- به ئیخلاص و نیازای پاکه وه وله به رخوا وه لآمی خاوه ن خواردنه که بده وه، پێغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {حق المسلم على المسلم ست... وإذا دعاك فأجبه} (٤).

واته: مافی مسوڵمان به سه ر مسوڵمانه وه شه شه ..... چواره م هه ر کات مسوڵمان بانگی کردی برۆ بۆ لای.

٢- ئه و ماله چیان هه بو ئه وه بخۆ، ته کلیدی زیاتر مه که، وه پێویسته ئادابهکانی خواردن ره چاو بکه یه ت، که نان داندرای شتیک هه ر بخۆ، ئه گه ر که میش بیت. (٥).

^١ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٤٦٠ .

^٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ل: ٥٢٦. منهاج المسلم، ل: ١٠٣.

^٣ منهاج المسلم، ل: ١٠٣.

^٤ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٥ أخرجه مسلم في صحيحه.

۳- خاوهن مالّ له پيشه وه دست به ناخوردن دهكات، وه نه گهر ميوان كه سيكي كه وته گهل پيويسته پرس به خاوهن مالّه كه بكریت، وه نابی ميوان هيچ شتيك له و مالّه بفه وتيني، وهك: فهرش و شته كانی تر. (١).

۴- بوئيمامت كردن خاوهن مالّ پيشده كه وي، يان ريگه ديدات كه سيكي تر پيشبكه وي، پيغهمبر ﷺ فه رمويه تي: {وَلَا يُؤْمِنُ الرَّجُلُ الرَّجُلَ فِي سُلْطَانِهِ، وَلَا يَقْعُدُ فِي بَيْتِهِ عَلَي تَكْرِمَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ} (٢). واته: نابی كه سيك له جيبي كه سيكي تر نيمامت بكات، وه ميوان ده بي به پرسى خاوهن مالّ هه لسو كه وت بكات.

۵- ميوان له دوا ناخوردنه وه سوپاسى خاوهن مالّ دهكات، چونكه پيغهمبر ﷺ فه رمويه تي: { مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ } (٣) ههروه هادوعاشى بو دهكات، ودهلى: {اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي مَارَزَقَتِهِمْ، وَاعْفِرْ لَهُمْ، وَارْحَمُهُمْ} (٤). نه مه دوعاى پيغهمبره كه كردويه تي بوياوكى عبد الله ي كوري بوسر. (٥).

سياردهيه م: نادابه كاني ديارى بردن:

ناشكرايه ديارى بردن بوپهيوهند كردنى دلّه كان و بوچاندنى دارى خوشه ويستى كاريگه رى گوره ي هه يه، هه مو كه س ديارى بو به رى زورى پيخوشه، بوپه پيغهمبر ﷺ فه رمويه تي: {تَهَادَوْا تَحَابُّوا} (٦). واته: ديارى بو يه كترى ببه ن، خوشه ويست دهن. عائيشه - ره زاي خواى ليبيت - ده لى: (پيغهمبر ﷺ ديارى وهرده گرت، وپاداشتى كه سه كه شى ده دا يه وه به چا كه. (٧).

^١ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٤٦٥.

^٢ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب: ١ / ل: ٥٣٤.

^٣ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٤ أخرجه الترمذي، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦٥٤١).

^٥ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٦ منهاج الصالحين، ب: ١ / ل: ٥٤٣، والآداب الإسلامية، للمصري، ل: ٤٦٦، وآداب المسلم، عبد الرحيم مارديني، ل: ٨٧.

^٧ أخرجه البيهقي، والبخاري في الأدب المفرد (٥٩٤) وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٣٠٠٤).

^٨ أخرجه البخاري في صحيحه.

لهبەر ئهوه ديارى بردن چەند ئادايىكى ههيه باسيان دهكەين:

۱- دياريهكەت تەنها با لهبەر خوايىت، وهبوخزمه نزيكهكانت باشتەر، وه هەرچهنده دياريهكه كه مېش بيټ هەر وهريبگره، پيغه مېهر ﷺ فەرمويه تي: {يا نساء المسلمات، لا تحقرن جارةً لجارتها ولو فرسن شاة} (١).

واته: ئافرهته مسولمانهكان ديارى بو يهكترى بيهن، ئهگەر سمى بزنيش بيټ، وهريشيبگرن.

وه پيغه مېهر ﷺ دهيفه رموو: {ئهگر سهري مهريكيشم بو بينن هەر وهريده گرم} (٢).

٢- باديارى لهكاتى موناسبدايىت، وهك كاتى چهژن، هاوسه رگرتن، دهرچون لهخويندن، وه با دياريهكەش موناسبى ئهوهكه سهبيټ، وهسوپاسى كهسهكهش بكرىت. (٣):

٣- ديارى ئهگەر پيشتخوش نهبي ره تيمه كه وه، به تايبهت بو نيخوش وره يحانه، چونكه پيغه مېهر ﷺ فەرمويه تي: {أجيبوا الداعي، ولا تردوا الهدية} (٤). واته: كه سيك دهعهه تي كردن برۆن بۆلاى، وه دياريش مهگيرنه وه. وه نه نهس دهلي: پيغه مېهر ﷺ بو نيخوشى رهت نه كردۆته وه.

٤- نابى باوك ديارى به يهكيك له منداله كاني بدا، و نهيدا به نه وه كاني ديكه، وه نابى فەرمانبەر ديارى وهريگرى، چونكه پيغه مېهر ﷺ زۆر سه رزه نشتى ئه كارمه ندهى كرد كه ههنديك له مالتي زهكاتى بوخوى گيرابووه وگوتبوى: ئه مه دياريه بوخۆم، وه پيى فەرمويو: خۆتۆ ئهگەر له مالى باوكت، بان دايكت دابنيشى ئايا كهس هيجت بو دهيني؟ (٥).

٥- كه دياريت به خه لكدا په شيمان مه به وه، تەنها لهم كاتانه دا نه بيټ:

^١ حديث متفق عليه.

^٢ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٣ الآداب الإسلامية، للمصري، ل: ٢٠٢.

^٤ رواه أحمد، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١٥٨).

^٥ حديث متفق عليه.

ا- ئەگەر دياريه كه حەرام، يان شوبهه‌ى لئده‌كرا .

ب- ئەگەر مەبه‌ست پيى بەرتيل وريشوه بيت .

ج- ئەگەر ديارى بۆبراوه‌كه كارمەند بيت .

د- ئەگەر ئەوكەسه‌ى دياريه‌كه‌ى نارده‌وه، بيدين بيت، يان بياوه‌ريك بيتكه‌منه‌تت له‌سه‌ر

بكات، خوئه‌گەر منه‌ت نه‌كات دروسته .(١)

جوړه‌كانى ديارى: ديارى چه‌ند جوړى هه‌يه:

ا- ديارى واهه‌يه هەر بوخوشه‌ويستى و هوگريه، وه‌ك ديارى گه‌وره بۆبچوك، ماموستا بۆ قوتابى .

ب- ديارى واهه‌يه وه‌ك چاكه‌وايه، ئەمه‌ش ديارى نيوان خزمانه .

ج- ديارى واهه‌يه بوخيڤر خو نزيك‌ردنه‌وه‌يه له‌خوا جل جلاله، ئەمه‌ش دياريه بۆ زانايان و پياوچاكان .

د- ديارى واهه‌يه هەر بۆدايك وياوكى به‌ريزه، كه‌ئمه‌ گه‌وره‌ترينيانه، چونكه چاكه‌ كردن له‌گه‌ل دايك وياوكدا گه‌وره‌ترين چاكه‌يه .(٢)

چوارده‌يه‌م: ئادابه‌كانى هاوړپيه‌تى و مامه‌ئه له‌گه‌ل خه‌لكدا:

ئايىنى ئيسلام زۆر گرنگى به‌هاوړپيه‌تى داوه و زۆر به‌رزى كردۆته‌وه ئەوه‌ته له‌قورئانى

پيروزدا فرمانى به‌پابه‌ندبون له‌گه‌ل راستگوياندا كردوو و فرمويه‌تى: ﴿يَأَيُّهَا

الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ التوبة: ١١٩

واته: ئەى بپرواداران له‌خوا بترسيين و له‌گه‌ل راستگوياندا بن .

هه‌روه‌ها خوا جل جلاله فرمويه‌تى: ﴿وَأَصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ

بِالْغَدْوَىٰ وَالْعَشَىٰ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ ۗ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا

١ الآداب الإسلامية، للمصري، ل: ٢٠٦ .

٢ الآداب الإسلامية محمود المصري، ل: ٢٩٨، ومنهاج الصالحين، ب ١ / ل: ٥٤٧ .

نُطِعَ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ، عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوْنَهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ الكهف: ٢٨ واته: نارام بگره له گهل ئهو كه سانه دا كه ئيواران و به يانيان له خوا ده پاريښه وه و هر خويان مه به سته.

نابي مروفي سته مكار بكي به هاوړي و هاوړلي خوټ قورناني پيروز فهرمويه تي: ﴿يَوَلِّتَنِي لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فَلَانًا خَلِيلًا﴾ الفرقان: ٢٨

واته: سته مكار له روژي دواييدا هاوار ده كات و ده لي: خوژگه له دونيادا فلاڼه كه سم - سته مكار - نه كړدايه به د دوستي خوږ، چونكه له ريگه ي راستي لادام و گومراي كردم. پينغه مبه ريش ﷺ فهرمويه تي: {الموء على دين خليله، فلينظر احدكم من يخال} (١) واته: مروف له سهر ثانيي دوست و خوشه ويسته كه يه تي ده ئيوه ته ماشا بكن بزنان ئيوه دوستايه تي كي ده كهن؟

وه پينغه مبه ر ﷺ فهرمويه تي: {لاتصاحب الا مؤمنا، ولا ياكل طعامك الا تقي} (٢)

واته: تنها هاوړييه تي برودار بكه، وه تنها باپاريښكار (متقي) خوار دنه كه ت بخوا ت.

له بهر گرنكي هاوړييه تي ومامه له كړدن له گهل خه لكدا له ناييني

ئيسلامدا پيوسته ئيمه ره چاوي هم نادابانه بكه ين:

١- ئهو كه سه ي كه تو هه ليده بزيږي و ده يكي به هاوړي خوټ، پيوسته هم مه رجانهي تيډاييت:

(١) ژيريكي (عقل) كامل و ته واوي هه بيت.

(٢) نايينيكي راست و دروستي هه بيت.

(٣) ره وشتي چاك و جواني هه بيت.

^١ رواه ابو داود (٤٨٣٣) و الترمذي (٢٣٧٨) و احمد (٧٩٦٨) و حسنه الألباني في السلسلة الصحيحة (٩٢٧) وهو حديث حسن.

^٢ رواه ابو داود (٤٨٣٢) و الترمذي (٢٣٩٥) و احمد (١٠٩٤٤). و حسنه الألباني في صحيح الجامع (٧٣٤١) وهو حديث حسن.

لقمانی حکیم نامۆزگاری کورەکهی کرد وگوتی:

۱- ئەهی کوپی خۆم: لەگەڵ زانیاندا دابنیشە و بەچۆک لێیان بچۆ پیشەوێ، چونکە چۆن زەوی بەباران دەژێتەو، ئەو هاش دڵەکان بەحیکمەت و زانست وزانیاری دەژێنەو.

۲- خۆت لەهاورپیەتی مروۆی نەزان و بی دین و بی عەقل بپاریزە، ئیمام جعفری صادق گوتویەتی: هاورپیەتی پینج کەس مەکە:

۱/ مروۆی درۆزن، چونکە درۆزن وەک سەرئاویلکە وایە، دورت ئی نزیک دەکاتەو و نزیکت ئی دور دەخاتەو.

۲/ مروۆی بی عەقل، دەیهوی قازانجت پینگیهەنی، بەلام زەرەرت لێدەدا.

۳/ مروۆی ترسنۆک و جەبان، لەکاتی تەنگانەدا خۆی ناگری، ورا دەکات.

۴/ مروۆی رەزێل و پیسکە، چونکە پیوستیتترین شتت ناداتی.

۵/ مروۆی فاسق و بی دین، چونکە بەتیکەیهک یان کە متر دەتفرۆشی (١).

۳- تەنها لەبەر خوا جل جلالە هاورپیەتی خەلک بکە، ئەنەس گێرایەوێ پیغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: هەر کەسیک سێ شتی تیدا بی، ئەو شیری نیایەتی باوهری چەشتووه:

أ/ خواو پیغەمبەرەکهی لەهەموو شتیکی زیاتر خۆشی بویت.

ب/ هەر مروۆییکی خۆشدهوی، تەنها لەبەر خوا خۆشی بویت.

ج/ پیی ناخۆشبی که بگەریتەوێ بو ناو کوفر و بیباوهری، دواي ئەو که خوا رزگاری کردوێ لێی هەر وەک چۆن پیی ناخۆشە که بخریتە ناو ناگرەو. (٢).

۴- هەر کەسیکت خۆش دەوی ناگاداری بکەوێ که تو ئەو کەسەت خۆشدهوی، میقداد گێرایەوێ پیغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: { إِذَا أَحَبَّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُعَلِّمُهُ أَنَّهُ يُحِبُّهُ } (٣).

واتە: هەر کەسیک برایەکی خۆی خۆشوێست ئەو باپی بلی: کەوا خۆشی دەوی.

١ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٣ / ل: ١٠٠.

٢ حدیث متفق علیه.

٣ رواه أحمد (٤ / ١٣) والبخاري في الأدب المفرد، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٢٧٩) والحدیث صحیح.

۵- ھاوړپیکهت وخهک وهک خوت حيساب بکه، ههړچي خيروخوشي وچاکه ههيه ههيه بيټ، وههړچي نارههتهتي و ناخوشي ههيه لئي دور بيټ، نههس گيړايهوه پيغهمبهړ ﷺ فرمويهتي: { لا يؤمن أحدكم حتى يحب لأخيه ما يحب لنفسه } (۱). واته: ههتا نهوهي بو خوت پيټ خوشه بو براههشت پيټ خوش نهبيټ پروات تهواو کامل نابيټ.

۶- زور سهردان وناموژگاري وبهخشينت بو خهک وبو براههت بکه لهبهړ خوا جلجلاله، نهبوهريره گيړايهوه پيغهمبهړ ﷺ فرمويهتي: { کابراههک سهرداني براههکي لهدييهک کرد، خوا جل جلاله فريشتهيهکي نارده سهر ريگهکهي پرسياړي له کابراهه کردو گوتي: نهوه بو کوي دهچي کابراههش گوتي: دهچم سهرداني براههکم دهکهم لهم ديههدها، فريشتهکه گوتي: هيچ مال و سامان و نيعهتيکت لهلايهتي که پيوهي بچي؟ کابراهه گوتي: نهخير، تهنها نهوه نهبي من لهبهړخوا نهوه کهسهه خوشهوي و سهرداني دهکهم، فريشتهکه گوتي: دهبزانه من نيړدراوي خواو بولاي تو که پيټ بليم: خواي پهروهردگار توي خوشهوي، وهک چون تو نهوه کهسهه خوشهوي. (۲).

۸- زوو پهله بکه بهخوت و مال و سامانتهوه، يارمهتي خهکي ليقهوما وههژار ونهدار وهاوړپیکهت بکه، وخهه وپهژارهيان لهسهرلابه وبهسهړ خوتدا ههليان بريړه، نهبوهريره گيړايهوه پيغهمبهړ ﷺ فرمويهتي: { مَنْ نَفْسٍ عَنْ مُؤْمِنٍ كَرِيَّةٍ مِنْ كُرْبِ الدُّنْيَا نَفْسٍ اللَّهُ عَنْهُ كَرْبَةٌ مِنْ كُرْبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ مَنْ يَسَّرَ عَلَيَّ مَعْسِرٍ يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَ مَنْ سَتَرَ مَسْرًا سَتَرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ، مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ } (۳) واته: کهسيک تهنگو چهلهمهيهک لهپرواداريک لهدونيا دا لابي، خوا تهنگو چهلهمهيهک لهتهنگ و چهلهمهکاني روژي دوايي لهو لادهبا، وه کهسيک کارناساني بو قهرزار و نهداريک بکا، خوا جلجلاله لهدونيا و له دوا روژدا کارناساني بو دهکات، وه کهسيک کهم وکوري مسولمانيک دپوشي، نهوه خوا جل جلاله لهدونيا و له دوا روژدا کهم و کورپهکاني نهوه دادهپوشيټ، خوا جل جلاله يارمهتي بهندهکهي خوې دهدا مادام بهندهکهي يارمهتي براههکي خوې بدا.

۱ حديث متفق عليه.

۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

۳ أخرجه مسلم في صحيحه.

۹- به‌گویره‌ی توانا دیاری ببه بو هاوری و دوسته‌کانت و به‌سه‌ریان بکه‌وه، نه‌بو هریره گپ‌رایه‌وه پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمویه‌تی: { تَهَادُوا تَحَابُوا }^(۱) واته: دیاری بو یه‌کتری ببه‌ن خوشه‌ویستیتان زیاد ده‌کات.

۱۰- هر کاتیک گه‌یشتی به‌خه‌ک و به‌هاوری‌کته تو له‌پیش‌ه‌وه سه‌لامی لی بکه‌و ته‌وقه‌یان له‌گه‌لدا بکه به‌زهرده‌خه‌نه‌و روخوشیه‌وه، چونکه پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمویه‌تی: { مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَفَّحَانِ، إِلَّا غُفِرَ لِهَآءِ قَبْلِ أَنْ يَفْتَرِقَا }^(۲) واته: هر دوو برای موسلمان که به‌یه‌ک بگه‌ن و ته‌وقه له‌گه‌ل یه‌کتریدا بکه‌ن، نه‌وه پیش نه‌وه که لی‌ک بترازی‌ن خوی پوره‌دگار له‌گوناهیان خوشده‌بی‌ت.

۱۱- نه‌ینی خه‌ک و هاوری‌کته به‌هیچ شی‌وه‌یه‌ک بلا‌و مه‌که‌وه، وله‌لای که‌س باسی مه‌که، پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمویه‌تی: { مَنْ سَرَّ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ، سَرَّهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ }^(۳) واته: هر که‌سیک ئابرویره‌که‌ی داپوشی، خواجلجاله له‌دونیا وله دواروژدا ئابروی نه‌و داده‌پوشی، وه یه‌کیک له‌زانا‌یه‌کان گوتویه‌تی: هاوری‌یه‌تی که‌سیک مه‌که که نه‌ینی‌ه‌کته ناشاری‌ته‌وه و که‌م کورپه‌کانت دانا‌پوشی.^(۴)

۱۲- نه‌گهر دوو نه‌فه‌ر یان دوو برا کی‌شه‌یان هه‌بوو، خیرا هه‌سته وچاره‌ی بکه، پیغه‌مبهر ﷺ فه‌رمویه‌تی: { أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ } واته: پی‌تان بلیم به‌شتیک چاک‌تری له‌پله‌ی روژو و نوپژ و خیر و سه‌ده‌قه؟، یاره‌کان گوتیان: به‌لی، نه‌مجا فه‌رموی: { إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ، فَإِنَّ إِفْسَادَ ذَاتِ الْبَيْنِ هِيَ الْحَالِقَةُ }^(۵). واته: چاک کردنه‌وه‌ی نیوان برایانه، چونکه تی‌کدانی نیوان برایان تاشینه‌ری چاکه‌کانت و تی‌کدانی شته‌کانه.^(۶)

^۱ صحیح الأدب المفرد للبخاري، ۱/ ۲۳۵ وقال: حديث صحيح الإسناد.

^۲ أخرجه أبو داود (۴/ ۳۵۴) والترمذي (۵/ ۷۴) كتاب الأستئذان و قال الترمذي: حديث حسن غريب من حديث أبي اسحاق عن البراء.

^۳ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۴ الآداب الإسلامية للناشئة ب ۳ ل: ۱۰۷.

^۵ أخرجه أبو داود (۴۹۱۹) وصححه الألباني في المشكاة (۵۰۳۸).

^۶ الآداب الإسلامية، للمصري ل: ۲۶۵، ومنهاج الصالحين، ب ۱ ل: ۴۶۰ - ۴۶۶.

{سود وبههرهیهك} پیشینه چاکه کانی ئیسلام چه ند ئاداب و مامه له یان له گه ل
بیباوه راندا هه بوه، له چه ند خالی کدا باسیان ده که یین:

۱- ئایینی ئیسلامیان نیشاندده یین، به لام زۆر وتۆبزیان لی ناکه یین، مسولمان

ده یین، یان مسولمان نابین، نازادن، ﴿فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ﴾^۱
الکھف: ۲۹، هه رکه س بپروا ده هیئی، یا بپروا ناهییئی نازاده.

۲- به جوانترین شیوه گفتوگو و موجدده له یان له گه لدا ده که یین، [ولا تجادلوا أهل
الکتاب إلا بالتي هي أحسن].

۳- چاکه و خیر و خیراتیان له گه لدا ده که یین و ته واو به زه بیمان پێیاندا دیته وه
به دایین کردنی ژیان و گوزهرانیان و بژیویان.

۴- به بیر و باوه ری ئه وان رازی نابین و نایانکه یین به گه وره ی خۆمان.

۵- نابیی ئه زیهت و نازار بگه یه نین به خۆیان و مال و سامان و خیزان و مندالیان، و نابیی
سته میان لی بکه یین، و له سه ر کوفره که یان مو حاسه به یان ناکه یین.

۶- دروسته ئیمه دیاریان بو به رین، و دیاریشیان لی وهر بگرین، و نانیان بخۆین، و
که پشمین دو عایان بو بکه یین، وه که سه لامیان کرد ئیمه وه ک خۆی وه لامیان
ده ده یینه وه، وه به په یمان به ستن له گه لیاندا ئیمه پابه ند ده یین.

۷- نابیی ئیمه لاسایی بیباوه ران بکه یینه وه، وه نابیی به دزیه وه دۆستیان لی بگرین،
وه ناشبیی ئه وان بکه یین به دۆستی خۆمان. (۱).

^۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب/ ۱/ ۶۱۰-۶۱۶، وموسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ أيمن والشيخ
محمد حسان، ل: ۲۷۲-۲۷۸.

پانزدهیہم: نادابہ کانی مامہ لہ لہ گہل ھہ تیودا :

لہ ئه ستوگرتنی ھہ تیو وچاکہ کردن لہ گہ لیدا:

ھہ تیو یه کیئک لہ وانہی کہ خوا جل جلالہ لہ کتیبہ کہی خویدا فھرمانی بہ نیئمہ کردوہ چاکہ یان لہ گہ لدا بکہین، ئه و تہ فھر مویہ تی: ﴿... لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَيَالِ الَّذِينَ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ ...﴾ البقرة: ۸۳. واتہ: ئیوہ بہ ندایہ تی خوابکہن.... و چاکہ لہ گہ ل دایک و باوکدا بکہ.... و ھہ تیوہ کاندا بکہن. (۱).

لہ ئه ستوگری ھہ تیو لہ گہ ل پیغہ مبردایہ لہ بہ ھہ شتدا:

پیغہ مبر ﷺ فھر مویہ تی: ﴿أنا وكافل اليتيم كهاتين في الجنة﴾ و أشار بالسبابة و الوسطی. (۲). واتہ: من و لہ ئه ستوگری ھہ تیو، لہ بہ ھہ شتدا وک ھہ ردو و پھنجہی ناوہ راست و پھنجہی شادہ واین، واتہ: ھہ ردو کمان بہ یه کہوہ دہ بین لہ بہ ھہ شتدا.

پیروزی یارمہ تیدانی بیوہ ژن و ھہ ژاران:

پیغہ مبر ﷺ فھر مویہ تی: ﴿الساعي على الأرملة والمسكين كالمجاهد في سبيل الله، أو القائم الليل، الصائم النهار﴾ (۳). واتہ: تی کو شان و یارمہ تیدانی بیوہ ژن و ھہ ژاران وک کہ سیئکہ کہ لہ پی خوادا جیہاد دہ کات. یان وک کہ سیئکہ شہ و نو یژ بکات، و بہ روژیش بہ روژو و بیٹ. بیوہ ژن بہ زوری مندالی ھہ تیوی ھہ یہ بویہ یارمہ تیدانی ئه وندہ خیہ و چاکہ. (۴).

خواردنی مالی ھہ تیو گہ ورہ ترین گوناھہ:

پیغہ مبر ﷺ فھر مویہ تی: ﴿اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُؤْبَقَاتِ﴾ خوتان لہ و حوت گوناھہ فہوتینہرہ پاریژن، یارہ کان گوتیان ئه وانہ کامانہن؟ پیغہ مبر ﷺ فھر موی:

^۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱ / ۴۸۸ .

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

^۳ حديث متفق عليه.

^۴ الآداب الإسلامية، للمصري ، ل: ۲۸۷ .

{الشَّرِكُ بِاللَّهِ... وَأَكُلُ مَالِ الْيَتِيمِ....} (۱). واته: خواردنی مال و سامانی هه تیو یه کیکه لهو گونا هه گه و رانه.

له بهر ئه وه زیاد له وانه ی که با سمان کردن، هه تیو کۆمه لیک ئادابی هه یه با سیانده که یین: ۱- له ئه ستۆگرتنی هه تیو و دابینکردنی بزۆی ژیا نیان، وه ک فه رموده که ییغه مبه ر ﷺ که له پیشه وه با سمان کرد.

۲- به رده وام چا که یان له گه لدا بکه یین، و دلیان خۆش بکه یین، و ئه زیه تیان نه که یین.

۳- ده ست به سه ریاندا بیئین، و دلیان خۆش بکه یین، و دوعایان بۆ یکه یین، و دیاریان بۆ به رین، و ستایشیان بکه یین.

۴- ده بی ئیمه مال و سامانیان بیاری زین، خوا جلاله فه رمویه تی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾ النساء: ۱۰ ۵- له لای هه تیو نابی ئیمه شانازی به باوک و با پیرانه وه بکه یین، چونکه شانازی کردن به باوک و با پیرانه وه نه ریتیکی سه رده می نه فامیه، ئیسلام قه ده غه ی کرد وه (۲).

شانزه یه م: ئادابه گانی پیر و ته مه نداره گان:

مرۆقی پیر و ته مه ندار له ئیسلامدا زۆر ریژ و حورمه تی گه وره ی لیگیرا وه له هه مو بواره گانی ژیا نی کۆمه لایه تی، ئابوری، ته ندروستی، ده رونیدا، به پیچه وانه ی سیسته مه عه لمانیه گان، چونکه ئه وان ته نها له یه ک بواردا گرنگیاندا وه، پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {لَيْسَ مِنْ مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرًا، وَيُوقِرْ كَبِيرًا} وه له ریوایه تیکیترا هاتوه {وَيَعْرِفْ حَقَّ كَبِيرًا} (۳). ئه وه ی ریژ له گه وره گانمان نه گری، و مافیان نه زانی له سه ر ریازی ئیمه نیه، بۆیه پیره گان چهن د ئادابیکیان هه یه ده بی جیبه جییان بکه یین، به م شیوه ی با سی ده که یین:

۱ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

۲ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ۲۸۸. ومنهاج الصالحين، ب: ۱ / ل: ۵۹۷.

۳ رواه أبو داود والترمذي، وقال: حديث حسن صحيح.

۱- پير و به ته مه نه كان له هه مووشتيكي وهك ئيمامه تگردن، قسه كردن بو خهك، وه رگرتن و به خشين و هتد... له سه ر بچوك پيش ده خرين، پيغه مبه ر ﷺ فرمويه تي: {.. ليلى ني منكم أولوا الأخلام والنهى، ثم الذين يلونهم...} (١) واته: با پياوه بالغ و ژيره كان له دوا منه وه له پيشه وه بن، نه مجا له دوا نه وانه وه بچوكه كان.

۲- دروست نيه بچوك به چاوى سوكه وه ته ماشاى پير وته مه ندار بكات، نه بو موسى نه شعهرى گيرايه وه پيغه مبه ر ﷺ فرمويه تي: {إِنَّمَا جَلَّالٌ لِّهَا كَرَامٌ ذِي الشَّبَةِ الْمَسْلَمِ،} (٢) واته: له گه وره يى خوايه كه واريژ له مسولمانى ريش سپى ده گريت.

وه نه بوهريره به مرفوعى له پيغه مبه ر وه ﷺ گيرايه وه گوتى: {كُورٌ وَدَانِشْتَنَهْ كَانْ تَهْ نَهَا بُو سِيْ كَهْ سَ فَرَاوَانْ دَهْ كَرِيْنْ، يَهْ كِيْكَ لَهْ وَاْنَهْ پِيَاوِيْ بَهْ تَهْ مَهْ نَهْ لَهْ بَهْرَ پِيْرِيَهْ كَهْ يَ رِيْزِيْ لِيْ دَهْ گِيْرِيْ} (٣).

۳- شهرم له پياوى پيرو ته مه ندار بكه، سمره ي كورى جنذب ده لى: له سه رده مى پيغه مبه ردا ﷺ مندا ل بوم فرموده ي زورم له به ربوو، ته نها نه وه نه يده هيشت كه قسه بكه كومه ليك پياوى به ته مه ن له وييون، منيش شهرم ليده كردن. (٤)

۴- له به ر پياوى پير و ته مه ندار هه لبسته، سه عدى كورى معاذ كه هاته وه له رودا وه كه ي بنوقريظه دا پيغه مبه ر ﷺ به خه لكه كه ي فرموو: {قَوْمُوا إِلَى سَيْدِكُمْ} (٥) واته: هه ستن برؤن بولاى برا گه وره كه تان، پيشوازي ليبكه ن. ئيمام غزالى ده لى: هه ستن له به رخه لك به شيوه ي به گه وره زانين خه رايه، به لام به شيوه ي ريژ و چا كه كردن له گه ل نه و كه سه دا شتيكى چا كه، ئيبين حجرى عسقلانى ده لى: قسه كه ي ئيمام غزالى شتيكى جوانه، و منيش ده ليم: هه ستن له به ر پير و ته مه ندار ريژگرتن و چا كه كردنه له گه ل نه و كه سه به ته مه نه دا و شتيكى چا كه. (٦)

^١ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٢ أخرجه أبو داود رقم: ٤٨٤٣ والبخاري في الأدب المفرد رقم: ٣٥٧، والبيهقي ١٦٣/٨ وفي "الأدب" رقم: ٥١ والحديث حسن.

^٣ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ٢٧٨.

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٥ أخرجه البخاري في صحيحه.

^٦ فتح الباري لابن حجر (١٧/ ٤٩٦).

۵- بۇ رېز ليگرتن دەستى پير و تەمەندار ماچ بکهيت خيره، زور له ياره کان وهك: وهفدى عبدالقيس و اسامه ي كور ي شريك، عمر ي كور ي خه تتاب و بوريده، ئەمانه دەستى پيغه مبهريان ماچ كردوه، ئيمامى على دەست و پيى عباسى مامى ماچ كردوه، بويه ئيمام نووى دهلى: دەست ماچ كردن ئەگەر له بهر زانست و بهدينى و چاكي بى، خهراپ نيه، بگره سوننه ته. به لام ئەگەر له بهر دهوله مەندى و دەسه لات بى ئەوه خهراپه. (۱).

حه قده يه م: ئادابه كانى سه لام كردن:

ئايىنى ئيسلام ئايىنى ئاشتى و خوشه ويستى برايه تيه، له بهر ئەوه يه كه ئادابى سه لام كردنى داناوه، ئەم ئادابه په يوه نديه كانى كومه لايه تى به هيز دهكات و گه شه ي پنده دات، له ريگه ي سه لام كردنه وه مروّف خوشه ويستى و ريزى بو خه لك دهرده بري.

سه لام كردن يه كيكه له ناوه پيروزه كانى خوا جل جلاله وهك فه رمويه تى: ﴿الملك القدوس السلام﴾، وه يه كيك له ناوه كانى به ههشت ناوى سه لامه، وهك فه رمويه تى: ﴿لهم دار السلام عند ربهم﴾، ووشه ي سلام عليكم واته: تو هه ميشه سه لامه ت بى و له ژير چاوديري خوادا بيت و خوا بتپاري زي.

له بهر ئەوه ي كه سه لام كردن گرنگى زورى هه يه له ژيانى مروّفدا، پيغه مبهر ﷺ له پاسپارده و رينموييه كانى خويدا خه لكى زور بو سه لام كردن هه لئاوه و شاره زايى كردون، كابرايه ك پرسيارى لى دهكات و دهلى: ئەي پيغه مبهرى خوا ئيسلام كامه ي چاكه؟ ئەويش فه رموى: ﴿تَطْعِمِ الطَّعَامَ وَتَقْرِئِ السَّلَامَ عَلَى مَنْ نَعْرِفُ وَمَنْ لَا نَعْرِفُ﴾ (۲). واته: خواردن به خه لك بده، سه لام بکه له وه كه سانه ي كه ده يانناسى و له وه كه سانه ش كه ناين ناسى. نهك هه ر ئەوه نده به لكو پيغه مبهر ﷺ سه لام كردنى له يه كترى كردوته هوكارى چونه به هه شته وه ئەوه ته فه رمويه تى: ﴿لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تَأْمِنُوا، وَلَا تَأْمِنُوا حَتَّى تَعَابُوا أَلَا أَدَلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمْوه تَخَابْتُمْ؟ أَفَسُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ﴾ (۳). واته: هه تا بروا نه هينن ناچنه به هه شته وه، هه تا يه كتريشتان خو ش نهوى برواتان نه هينئاوه،

^۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ي ۲ / ل: ۲۸۰.

^۲ أخرجه البخاري ومسلم.

^۳ أخرجه مسلم في صحيحه.

با کاریکتان پی بلیم که نهو کارهتان کرد، یه کترتان خوشبوی؟ سه لامکردن له نیوانتانداندا بلاؤبکه نهو. واته: به سه لام کردن له یه کتری به زوری خوشه ویستی و ریزو حورمه تتان بو یه کتری زور ده بییت و زیاد ده کات.

له به ره نهو سه لامکردن چهند ئاداب و رهوشتی به رزی هیه پیویسته ئیمه ره چاوی نهو ئادابانه بکهین و جیبه جیبیان بکهین:

۱- پابه ندبون به ووشه ی سه لامکردنه وه بلی: السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته، وه لامدانه وه که شی بلی: وعلیکم السلام ورحمة الله وبرکاته. (۱)

۲- سه لامکردن، واته: گوپرایه لی خوا و پیغه مبه ره که ی ﷺ، و بلاؤ کردنه وه ی ئه مان و خوشه ویستی له ناو مسولماناندا، به رانی کوری عازیب ده لی: پیغه مبه ره ﷺ فرمانی چهوت شتی پی کردین:

ا/ سه ردانیکردنی نه خوش.

ب/ به شوین جه نازه که وتن.

ج/ دوعای به زهیی کردن بو نهو که سه ی که ده پشمی.

د/ سه رخستنی مروقی لاواز و بی هیژ.

ه/ یارمه تی و کومه کی کردنی سته م لیکراو.

و/ بلاؤ کردنه وه ی سه لام و ناشتی له ناو خه لکیدا.

ز/ سویند نه شانکدننی که سیک که سویندت لیده خوات (۲).

۳- پییش نه وه ی قسه بکهیت سه لام بکه، وه کوتایی دانیشتن و قسه که شت هر به سه لام کردن بهینه، نه بوهریره گیرایه وه پیغه مبه ره ﷺ فرمویه تی: {إذا انتهى أحدكم المجلس فليسلم فإذا أراد أن يقوم فليسلم، فليست الأولى بأحق من الآخرة} (۳).

واته: یه کیک له نیوه که هاته کوری که وه با سه لام بکات، که ویستی شی له و شوینه دا هه لبستی هر با سه لام بکات، هه ردوکیان نه م دوانه وه که یه وان.

۱ الآداب الإسلامية، للمصري، ل: ۴۲۱.

۲ حدیث متفق علیه.

۳ رواه أبو داود (۵۲۰۸) والترمذی (۲۷۰۶) وصححه الألبانی فی الصحیحة (۱۸۳).

۴- هەر جاريك هاتيه ماله وه وله مال درچووی سه لام بکه، ئەنەس گيڤراويه وه پيڤه مبهەر ﷺ پيى ووتم: { يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ، فَسَلِّمْ تَكُنْ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ } (١) واته: ئەى كورەكەم: هەر كاتيک چويه ماله وه سه لاميان ئى بکه، ئەو سه لامکردنه ده بيته فەرۆ پيرۆزى بۆ ئەهلى ماله وه تان.

۵- هەر جاريك گهيشتى به برا مسولمانه كهت سه لامى ئى بکه، هەرچەند كاته كهشى كه م بيته، ئەبوهريره گيڤرايه وه گوتى: پيڤه مبهەر ﷺ فەرمويه تى: { إِذَا لَقِيَ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ فَلْيَسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ حَالَتَ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ جِدَارٌ أَوْ حَجْرٌ، ثُمَّ لَقِيَهِ فَلْيَسَلِّمْ عَلَيْهِ } (٢) واته: هەر كاتيک يه كيک له ئيوه گهشت به براكهى سه لامى ئى بکه، جا ئەگەر داريک، بهرديک، ديوارىک كه وه نيوانه وه پاشان پيى گهيشته وه ئەو به سه لامى ئى بکاته وه.

۶- هەر كاتيک تپه پريت به لای كۆمه ليكى زوردا سوننه ته سيچار سه لاميان ئى بکه، تا سه لامه كه يان پى بگات، ئەنەس گيڤرايه وه گوتى: { أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ إِذَا تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَعَادَهَا ثَلَاثًا حَتَّى تَفْهَمَ عَنْهُ، وَإِذَا أَتَى عَلَى قَوْمٍ فَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ وَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ ثَلَاثًا } (٣) واته: پيڤه مبهەر ﷺ كاتيک قسه يه كى بگردايه سى جار دووبارهى ده كرد وه بۆئه وه لىي حالى بونايه، وه ئەگەر بچويايه بۆلای خەلك سى جار سه لامى ئى ده كردن.

۷- رويشتوو سه لام له وه ستاو دهكات، سوار سه لام له پياده دهكات، و بچوك سه لام له گه وه دهكات، تاك سه لام له كۆمه ل دهكات، و كه م سه لام له زور دهكات، به م پييه ئەبوهريره گيڤرايه وه پيڤه مبهەر ﷺ فەرمويه تى: { يُسَلِّمُ الرَّابِّ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثْرِ } (٤) واته: سوار سه لام له پياده دهكات و رويشتوو سه لام له دانيشتوو دهكات و كه م سه لام له زور دهكات.

۸- كاتيک كۆمه ليک بين بۆلای تاكه كه سيك دروسته يه كيک له كۆمه له كه سه لام بکات له باتى ئەوانيكه، وه ئەگەر تاكيك بى بۆلای كۆمه ليک و سه لام بکات لىيان، ئەو دروسته

^١ رواه الترمذي رقم: (٢٦٧٨) وقال: هذا حديث حسن غريب.

^٢ أخرجه البخاري في الأدب المفرد (١٠١٠).

^٣ حديث متفق عليه.

^٤ حديث متفق عليه.

یه کیك لهو کومه له وه لام بداته وه له باتی ئه وانى تر، چونکه له م باره وه فه رموده ی پیروز هاتوه. (١).

٩- سوننه ته له شه ودا به دهنگی نزمه وه سه لام بکهیت، میقداد گیرایه وه گوتی: ئیمه به شه شیره که ی پیغمبه رمان بو هه لده گرت، هه تا پیغمبه ر ﷺ له شه ودا دههات و سه لام یکی وای ده کرد خه وتوه کانی به خه بهر نه ده کرده وه و به خه بهر بو وه کانیش گوئیان لی ده بوو. (٢).

١٠- هه ر کاتیك چویه ماله وه که سی لی نه بوو سوننه ته بلئی: السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، خوای په ره ر دگار فه رمویه تی: ﴿... فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُبْرَكَةٌ طَيِّبَةٌ...﴾ النور: ٦١ واته: کاتیك که چونه مالانه وه سه لام له سه ر خو تان بکه ن، به سه لام یکی خوایی پاک و پیروز.

١١- کاتیك به لای مندالاندا رویشتی سه لام میان لی بکه، ئه نه س کاتیکه که به لای مندالاندا ده رویشت سه لامی لی ده کردن و ده یگوت: پیغمبه ر ﷺ وای ده کرد. (٣). له ریوایه تی کیترا ده لی: پیغمبه ر ﷺ به لای کومه لیك مندالدا رویشت، سه لامی لی کردن.

١٢- له گه ل سه لام مکرد نه که دا ته وقه کردن و ده ست له ملکردن و ماچکردن شتیکی باشه، به لام خو چه ماندنه وه بو ی خه رایه، ئه نه س گیرایه وه گوتی: کابرایه ک گوتی: ئه ی پیغمبه ر ﷺ یه کیك له ئیمه به برایه کی ده گا بو ی بچه مینه وه؟ پیغمبه ر ﷺ فه رموی: نه خیر، کابراکه گوتی: ئه ی ده ستی بگری و ته وقه ی له گه لدا بکات؟ پیغمبه ر ﷺ فه رموی: به لی. (٤). وه نه بو هریره گیرایه وه گوتی: {فَجَاءَ يَشْتَدُّ حَتَّىٰ عَاتَقَهُ وَقَبْلَهُ، وَقَالَ: اللَّهُمَّ أَحْبِبْهُ وَ أَحِبَّ مَن يُحِبُّهُ} (٥).

^١ منهاج الصالحين، ب ١ / ل: ٤٧٣.

^٢ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٣ حديث متفق عليه.

^٤ رواه الترمذي، قال الإمام النووي في "الرياض" ١ / ٢٨٧: قال الترمذي: حديث حسن.

^٥ أخرجه الحميدي (١٠٤٣). وأحمد ٢ / ٢٤٩ (٧٣٩٢) وفي ٢ / ٣٣١ (٨٣٦٢) والبحاري ٣ / ٨٧ (٢١٢٢)، وفي

الأدب المفرد (١١٥٢)، وهو حديث صحيح.

واته: پیغمبر ﷺ هات و ههتتا دهستی له ملی حسنی کوری ئیمام عهلی کرد، و ماچی کرد، و فهرموی: خوییه ئه مکورهت خوشبوی، و ههرکه سیکیش ئه می خوشدهوی ئه ویشته خوش بوی.^۱

۱۳- له گهله ته و قه دا سوننه ته پروت گهش و خوشبیت به گهرمی و گورییه وه ته و قه بکهیت، له م باره وه ئه بو زهر ده گیریته وه گوتی پیغمبر ﷺ پیی فهرموم: { لا تحقرن من المعروف شیئا ولو أن تلقی أخاک بوجه طلیق }^(۲) واته: چاکهت به لاره کهم نه بیت هه رچه نده چاکه که ئه وه بیت که به پروویه کی گهش و خوشه وه بگی به برایه کهت.

۱۴- سه لامکردن له وکه سهی که له سهر ئاوه ناپه سهنده و خهراپه، ههروه ها سه لامکردن له خه و تو، نوپژ خوین، ده ستنو پژ هه لگر، قورئان خوین، ئه و که سهی به زیکرو دوعا وه مه شغوله، سه لامکردن له مانه ناپه سهنده، چونکه ئه مانه به خواپه رسته یه وه خه ریکن با نه پچرین.^(۳)

۱۵- له گهله سه لامکردن له مه حره مه کانت سلامی ش له ئافره ته نامه حره مه کان بکه، به مه رجی ئه مین بون له فیتنه، وه بو ئافره ته نامه حره مه کانیش دروسته سه لام له پیاوان بکهن، ئه سما ئه گپرایه وه گوتی: ئیمه کومه له ئافره تی بک بوین پیغمبر ﷺ به لاماندا هات و سه لامی لی کردین.^(۴)

سه هلی کوری سه عد گپرایه وه گوتی: ئافره تی سلق به جوی لیده نا له سهر ریگه که مان بو، ئیمه ش که نوپژ جمعه مان ده کرد، ده چوینه لای و سه لاممان لیده کرد، و ئه و سلق به جوییه ی پیده داین ده مان خوارد.^(۵)

۱ موسوعة الآداب الإسلامية، للشيخ المزين، والشيخ محمد حسان، ل: ۲۲۹ .

۲ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

۳ الآداب الإسلامية للناشئة ب ۳ ل: ۱۲۲. ومنهاج الصالحين، ب ۱/ل: ۴۷۲، والآداب الإسلامية، محمود

المصري، ۴۳۵

۴ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما

۵ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

نوم هانيء گيرايه وه گوتى: چوم بولاي پيغه مبهردا عليه السلام له كاتى فه تى (مهككه) دا خوى ده شورى، وفاتيمه كچى په رده لى كړدبو، منيش سلام لى كړد، نه ويش وه لاميدامه وه و فرموى: {مرحباً بأمّ هانيء} ^(۱).

وه هم مو جاريك كه جبرائيل (عليه السلام) ده هات، به پيغه مبهردا عليه السلام سه لامى دهنارد بو عايشه - رضي الله عنها - نه ويش وه لامى سه لامه كه ده دايه وه، وده يگوت: (وعليه السلام ورحمه الله)، بويه ئيمام نووى ده لى: لهم فرموده دا نه وه هيه سوننه ته سه لام بنيردرى بوخه لكى تر، وپيوسته نه و كه سه شهكه راسپير او سه لامه كه بگه يه نيته كه سه كه. ^(۲) . نه فرمودانه نه وه ده گه يه نن كه سه لام كردن له سه ر ئا فره تى نامه حرم ، و سه لام بو ناردن يشى دروسته، و فرموده ي راست و دروستى له سه ر هاتوه.

هه ژده يه م: ئادابه كانى پرس كردن بوچونه مالان:

نه دهب و ره وشتى پرس كردن يه كي كه له ئادابه به رزه كانى ئاينى ئيسلام، نه وه نه دهبه نه دهبىكى جوان و به رزه، ئاينى ئيسلام نه وه نه دهب و ره وشته به رزه ي هينا وه، له سه رده مى پيش ئيسلام نه وه نه دهبه نه بو وه و نه ناسراو بو وه، به لكو خه لك به بى پرس كردن خو يان ده كرد به مال ه كاندا و ئاگادارده بوونه وه له سه ر ئا برو و شه ر ه فى يه كترى و به نه ينيه كانى يه كترى ان ده زانى، جا بو نه وه ي كه خه لك نه ينيه كانى و ئا برو و شه ر ه فيان پاريزراو بيت، ئاينى ئيسلام نه دهبى پرس كردنى دانا، نه پرس كردنه ش چهن د ئادابىكى هيه پيوسته ئيمه ره چاويان بكه ين و ئاگامان لييان بيت به م شيوه ي كه باسيان ده كه ين:

۱- پرس كردن بوچونه مال وه هه تا له سه ر (دايك و باوكيش) پيوسته وه فرموده ي پيرو زه مه ي پوون كردو ته وه. ^(۳)

۲- له كاتى پرس كردندا له لاي راستى ده رگا كه وه، يان له لاي چه پى ده رگا كه وه بوسته، وه كاتيك كه ده رگا كه يان بو كرديه وه ته ماشاى ناو مال و هوشه كه مه كه، چونكه

^۱ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۲ صحيح مسلم بشرح النووي، ۸/ ۲۰۸.

^۳ منهاج الصالحين، ب، ۱: ل: ۵۱۵.

پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: {إِنَّمَا جُعِلَ الْإِسْتِذَانُ مِنْ أَجْلِ الْبَصْرِ} (۱) واته: پرسکردن ته‌ن‌ها له‌به‌رئه‌وه‌یه که ته‌ماشای مال نه‌کریّت.

۳- نابی بچی‌ه مالا‌نه‌وه هه‌تا پرس نه‌که‌یت، خ‌وای په‌روه‌ردگار فرموده‌تی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (النور: ۲۷) واته: ئه‌ی ب‌پ‌واداره‌کان مه‌چنه مالا‌نه‌وه هه‌تا دا‌وای هو‌گری نه‌که‌ن و هه‌تا سه‌لام له‌خه‌لکه‌که نه‌که‌ن.

۴- پی‌ویسته پرسکردن و سه‌لام کردن به‌یه‌که‌وه‌بن کله‌دی کو‌ری حه‌نبه‌ل گ‌ی‌رایه‌وه گو‌تی: چ‌وم ب‌ولای پیغمبر ﷺ به‌لام سه‌لام نه‌کرد پیغمبر ﷺ فرمودی: {ارْجِعْ، فَقُلْ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَدْخُلْ؟} (۲) واته: بگه‌رئ‌وه ب‌لی: السلام علیکم ئایا بی‌مه ژوره‌وه؟ ئی‌بن عباس گو‌تی: عمری کو‌ری خه‌تتاب پرس‌ی له‌پیغمبر ﷺ وه‌رگرت وگو‌تی: (السلام علی رسول الله) ئایا عمر بی‌ته ژوره‌وه. (۳).

۵- له‌سی جار زیاتر له‌ده‌رگا یان له‌جه‌ره‌س مه‌ده، وه ئی‌وان هه‌ر لی‌دانیک‌یش با که‌میکی پی بچی، وه ئه‌گه‌ر ر‌یگه‌یان نه‌دای بگه‌رئ‌وه، چونکه پیغمبر ﷺ فرموده‌تی: {الْإِسْتِذَانُ ثَلَاثٌ فَإِنْ أَذِنَ لَكَ، وَإِلَّا فَارْجِعْ} (۴) واته: پرسکردن سی جار، جا ئه‌گه‌ر ر‌یگه‌یان دای ئه‌وه بچ‌و ماله‌وه، ئه‌گه‌ر ر‌یگه‌یان نه‌دا و دا‌وایان کرد بگه‌رئ‌یه‌وه ئه‌وه بگه‌رئ‌وه.

۶- ئه‌گه‌ر خ‌اوه‌ن مال پرس‌یاری کردو گو‌تی: ئه‌وه کی‌یه له‌ده‌رگا ده‌دات؟ پی‌ویسته ئه‌ویش نا‌وی خ‌وی ب‌لی نابی هه‌ر ب‌لی: منم، چونکه هه‌ر به‌وه‌نده نانا‌سری، ج‌ایر گ‌ی‌رایه‌وه گو‌تی: من رو‌یشتم ب‌ولای پیغمبر ﷺ و له‌ده‌رگام دا ئه‌ویش فرمودی: ئه‌وه

۱ أخرجه مسلم في صحيحه.

۲ رواه ابو داود والترمذي وقال: حديث حسن.

۳ أخرجه مسلم في صحيحه

۴ أخرجه مسلم في صحيحه.

كئيه منيش گوتم: ئەو مەنم، پىغەمبەر ﷺ فەرموى: ئەو چىە دەلىي: مەن، مەن؟ جابىر گوتى: وا پىدەچوو كە پىغەمبەر ﷺ ئەو وشەي پى ناخوشبوو. (١).
 وە لە فەرمودەكەي شەو رەويدا پىغەمبەر ﷺ فەرموى: جبرائىل مەنى لەگەل خۆيدا بردو لەدەرگايىدا گوتيان: ئەو كئيه؟ جبرائىل گوتى: مەن جبرائىل، گوتيان: ئەي كئى ئەگەلدايە؟ جبرائىل گوتى: مەمەم لەگەلدايە، بەم شىوہي گوت جبرائىل لەھەموو ئاسمانەكاندا. (٢).

٧- ئەو مندالانەي كە بائغ نەبوون پىويستە فيرىكرين كە لەسى كاتدا پرس بكن كەدەچن بۆلاي دايك و باوكيان. يەكەم: كاتى بەيانى، دوھەم: كاتى نيوەرۆ، چونكە كاتى ئيسراھەت كردنە، سىيەم: كاتى عيشا، ئەمە ئايەتى ٥٨ى سورەي نور ئامارەي پى كردو. (٣).

نۆزدەھەم: ئادابەكانى كۆر و دانىشتنەكان:

پىويستە مرۆفە لەژيانى رۆژانەيدا تىكەلأوى خەلك بكات و مامەلەيان لەگەلدا بكات، و لەگەلئاندا كۆببىتەو و دابنىشى دانىشتنى گشتى يان دانىشتنى تايبەتى، لەناو كۆر و دانىشتنەكاندا مرۆفە دەتوانى حوكم بەو بەدا ئايا ئەو كۆر و دانىشتنەكانە كۆر و دانىشتنىكى چاك و باشن، و بەرەبووم و قازانجيان ھەيە، يان بەپىچەوانەو كۆر و دانىشتنىكى بى كەلك و سودن، و قازانجيان نيە.

لەبەرئەو كۆر و دانىشتنەكان چەند ئاداب و رەوشتى بەرزيان ھەيە، پىويستە ئيمە رەچاوى ئەو ئادابانە بكەين و ئاگامان لىيان بىت، بەم شىوہ كە باسيان دەكەين:

١- ھەر كاتىك چويە ناو كۆر و دانىشتنەكانەو يان لىي دەرچووى سەلام لەدانىشتوانەكەي بكە، لەم بارەو ئەبوھريرە دەگىرپتەو گوتى: پىغەمبەر ﷺ فەرمويەتى: { إذا انتهى أحدكم إلى المجلس فليسلم، فإذا أراد أن يقوم فليسلم فليست الأولى بأحق من الآخرة } (٤) واتە: ھەر كاتىك يەكئى لەئيوہ ھاتە ناو كۆر و

^١ حديث متفق عليه.

^٢ حديث متفق عليه.

^٣ الآداب الإسلامية، للمصري، ل: ٤٤٥، ومنهاج الصالحين، ب: ١ / ل: ٥١٥، والآداب الإسلامية للناشئة، ل: ١٢٣.

^٤ له باسي سلامكردندا باسكراوه.

دانیشتنه کانه وه باسه لام دانیشتوان بکات، وه کاتیک که ویستی لهو کوپرو دانیشتنه دا ههلبستی ئه وه هه با سه لام بکات، یه کهم و دووهم یه کسانن وه ک یهک وان.

۲- کهسیک له شویینه کهی خوی هه لمهستی نه و بو خوت له شویینه کهی دابنیشی هه رچه نه ئه و کهسه مندا ل بیت یان کهسیکی هه ژار بیت عبدالله ی کوپری عمر گپرایه وه پیغه مبه ر وَعَلَّمَ فهرمویه تی: {لایقینم اُحدکم رجلاً من مجلسه، ثم یجلس فیه، ولكن توسعوا و تفسحوا} ^(۱) واته: نابی کهسیک له نیوه پیاییک له شویینه کهی خویدا ههلبستی نی و پاشان بوخوی لهو شویینه دابنیشی، به لام نیوه له کوپرو دانیشتنه کانتاندا فراوانی بکه ن و جیگه ی خه لکی تر بکه نه وه، ئین عمر نه گهر کهسیک له بهرئه و له شویینه کهی خوی ههلبستایه ئه و لهو شویینه دا نه ده نیشته.

۴- نه گهر دو کهس له شویینیک به یه که وه دانیشتن تو مه چو نیوانیا نه وه چونکه پیغه مبه ر وَعَلَّمَ فهرمویه تی: {لایجل لرجلان یفرق بین اثین اِلا باذنه ما} ^(۲) واته: دروست نیه کهسیک بجیته نیوان دو کهسه وه به پرسی ئه وان نه بیته.

۵- نه گهر کهسیک له شویینیکدا هه لسا و ویستی بیته وه ئه و شویینه تو مه چو جیگا کهی دابنیشی چونکه پیغه مبه ر وَعَلَّمَ فهرمویه تی: {اذا قام اُحدکم من مجلسٍ ثم رجع اِلیه فهو اُحق به} ^(۳) واته: نه گهر کهسیک له شویینیک هه ستا و ویستی بیته وه ئه و شویینه ئه وه هه ر بو ئه و کهسه شایه نتره.

۶- نه گهر سی کهس بوون نابی دوانیان به یه که وه چیه بکه ن به بی ئه وه کهی تر، چونکه پیغه مبه ر وَعَلَّمَ فهرمویه تی: {اذا کنتم ثلاثة فلاتناجی رجلا ن دون الآخر، حتی تختلطوا بالناس، فان ذلك یخزنه} ^(۴) واته: نه گهر ته نها سی کهس بوون نابی دوو کهسیان به بی ئه وه کهی تر به یه که وه چیه بکه ن، چونکه ئه وه کهسه کهی تر خه فه تبار ده کات.

۷- له کوپرو دانیشتنه کاندا نابی گالته به کهس بکه یت، یان لییان کهم بکه یته وه، وه نابی له سه ر پشت رابکشیی، یان قاچیان بو لاراکیشی.

^۱ حدیث متفق علیه.

^۲ رواه أبو داود، رقم: (۴۸۴۵)، والترمذی رقم: (۲۷۵۲) وقال: حسن - صحیح.

^۳ أخرجه مسلم فی صحیحه.

^۴ حدیث متفق علیه.

۸- به هیچ شیوه یهک نهینیهکانی کۆرۆ دانیشتنهکان بلأومهکهوه، چونکه ئهوه ناپاکیه، عبدالله ی کورپی عباس زۆر دهرویشته ناو کۆرۆ شورای عمری کورپی خهتتابهوه بویه عباسی باوکی ئامۆژگاری عبدالله ی کردو گوتی: عمری کورپی خهتتاب راویژت پیدهکات، تۆ پیشدهخات بهسەر یاره گهورهکاندا، بویه ئامۆژگاری پینج شتت دهکهم ئاگاتان لییان بیئت:

ا/ نهینیهکانی عمر بلأومهکهوه.

ب/ غهیبهتی کهسی لهلامهکه.

ج/ ههوالی بهدرۆی مهدهیه.

د/ فهرمانهکانی مهشکینهو بهقسه ی بکه.

ه/ باخیانهت و ناپاکیت ئی دهرنهکهویت. (١).

٩/ قسهو باسی کۆرۆ دانیشتنهکان مههینهو مهبه بهشیوهی خراپهکاری و بلاوکردنهوهی دوژمنایهتی و رقهبهرایهتی، حوزهیفه گیرایهوه پیغمهبر ﷺ فهرمویهتی: {لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ نَمَامٌ} (٢) واته: مرۆقی دووړوو ناچیتته ناو بهههشتهوه، وه عبدالله ی کورپی مهسعود دهلی: پیغمهبر ﷺ فهرمویهتی: بایارهکانم کهسیان باسی کهسیانم بۆ نهکات، چونکه من پیم خوشه بهدل و دهروونی ساغهوه بيم بوتان. (٣).

١٠- مافهکانی کۆرۆ دانیشتنهکان جیبهجی بکه، مافهکانیش ئهمانه:

فهрман کردن بهچاکه، لابرندی خراپه، بیرخستنهوهی خواپهرسیهکان و چاکهکان و خیرو سهدهقهکان، یارمهتی دانی ههژارو نهدارهکان یاکردنهوهی خوای پهروهردگار، ئامۆژگاریکردنی خهک بهداواکردنی پاداشتی خواو دوا رۆژ، ههموو ریگهکانی خیروچاکه و چاکهکاری، خوا جل جلاله فهرمویهتی: ﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ

^١ بروائه: الآداب الإسلامية للناشئة ب ٣ ل: ١٤٠.

^٢ حدیث متفق علیه.

^٣ أخرجه أبو داود (٢٠٦/١٣ - عون) والترمذي (٣٨٩٧) وأحمد (٣٩٦/١) وأبو الشيخ في أخلاق النبي (٥٠/٢/١) والبخاري في الكبير (٣٩٤/١/٢)، والخطيب في التاريخ (١٠/١١) والبيهقي (١٦٧/٨، ١٦٦) والبغوي في شرح السنة (١٤٨/١٣) عن ابن مسعود، فذكره، مرفوعاً. قال الترمذي: هذا حديث غريب من هذا الوجه.

نَجَوْنَهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۗ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ
 ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ (النساء: ١١٤) واته: زۆرينه
 قسه وچپه كانيان چاك نيه، تهنه قسه وچپه ئهوانه نه ييت كه فه رمان به صه ده قه، يان
 چاكه، يا چاكسازى نيوان خهك ده كه ن، هه ركه س له بهر به ده سته يئاني ره زامه ندى خوا
 ئه مانه بكات، ئه وه ئيمه پاداشتيكى گه وه رى پيئه ده ين.

١١- عوزرى خاوه ن مال وهر بگره، وتوره مه به، چونكه له وان هه كار يكي زه رورى هه بى،
 يان ئيشيكي گرنگى ترى هه بى، يان بيتا قه ت و نه خو ش بيت. (١).

١٢- هه ر كاتيك له شو ينيك هه ستاي زيكر وته سبيحاتى خوا بكه، ئه بو هري ره ده لى:
 پيغه مبه ر ﷺ فرمويه تى: { هه ر كه سيك له شو ينيك هه ستاي كه له غوه و قسه ي زياده ي
 زور تيدابكرى، پيش هه لسان بلى: (سبحانك اللهم وبحمدك، أشهد أن لا إله إلا أنت،
 أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوْبُ إِلَيْكَ) هه ر كه سيك نه م زيكره بلى، ئه وه هه رچى له و دانيشته ندا بو ييت
 خوا ي په روه ر دگار ده يبورى. (٢).

١٣- دروسته وه ك ريزگرتن له بهر براكه ت هه لبستى له بهرى، په نجاروژ پيغه مبه ر
 وياره كانى به هو ي دوا كه وتنيه وه له جهنگ ده نكيان له كه عبي كور ي مالك داپرى، دوا
 ئه وه خوا جل جلاله توبه ي لى قه بو لكر د، ئه مجا كه عب هه لسا رو يشت بو لاي پيغه مبه ر
 ﷺ له مزگه وتدابو، كه عب ده لى: خه لك پو ل پو ل ده هاتن پيروزبا ييان ليده كردم، كه چومه
 ناومزگه وتى مه دينه وه، تهنه (طلحه) له بهرم هه ستا وته وقه ي له گه لدا كردم و پيروزبا يى
 ليكر دم، كه قه ت ئه مه م له بير ناچي ته وه. (٣).

وه كاتيك عيكريمه ي كور ي ئه بو جهل مسولمانبو، هات بو لاي پيغه مبه ر ﷺ وله خوشيان
 پيغه مبه ر ﷺ گه شا يه وه، وهه ستايه سه رپى له خو شى مسولمان بونه كه ي عيكريمه. (٤).

^١ الآداب الإسلامية، للمصري، ل: ٤٤٧.

^٢ أخرجه الحاكم في المستدرک، وقال: حديث صحيح الإسناد، ولم يخرجاه.

^٣ الآداب للبيهقي، رقم: ٣١٥ / ل: ٣٩٠.

^٤ منهاج الصالحين، ب: ١ / ل: ٣٨١.

له روداوه که‌ی (بنوقریظه) دا سعدی کورپی معاذ به سواری گوید ریژیکه وه هات، پیغه مبه‌ر به‌خه‌لکه که‌ی فهرموو: {قوموا إلی سیدکم} (۱). واته: نه وه سعد هات، هه‌ستن برؤن بؤ لای و پیشوازی لیبکه‌ن.

بیسته‌م: نادابه‌کانی هاوسه‌رگیری {النکاح} :

هاوسه‌رگیری یه‌کیکه له‌به‌هیژکارانی ژیان و پارێزه‌رانی کومه‌لگه‌ی مرو‌فایه‌تی له‌تیداچون وه‌هوتان به‌ئیدنی خوا جلجاله، به‌هوی هاوسه‌رگریه‌وه کومه‌کی پالیشتی وئولفه‌ت و خوشه‌ویسی نیوان ژن و پیاو دروست ده‌بی.

هاوسه‌رگیری یه‌کیکه له‌نیشانه‌کانی خوا جلجاله له‌م بونه‌وه‌رده‌دا وه‌ک فهرمویه‌تی: ﴿

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ..... ﴿الرّوم: ۲۱ بویه خوا جل جلاله

له‌چه‌نده‌ها نایه‌تدا بانگی خه‌لکی کردوه بؤ هاوسه‌ر گیری‌کردن، وه‌ک فهرمویه‌تی: ﴿

وَأَنْكَحُوا الْأَيْمَانَ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ﴿النور: ۳۲. وه‌له‌چه‌نده‌ها نایه‌تی

تردا خوا جل جلاله ئەم فرمانه‌ی کردوه. (۱).

وه پیغه مبه‌ر ﷺ گه‌نجان - کوران و کچانی هه‌لناوه بؤ هاوسه‌رگیری وشوکردن و ژنه‌پێنان

فهرمویه‌تی: {يا معشر الشباب مَنْ استطاع مِنْكُمُ البَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضَى لِلْبَصْرِ وَأَخْصَنُ

لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ} (۳). واته: نه‌ی کومه‌لی جه‌وانه‌کان

کیتان ده‌توانن هاوسه‌ر گیری بکه‌ن، وه‌ئه‌وه‌شتان ناتوانی با به‌رؤژو بیته، رؤژو ناره‌زوی

ده‌شکینی.

^۱ صحیح سنن أبي داود للألباني، (۵۲۱۵) ومشكاة المصابيح (۴۶۹۶).

^۲ منهاج الصالحين ب ۱ / ل: ۲۸۰.

^۳ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

ئەمەش ھەندىكە لەئادابەكانى ھاوسەرگىرى لەئىسلامدا پىۋىستە رەچاۋ
بكرىت:

۱- ئىستىخارە بكە، چونكە يارەكان دەلئىن: پىغەمبەر ﷺ وەك چۆن سورەتەكانى
قورئانى فىردەكردين، بەھەمان شىۋە فىرى ئىستىخارەى دەكردين (۱).

۲- واباشە ھاوسەرەكەت بىينى ۋەھلبىزىرى، ھەلبىزاردنەكەش بەۋە دەبى كە ئافرەتەكە
صالىحە ۋەبەدىن بى، ۋەبەزاۋزى بىت، پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى:
{..... فَاظْفُرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ} (۲) واتە: ئەۋئافرەتە ھەلبىزىرە بۇ ھاوسەرى ژىانت
كەخاۋەن دىن ۋەئىمان بىت.

ھەروائەگەر بكرى ھاوسەرەكەت كچ بىت باشترە، چونكە پىغەمبەر ﷺ بەجايىرى
فەرمو: {هَلَّا بَكَرًا تَلَاعِبُهَا وَتَلَاعِبُكَ} (۳) واتە: ئەۋە بۇ كچت نەدەھىنا، يارى لەگەلدا بكەيت
ۋەۋىش يارىت لەگەلدا بكات، بەلام لەبەر زەرورى، يان لەبەر بەرژەۋەمدى بىۋە ژنىش
بىت ھەر زۆر چاكە.

۳- سوننەتە ئافرەتىش پىاۋى صالح ۋچاك بۇ ھاوسەرگىرى ھەلبىزىرى، چونكە
پىغەمبەر ﷺ فەرموئەتى: {إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْضُونَ دِينَهُ وَحُلُقَهُ فَرُوجُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ
فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ عَرِيضٌ} (۴) واتە: كاتىك كەسىك ھات داخۋازى ئافرەتى لىكردن،
ئىۋەش كە لەدىن ۋەپەۋشتى ئەۋ كەسە رازىبون، ئەۋە ئىۋە ئافرەتەكەى لى مارەبېرن،
ئەگىنا خەراپە ۋخەراپەكارى لىدەكەۋىتەۋە.

۴- پىۋىستە سەرپەرشتيار (ولى) گرىبەستەكە ۋمارەبى ئافرەتەكەى بېرى، پىغەمبەر
ﷺ فەرموئەتى: {لَا نِكَاحَ إِلَّا بَوَلِيٍّ وَشَاهِدَيْنِ} (۵) واتە: گرىبەست ۋمارەبېرن بە بى
سەرپەرشتيار ۋدوۋ شايەت ناكرىت، ۋەپىۋىستە سەرپەرشتيار (ولى) ئەم دوۋ كارە

^۱ منہاج الصالحين ب ۱ / ل: ۲۸۲.

^۲ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

^۳ تحريجه كه ي باسكراوه.

^۴ رواه ابن حبان في صحيحه (۱۲۴/۸) وصححه الشيخ أبو إسحاق الجويني.

^۵ رواه الطبراني وصححه الألباني في صحيح الجامع برقم: (۷۵۵۸).

بكات: (۱) نابی مارهیی ئافرهته کهی زۆر بیټ، ودهبی کهم بیټ، ب- دهبی پرس وراویژ به کچ و خوشکه کهی بکات، وپاشان گریبهسته که نهجام بدات.

۵- سوننه ته گریبهست وماره برین به ددهف لیدان و به ئاشکرا بی: پیغه مپهر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: { اَعْلِنُوا النِّكَاحَ } (۱)، و زاد ابن ماجه { وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْفَرْبَالِ } (۲)، واته: با گریبهست و ماره برین به ددهف لیدان و به ئاشکرا بی.

۶- کاتی که هاوسه رت گواسته وه بۆلای خۆت ئەم چەند شتە سوننه ته نهجام بدرین: (۱)- له پیشه وه دوعا بۆ هاوسه ره تازه کهت بکه .

ب- پیش نزی که بونه وه لیی بهیه که وه دوورکات نویژ بکه ن. ج- سیواک بکه ودهمت پاک بکه وه. د- له پیش جوتبون (جیماع) له گه لیدا ئەم دوعایه بخوینه: { اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَارِزَقَتْنَا } واته: خوییه شهیتانمان لی دور بخه وه، وه شهیتان دور بخه وه له وه چکۆلانهش که پیمان ددهیت، پیغه مپهر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموی: ئەگەر ئەم دوعایه بخوینی وخوا جلجاله مندالیان بداتی ئەوه شهیتان ناتوانی زرهری لییدا. (۲).

۷- سوننه ته دوعا بۆ کوپ که که بکه ین بهم دوعایه که پیغه مپهر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: { بَارَكَ اللَّهُ لَكَ وَبَارَكَ عَلَيْكَ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي خَيْرٍ } (۱).

۸- له کاتی عاده بوندا- که یز- نابی جیماعی له گه لدا بکری، و نابی نهینیه کانی کاتی جیماع باس بکری، وه کاتی کهیش ئافرهت پیاوه کهی بانگی بکات بۆ جیماع پیویسته قسهی نه شکینی، پیغه مپهر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمویه تی: { إِذَا بَاتَتِ الْمَرْأَةُ هَاجِرَةً فَرَأَتْ زَوْجَهَا لِعَنْتِهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تَصْبِحَ } (۱)، واته: هه ر ئنیک ته رکی سه ر جیگای پیاوه کهی بکات، ئەوه هه تتا به یانی ده بیته وه فریشته کان نه فرینی لیده کهن.

^۱ رواه أحمد في مسنده (۱۶۰۷۵) بإسناد صحيح، وصححه الألباني في صحيح الجامع برقم: ۱۰۷.

^۲ رواه ابن ماجه (۱۸۹۵) وفي سننه خالد بن ایاس، ضعيف.

^۳ أخرجه البخاري في صحيحه.

^۴ رواه أحمد في مسنده والترمذي، وقال: حديث حسن صحيح.

^۵ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

۹- پیویسته پیاو زۆر به چاکی مافه کانی ژنه که ی جیبه جی بکات، و زۆر به جوانی مامه له ی له گه لدا بکات، و قسه ی خو ش و سوعه بت و یاری له گه لدا بکات، و ئیداره یه کی جوانی له گه ل مندال و هاوسه ره که یدا هه بی ت. (۱).

۱۰- پیویسته ژن زۆر به چاکی گو ی رایه لی پیاوه که ی بکات له هه مو شتیکی چا کدا، هه تتا به بی پرسکردن نابی بجی ته ده ره وه، پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فه رمویه تی: {إِنَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ} (۲). واته: گو ی رایه لی کردنی ژن بو پیاو هه ر له چا که دایه، نه ک له خه راپه دا. واته: پیویسته ژن به قسه ی پیاوه که ی بکات له هه مو چا که یه کدا.

۱۱- نابی پیاو بو ژن و منداله کانی له مه صره فکردندا ره زیلی بکات و پیسکه بی ت، پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فه رمویه تی: { كَفَى بِالْمَرْأَةِ إِثْمًا أَنْ يَضِيعَ مِنْ يَقْوَتِ } (۳) واته: مرۆ ژ نه وه ند ه گونا هه ی به سه که بو ژن و منداله کانی له مه صره فکردندا ره زیلی بکات و به چاکی برژیوی ژیا نیان داین نه کات (۴).

۱۲- پیویسته ژن بو سوننه ته کانی وه ک: رۆژو گرتن، هه جکردن، هه تد پرس به پیاوه که ی بکات، و به بی پرس ی نه و نه و کارانه نه کات، پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام فه رمویه تی: { لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجَهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ } (۵).

{سود و به هره یه ک} هاوسه رگیری له ئیسلامدا وه ک نه وه سوننه ته له هه مان کاتدا سو دی زۆری هه یه، بو یه هه ندی کیان باس ده که ین:

ا- داوا کردنی منداله، چونکه مانه وه ی مرۆ قایه تی به هو ی هاوسه رگیری وه ده بی ت.

ب- دو عا و نزای مندالی صالح و به دینه.

ج- داوا کردنی خو شه ویستی پیغه مبه ر عَلَيْهِ السَّلَام به هو ی وه چه زۆری و خه لک زۆر بونه وه .

د- رزگار بونه له شه یتان به هو ی به جیه یانی ئاره زوه وه.

ه- خو شحالی و هو گریه به هو ی تی که لاو بون له گه ل هاوسه ره که تدا.

^۱ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱ / ل: ۲۹۶.

^۲ رواه الترمذي وابن حبان والبيهقي، وقال الترمذ حديث حسن صحيح.

^۳ رواه أحمد في مسنده (۶۸۱۹) وصححه الألباني في صحيح الجامع (۴۴۸۱).

^۴ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ۱ / ل: ۲۹۶.

^۵ أخرجه البخاري ومسلم في صحيحهما.

و- رهنجدان و زحمه تکیشانه به هوئی ههلسان به دابینکردنی ئهرك و مافهکانی مال و مندالهوه.

ز- هاوسه رگری دهیته هوکاری دهوله مهندی وریزق فراوانبون.(١).

بیست و یه کهم: نادابی مسولان دهریاری ناز و نیعمه تهکانی خوا:

ناز و نیعمه تهکانی خواجل جلاله ههنده زورن له ژماره نایهن ﴿وَإِنْ تَعَدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا﴾ و به تاییهت ههندیك له ناز و نیعمه تهکانی ئه مانهن: ناز و نیعمه تی هاتنه کایه ی ئیمه بو دویای بوون، ناز و نیعمه تی ئیمان و ئیسلام، ناز و نیعمه تی خهوتن وههستان، ناز و نیعمه تی مال و سامان، ناز و نیعمه تی ژن و مندالی چاک و صالح، ناز و نیعمه تی زمان و قسه کردن، ناز و نیعمه تی کردنه وهی دهرگای تۆبه کردن، ناز و نیعمه تی له شساعی، ناز و نیعمه تی ههلبژاردنی خوا یی بو ئیمه ی مروّقه، ئه مانه و ملیونه ها ناز و نیعمه تی دیکه که خوا جل جلاله به ئیمه ی مروّقی داوه، به راستی پیویسته ئیمه ش ههتا ده توانین سوپاس و ستاییشی خوا بکهین له سه ره ئه وه موو ناز و نیعمه تانه.(٢).

له بهر ئه وه پیویسته ره چاوی ئه م نادابانه بکهین:

١- پیویسته ئیمه بیر بکهینه وه له وکه سانه ی که له وه موو ناز و نیعمه تانه یخوا بیبه شن، وه پیویسته ئیمه ته ماشای ئه وانه بکهین، بو ئه وه ناز و نیعمه تهکانی خوا مان به لاوه گه وه بیته،

٢- نابی ئیمه گونا هو تاوانی ئه و خوا یه بکهین که ئه وه موو ناز و نیعمه تانه ی داوه ته ئیمه، به لکو ده بی سوپاس و ستاییشی بکهین، خوا جل جلاله فه رمویه تی: ﴿وَإِذْ

تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ﴾
ابراهیم: ٧. واته: ئه گهر ئیوه سوپاسی ناز و نیعمه تهکانی من بکهن، ئه وه منیش ئه و ناز و نیعمه تانه تان بو زیاتر ده کهم، وه ئه گهر سپله و پینه زان بن، ئه وه سزای من سه خته،(٣).

^١ موسوعة الآداب الإسلامية، ل: ٤٢٣-٤٢٤.

^٢ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ٧٤-٧٧.

^٣ منهاج الصالحين ب ٢: ل: ٨٠.

وهيغهمبهر ﷺ فەرمويه تي: {اللهم ما أصبح بي من نعمة أو بأحد من خلقك فمنك وحدك لا شريك لك، فلك الحمد ولك الشكر} (١).

واته: ئەي خوايه ئەوناز ونيعمه تانهي كه من وخه لك هه مانه، هه موويان تۆ پيت داوين، ده كه واته ئيمهش هه مومان سوپاس و ستاييشي تۆ ده كه ين.

٣- هه ولېده قه ناعت بکه بهوناز ونيعمه تانهي كه خوا جلجلا له پيى داوى هه رچه نديک پيى، پيغهمبهر ﷺ فەرمويه تي: {إِرضَ بما قَسَمَ اللهُ لكَ، تَكُنْ أَغْنَى النَّاسِ....} (٢)، واته: تۆ رازيبه به وهى كه خوا پيى داوى، ده بي به ده وه له مه ندريني خه لك.

٤- هه ركاتي خه لكي ئيحتياجيان به تۆ بو، تۆ غه ميان لى بخۆ، وهه وليان بو بده، ئيحتياجيه كه يان بو داين بکه، لييان توپه مه به، چونكه خوا جلجلا له ئەو پله وپايه ي به تۆ داوه، وبه ئەوانى ئەداوه، له م باره وه پيغهمبهر ﷺ فەرمويه تي: {إِنَّ لِلَّهِ عِبَادًا يَخْتَصِمُونَ بِالنِّعَمِ لِمَنَافِعِ الْعِبَادِ، فَمَنْ بَخِلَ بِهَا عَلَى الْعِبَادِ، نَقَلَهَا اللهُ عَنْهُ إِلَى غَيْرِهِ} (٣)، واته: خوا جل جلا له چه ند به نده يه كي هه يه، تايبه تي كردوون به نيعمه ته كاني خو يه وه بو سو دگه يان دنديان به به نده كاني خوا وه، جا هه ركه سيك ره زيلى به ونيعمه تانه وه بكات بو به نده كاني خوا، ئەه خوا جل جلا له له م كه سانه ده سينيتته وه و ده يداته كه ساني شي او و ليها توو.

^١ قال الحافظ في "الفتح" ١١ / ١٣١ : صححه ابن حبان في صحيحه.

^٢ رواه الترمذي وأحمد وحسنه الألباني في صحيح الترغيب (٢٣٤٩) وصحيح الجامع (١٠٠).

^٣ رواه الطبراني وابن أبي الدنيا عن ابن عمر، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٢١٦٤).

بیست و دوووم: نادابه‌کانی گه‌شت و وهرزش و سه‌یران:

خوای په‌روه‌ردگار به‌ئاینیکی خۆرسک و پاک‌ویبگه‌ردوئاسانه‌وه پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی نارده‌وه، خواعزوجل فه‌رمویه‌تی: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا﴾^۱ ئاینه‌ه پاکه‌که‌ی خوا ئه‌و ئاینه‌ه رسکانه‌ه خوا بیه‌ه که هه‌موو خه‌لکی له‌سه‌ر رسکانه‌وه. خوای په‌روه‌ردگار فه‌رمانی به‌کارئاسانی بۆ خه‌لک کردوه و زه‌حمه‌ت و نارچه‌تی و ناخۆشی قه‌ده‌غه‌کردوه، شته‌ه پاکه‌کانی حه‌لال کردوه، و شته‌ه پیس و ناپاکه‌کانی قه‌ده‌غه‌کردوه، کو‌ت و زنجیریان له‌سه‌ر لاده‌با، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: {إِنَّ هَذَا الدِّينَ يُسْرٌ} (۱) واته: ئه‌و ئاینه‌ه ئاینی ئاسانکاریه‌ه، یه‌کیک له‌وانه‌ی که ئاینی ئیسلام حه‌لالی کردوه بۆ مسو‌لمان ئه‌وه‌یه‌ه که مسو‌لمان یاری پاک و خاوی‌ن و دور له‌شوبه‌ه و شته‌ه قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان بکات، بۆ مسو‌لمان حه‌لاله‌ه گه‌شت و گه‌ران بکات و بپروا بۆ ناو باخچه‌و بیستانه‌کان و دارستانه‌کان، کی‌و و به‌نده‌کان بگه‌رێ و هی‌ز و وزه‌ی خۆی به‌کاربێنی بۆ سود و هه‌رگرتن له‌ماده‌ه چاکه‌کان و پروه‌ک و گیاه‌و گۆله‌ه جوانه‌کان، به‌روبو‌می گه‌وره‌ه به‌ده‌ست به‌ینی، چونکه‌ ئه‌م هه‌موو گول و گولزار و پروه‌کانه‌ه به‌خۆپایی خوا دروستی نه‌کردوون.

هه‌روه‌ها چۆن ئاینی ئیسلام گرنگی داوه‌ه به‌به‌هیز کردنی جه‌سته‌و وهرزش کردن پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رموو: {المؤمن القوی خیرٌ وأحبُّ إلى الله من المؤمن الضعیف، وفي کلِّ خیرٌ} (۲) واته: بپرواداری به‌هیز له‌برواداری بی‌هیز چاکتره‌ه خۆشه‌ویستتره‌ه به‌لای خواوه‌ه، وه‌له‌ه‌ه‌ردوکیانیشدا چاکه‌ه‌یه‌ه.

ئاینی ئیسلام بانگی خه‌لکی کردوه بۆ وهرزشکردنی به‌سود، بۆ مه‌له‌کردن، بۆ تیر و تفه‌نگ هاویشتن، و فی‌ربوونی هه‌موو جو‌ره‌ه چه‌ک و سیلاح و سواریونی سه‌یاره‌ه و ته‌یاره‌ه، وه‌ه‌موو جو‌ره‌کانی تری فه‌ننه‌وه‌نری جه‌نگی و چه‌ک دروستکردن و هتد. هه‌روه‌ها ئاینی ئیسلام خه‌لکی هه‌لناوه‌ه بۆ ژیان‌ی زبر و هه‌لگرتنی نارچه‌ته‌یه‌کان و به‌ده‌سته‌هینانی ده‌سته‌ه‌وته‌ه گه‌وره‌کانی ژیان‌ی دنیا و دوا روژ، به‌لام ئه‌مانه‌ه هه‌مووی

^۱ جزء من حدیث أخرجه البخاري في صحيحه.

^۲ أخرجه مسلم في صحيحه.

دەبىي بەگويىرى ئۇ بەرنامە ووردەكارىانە بىي كە شەرىعەتى ئىسلام باسى لىيۇە كىردوۋە.

ۋەلەبارەى گەشت وگەرەنەۋە (ئىمامى شافىعى) گوتويەتى: بىرۇن بۇگەشت وگەرەن، چۈنكە لەگەشت وگەرەنەپىنچ سوتدەست دەكەۋى، غەم وپەژارەتدەپرا، بىيۇيتدەست دەكەۋى، زانست ۋەدەب ومال وسانانىشت دەستدەكەۋى.

ھەرۋەھا ئىمام شافىعى گوتويەتى: گەشت بکەن وىگەرپىن، چۈنكە ئەگەر ئاۋىش پراۋەستى خەرەپ دەبىت، ئاۋ پىراۋ ئىجا پاك دەبىتەۋە، خۇر ئەگەر بوەستى، خەلك ھەموو لىيى بىتاقەت دەبن. (۱).

شىخ (حسن عطار) دەلى: گەشت وگەرەن ئاۋىنە شتە سەرسوپھىنەرەكانە، وچادر وخیمەى شتە ئەزمونىەكانە.

پىروفىسۇر (فرنىسىس بىكن) دەلى: گەشت وگەرەن ئاۋىنەى مندالانە وخیرە ۋەزمونى گەرەكانە. (۲).

لەبەرئەۋە گەشت وگەرەن وسەيران ۋەهرزىشكردن ۋەمەلەكردن وىارى كىردن چەند ناداب و رەۋشتى بەرزىان ھەيە، پىيۋىستە ئىمە پەچاۋى ئۇ نادابانە بکەن و پابەندىان بىن بەم شىۋەيەى كە باسىان دەكەن:

يەكەم: نادابەكانى گەشت وگەرەن وسەيران:

۱- يەكلاكردنەۋەى نىازو مەبەست لەئىسراحتە پىدانى دل وچەستە بۇ بەھىز بوون لەسەر بەجىھىنانى فەرمانەكانى خوا وگەرەن بۇ بەجىھىنانى فەرمانەكانى خوا بە ھەلمەتىكى بالاتر و نىازىكى بەھىزترەۋە.

۲- بىستىن و گويىرايەلى كىردنى سەرپەرىشتىارى ئۇ گەشت وگەرەن بەشىۋەى تەۋا، بوئەۋە گەشتەكە رىك وپىك بىت.

۳- دانانى بەرنامەيەكى بەسودو جۇراۋجۇرو سود بەخش بۇگەشت و گەرەنەكەۋە ناگابوون لەكاتەكان، وگەرەنەۋە بەكۆلىك زانست وشتى كەلكدار.

۱ منھاج الصالحين، ب ۲ / ل: ۳۴۵.

۲ منھاج الصالحين، ب ۲ / ل: ۳۴۵.

۴- ههول بده له کاروانه که دور نه که ویه وه و دانه پیری، تهنه به پرسی سه ره پهرشتیار نه بی، به تایبته ژن و مندال ناگاداریان پیویسته.

۵- هه ولیده له گهل هاوریی چاکدابی و خوشت ره وشتت به رزی له هه لسوکه وت ومامه له کردنت له گهل خه لکدا، وه ک راستگویی، نه مینی، هه لبراردنی خه لک به سه ره خوتدا، خه مخوری، سه بر وئارامی، بیفیزی، پوخوشی، وقسه ی نهرم و نیان.

۶- ناگات له فهرزه کان بیته، به هوی یاری وهرزه وه فهرزه کان نه فه وتینی، وله هه مان کاتدا له گه شته که شتدا بیر له دروستکراوه کانی خوی پهروه ردگار بکه وه، وه کومه لیک فهرمووده ی دیاریکراو وقسه یخوش بو خه لکه که باس بکه.

۷- په له بکه بو خزمه تکردن وهاوبه شیکردن له ناماده کردنی پیداو یستییه کانی گه شته که و حازرکردنیان، زهرقانی گپراهه وه گوتی: پیغه مبه ره ﷺ له گه شتی کدا بوو فرمانی به یاره کانی کرد مه ریک چاک بکن، یه کی که له یاره کان گوتی: من سه ری ده برم، یه کی که تریان گوتی: منیش پاکی ده کم، یه کی که تریان گوتی: منیش ده یکو لیم، پیغه مبه ریش ﷺ فهرموی: منیش دار کوده که مه وه، یاره کان گوتیان نه ی پیغه مبه ری خوا نیمه له باتی تو دار کوده که ینه وه، پیغه مبه ره ﷺ فهرموی: نه وه ده زانم به لام من پیم ناخوشه خوم له نیوه جیابکه مه وه، وه خوا جلجاله پی ناخوشه به نده یه کی خوی بیینی که خوی له یاره کانی جودا بکاته وه.^(۱)

۸- پاریزگاری بکه له سه ره خوشی دوسته کانت به خزمه تکردنیان و کارناسانکردنیان و به سه رکردنه وه یان، و سوربون له سه ره دلخوشکردنیانوخوش رابواردنیان له گه شته که دا.

۹- هه رچی پیداو یستی خودی خوت هه یه په یدای بکه بو گه شت و گه رانه که ت، پشت به که سه کانی تر مه به سه ته بوئه وه تا نه بی به بار به سه ره خه لکه وه.

۱۰- ناگاداریه نامیاره کانی یاری حه رام و که ره سه کانی گورانی خه راپ و ره قسی نافره تان و قومار و شته خه راپه کانی تریش له گهل خوتدا مه به، و مه یانکه، چونکه نه مانه قه ده غه کراون.

۱۱- له گه شت و گه رانی کدا مه به که پیاوانی بیگانه و نافره تان به یه که وه تی که ل بین، و شتی قه ده غه کراو و گونا هوتاوان نه نجام بده ن.

^۱ رواه الزرقانی، بروانه: الآداب الإسلامية للناسئة، ب ۳ / ل: ۱۴۸.

۱۲- لهگهشت وگه پانه که تدا مه چۆ ئەو شوینانه وه که نارەقی لیدە فرۆشن و سنوره کانی خوی پەروەردگار تییدا دەبە زیندری، وگوناھو تاوانی تییدا دەکریت.

۱۳- پیویستە بزانی لە شەرعدا گهشت وگه پان چۆنه و ئەو روخصە تانە ی که ههیه چیه و چۆنه و چۆن بکری باشه؟ وهك: نوێژ کورتکردنه وه، تهیه مومکردن، و رۆژوو شکاندن، و هه موو شته کانی تر. (١).

۱۴- زۆر ئاگاداری کهل و په یی خه لک بکریت و نه فەری تایبه تی بو دابنری بو پاسه وانی کردنیان و بوچا و دیریان، به بی پرس دەستکاری کهل و په یی خه لک نه کریت.

۱۵- باخوگۆرین له شوینی تایبه تی خویدا بکری، و پارێزگاری له سەر خۆدا پۆشین و شەرم بکریت.

۱۶- خه وتن و هه ستان پیویستە کاتی بو دابنری و ئاگاداری شیوه ی خه وتنی په و او شەری بکریت.

۱۷- خۆل و خاش و میوه فریدراوه کان ریگه نه درى فری بدرینه سه ر ریگه ی خه لک و بن داره کان و ناو ئاوو پرووباره کانه وه. (٢).

۱۸- پارێزگاری له سه ر شوینه گشتیه کان بکریت، ئەزیه تی دارو دره خته کان نابی بکریت، گیا و گۆله کان نابی هه لکه ندرین، مریشک و جوجکه و کوتر وزینده وه ره کانی تریش نابی بکوژین، میوه اته ته کان نابی لیبکرینه وه، دەستکاری موک و سامانی خه لک نابی بکریت، نابی کاری و ابکری که خه لک قسه بکات و جنیو بدات و نارەحه ت بین. (٣).

۱۹- شه وانە له کاتی خه وتندا ئاگر بکوژیته وه، چونکه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {النَّارُ عِدُوٌّ فَاحْذَرُوها} (٤). واته: ئاگر دوژمنه، ئاگاداری بین.

۲۰- له هه ر شوینی که شه و ما یه وه ئەم دوعایه بخوینه {أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ كُلِّهَا مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ} (٥) چونکه پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: هه رکه سی که چۆ شوینی که، و ئەم دوعایه بخوینی، ئەوه هه تا له و شوینه دا بیت توشی هه چ زه ره ر و زیانی که نابیت. (٦).

^١ منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية، ب ١ / ٤٠٧ .

^٢ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٣٤٨ .

^٣ الآداب الإسلامية للنائشة، ب ٣ / ١٤٩ .

^٤ منهاج الصالحين، ب ٢ / ٣٥٠ .

دوهم: ئادابەكانى وەرزش و مەلەكردن:

۱- ئەوكەسەي دەپەوى وەرزش بكات، پيويستە نياز ومەبەستى ئەوہبى كەبەھوى وەرزش و مەلەكردنەوہ خوى بەھيژ بكات، وجەستەي بەھيژ بى بۇ ئەنجامدانى كارە چاكەكان وفەرزەكان وعيبادەتى خوا جل جلاله(١)

۲- لەكاتى وەرزش ومەلەكردنەوالەشويىنى تايبەتيدا خوت بگورە، وئەو پوئشاكانە لەبەر بکہ كە نيوان ناوك و ئەژنوت داپوشى، وجەستەت داپوشراو بيت، وخەلك عەرەتت نەبينى.

۳- لەكاتى وەرزش ومەلەكردندا ئەوپەرى رەوشتى جوان بەكاربيئە، وخوت پياريزە لەجنيودان ونەفرينکردن، وهەرا هەرا، چونكە پيغەمبەر ﷺ فەرمويەتى: {سبابُ المسلم فسوقٌ، وقتاله كفرٌ} (٢). واتە: جنيودان بەمسولمانبيدينيە، وجەنگکردن لەگەلیدا بيباوهرپيە. وه فەرمويەتى: {لَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ} (٣). واتە: نەفرينکردن لەبروادار وهك بيكوژى وايە.

۴- با شەرپوالى مەلەكردنەكەت تەنك نەبيت و جەستەت بگريتەوہ و شەرەفوعەرەتت دەرەنخات، واتە: لەوقوماشانە نەبيت كەتەنكە وجەستەي مروۋە دەرەنخات (٤).

۵- پاريزىگارى لەسەر ئەوہ بکہ كە حەوزى مەلەكردنەكەت پاك بيت، پيش مەلەكردن لاشەوو پيئەكانت بشو، ميزو چلم و تف مەكە ناو حەوزەكەوہ.

۶- يارى بەئاو مەكە، ئاو بەكەسدا مەكە، و كەس مەخە ناو ئاوهكەوہ، با كەس بە دەستى تو نەخنكى لەئاودا.

۷- وەرزش ويارىکردن پيويستە بۇ خۆشەويستى و بوخو بەھيژکردن بيت، نەك بۇ دەمارگريو لايەن لايەن و پيشپرکيو مەلەكى بيت وهك خەلكى ئەم زەمانەي خومان (٥).

١ أخرجه مسلم في صحيحه.

٢ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٣ / ل: ١٥٤، منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ٣٥٣.

٣ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ٤٥٢.

٤ أخرجه البخاري ومسلم.

٥ رواه أحمد والبيهقي والترمذي، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٠٤٠٤).

٦ الآداب الإسلامية للناشئة، ب ٣ / ل: ١٥٠.

٧ منهاج الصالحين، ب ٢ / ل: ٤٥٩.

۷- لەكاتى مەلەكردندا، يان وەرزشكردندا زۆر خۆت ئەزىيەت مەكە، و زۆر رامەكە و زىاد لەپيويست جولە مەكە، با لەسنورى جولەكردنى مام ناوهندى دا تىپەر ئەكات.

۸- ياريكردن و مەلەكردن ھەريەكەيان با لەگەل ئەو كەسانەدا بىت كە لەتەمەن و لەئاستدا ەك يەك وابن، چونكە ناگونجى مندال لەگەل گەورەدا يارى بكات، يان ھەندى يارى ھەيە ەك: سوارى وولاخە بەرزە، يان زۆرانبازي، ئەمانە بۆ مندال نابى. (١).

۹- لەدوا مەلەكردنەووە راستەوخۆ بەلەشى تەپرەووە خيرا مەرپۆ بۆ سەر پۆشاك و بۆسەر بەرمال و شتەكانى تر.

۱۰- لەدوا مەلەكردنەكەووە بەئاوى شيرين و پاك جوان خۆت بشۆ، بەتايبەت لەدوا مەلەكردن لەدەريادا.

۱۱- ئەويارى و وەرزشانە بكە كەحەلال و سودبەخش بن بۆ جەستە و بۆ زەينى مرۆف، چاكترينيان ئەوانەن كە لە سوننەتدا ھاتو، ەك: تيرەندازى، سوارچاكي، مەلەوانى، روويشتن، راكردن، يارپەكانى خۆبەھيژكردن ھتد. (٢).

۱۲- ھەولبەدە وەرزشكردنەكەت با بەردەوام بىت، چونكە ەك پيغەمبەر ﷺ فەرمويەتى: {چاكترينى كرده وەكانتان ئەوكردەوانەن كە بەردەوامبن}، چونكە بەردەوام بون لەسەر كردهووە چاكەكان پيرۆزى وسەرکەوتنە، بەلام بەردەوام نەبون خەراپە و نەگبەتيە، وەزۆر خۆماندوكردن و ئيسراف كردنیش لەكردەووەكاندا خۆفەوتاند و بيئاقەتيە. (٣).

{سودەكانى وەرزشكردن}

- وەرزشكردن ئەم سودە گرینگانەى بۆ جەستەى مرۆف ھەيە:
- ا- خوين لەدەمارەگەورەكاندا زۆر چاك دىت و دەچى.
  - ب- ريژەى ئوكسىجىنى كەدەگاتەجەستە زياد دەبىت.
  - ج- مرۆف لەنەخۆشى سىيەكان دەپاريژى و سىنەى فراواندەكات.
  - د- جەستەى مرۆف گەشە دەكات، و زۆر بەھيژ دەبىت.
- و ەتويژئىنەو ەى زانستيش ئەم سودانەى وەرزشكردنى دەرختو:

^۱ منھاج الصالحين ، ب ۲ / ل: ۴۵۵ .

^۲ الآداب الإسلامية للنائشة ب ۳ / ل: ۱۵۱ . ومنھاج الصالحين ، ب ۲ / ل: ۴۵۸ .

^۳ منھاج الصالحين ، ب ۲ / ل: ۴۵۸ .

- ا- ریزه‌ی تووشبون به‌نه‌خو‌شی شه‌کره کهم ده‌کاته‌وه.
 ب- ریزه‌ی تووشبون به‌نه‌خو‌شی دل وده‌ماره‌گه‌وره‌کان که‌مده‌کاته‌وه.
 ج- ریزه‌ی کۆلسترۆلی خو‌یین نزم ده‌کاته‌وه.
 د- وه‌له‌سه‌رمابون مرو‌ة ده‌پاریزی.
 ه- کی‌شی مرو‌ة ده‌پاریزی، وجوانی وزه‌ریفیه‌که‌شی ده‌پاریزی. (١)

بیست و سییه‌م: ئادابه‌کانی خو‌پاک‌کردنه‌وه له‌ده‌شت و سه‌حرادا:

له‌به‌رگی یه‌که‌مدا ئادابه‌کانی خو‌پاک‌کردنه‌وه له‌ناو مال دا باسکرا ئیستا باسی
 ئادابه‌کانی خو‌پاک‌کردنه‌وه له‌ده‌شت و سه‌حرادا ده‌که‌ین:

١- کاتیك ئاو نه‌بیٔ سی بەرد به‌کاربه‌ینه‌ بۆ پاک‌کردنه‌وت خوا عزوجل: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ﴾ (البقرة: ٢٢٢) واته: خوای په‌روه‌ردگار تۆبه‌کاران و
 پاکانی خو‌شده‌وی. ده‌توانی هه‌ر ئاو به‌ته‌نها به‌کاربه‌ینی، یان هه‌رسی بەرد که‌خۆتی
 پی پاک بکه‌یه‌وه، عایشه‌-رضي الله عنها- گوتویه‌تی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی: {إِذَا
 ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ، فَلْيُذْهِبْ مَعَهُ ثَلَاثَةَ أَحْجَارٍ يَسْتَطِيبُ بِهِنَّ، فَإِنَّهَا تَجْزِي عَنْهُ} (٢)
 واته: هه‌ر کاتی ئیوه چون بۆسه‌رئاو سی بەرد له‌گه‌ل خۆتاندا به‌رن خۆتان پی پاک
 بکه‌نه‌وه ئه‌وه دروسته.

وه ئه‌گه‌ر ویستت هه‌ر یه‌کیان به‌کاربه‌ینن ئه‌وه له‌م کاته‌دا ئاوه‌که به‌کاربه‌ینه‌ باشتره،
 چونکه ئاو پیسیه‌که وشوینه‌واره‌که‌شی لاده‌با، ئه‌نه‌س گێرایه‌وه گوتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ
 کاتیك که ده‌چوو بۆ سه‌رئاو من و گه‌نجیکی تر ده‌چوین بۆلای پیغه‌مبه‌ر ﷺ قاپیکی
 پیستینه‌یی پر له‌ناومان پی بوو پیغه‌مبه‌ر ﷺ خوی به‌ئاوه‌که پاک ده‌کرده‌وه.

٢- بۆسه‌رئاو ئه‌وه‌نده برۆ خه‌لك ته‌ماشات نه‌کات، و باشوینه‌ که‌شت نزم و چۆل بیٔ،
 مغیره گێرایه‌وه گوتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ کاتیك بیویستایه سه‌رئاو بکات، پۆشاکه‌کی هه‌ل
 نه‌ده‌دایه‌وه هه‌تا له‌زه‌وی تزیك نه‌بوایه‌وه. (٣)

^١ منه‌اج الصالحین ، ب ٢ / ل ٤٥١ .

^٢ قَالَ الدَّارِقُطَنِيُّ فِي سُنَنِهِ : إِسْنَادُهُ حَسَنٌ ، وَقَالَ فِي «عِلَلِهِ» : إِسْنَادٌ مُتَّصِلٌ صَحِيحٌ .

^٣ الجامع الصغير ، ١ / ١٧٧ ، وقال : حديث صحيح .

۳- لهکاتی سهرئاودا پرو له قیبله و رۆژو و مانگ مهکه و پشتیشیان تی مهکه، به لکو پرو له رۆژئاوا و رۆژههلات بکه له سه حرادا.

۴- له سه ر یگه و بان و بن داری بهردارو بن سینه و شوینی کۆبونه وهی خه لک، یان له نزیك بیرو چه زو گو پستاندا سهرئاو مهکه و خۆت پیا ریزه، مه عازی کوری جه به ل گپرا یه وه گو تی: پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {اتقوا الملاعن الثلاثة: البراز في الموارد، وقارعة الطريق، والظل} (۱) واته: له و سی شوینه دا که ده بنه هو ی نه فرین کردنی خه لک له تو سهرئاو مهکه:

(۱) له ده م کانی و چه م وئا وه کاندا.

(۲) له سه ر چه قی ریگه یخه لکدا.

(۳) له به ر سینه رو بن داره کاندا.

۵- خۆت پیا ریزه میزو پیسای ی مهکه ناو کون و که له به ره وه، چونکه ئه م شوینانه شوینی مانه وه ی زینده وه ره کانه، قه تاده گپرا یه وه گو تی: پیغه مبه ر ﷺ خه لکی قه ده غه کردوه له میزو پیسای ی کردنه ناو کون و که له به ره کانی زه ویه وه. (۲).

۶- له شوینی زۆر ره ق یان به ره و پرو ی با سهرئاو مهکه چونکه پیسیت پی ده که ویته وه و پیس ده بیت.

بیست و چوارم: ئادابه کانی مامه له له گه ل زینده وه ر وئا ژه لدا:

زینده وه ر وئا ژه ل یه کیکن له و نیعمه تانه ی که خوا جلاله یو ئیمه ی رامکردوه، و ئیمه سو دی گه وره یان لیوه ر ده گرین، وه ک له چه نده ها ئایه تی پیرو ز با سکر اون، وه بو ئه وه ئیمه سو د له و زینده وه ر وئا ژه لانه وه ربگرین، و بو ئه وه هم به زه ییمان پیا ندا بیته وه، پیویسته ئه م چه ند ئادا بانه بزانی که باسیان ده که ین:

۱- ده بی ئیمه به زه ییمان پیا ندا بیته وه، و نا بی ئه زیه ت و نا زاریان به دین، پیغه مبه ر ﷺ فه رمویه تی: {من لا یرحم لا یرحم} (۱). واته: که سی ک به زه یی به خه لک و به زینده وه ر وئا ژه له کاندا نه یاته وه ئه وه خواش جل جلاله به زه یی به ئه ودا نایاته وه.

۱ رواه ابو داود والحاكم ۱/ ۱۶۷، وقال: صحيح الإسناد ولم يخرجاه.

۲ بروانه: البدر المنير، ۲/ ۲۳۳ وهو حديث صحيح.

یه کیك له زانایان دهلی: نه گهر توّ حضرت له به زهیی خویه ده توش وابکه که به زهیییت بیته وه به خوت و به خهک و به نه زان و به هه ژار و به زهلیل و به گه وره و بچوک و به زینده وهر و نازهل، لییان توره مبه و سوژت هه بی له گه لیاندا (١).

٢- کاتیک برسی و تینویان بیت ده بی ئیمه ئاو و خواردنیا ن پیبدهین، پیغه مبه عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه تی: { في كلِّ كبدٍ رطبةٌ أجرٌ } (٢). واته: بو تیرکردنی هه موو خاوه ن جگه ریکی ته ر نه جر و پاداشی گه وره هه یه.

وه پیغه مبه عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه تی: { نافره تیکی سوژانی سه گیکی زور تینوی دیتوه، به زهیی پییدا هاتوته وه، ئاوی پیداهه خوا جل جلاله به هوئی نه وه عه فویکردوه. (٣).

٣- نابی نه زه تیان بدهین، و نابی باری وایان لیباربکه یین که نه یتوانن، پیغه مبه عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه تی: { نافره تیک به هوئی نه شهکه نجه کردنی پشیله یه که وه، و ئاو و خواردننی نه دابویه خوا جل جلاله خسته یه ناو دوزه خه وه. (٤).

٤- له کاتی سه برینیا ن ئیسراحه تیان پیبکه یین، چونکه پیغه مبه عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه تی: { إنَّ اللهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ... وَإِذَا ذُبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَةَ، وَلِيُحَدِّدْ أَحَدَكُمْ شَفْرَتَهُ، وَلِيُرِحَ ذَبِيحَتَهُ. (٥). واته: خوا جل جلاله له سه ره هه مووشنیک چا که ی نویسه وه... وه نه گهر بالنده و مالاتتان سه ره بری جوانی سه ره برن. چه قوکه تان تیژ بکه ن، و سه ره بر او که ش ئیسراحه ت پیبده ن، و نه زه تی مه که ن له کاتی سه ره بریندا، یانی نابی به راکیش راکیش بیهینی بو سه ره برین.

٥- نابی دایکه و به چکه که یان لیک جودا بکرینه وه، مه گهر له کاتی ناچاریدا بیت، پیغه مبه عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه تی: { مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَةٍ وَوَلَدِهَا، فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبَّتِهِ يَوْمَ }

^١ حدیث متفق علیه.

^٢ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٢٩٢.

^٣ أخرجه أحمد (٤/ ١٧٥) وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٠٤٠٦٢٠).

^٤ أخرجه مسلم في صحيحه.

^٥ حدیث متفق علیه.

^٦ أخرجه مسلم في صحيحه.

القيامة} (١). واته: هرکه سيک دايکه و به چکه که ی ليک جود ابکاته وه خوا جلجلا له ره ژوی دواييدا جياوازی له نيوان نه و خو شه ويسته کانی ده خات.

٦- نابی زهنگ و زهنگوله له ملیان بکريت، پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تی:

{لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةَ رُفَقَةً فِيهَا كَلْبٌ وَلَا جَرَسٌ} (٢). واته: فريشته کانی خوا له گهل کومه ل و کاروانیکدا نابن که سهگ و زهنگوله یان له گهلدا بیت.

٧- دروست نیه گوید ریژی نیر بحریته سه ر ماین ولیی بپه ری، ئین عباس ده لی پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تی:

{أَمَرْنَا أَنْ نُسَبِّحَ الْوُضوءَ وَأَنْ لَا نَأْكُلَ الصَّدَقَةَ وَأَنْ لَا نَنْزِي حَمَاراً عَلَى فَرَسٍ} (٣). واته: پیغه مبه ر فه رمانی پیگردین .... و هزه کات نه خوین وه گوید ریژیش نه خهینه سه ر ماین.

٨- دروسته نه وئاژهلانه ی که نه زیه تی خه لک ده کن بکوژین، پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم فه رمويه تی:

{خَمْسٌ يُقْتَلَنَّ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ: الْحَيَّةُ وَالْغَرَابُ الْأَبْقَعُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْحَدَاةُ} (٤).

واته: پینج ئاژهل ده یی بکوژین: مار، قه له ره شکه، مشک، سه گی نه ینگر، کؤاره.

٩- نابی دهم و چاوی ئاژهل داغ بکهین، و نابی له دم و چاوی شی بدهین، و نابی به هویانه وه واز له عیباده تی خوا بهینین، وه پیویسته زه کاته که یان بدهین. (٥).

له کؤتاییدا زور زور سوپاس و ستایشی خوی په روه ردگار ده که م که یارمه تی دام ههرسی به شه کانی نه م کتیبه م نوسییه وه.

داواکارم له دایکان و باوکان و ماموستایان و سه ریهرشتیاران که سود له م کتیبه وه ربگرن بو په روه رده کردنی مندال و گهنج و لاهه کانمان کوپان وه هم کچان، و پابه ند

^١ اخرجہ الترمذی (١٥٦٦) و صححه الألبانی فی صحیح الجامع (٦٤١٢).

^٢ اخرجہ مسلم فی صحیحہ.

^٣ اخرجہ الترمذی (١٧٠١) وقال: حدیث حسن صحیح.

^٤ اخرجہ مسلم فی صحیحہ.

^٥ الآداب الإسلامية، محمود المصري، ل: ٢٩٥، ومنهاج الصالحين، ب: ١ / ل: ٦٠٥.

بونیان بهم ئادابه جوانانهوه بۆ ئەوهی مندال و گهنج و لاوی به ئەدهبمان هه بییت و
له بهریان بهه سیننهوه و بین به چرا و ئەستیره و بدرهوشینهوه و رهنگ بدهنهوه بهگوفتار
و به کرداری جوانیان وه ئەم ئادابانه پیشکەشی خهک و گهل و میلهت بکهن.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین

سلیمانی گهرهکی کازیوه

٦ی رهمهزانی سالی ١٤٣٢ی کۆچی بهرامبهه به ٢٦/٨/٢٠١١ میلادی

سەرچاوه كانى نهم كتيبه:

- ۱- ته فسيري تيسير الكريم الرحمن للشيخ ناصر السعدى .
- ۲- أيسر التفاسير ، للشيخ اسعد الخومد .
- ۳- صحيحى ئىمام بخارى و مسلم .
- ۴- هه موو كتيبه كانى فهرموده .
- ۵- هه موو سوننه كان به گشتى .
- ۶- زۆرينه ي كتيبه صحيح و تحقيق كراوه كانى فهرموده .
- ۷- منهاج الصالحين في الآداب الإسلامية لكتور محمد عبد العاطي .
- ۸- المسند الجامع لأبي الفضل النووي
- ۹- الآداب الإسلامية للشيخ محمود المصري .
- ۱۰- الآداب ولأخلاق الشرعية للشيخ عبدالرحمن الجبري .
- ۱۱- الوقت وأهميته في حياة المسلم للشيخ علي بن نايف الشحود .
- ۱۲- الآداب العشرة للشيخ ابي البركات .
- ۱۳- موسوعة الآداب الإسلامية للشيخ محمد حسان وأيمن المزين .
- ۱۴- الآداب الصحبة لأبي عبدالرحمن السلمي
- ۱۵- الآداب الإسلامية للناشئة لكتور محمد خير فاطمه .
- ۱۶- آداب المسلم لعبدالرحيم ماردينى .
- ۱۷- منهاج المسلم للشيخ ابي بكر الجزائرى .
- ۱۸- الموسوعة الأم في تربية الاولاد في الإسلام .
- ۱۹- مدارج السالكين لأبن قيم الجوزية
- ۲۰- قاموسى دهريا ، دانراوى رزگار كه ريم .

نوسینه‌کانی نوسەر:

چاپکراوه‌کان:

- ۱- بۆه‌لگرانی قورئان.
- ۲- چۆن قورئان له‌بەر ده‌که‌یت.
- ۳- پوخته‌ی فیه‌قی نافرەتان بەرگی یه‌که‌م و دووهم.
- ۴- ته‌رجه‌مه‌ی فقه‌ المرأة المسلمة بەرگی یه‌که‌م و دووهم.
- ۶- به‌ه‌شت به‌لینی راسته‌قینه‌یه. ته‌رجمه.
- ۷- دۆزه‌خ-ژیان و گوزه‌رانی خه‌لکه‌که‌ی. ته‌رجمه.
- ۸- ریبازی په‌روه‌رده‌ی مندالان. دوو به‌رگ.
- ۹- پوخته‌ی په‌روه‌رده‌ی فیه‌قی منداله‌ جگه‌رگۆشه‌کان.
- ۱۰- ئادابه‌ ئیسلامیه‌کان بۆ گه‌نج و لاو و تازه‌ پیگه‌یشتوه‌کان، سی‌ به‌شه.
- ۱۱- نوێکردنه‌وه‌ی ئیسلام و موژده‌کانی سه‌رکه‌وتنی .
- ۱۲- بیروباوه‌رو هی‌زی بروادار .
- ۱۳- برایه‌تی راسته‌قینه‌ د‌لسۆزی دین و ژینه .
- ۱۴- ماسته‌ریک له‌باره‌ی (صلح) له‌ ئیسلامدا .
- ۱۵- ماسته‌ریک له‌ سه‌ر ریبازی بانگخواز .
- ۱۶- دکتۆرا له‌ سه‌ر فیکرو ریبازی حه‌ره‌کاتی ئیسلامی له‌ کوردستاندا .

۴	..... پيشكەش بېت
۵	..... پيشەكى
۷	..... بەشى يەكەم : تايبەت بە قوتايياني زانستە شرعيەكان
۷	..... يەكەم / ئادابەكانى نياز كردن
۱۰	..... دووھم / ئادابەكانى خەوتن
۱۴	..... سىيەم / ئادابەكانى لە خەوھەستان
۱۷	..... چوارەم / ئادابەكانى سەر ئاوو خۇپا ككردنەوھ
۲۰	..... پىنجەم / ئادابەكانى دەستنويزگرتن
۲۲	..... ھەندىك لە سودەكانى سيواك
۲۵	..... شەشەم / ئادابەكانى سيواك كردن
۲۹	..... ھەوتەم / ئادابەكانى نانخواردن
۳۵	..... ھەشتەم / ئادابەكانى ئاوخواردنەوھ
۳۷	..... نۆيەم / ئادابەكانى پۆشاك لەبەركردن
۴۰	..... دەيەم / ئادابەكانى گفتوگوو قسەكردن
۴۸	..... ئادابەكانى سوعبەت كردن و مەزاح
۴۹	..... يانزەيەم / ئادابەكانى ناومال
۵۱	..... دوونزەيەم / ئادابەكانى كوپ و كچ لەگەل دايك و باوكدا
۵۲	..... ئادابەكان لەگەل دايك و باوكدا
۵۶	..... سيانزەيەم / ئادابەكانى خوشك و برا لەگەل يەكتريدا
۶۰	..... چواردەيەم / ئادابەكانى پىگابان
۶۴	..... پانزەيەم / ئادابەكانى خويندنگاو دەرس خويندن
۶۵	..... يەكەم / ئادابەكانى خويندنگا

- دووم / ئادابەکانی خویندکار لە مالهوه ٦٧ .....
- شانزەهەم / ئادابەکانی خویندکار..... ٦٨.....
- یه‌که‌م / ئادابەکانی خویندکار لە گەڵ زانستدا ٦٨.....
- دووم / ئادابەکانی خویندکار لە گەڵ مامۆستادا ٧٢.....
- هە‌ق‌دە‌یه‌م / ئادابەکانی خویندە‌وار و زانا (عالم)..... ٧٥ .....
- بە‌شی دووم : تاییه‌ت بە‌ هه‌قی و حو‌جره‌ و زانسته‌ شه‌رعییه‌کان ٨١.....
- یه‌که‌م / ئادابەکانی که‌سایه‌تی خودی مرۆ‌ف ٨٢.....
- دووم / ئادابەکانی مروئە‌ت و پیاوه‌تی مرۆ‌ف ٩١ .....
- سی‌یه‌م / ئاداب و هه‌سه‌له‌ته‌کانی فی‌گره‌تی ئینسان ٩٣ .....
- چواره‌م / ئادابەکانی خۆپاک‌کردنه‌وه‌ و خۆ شو‌ردن ٩٦.....
- پین‌جه‌م / ئادابەکانی مز‌گه‌وت..... ١٠٠ .....
- شه‌شه‌م / ئادابەکانی نو‌یژی به‌کۆمه‌ل (صلاه‌ الجماعه)..... ١٠٧ .....
- هه‌وته‌م / ئادابەکانی پو‌ژی جو‌معه ١١٠.....
- هه‌شته‌م / ئادابەکانی جه‌ژنی په‌مه‌زان و جه‌ژنی قوربان ١١٥ .....
- نو‌یه‌م / ئادابەکانی خویندنه‌وه‌ی قورئان ..... ١١٩ .....
- ده‌یه‌م / ئادابەکانی ئامۆ‌زگاری کردنی خه‌لك ١٢٧.....
- یازده‌یه‌م / ئادابەکانی کات و ساتی ته‌مه‌ن و ژینه‌که‌ت ..... ١٣٠ .....
- دوازده‌یه‌م / ئادابەکانی ئی‌مه‌ی مرۆ‌ف لە‌گە‌ڵ خوادا (جل جلاله)..... ١٣٢ .....
- سی‌یازده‌یه‌م / ئادابەکانی ئی‌مه‌ی ب‌ر‌وادار لە‌گە‌ڵ پین‌غه‌مبه‌ر ﷺ..... ١٣٦.....
- چوارده‌یه‌م / ئادابەکانی پ‌ی‌گاو بانی ئە‌م سه‌رده‌مه ١٤٢ .....
- پازده‌یه‌م / ئادابەکانی به‌کاره‌ینانی مۆ‌بایل ..... ١٤٣.....
- شازده‌یه‌م / ئادابەکانی زی‌کرو یادی خ‌وای په‌روردگار ..... ١٤٤ .....
- هه‌ق‌دە‌یه‌م / ئادابەکانی د‌وعاو نزا و پ‌ارانه‌وه ..... ١٥١ .....
- نزاو پ‌ارانه‌وه هه‌لب‌ژارده‌کانی قورئانی پ‌ی‌رۆز ..... ١٥٦ .....
- نزاو پ‌ارانه‌وه هه‌لب‌ژارده‌کانی فه‌رمووده‌ی پ‌ی‌رۆز..... ١٥٧.....
- هه‌ژده‌یه‌م / ئادابی تۆبه‌و په‌شیمان بونه‌وه له‌ گونا‌هو تاوان ..... ١٥٩.....

- به‌شى سېيەم: تاييەت به قوناغى گەنج و لاوه‌كانى زانكو و په‌يمانگان و فهقى و
 حوجره‌كان و قوتايياني زانسته شهرعييه‌كان..... ۱۶۱.....
- يه‌كەم / ئادابەكانى به‌پوژوو بوون ..... ۱۶۱.....
- دووەم / ئادابەكانى زەكات دان و خيّر و صەدەقە ..... ۱۶۸.....
- سېيەم / ئادابەكانى حەج و زيارەتى مالى خوا له مەككەدا ..... ۱۷۲.....
- چوارەم / ئادابەكانى زيارەتى پيغەمبەر ﷺ له مەدينەدا ..... ۱۷۶.....
- پينجەم / ئادابەكانى نيش و كەسابەت و كپين و فروشتن ..... ۱۷۷.....
- شەشەم / ئادابەكانى په‌يوەندى و چاوديري خزمەكان ..... ۱۸۲.....
- هەوتەم / ئادابەكانى دراوسى ..... ۱۸۵.....
- هەشەنەم / ئادابەكانى سەردانى نەخوش ..... ۱۸۷.....
- نۆيەم / ئادابەكانى خودى نەخوش ..... ۱۹۰.....
- دەيەم / ئادابەكانى پزىشك و دەرمان ..... ۱۹۱.....
- ياز دەيەم / ئادابەكانى جەنازە و مردوو ..... ۱۹۳.....
- دواز دەيەم / ئادابەكانى ميوانداريى ميوان ..... ۱۹۷.....
- سيانزەيەم / ئادابەكانى ديارى بردن ..... ۱۹۹.....
- جوړەكانى ديارى..... ۲۰۱.....
- چواردەيەم / ئادابەكانى هاوپرپيەتى و مامەلە له‌گەل خەلكيدا ..... ۲۰۱.....
- لوقمانى حەكيم ئامۆزگارى كوپرەكەى دەكات ..... ۲۰۳.....
- پاز دەيەم / ئادابەكانى مامەلە له‌گەل هەتيودا ..... ۲۰۷.....
- شاز دەيەم / ئادابەكانى پيرو تەمەنداره‌كان ..... ۲۰۸.....
- حەقدەيەم / ئادابەكانى سەلام كردن ..... ۲۱۰.....
- هەژ دەيەم / ئادابەكانى پرسكردن بو چونه مالان ..... ۲۱۵.....
- نۆزدەيەم / ئادابەكانى كوڤو دانيشتنەكان ..... ۲۱۷.....
- بيستەم / ئادابەكانى هاوسەرگيرى (النكاح) ..... ۲۲۱.....
- يبست و يەك / ئادابەكانى مسولمان دەربارەى نازو نيعمەتەكانى خوا ..... ۲۲۵.....
- بيست و دووەم / ئادابەكانى گەشت و گوزار ..... ۲۲۷.....

- ۲۲۸..... ئادابەكانى گەشت و گەپان و سەيران
- ۲۳۱..... ئادابى وەرزش و مەلە كىرن
- ۲۳۳..... ئادابەكانى خۆپاكىرنەوۋە لە دەشت و سەحرادا
- ۲۳۵..... ئادابەكانى مامەلە لە گەل زىندەوۋەرو ئازەلدا
- ۲۳۸..... سەرچاۋەكان
- ۲۳۹..... بەرھەمەكانى نوسەر
- ۲۴۰..... ئىۋەرۆك

چاپى چوارم

ئادابە ئىسلامىيەكان

بۇ گەنج و تازە پىگەشتووەكان
بەشى يەكەم - دوووم - سىئەم

- بۇ ھەر سى قۇناغى:
- سەرەتايى و بىنەرتى
- فەقىيى حوجرەكان و نامادەبى
- پەيمانگا و زانكۇ و ھاوتاستەكانيان

نووسىنى
أبوبكر صديقى

گەشە

كتىبخانەى گەشەبۇ چاپ و بلاوكردنهوہ

f ktebkhaney geshe

۰۷۵-۱۲۱۴۷۷۲

گەشە